

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ŞAFİİ MEZHEBİ

ŞAFİİ İLMİHALI

AKAİD VE İBADETLER

M. Ali KAYA

www.fikirbahcesi.org
malikaya33@gmail.com

2010-Zile

İÇİNDEKİLER

İMAM-I MUHAMMED B. İDRİS EŞ-ŞAFİİ’NİN HAYATI

BİRİNCİ BÖLÜM

İMANIN ve İTİKAT

DİN ve İMAN

1. Din Nedir
- 1.1 İslam Nedir
- 1.2 Makbul Bir İman.

İMANIN ŞARTLARI

1. Allah’a İman
- 1.1 Allah’ın Sıfatları
- 1.1.1 Sıfat-ı Selbiye (Zati Sıfatları)
- 1.1.2 Sıfat-ı Subutiye (Vacip sıfatlar)
- 1.1.3 Sıfat-ı Esma (Fiilî Sıfatlar)

2. Meleklerle İman

3. Peygamberlere İman

4. Kitaplara İman

5. Ahiret Gününe İman

- 5.1 Ölüm
- 5.2 Kabir
- 5.3 Kıyametin Kopması
- 5.4 Kıyametin Alametleri
- 5.5 Haşır
- 5.6 Hesap ve Mizan
- 5.7 Sırat
- 5.8 Kevser Havuzu
- 5.9 Şefa’at
5. 10 Cehennem
- 5.10 Cennet
- 5.11 Cennette Allah’ın Görülmesi: (Rü’yetullah)
5. 12 Cennetin Nimetleri

6. Kadere İman

- 6.1 İrade
- 6.2 Kader - Amel İlişkisi
- 6.3 Kader Değişir mi?
- 6.4 Hayır ve Şer Allah’tandır.
- 6.5 Hidayet ve Dalalet Allah’tandır
- 6.6 Her Şey Kader İle Takdir Edilmiştir

İKİNCİ BÖLÜM

MÜKELLEFE AİT HÜKÜMLER

MÜKELLEFİN GÖREVLERİ

1. Ehliyet
2. Hükümler / Ahkâm-ı İlâhiye
 1. Vaz'î Hükümler
 2. Teklifi Hükümler: (Mükellefin Fiilleri)
 - 2.1 FARZ
 - 2.2 VACİP
 - 2.3 MENDUP
 - 2.4 MÜBAH
 - 2.5 HARAM
 - 2.6 MEKRUH
 - 2.7 MÜFSİT

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAHARET/TEMİZLİK BÖLÜMÜ:

DİNDE TEMİZLİĞİN AKSAMI

1. Suların Aksamı
2. Dinde Temiz Olan ve Olmayan Şeyler
3. Necasetler ve Aksamı
4. Affedilen Necasetler

TAHARET ve TUVALET ADABI

İstinca ve İstibra
Taharetin Farzları
Taharetin Haramları
Taharetin Sünnetleri
Taharetin Mekruhları

GUSÜL

1. Guslü Gerektiren Durumlar
2. Guslün Farzları:
3. Guslün Sünnetleri
4. Cünüp İken Haram Olan Hususlar
5. Sünnet ve Nafile Olan Gusül İbadeti
6. Guslün Mekruhları
7. Kadınların Hayız Hali
8. Hayızlı Kadına Haram Olan Şeyler
9. Nifas (Lohusa) Hali

ABDEST

1. Abdestin Şartları
2. Abdestin Farzları
3. Abdestin Sünnetleri
4. Abdestin Mekruhları

5. Abdesti Bozan Şeyler
6. Abdesti Olmayanın Yapamayacağı Şeyler
7. Özür Sahibi İle İlgili Hükümler
8. Abdestin Fazileti
9. Mestler Üzerine Meshetmek
10. Sargı Üzerine Meshetmek

TEYEMMÜM

1. Teyemmümün Şartları
2. Teyemmümün Farzları
3. Teyemmümün Sünnetleri
4. Teyemmüm Nasıl Yapılır
5. Teyemmümü Bozan Şeyler

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NAMAZ KİTABI

A. NAMAZ VAKİTLERİ

1. Namazın Şartları
2. Namazın sıhhatinin de beş şartı vardır.
3. Namaz Vakitleri
 - 3.1 Sabah Namazı
 - 3.2 Öğle Namazı
 - 3.3 İkinci Namazının Vakti
 - 3.4 Akşam Namazının Vakti:
 - 3.5 Yatsı Namazının Vakti:
4. Namaz Kılmanın Tahrimen Mekruh Olduğu Vakitler
5. Namazın İâdesi
6. Vaktinde Kılınmayan Namazların Kazası
 - 6.1 Namazların Kazası Konusunda Hükümler
 - 6.2 Kaza ile ilgili hükümler

B. EZAN VE KAMET

1. Ezanın Meşru Kılınması
2. Ezanın Sünnetleri
3. Ezanın Fazileti
4. Ezan ve Vesile Duası
5. Ezanın Şartları
6. Müezzin Olmanın Şartları

C. SALA OKUMAK

D. KAMET GETİRMEK

E. NAMAZIN FARZLARI

1. Namazın Vücûbunun Şartları
2. Namazın Sıhhatinin Şartları
3. Sütire Kullanmak

4. Namazın Rükünleri

F. NAMAĞIN SÜNNETLERİ

1. Sünnet-i Ba'zıyye
2. Namazın Heyetinden Olan Sünnetler
3. Namazın Mekruhları

G. NAMAĞI BOZAN ŞEYLER

H. NAMAĞ ZİKİRLERİ VE DUALARI

I. İMAMET VE CEMAAT

1. İmam Olmanın Şartları
2. İmama Uyabilme Şartları
3. Caminin ve Namazın Adabı

İ. CUMA NAMAĞI

1. Cuma Namazının Sıhhat Şartları
2. Hutbenin Rükünleri
3. Hutbenin Şartları
4. Hutbenin Sünnetleri
5. Hutbenin Mekruhları
6. Cumanın Sünnetleri
7. Cuma İle İlgili Meseleler
8. Cuma Günü Yapılacak Dualar

J. NAFİLE NAMAĞLAR

1. Cemaatle Kılınması Sünnet Olmayan Namazlar
Vitr Namazı
Duha (Kuşluk) Namazı
Tahiyyatü'l-Mescit Namazı
Tesbih Namazı
İstihare Namazı
Evvabin Namazı
Abdest Namazı
Teheccüd Namazı
Tevbe Namazı

2. Cemaat Halinde Kılınması Sünnet Olan Namazlar

- Teravîh Namazı
Bayram Namazı
Küsuf ve Husuf Namazı
Yağmur Namazı

K. SEFER/YOLCULUK AHKÂMI

- Dine Göre Seferi Sayılma Şartları
Namazları Cemetmek

L. NAMAĞLA İLGİLİ DİĞER HUSUSLAR

1. SECDE-İ SEHİV

2. SECDE-İ TİLÂVET
3. SECDE-İ ŞÜKÜR
4. HASTALARIN NAMAZI VE ÖZÜR HALLERİ
5. SALÂT-I HAVF / KORKU NAMAZI

BEŞİNCİ BÖLÜM

CENAZE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

ÖLÜM HAKİKATİ

1. Hastaya Yapılacak İşlemeler:
2. Ölüye Yapılacak İş ve İşlemeler:
 2. 1. Yıkamak:
 2. 2. Kefenlemek:
3. Cenâze Namazı Kılmak:
 3. 1 Cenaze Namazını Şartları:
 3. 2 Cenaze namazının Farzları
 3. 3 Cenaze İle İlgili Diğer Hususlar:
4. Ölüyü Defnetmek
 - 4.1 Telkîn-ı Meyyit
 - 4.2 Taziye/Baş Sağlığı Dileme
5. Kabir Ziyareti:
6. Şehitlere Ait Hükümler:
7. Kabir Sualî:
8. Kabir Azabı:

ALTINCI BÖLÜM

KAZA VE KEFARETLER

1. NAMAZ KILMAYANIN DİNİ HÜKMÜ
2. GEÇMİŞ NAMAZLARIN KAZASI:
3. KEFÂRETLER:
 1. Oruç Kefâreti:
 2. Yemin Kefareti:
 3. Zihar Kefareti:
 4. Adam Öldürmenin Kefareti:
 5. Hacda Traş Olma Kefâreti:
 6. Hayızlı Kadınla Cinsî Münasebette Bulunmanın Kefâreti:

YEDİNCİ BÖLÜM

RAMAZAN VE ORUÇ

RAMAZAN AYI

1. Ramazan Hilalinin Sübûtu

2. Orucun Farziyetinin Şartları
3. Orucun Sahih Olmasının Şartları
4. Orucun Farzları
5. Orucu Bozan Şeyler
6. Orucun Mekruhları
7. Oruç Tutmamayı Mubah Kılan Özürler
8. Orucun Kefareti
9. Orucun Sünnetleri
10. Nafile Oruçlar

İTİKÂF

Kadir Gecesi:

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ZEKÂT

1. Zekat Nedir?
2. Zekatı kimler, hangi mallardan verilir?
 - 2.1 Ehlî Hayvanların Zekâtı:
 - 2.2 Toprak Mahsulleri Zekâtı
 - 2.3 Toprak Mahsullerinin Zekâtı
 - 2.4 Altın ve Gümüşün/Paranın Zekâtı
 - 2.5 Madenlerin, Asar-ı Atika ve Ticaret Mallarının Zekâtı
 - 2.6 Ticaret Mallarının Zekâtı
3. Fıtır Zekâtı
4. Zekatın Verilmesi
 - 4.1 Zekât-ı Muaccele
 - 4.2 Zekat Verilecek Yerler
 - 4.3 Zekat Verilmeyecek Olanlar
5. Sadakalar

DOKUZUNCU BÖLÜM

HAC VE UMRE

1. Hac İbadeti
2. Hac Yolculuğunun Adabı
3. Haccın Hikmetleri
4. Haccın Farz Olmasının Şartları
5. Haccın Edasının Şartları
6. Haccın Sahih Olmasının Şartlar ve Rükünleri
7. Haccın Rükünlerinin İzahı
 - 7.1 İhrama Girmek

- 7. 2 Arafat'ta Vakfe Yapmak
- 7. 3 Kabeyi Tavafe Etmek
- 7. 4 Safa ile Merve Arasında Sa'y etmek
- 7.5 Traş Olmak
- 7.6 Tertip

- 8. Haccın Vacipleri:
- 9. Haccın Sünnetleri

- 10. HACCIN NEVİLERİ
- 11. HACCIN CİNAYETLERİ VE CEZALARI
- 12. UMRE ve YAPILIŞI
- 13. HEDY / KURBAN
- 14. HACC-I BEDEL
- 15. MESCİD-İ NEBEVİ'NİN ZİYARET ADABI

ONUNCU BÖLÜM

ZEBH / BOĞAZLAMA VE KURBAN

- 1. Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar:
- 2. Zebh/ Boğazlamak
- 3. Avlanma ve Avla İlgili Hükümler
- 4. Kurban ve Kurbanla İlgili Hükümler
 - 4.1 Kurban Kesmenin Şartları
 - 4.2 Kurbanla İlgili Meseleler
- 5. AKİKA KURBANI
- 6. NEZİR/ADAK
- 7. HELAL GİYECEKLER VE KAPLAR

ŞAFİİ İLMİHALİ

İMAM-I MUHAMMED B. İDRİS EŞ-ŞAFİİ (H.150-204/ M. 767-819)

Hicri 150 yılında Filistin'in Gazze vilayetinde dünyaya geldi. İmam-ı Azam'ın vefat ettiği sene dünyaya gelmiş olmasından dolayı insanlar onun İmam-ı Azam'ın vefat ettiği gece dünyaya geldiğini söylerler.

Şafii Kuryeş'e mensup olup nesebi peygamberimizin (sav) dedesi Haşim'in kardeşi Muttalip'e dayanır. Mutaalipoğulları gerek cahiliyede gerekse İslamiyet'ten sonra daima Haşimoğullarını desteklemişlerdir. Bu nedenle peygamberimiz (sav) ganimet taksiminde Haşimoğullarına hisse ayırdığı gibi Muttalipoğullarına da ayırırdı. Gerekçe olarak da onların İslama yaptığı desteği nazara verirdi.

Şafii'nin babası İdris, onun babası Abbas, onun babası Osman, onun babası Şafii, onun babası da Kureyşî ve Muttalibî olan Sâib'dir. Böylece Şafii'nin soyu peygamberimiz (sav) ile Abd-i Menâf'da birleşmektedir. Şafii'nin annesi Yemen'li olup Ezd kabilesine mensuptur. Babası henüz beş yaşında iken vefat etmesinden dolayı Şafii'nin eğitimi annesi onu alarak Mekke-i Mükerrreme'ye akrabalarının yanına götürmüş ve bulûğ yaşına kadar orada eğitim görmüştür.

İmam-ı Şafii dokuz yaşında Kur'ân-ı Kerimi hıfzetmiş, on beş yaşına kadar Mekke müftüsü Müslim b. Hâlid'den temel ilimleri öğrendi. Arap dili ve edebiyatının inceliklerini öğrenmek için bâdiyeye, bozulmamış Arap kabilelerine ve bilhassa en fasih Arapçayı konuşan Huzeyl Kabilesine giderek saf Arap dilini ve şiirini öğrenmiştir. Peygamberimizin Hadislerini Mekke'de hıfzetmiştir. Bu nedenle Arap dili ve edebiyatı uzmanı şair El-Asmâî Arap şiirini Muhamed b. İdris eş-Şafii sayesinde sıhhatli bir şekilde öğrendiğini itiraf etmiştir. Kısa sürede Mekke'de parmakla gösterilen bir şair ve ilim adamı oldu.

Bir gün Lebid'in bir şiirini okurken Araplardan biri onu azarlayarak "Lebid gibilerle meşgul olursan onların seviyesine inersin. Kendini ilme ver ki âlimler seviyesine çıkasın" diyince bu sözden etkilenerek kendisini din ilmine verdi. Çok fakir olduğu için kullanılmış kağıtları alır ve bunlar üzerine ilme ve hadise ait meseleleri yazardı. İmam-ı Mâlik'in "Muvatta" isimli hadis mecmuasını ezberledi. Henüz on beş yaşına gelmeden Mekke uleması tarafından kendisine fetva yetkisi verildi.

Kendisini yeterli görmeyen İmam-ı Şafii Medine ulemasının ilmini almak için Medine-i Münevvere'ye gitti. Mekke valisinin mektubunu alarak zamanın alimi olan İmam-ı Mâlik'in yanına gitti. İmam-ı Mâlik kendisine Muvatta'dan hadis okutmak isteyince "Efendim ben onu ezberlemiş bulunuyorum. Dilerseniz ben okuyayım siz takip buyurunuz" dedi. Bu söze hayret eden İmam-ı Malik "Şayet kurtulacak birisi varsa oda bu çocuktur" dedi ve Şafii'yi kendi hizmetine aldı. Şafii bu sırada henüz 18 yaşlarında bulunuyordu. Bir müddet yanında kalarak Medine ulemasının ilmini ve Medine halkının peygamberimizin (sav) öğretilerine dayanan amelini aldı ve öğrendi. İmam-ı Şafii ayrıca Süfyan b. Uyeyne, Fudayl b. İyaz'dan hadis rivayet etti. Daha sonra Mekke-i Mükerrreme'ye geri döndü.

Fakir olduğu için tahsil hayatında akrabalarının yardımları ile geçiniyordu. Dünyevi ihtiyaçlarını karşılamak için paraya ihtiyacı vardı. Bu nedenle Mekke'ye Hac vazifesini ifa için gelen devrin hükümdarı Harun Reşid'in Yemen valisine müracaat etti. Onunla beraber Yemen'e giderek Necran bölgesinde idarecilik ve kadılık görevini yapmaya başladı. İlmi, zekâsı ve adaleti ile ün saldı. Namı her yere yayılmaya başladı. Menfaatlerini hükümetin kesesinden takip eden dalkavuklara fırsat vermeyince İmam-ı Şafii'yi Bağdat'ta bulunan Halife Harun Reşid'e "Şii propagandası yapıyor, devlete isyan edebilir" diye şikâyet ettiler.

Zamanın Abbasi halifesi Harun Reşit her en kadar âlim ve fazıl birisi ise de zamanın siyasi nezaketi gereği Ali oğullarına karşı bir tutum izlemek zorundaydı. Bu nedenle H. 184

yılında henüz 34 yaşında olan İmam-ı Şafii'yi elleri kelepçeli olarak Bağdat'a getirtti. Necran bölgesinde zaman zaman baş gösteren ayaklanmaların perde arkasında lideri olarak suçlanarak Harun Reşid'in karşısına çıkarılan İmam-ı Şafii'ye "Sen de mi Alevîsin?" şeklinde yöneltilen soruya İmam-ı Şafii "Alevîlik 'Ehl-i Beyti' sevmek ise tüm insanlar ve cinler şahit olsunlar ki ben Alevîyim" diye çekinmeden cevap verdi. İmam-ı Şafii'yi sorgulayanlar arasında İmam-ı Azam'ın talebesi ve Bağdat kadısı olan İmam-ı Muhammed'de vardı. Bağdat kadısı İmam-ı Muhammed Şafii'yi iyi tanıyordu. Serbest bıraktı ve Harun Reşid'e onun ilimini, itikadını ve faziletini anlattı ve büyük bir itibar görmesini sağladı.

İmam-ı Şafii Bağdat'ta bir taraftan İmam-ı Muhammed'den Hanefî fikhını öğrenirken diğer taraftan ilim öğretmeye başladı. Etrafına toplanan talebelerin içinde İmam-ı Ahmed b. Hanbel de bulunuyordu. İmam-ı Şafii kendisini ilmî çalışmalardan uzaklaştıran idarecilik ve kadılık görevinden böylece ayrılmış ve yeniden ilmî çalışmalara dönmüştü. İki sene içinde Bağdat ulehasının ilmini aldı ve "Mezheb-i Kadim" dediği içtihatlarını oluşturdu. Bazen bir gecede kırk meseleyi çözüme kavuşturuyor ve bu meselelerle ilgili içtihatlarını yazıyordu.

İmam-ı Muhammed'in himayesinde onun ile beraber çalışan Şafii böylece Hanefî Fikhını tamamen öğrenmişti. İbn-i Hacer el-Askalânî, Şafii ile ilgili olarak "Medine Fikhını İmam-ı Malik'in bizzat kendisinden, Hanefî fikhını da bu fikhın yazılmasını ve yerleşmesini sağlayan İmam-ı Muhammed b. Hassan'dan bizzat alan, hem akıl ve rey, hem de hadis ve Medine halkının amelini tam olarak öğrenen İmam-ı Şafii bütün bunları kendi potasında eritmiş ve mezhebini oluşturmuştur" demektedir. İmam-ı Şafii bizzat kendisi "İrak ehlinin ilmini bir deve yükü kadar aldığını" ifade etmektedir.

İmam-ı Şafii ilmin artması ve hakikatlerin ortaya çıkması, Kur'an ve Hadisin anlaşılması için herkesle "mücadele" ve "münakaşa" etmekten asla çekinmiyordu. İmam-ı Muhammed de bu ilmî tartışmaları teşvik ediyordu. Zira ilim belli kişi ve kurumlara has değildi ve ilmî münazara ve münakaşalar ilmî çalışmaları teşvik ederek ilmin gelişmesine imkân sağlıyordu. Tabii ki onların ilmî münakaşaları hak namına ve hakikatin ortaya çıkmasına hizmet etmek içindi.

İmam-ı Şafii Bağdat'ta kaldığı iki seneyi çok iyi değerlendirerek "Mezheb-i Kadimini" oluşturmuştur. Mekke, Medine, Yemen, Bağdat ve Irak'ın ilimlerini ve fikhını toplamış, mukayesesini yapmış ve "Usullerini" öğrenmiştir. Bütün bunları değerlendirdikten sonra "Kur'an ve Hadis" kaynaklarından hüküm çıkarmak için "Usul İlmine" ağırlık vermiş ve "İlm-i Usul / Metot" kaidelerini oluşturmuştur. Oluşturduğu Metot dâhilinde İmam-ı Malike ve Irak Ehline muhalefet ettiği konuları kitaplaştırmıştır. "Usul-i Fikhın" kurallarını sağlam bir şekilde oluşturmuştur.

İmam-ı Şafii daha sonra Mekke'ye tekrar dönmüştür. Mekke'de ilmini yaymaya başlamıştır. Uzun bir süre Mekke'de kaldıktan sonra hükümetin merkezi olan Bağdat'ta ulemanın toplanmış olmasından dolayı H. 195 yılında tekrar Bağdat'a gitti. Herkes İmamın derslerine devam ediyordu, imam da ilmin burada yayıyordu. Bu arada Harun Reşit vefat etmiş onun yerine halife Emin gelmiş, o da vefat ettiği için Me'mun idareye geçmiş bulunuyordu. Me'mun Mutezilî olduğu için İmam-ı Şafii rahat edemedi. Halife Me'munun kadılık teklifini de geri çeviren Şafii Ancak İmam mezhebinin burada kabul edilmeyeceğini anlayınca ilmin yeni yayılmaya başladığı Mısır'a Kâhire'ye gitmeye karar verdi. Mısır'da kadılık yapan Abdillâh b. Abbas el-Kureyşî de kendisini Mısır'a davet etmesi üzerine H. 200 tarihinde Mısır'a giderek Kâhire'ye yerleşti ve "Mezheb-i Cedid" adını verdiği "Şafii Mezhebini" burada oluşturdu. Bütün birikimlerini değerlendirdi ve burada "El-Ümm" isimli sekiz ciltlik eserini yazdı.

İmam-ı Şafii Mısırdaki bulunduğu dört sene içinde mezhebini oluşturdu ve Mısırlılar İmam-ı Şafinin mezhebini kabul ederek onunla amel etmeye başladılar. Henüz genç bir yaş olan H. 204 yılında 54 yaşında "Basur" hastalığından vefat etmiştir.

Şahsiyeti:

İmam-ı Şafi'nin yaşadığı dönem ilmî çalışmaların ve münakaşaların zirvede olduğu devirdir. Müslümanlar arasında itikadî ve siyasi münakaşalar yaşanıyordu. Mezheplerin ve farklı düşünce ekollerinin oluşmaya başladığı dönemdir. Ancak toplumda Kur'an ve Sünnete bağlı takva sahibi insanlar çoğunluğu teşkil ediyordu. İlme oldukça değer veriliyordu. İlim adamları ve medreseler Yunan Felsefesi ile tanışmaya başlamıştı. Tabiînin ileri gelenleri hayattaydı ve Sünneti korumaya çalışıyorlardı. İmam-ı Malik ve İmam-ı Azam'ın mezhebi/ekolü teşekkül etmiş, Şafii'nin görüşleri ve Metodu İslam'ın anlaşılması ve yorumlanmasında yeni ve metotlu bir sistemin başlangıcını teşkil ediyordu.

İmam-ı Şafi böyle bir ortamda üstün zekâsı, aklı ve anlayışı ile ilimde rüsh peyda etmesi ile öne çıktı. Zamanın pek çok ilin adamı Şafii'nin bu özelliğini itiraf etmektedirler. Şafiinin en büyük tecdidi "Metotlu düşünmeyi" "İlmî bir disiplin içinde hareket etmeyi" ve "Kur'an ve Sünnet"ten metot dâhilinde hüküm çıkarmayı öğretmesi ve bunun ilke ve kurallarını oluşturmastır. İlim adamları Şafii'den önce metot bilmediklerini itiraf etmişlerdir.

İlim adamları "Şafii olmasaydı bir kimseyi nasıl reddedeceğimizi bilemezdik. Bildiklerimizi onun sayesinde metotlu hale getirerek ilmi bir disiplin kazandırmaya başladık" demişlerdir. Ahmed b. Hanbel (ra) onun hakkında "Şafii, Allah'ın kitabı ve Resulullah'ın sünneti konusunda insanların en bilginiydi" demiştir. İmam-ı Şafii (ra) "Benim mezhebim Resulullah'ın sahih hadisidir. Görüşüme uymayan sahih bir hadis görürseniz görüşümü yere çalın ve hadisi alın" demiştir.

İmam-ı Şafii Kur'ana ve Sünnete büyük önem vermiştir. Kur'ana dayanan bütün ilimlere de değer vermiştir. Kur'an ve Hadis ilmini tabiinin büyüklerinden alarak Kur'an Metodu ile Sünneti ihya etmeye çalışıyordu. Şafii'nin yaşadığı bu dönemde Tefsir, Hadis, Fıkıh, Edebiyat, Felsefe ve Kelam'a ait pek çok eserler yazılmış ve pek çok münakaşalar yaşanmıştır. Münazara ve Cedel ilmi oldukça yaygındı. İslami ilimler içine pek çok felsefi meseleler girmişti. İmam-ı Şafi bütün bunlara mukabil doğrudan Kur'an-ı Kerim ve Hadis kaynaklı prensiplerle mücadele etmiştir. Kur'an ve Sahih Hadise istinat etmeyen hiçbir meseleyi kabul etmeyen İmam-ı Şafi insanların ihtiyacı olan her şeyin Kur'an ve Hadiste bulunacağını ispat etmiştir. Üstün konuşma kabiliyeti, belağatı ve fesahati ile meselelerini izah ve ederek herkese aklına göre hitap edip ikna etmesini bilmiştir.

Muhaddislerden Ebu Nuaym ve pek çok zatlara göre peygamberimizin (sav) Kureyşin âlimi yeryüzünü ilimle dolduracaktır" hadisinin muhatabı İmam-ı Şafiidir. (ra) Çünkü İmam-ı Şafii'den daha etkili ve âlim bir Kureyşli yoktur. Şafii'den sonra gelen ulemanın hemen hemen hepsi onun izinden ve mezhebinden giderek insanları irşat etmiş ve hakka yöneltmişlerdir.

İmam-ı Malik hazretleri genç yaşında yanına gelen Şafii'ye "Allah senin kalbine ilim nuru bırakmıştır. Artık o nuru masiyetle söndürme!" demiş ve Şafii hayatı boyunca bu tavsiyeye uymuştur.

Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah babasından Şafii hakkında sorduğu zaman "Şafii, dünya için güneş gibi, beden için afiyet gibidir. Bu iki şeyin yerini tutacak bir şey var mıdır?" demiştir. Ebu Sevr de "Kim ilimde, fesahatte, marifette, hüccette, temekkünde Muhammed b. İdris eş-Şafii'den daha iyisini gördüğünü iddia ederse yalan söylemiştir" der. Bu nedenle imam-ı Şafii hangi meselede münazaraya girmişse galip gelmiştir. Kendisi de "Münazara ettiğim kimselerde hakkı aradım ve daima hakkın karşımdakinde olmasını arzu ettim" demiştir.

Mezhebi:

Şafi mezhebini ortaya koyarken Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas'ı esas almıştır. Şafii ayrıca Sahabe Kavlini ve Medine halkının amelini de esas almıştır. Kur'andan bir Nass ve Sünnetten bir delil olmadıkça o meselenin dinen bir değeri olmadığını ifade etmiştir.

İmam-ı Şafii'ye göre "Nasslar üzerinde icma" ve "Ulema arasında icma" olmak üzere iki nevi "İcma" vardır. Sahabe sözüne de Resulullah'tan (sav) duyduklarını ifade etmelerinden dolayı büyük bir önem atfetmiştir. Bununla beraber Şafii (ra) "Usul-i Fıkhın prensiplerini oluşturarak daha önceki müctehitlerde görülmeyen yeni bir ilim ortaya çıkarmıştır.

İmam Şafî ictihadlarını dayandırdığı delilleri "el-Ümm"de şöyle belirlemiştir: "İlim çeşitli derecelere ayrılır. Birincisi, Kitap ve sabit olan Sünnettir. İkincisi, Kitap ve Sünnet'te hüküm bulunmayan meselelerde İcmâ'dır. Üçüncüsü bazı sahabîlerin sözleridir. Ancak bu sahabe sözleri arasında çelişki bulunmamalıdır. Dördüncüsü, Ashab-ı Kiram arasında ihtilafı kalan sözlerdir. Beşincisi, Kıyas'tır. Bu da temelde Kitap ve Sünnet'e dayanır. İşte ilim bu derecelerden en üst olanından elde edilir."

Şafii'ye göre Şeriat İlmi ikiye ayrılır. Birincisi, "Delile" yani kesin olan nasslarla sabit olan kesin ilimdir. İkincisi ise "Zann-ı Galibe" dayanan ilimdir. Yani "Ahad" habere dayanan ilimdir. "Kıyas" bu nevi ilimdir. "Müctehit nasslardan kesin hüküm çıkaramazsa zann-ı galiple yetinir" demiştir.

Şafii'nin mezhebi Mısır, Arabistan, Kafkasya, Azerbeycan, Horosan, Hindistan, Filipinler, Seylan, Malezya, Endonezya, Suriye, İran ve mücavir ülkelerde yayılmıştır.

Eserleri:

- **Ahkâmu'l-Kur'ân:** Kur'an-ı Kerimdeki ahkama ait ayetlerin açıklaması.
- **Es-Sünen:** Peygamberimizin (sav) hadislerini toplayan mecmua.
- **İhtilafu'l-Hadis:** Çelişkili gibi gözüken hadislerin izahı.
- **Er-Risale Fi'l-Usul:** Fıkıh Usulu hakkında.
- **Müsnedü's-Şafî:** Şafii'ye isnat edilen Hadis Kitabı
- **Edebu'l-Kâdi:** Kadıların hüküm vermede uygulayacakları metotlar.
- **El-Eşribe:** Yeme İçmeye dair bir kitap.
- **Fedâil-u Kureyş:** Kureyş'in faziletini beyan eden bir kitap.
- **Es-Sebk ve'r-Remy**
- **Kitabu'l-Ümm fi Usuli'l-Fıkh:** Şafii'nin en kapsamlı "Usul / Metot kitabı.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAN VE İTİKAT

1. Din Nedir?

İnsanı ve kâinatı yaratan yüce Allah'ın insanların yaratılış amacına uygun yaşaması ve öldükten sonra Allah rızasına ve ebedi saadete ulaşabilmesi için takip edeceği yolu göstermesine "din" denir. Dinin iman, ibadet, hukuk ve ahlak olmak üzere dört yönü vardır.

İman: İnsanın doğru düşünebilmesi için inanması gereken esaslardır. Bunlar "İmanın altı şartında" toplanmıştır. İmanın altı şartına inanmaya "İcmali İman", bu şartların her birine detaylı ve geniş bir şekilde araştırarak akli ve ilmi delillerle öğrenmeye "Tafsili İman" adı verilir. Tafsili iman delillere dayanır, akli ikna ve kalbi tatmin edecek şekilde olursa buna "Tahkiki İman" denir.

İbadet: İnanan bir mü'minin inancının gereği olarak Allah'ın rızasını kazanmak için emirlerini yapıp yasaklarından kaçmaya ibadet denir.

Hukuk: İnsanlar arasındaki münasebetleri Allah'ın emri olan "adalet" ilkesine uygun olarak düzenlemeye hukuk denir. İslam dininde hukuk, "Ticaret Hukuku" "Aile Hukuku" "Nikah" "Miras Hukuku" "Siyasal Hukuk" ve "Devletlerarası Hukuk" gibi bölümlere ayrılır.

Ahlak: Mü'minin kendi nefsi, yakınları, ailesi, akrabası, yaşadığı çevre ile ilgili hukuki olmayan münasebetlerini peygamberin hayatı ve sünneti çerçevesinde tanzim etmeye “ahlak” denir.

1.1 İslam Nedir? Allah'ın ilk peygamber Hz. Adem'den (as) son peygamber Hz. Muhammed'e (sav) kadar bütün peygamberlere vahyettiği hak dinin adıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde Nuh (as) “Müslüman olmakla emrolundum”¹ İsmail (as) “Bizi sana boyun eğen Müslümanlardan kıl”² diye dua ettiğini bize haber verir. Hz. İbrahim'in (as) Hanif ve Müslüman olduğu belirtilir.³ Hanif ve Müslüman tevhit inancı üzere şirke asla müsaade etmeyen din anlamındadır. Allah'ın birliğine, yani tevhide inanmaktır.

İslam Tevhit dinidir. Muharref ve batıl dinler tevhidden sapmadır. Nitekim Hristiyanlar “Velediyet/oğul inancını” kabul ederek tevhitte teslise sapmışlar ve hak yoldan çıkmışlardır. Diğer dinler de böyledir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim puta tapan Arapların Allah'ı inkar etmediklerini ama şirke düştüklerini belirtir.

Bütün peygamberler iman esasları olan imanın altı şartında müttefiktirler. İbadet esasları olan Namaz, Oruç, Zekât, Hac ve Kurban gibi ibadetlerde de müttefiktirler. Ancak Allah'ın iradesi ve emriyle zamanın şartlarına ve insanlığın durumuna göre “şariat” dediğimiz uygulamada farklılıklar olmuştur. Namaz beş vakit değil de üç vakit olabilir. Oruç ve Zekat ile ilgili uygulamaya yönelik farklılıklar bundan kaynaklanır. Peygamberimiz (sav) kendisine nazil olan Kur'ân-ı Kerim ile Allah'ın dinini tamamladığını belirtmiştir.

1.2 Makbul Bir İman:

Allah Teâlâ tarafından vahy ve peygamber aracılığı ile gelen her şeyi kalben tasdik edip dil ile ikrar etmektir. İman kalbin ameli olduğu için kalp ile tasdik etmeyenin imanı yoktur. Kalp ile tasdik etmediği halde dil ile ikrar etmek münafığın imanıdır ve halk kabul etse de Allah katında bu iman sayılmaz.

İmam-ı Şafi hazretleri makbul bir imanı “dil ile ikrar, kalp ile tasdik ve erkanı ile amel etmek” şeklinde tarif etmiştir.

İmanın şartları ve rükünleri peygamberimizin (sav) “Cibril Hadisi” olarak geçen hadisinde belirtildiği gibi altıdır. Bunlar da “Allah'ın birliğine, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra bedenen dirilmeye ve hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine, yani kadere inanmaktır.”⁴

İMANIN ŞARTLARI:

1. Allah'a İman:

Allah'ın varlığına, birliğine, bütün kemal sıfatlarla muttasıf olup noksan sıfatlardan münezze bulunduğuna kalben şüphe duymadan kesin bir şekilde inanmaktır.

Akıl, Allah'ı bilmek ve tanımak için yaratılmış ve insana verilmiştir. Peygamberimiz (sav) “Akıllı olmayanın dini de yoktur” buyurarak dinin akıl sahiplerine hitap ettiğini ve teklifin akla yapıldığını ifade etmiştir. Bediüzzaman Said Nursi bu nedenle “Din bir tekliftir, akla kapı açar ihtiyarı elden almaz” demiştir.

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerimde akıl sahiplerini düşünmeye ve kainattaki eserlere bakarak Allah'ın varlığını, birliğini, ilmini, iradesini ve kudretini anlamaya çağırır. Peygamberlere “İnsanlara de ki, bakmaz mısınız, göklerde ve yerde neler var? Bunlar ancak Allah'ın kudreti

¹ Yunus, 10:72

² Bakara, 2:128

³ Bakara, 2:135; Âl-i İmran, 3:67; En'âm, 6:79

⁴ Buhari, İman, 37; Müslim, İman, 1

ile vücuda gelebilirler. Öyle ise iman ediniz”¹ Bu ve buna benzer yüzlerce Kur’an ayetleri insanların göklerde ve yerdeki ayetlere bakarak iman etmelerini ve imanlarını artırmalarını emretmektedir.

Her eser ustasına delildir. Eser kendisini bir cümle ile anlatırken, ustasını sayfalarca anlatır ve mükemmelliği ölçüsünde över. Kâinattaki kudret eserleri de taklit edilmez şekilde mükemmel ve mucize olmaları ile yaratıcısı olan Allah’ı över, yani tesbih ederler. Bu husus da “Yerler ve gökler Allah’ı tesbih ederler”² ayeti ve buna benzer onlarca ayetle anlatılmıştır.

Bediüzzaman Said Nursi hazretleri “Risale-i Nur” namında telif ettiği eserlerinde yeryüzünde binlerce ve milyonlarca vahdaniyet delillerinin olduğunu izah ve ispat ederek bu Allah’ın birliğine ait bütün hususlara açıklık getirmiş, Allah’ın birliği konusundaki bütün şüpheleri gidermiştir.

Bizler Allah’ın zatını görmediğimiz için varlığını sıfatları ve işler, yani eserleri ve ilmi, iradesi ve kudreti ile yarattığı varlıklardan anlarız. Bu nedenle iman aklîdir. Mahluktan Hâlîka, rızıktan Râzîka, sebepten müsebbeb-i hakiki olan Allah’a intikal yoluyladır. Buna her insan muvaffak olamayacağı için yüce Allah rahmeti ile peygamberleri ve kitapları göndererek aklımıza yol göstermiş, yaratılış amacını açıklamış ve rızasına gidecek olan yolu göstermiştir. Bizler Allah’ı peygamberlerin ve kitapların bize haber verdiği ve tecellisini kâinat kitabında gördüğümüz isimleri ve sıfatları ile tanırız.

1.1 Allah’ın Sıfatları:

Şafi mezhebinin itikatta imam olarak kabul ettiği İmam Eş’âriye göre bizim anlamamız için Yüce Allah’ın üç kısma ayrılan sıfatı vardır. Bunlar “Zatî Sıfatlar” ki bunlara “Sıfat-ı Selbiye” adı verilir. İkincisi, “Sıfat-ı Subutiye” ki bunlara da “Sıfat-ı Maâniye” adı verilir. Üçüncü kısım sıfatlar ise “Sıfat-ı Esma” olarak kabul edilen “Fiilî Sıfatlar”dır.

Allah’ın sıfatları zatının ne aynısı ne de gayrisidir. Zatı ile kaim, ezeli ve ebedi sıfatlarıdır.

1.1.1 Sıfat-ı Selbiye (Zatî Sıfatlar): Bu sıfatlar Allah’ın zatına, yaratıcıya has olup bir başka varlıkta, yani yaratılanlarda bulunması muhal olan sıfatlardır. Hiçbir fanide bu sıfatların hiçbirisi bulunmaz.

1. Vücûd: Var olmaktır. Allah’ın varlığı zaruri, aklen vacip, ebedi, ezeli, mahlukata benzemeyen, hiçbir şeye muhtaç olmayan, varlığı zatının gereği olan bir vücuttur. Dolayısıyla hiçbir varlık böyle bir vücuda sahip değildir. Varlıkların vücudu hâdis, yani sonradan yaratılmış, fenaya maruz, diğer varlıklara benzeyen ve her şeye muhtaç olan bir nakıs ve arızî vücuttur. Varlığı ancak Allah’ın varlığına bağlıdır. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir ve varlığı zatının gereğidir. Bu nedenle Allah’a “Vacibu’l-Vücut” denir. Yani kendisi olmadan hiçbir vücudun olmayacağı varlıktır.

2. Kıdem: Allah’ın varlığının başlangıcının olmamasıdır. Allah için zaman ve mekan söz konusu olamaz. Zira zaman ve mekan yaratılış ile başlamıştır. Bu nedenle yaratıcı için zaman ve mekandan bahsedilemez. Allah ezelidir. Yani bir babaya ve başlangıca muhtaç değildir. Ezeli olmayan Allah olamaz. “O evveldir ve âhirdir.”³

3. Beka: Allah’ın başlangıcı olmadığı gibi sonu, ölmesi ve yok olması düşünülemez. Yokluk ve fena Allah için muhaldir. Bekası aklen vaciptir. Allah ebedi olduğuna insanların ve mahlûkatın ölmeleri ve yok olmaları, yeniden yaratılmaları delildir. Allah ebedi olduğu içindir ki mahlûkatı ve insanı öldükten sonra yeniden yaratıp bekaya ve ebediyete mazhar edecektir.

¹ Yunus, 10:101

² Cuma, 62:1; Tegabün, 64:1

³ Hadid, 57:3

4. Vahdaniyet: Allah birdir. Allah'ın birliği sayısal olarak değil, eşi, benzeri, yardımcısı ve ortağı olmaması, şirk ve iştirakin muhal olması anlamındadır. Allah zatı, sıfatları ve fiilleri ile her şeyi tek başına yapmakta ve işlerine hiçbir faniyi karıştırmamaktadır. Kâinattaki en küçük bir fiil, hareket ve oluş ancak kâinatı yaratan zatın işi ve eseri olabilir. Bir zerreyi / atomu yaratan ve vazifelerinde mükemmel çalıştıran ancak kâinatı yaratan zat olabilir. Kâinattaki mükemmel denge ve nizam bunun en açık delilidir. Bu hakikati yüce Allah “O Allah birdir”¹ ayeti ve benzer ayetlerle bize haber vermiş ve tüm kainatı delil olarak yaratmıştır.

5. Muhalefetün Lil-Havadis: Allah yaratılanların hiçbirine benzemez. O eşsiz ve benzersizdir. “Onun misli ve benzeri yoktur”² ayeti ve bu ayeti izah eden pek çok ayetler bu sıfatı bize ders vermektedir. Bu sıfat ayrıca Allah'ın zatının da cisim, cevher, araz, bölünmek ve parçalara ayrılmak gibi şeylerin tamamından münezzeh olduğunu anlatmaktadır. Kur’ân-ı Kerimde geçen “Allah’ın eli, yüzü, istiva” gibi fiilleri ise mecazi manada olup, Allah’ın kudreti, rızası, esma ve sıfatının tecellisi” olarak yorumlanmıştır. Allah ise “bütün âlemlerden müstağnidir.”³

6. Kıyam Binefsihi: Tüm yaratılanlar ihtiyaçları için Allah’a ve diğer şeylere muhtaç olduğu halde Allah hiçbir şeye muhtaç değildir. Allah her şeyi yoktan yaratır. Yaratması için sebeplere muhtaç değildir. Sebepleri hikmeti gereği yaratmış ve mahlûkatın işleyişine sebep yapmıştır. Sebepleri de sonuçları da yaratan Allah’tır. Gerçekte sebepler sonuçları meydana getirmekten acizdir. Dolayısıyla ortaya çıkan harika sonuçlar sebeplere verilemez. Ağacın, güneşin, suyun ve toprağın canlı ve mükemmel bir meyveyi oluşturması aklen mümkün değildir. Zira meyvenin sebepleri sonuçları oluşturacak ilim, irade ve kudretten yoksundur. Sonuçlar ise ilim, irade ve kudreti ister. Bu ise ancak Allah’ın işi ve fiili olabilir. Bu nedenle Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her şey Allah’a muhtaçtır. Bu hakikate Allah’ın “samediyet hakikati” adı verilir. Bu husus “Allah Sameddir”⁴ ayeti ile sabittir.

Yüce Allah’ın bu zati sıfatları hiçbir mahlukta bulunmadığı ve zatına has olduğu için “Sıfat-ı Selbiye” adını almıştır. İhlas Suresi dört ayeti ile Allah’ın zati sıfatlarını tam olarak ders verdiği ve Kur’ân-ı Kerimin imana ait üç temel hakikati olan “Tevhit, Nübüvvet ve Haşirden” Tevhidi tam olarak ders verdiği için peygamberimiz (sav) “İhlas Suresi Kur’anın üçte birine denktir”⁵ buyurmuşlardır.

İhlas Suresinin Zati Sıfatlara Delaleti:

1. “De ki O Allah’tır”: Bu kelime Allah’ın varlığına ve “Vücut” Sıfatına delalet etmektedir. Vücut ise surenin tamamında açıklandığı gibi bir olan, ezeli ve ebedi olan, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, mahlukata benzemeyen bir vücuttur.

2. Ehaddir, birdir: Ehadiyet, yüce Allah’ın her yerde hazır nazır olup, her işi bizzat yapması ve zatında, sıfatında ve fiillerinde eşi ve benzeri olmaması anlamına gelmektedir.

3. Allah sameddir: Hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; mahlukat ise her cihette aciz ve fakir olup ihtiyaçları sonsuzdur ve bu ihtiyaçlarını giderebilmek için Allah’a muhtaçtır.

4. Doğmamıştır: Ezelidir, bir başlangıca, babaya muhtaç değildir. Babaya muhtaç olanlar, sonradan yaratılanlar ilah olamazlar.

5. Doğurmamıştır: Sonu yoktur, ebedidir. Bu nedenle fenaya ve zevale, ölüme ve yokluğa mahkum olanlar ilah olamazlar. Bunun için evlada ve neslin devamına ihtiyacı yoktur.

6. Hiçbir şey ona denk olamaz: O eşsiz ve benzersizdir. Mahlukat hep onun eseri ve sanatı olduğu için fanidir, zevale ve ölüme mahkumdur. Aciz ve fakirdirler, her türlü

¹ İhlas, 112:1; Zümer, 39:4

² Şura, 42:11

³ Ankebut, 28:6

⁴ İhlas, 112:2

⁵ Buhari, Tevhid, 1

ihtiyaçlarını gidermek için Allah'ın sonsuz ilmine, iradesine ve kudretine muhtaçtırlar. Allah ise sonsuz ilmi, iradesi, kudreti, ezeli ve ebedi varlığı ile mahlukatın hiçbirine benzemez. Bu nedenle hiçbir şey ona denk ve benzer olamaz.

Göröldüğü gibi İhlas Suresi altı kelimesi ile yüce Allah'ın altı adet zati sıfatlarını insanlığa ders vererek her yönü ile “Tevhit Hakikatini”, yani Allah'ın birliğini izah etmiştir.

1.1.2 Sıfat-ı Subutiye (Vacip sıfatlar): Bu sıfatlara “Sıfat-ı Maaniye” denir ki sonsuz ve külli olarak Allah'ın sıfatı olup yüce Allah kendi zatını tanımları ve insanın eşya ile münasebet kurabilmeleri için cüz'î olarak insana ve diğerk mahluklarına verdiği sıfatlarıdır. Bunlara “Sıfat-ı Seba” adı verilir. “Hayat, ilim, irade, kudret, işitme, görme ve konuşma” sıfatlarıdır. Bu sıfatlar Allah hakkında vacip zatı ile kaim ezeli sıfatlardır.

1. Hayat: Allah hayat sahibidir. Hayatın kaynağı ve her şeye hayat veren Allah'tır. Kur'an-ı Kerimde “Ölümsüz hayat sahibi olan Allah'ı tesbih et”¹ ve benzeri ayetler “Hayat” sıfatını ispat etmektedir. Hayat olmazsa İlim, İrade ve Kudret, semî, Kelam ve Basar sıfatları ile ittisaf kabil olmaz. Hayatın zıddı olan mevt ve adem Allah hakkında muhaldir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurur: “Allah kendisinden başka ilah olmayan, Hayy ve Kayyum olandır. Kendisine uyuma ve uyuklama arız olmaz.”² “Ölüden diriyi, diriden ölüyü, geceden gündüzü çıkaran Allah'tır.”³

2. İlim: Allah'ın ezeli ilmi vardır ve her şeyi kemaliyle bilir. Kader de Allah'ın ilmidir. Allah'ın ilminde bulunan şeyler zamanı gelince vuku bulmasına kaza adı verilir. Kur'an-ı Kerim “Yerde gökte ne varsa Allah hepsini bildiği gibi, kalbinizden geçenleri de açıklasanız da gizleseniz de hepsini bilir”⁴ buyurarak ilminin her şeye şümulünü bize haber vermektedir. Yüce Allah hem cüz'iyatı hem de külliyatı bilir. Hiçbir şey ilminin haricine çıkamaz. Yüce Allah Kur'an-ı Kerimde “Allah her şeyi bilir”⁵ buyurur. “Kalplerden geçenleri bilir”⁶ “Gaybın “Gaybın anahtarları Allah'ın ilmindedir. Gaybı Allah'tan başkası bilemez. Karada ve denizde olanları da o bilir. Onun ilmi olmadan ne bir yaprak düşer, ne de yeryüzünün karanlıklarında bir dane saklı kalır. Yaş ve kuru ne varsa bunların hepsi apaçık kitab-ı mübinde vardır.”⁷

3. İrade: Allah müridir. Dilediği olur, dilemediği olmaz. Hiçbir ey Allah'ın iradesi dışında hareket edemez. İrade “Tekvini İrade” ve “Teşrii İrade” olarak ikiye ayrılır. Tekvinî iradeye “Meşiet-i Rabbaniye” de denir. Kâinata yaratılan her şeye taalluk eden iradesidir ki Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. “Allah bir şeyin olmasını dilerse ol der ve oluverir”⁸ ve benzeri ayetler bu iradeyi ispat eder. İkincisi “Teşriî İrade”dir. Bu da Allah'ın Kelam sıfatı ile peygamberlere vahyettiği ve “Kitap” şeklinde tezahür eden “emir ve yasak ve rızasını açıklayan” iradesidir. “Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez”⁹ ayeti teşrii iradeyi ispat eder. “Allah adaleti, iyilik yapmayı ve kullukta bulunmayı ve akrabaya ikram etmeyi emreder. Fuhşiyatı, kötölüğü ve azgınlığı yasaklar. Allah, düşünüp ibret almanız için size böyle öğütler verir.”¹⁰

Yüce Allah Kur'an-ı Kerimde “Allah dilemedikçe sizler dileyemezsiniz”¹¹ benzeri ayetlerle İradesinin her şeye şümulünü ispat etmektedir. Peygamberimiz (sav) “Allah'ın

¹ Furkan, 25:58

² Bakara, 2:255; Âl-i İmran, 3:2

³ Âl-i İmran, 3:27

⁴ Âl-i İmran, 3:29

⁵ Bakara, 2:231, 282

⁶ Âl-i İmran, 3:119; Mâide, 5:7

⁷ En'am, 6:59

⁸ Nahl, 16:40

⁹ Bakara, 2:185

¹⁰ Nahl, 16:91

¹¹ Tekvir, 81:29

dilediği olur, dilemediği olmaz.”¹ İnsanın tekvîni iradeye itaat etmemesi halinde cezasını dünyada çekerken, teşrîi iradeye itaatın ve itaatsizliğin cezası ve mükafatı ahirettedir. Kâinatın sonradan yaratılması, topraktan bütün bitkilerin ve bir damla sudan bütün hayvanların yaratılması, ayrı ayrı taşahhusâtı, irade ve meşiet-i ilâhiyenin en büyük delilidir.

4. Kudret: Allah-u Teâlânın bütün varlıklara iradesi ile tesiri ve kudreti ile tasarrufa kâdir olmasıdır. Kudret zât-ı İlâhiye vacip, zıddı olan acz muhaldir. Her şey bir mucizedir ve ancak Allah’ın kudreti ile vücuda gelebilir. Bunun için her şey kudretine şahit ve delildir. Araştırmalar göstermektedir ki, tüm ilimler ve fenler Allah’ın ilminin, iradesinin ve kudretinin delilidir.

Kudret Allah’ın zatının gereğidir. Zıddı olan acz ona asla hulul edemez. Onda mertebeler olmaz. Bir çiçeği yarattığı gibi bir baharı da yaratır. Baharı yarattığı gibi aynı suhulet ve kolaylıkla cenneti de yaratır. Allah’ın kudreti karşısında az ile çok, cüz ile külli birdir. Bir insanı yaratmak ile tüm insanları yaratması arasında fark yoktur.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde buyurur: “Allah’ın rahmet eserlerine bakınız ki kışın ölümünden sonra baharın yeryüzünü nasıl diriltiyor. İşte ölümlerin dirilmesi de böyledir. O Allah her şeye kadirdir.”² “Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz bir tek nefsin yaratılması gibidir.”³ “Kıyametin kopması ve tekrar insanların diriltilmesi göz açıp kapayacak kadar yahut daha kolaydır.”⁴

5. Semî: Allahu Teâlâ her şeyi kemâliyle işitir. Hiçbir ses ondan gizlenemez. İşitmek nâkisedir. Yüce Allah bilcümle kusurlardan münezzehtir. Bunun için Allah her mahlûkun sesini kemâliyle işitir. Her muhtacın ihtiyacını bilir. Allah işitmek için organa ve vasıtaya muhtaç değildir. Kalpten geçenleri ve en küçük fısıltıları işitir.

Sesleri yaratan, sesi işitmek için kulakları yaratan yüce Allah’ın işitmemesi ve duymaması düşünülemez. Yüce Allah Kur’an-ı Kerimde şöyle buyurur: “Rabbimiz! Bizim duamızı kabul et. Sen her şeyi hakkıyla bilen ve kemâliyle işitensin.”⁵ “Allah bütün duaları hakkıyla işitir.”⁶

6. Basar: Allah-u Teâlâ her şeyi kemâliyle görür ve işe kemâliyle muttalî olur. Allah habîrdir. Her şeyden haberdardır. Basîrdir, her şeyi görür. Hiçbir varlık ondan gizlenemez; her şey nazar-ı şuhudundadır. Hiçbir fert ondan gizlenemez çünkü her şey onun huzurundadır. Görmemek ve haberdâr olmamak zât-ı vâcibu’l-vücuda muhaldir. Bir iş bir işe mani olmaz.

Yüce Allah buyurdu: “Allah gözlerin hâinâne bakışlarını bilir, gönüllerde sakladıklarınızı da bilir. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla işiten ve her şeyi kemaliyle görendir.”⁷

7. Kelâm: Allah’ın kelim sıfatı zatı ile kâim olup ezelidir. Allah-u Taala mahlûkatı ile konuşur. Allah’ın konuşması Vahy ve İlham şeklindedir. Peygamberlere gelen kitaplar Allah’ın kelimidir. Yüce Allah peygamberlerine kitaplar indirdiği gibi bazı peygamberleri ile de konuşmuştur. Musa (as) ile konuştuğu “Musa’ya Allah bizzat kelim ile hitap buyurdu”⁸ ayeti ile sabittir. “Musa (as) tayin olunan vakitte gelip bizzat Rabbi ona hitap buyurduğunda o, ‘Ey Rabbim bana cemalini göster’ demişti. Allah da ‘Sen beni göremezsın’ demişti”⁹ ayeti de Musa’nın (as) Allah’ın kelâmını bizzat işittiğini ispat etmektedir.

Allah-u Taala “Kelâm” sıfatı ile varlıklarla konuşur, haber verir, emreder ve yasaklar. “Tenezzülü İlâhî” ve “Taarrüf-ü Rabbânî” ve “Mukabele-i Rahmânî” ile yüce Allah’ın

¹ Ebu Davud, Edeb, 110

² Rum, 30:50

³ Lokman, 31:28

⁴ Nahl, 16:77

⁵ Bakara, 2:127

⁶ İbrahim, 19:34

⁷ Mü’minûn, 40:19-20

⁸ Nisa, 4:164

⁹ A’raf, 7:143

insanların akıllarına ve anlayışlarına göre konuşarak kendini tanıtmak istemesi Allah'ın Kelam sıfatı ile konuşmasını gerektirir.”¹ Allah'ın konuşması iki şekildedir.

Birincisi: Vahiy ile Cebrail (as) ve peygamberleri aracılığı ile konuşarak fermanını inzal buyurması ve teşrii emirlerini kelamı ile insanlığa bildirmesidir. Allah böylece kitaplarını insanlara inzal etmiştir. Emir ve yasaklarını fermanı ile bildirmiş ve insanları sorumlu tutmuştur.

İkincisi: İlham vasıtası ile tüm mahlûkatı ile konuşarak kalplerine hakikatleri ve ihtiyacı olan şeyleri bildirmesi ve onlarla hususi konuşmasıdır. İlhamı vahiyden ayıran iki temel özellik vardır: Birincisi: Vahiy ekseriyet itibarıyla melâike vasıtası ile olur. İlham ise vasıtasızdır. Nasıl ki padişahın iki şekilde konuşması olur. Birincisi, Sultanlık unvanı ile bir elçisini bir valiye gönderir ve ona hâkimiyet ve amiriyetin gereği olan bir fermanını ve kanununu tebliğ eder. Raiyetinin ona uymasını ister. İkincisi, sultanlık ve padişahlık unvanı ile değil, hususi münasebeti ve cüz'î bir muamelesi bulunan bir hizmetçisi ile hususi bir telefonu ile hususi konuşmasıdır. Vahiy ilhamdan ayıran ikinci özellik ise, vahiy gölgesizdir, safidir ve havassa hastır. İlham ise gölgelidir, umumdur. Melâike ilhamları, insan ilhamları, hayvanat ilhamları gibi pek çok nevileri ile denizlerin damlaları kadar, mahlûkat sayısı kadar çoktur. “Rabbimin sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa, ağaçlar ve otlar da kalem olsa o denizler tükenir Rabbimin kelâmı tükenmez”² ayeti buna işaret eder.

Kur'an-ı Kerim Kelâm-ı Ezelidir, Fermân-ı İlâhîdir, ezelden gelmiştir ve ebede gidecektir. Bunun için mahlûk değildir. Kelam sıfatının azam mertebede tecellisidir. Kelamullah olduğu için kadîmdir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Kelâm-ı Zât-ı İlâhînin sübutuna kâil oldukları için Kur'an-ı Kerimin gayr-ı mahlûk olduğuna inanırlar. Kur'an mahlûk değildir; ancak Kur'an-ı Kerimi okurken çıkardığımız sesler ve yazdığımız harfler mahlûktur. Nasıl ki “Ateş yakıcıdır” denilince yakıcı olan ateş kağıtta yazılı olan ve ağızda söylenen ateş olmayıp bunlar hariçteki yakıcı olan ateşin medlûlü ise, aynen öyle de Allah kelamı olan Kur'an-ı Kerim ağızda harflerle okunan ve kağıtta yazılan Kur'an da Allah kelâmının medlûlüdür.

Bizler Allah'ın ne zatını ve ne de sıfatlarının keyfiyetini idrak edemeyiz. Allah'ın zatının nasıl olduğunu idrak edemediğimiz gibi, sıfatlarının keyfiyetini ve nasıl olduğunu idrak edemeyiz. Hatta “Şuunât-ı İlâhiye” dediğimiz Allah'ın işlerini, sanatını ve eserlerinin nasıl olduğunu anlamaktan aciziz. Ancak bizler Allah'ın bize verdiği göz, kulak, dil, burun ve deri vasıtasıyla varlıklarla iletişim kurar ve onlardan istifade ederek Allah'ın ilim, irade ve kudretini ve diğer sıfatlarını anlarız.

1.1.3 Sıfat-ı Esma (Fiilî Sıfatlar): Bu sıfatlara “Allah hakkında câiz olan sıfatlar” da denir. Zira bu sıfatlar isimlerden kaynaklanır. İsimler ise Allah'ın işlerinin adıdır. Allah'ın her işi bir fiilinin, fiili de isminin delili ve sonucudur. Yaratma fiili “Hâlık” yani yaratıcı ismini, rızık vermesi “Rezzak” yani rızık veren ismini, mahlûkatını terbiye etmesi “Rab” isminin gereğidir. Böylece kâinatta her şey Allah'ın “Esma-i Hüsnâsının” tecellisidir.

a) Tehlik: Allah'ın yaratmasıdır. Hayrı, şerri, iyiyi, kötüyü dilediği şekilde yaratmasıdır. Eş'ârî yaratmayı Allah'ın “İlim, İrade ve Kudret” sıfatının tecellisi olarak câiz sıfat olarak görür. Bu nedenle Vacip sıfatlardan saymaz. Ancak Allah'ın hayrı, şerri yaratması câiz ise de hayra rızası vardır, şerre rızası yoktur. “Şerri yaratmak şer değildir.” Pek çok hayırlı neticelerin husulü için ehven-i şer olarak yaratılmıştır. Ancak “kesb-i şer şerdir.” İradesi ile şerri isteyerek şerre sebep olanlar hakkında şer olup cezası da Allah'ın öfkesi, tövbe etmezse cehennem azabıdır.

¹ Şualar, 2005, s. 202

² Kehf, 18:109; Şualar, 202-203

Yaratmak Allah’a aittir ve her şeyin yaratıcısı Allah’tır. Allahtan başka hiçbir varlık yaratılışa müdahale edemez. “Allah her şeyin yaratıcısıdır.”¹ “Allah dilediğini yaratır. Bir şeyin yaratılmasını irade ettiği zaman onun işi sadece ‘Ol!’ demektir; oda hemen olur.”²

b) Terzik: Rızık vermek demektir. Allah dilediğine dilediği rızık verir. “Allah dilediğini dilediği gibi hesapsız rızıklandırır.”³ “Yoktan yaratan, tekrar diriltecek olan ve rızık veren Allah’tan başka kim vardır?”⁴

c) Hidayet ve Dalalet Vermek: Hidayet ve dalalet Allah’tandır. Allah dilediğine ve dileyene hidayet ve dalalet verir. Dilediğine hidayeti, dilediğine de dalaleti yaratır. “Allah dilediğine hidayet ve dilediğine de hidayet verir.”⁵ Allah hidayet ve dalaleti verendir. Ancak bunu rızık ve şifa gibi iradesi ile isteyene ve arayana verir. Nasıl ki rızık da şifa da Allah’tandır; ama Allah bunları arayana, isteyene ve peşinde koşana vermektedir. Hidayet de böyledir. Allah dileyene hidayeti, dileyene de dalaleti verir. Zarara rızası ile girene de acınmaz. Sonucuna da katlanır.

d) Ten’im ve Tazib: Allah dilediğine nimet verir, dilediğine de azap eder. Dilerse affi gereği affeder, dilerse adaleti gereği en küçük suçu da cezasız bırakmaz. “Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez; bunun dışında dilediği günahları affeder.”⁶

Nimet vermek ve azab etmek Allah’a vâcip değildir. Dilerse azab eder, dilerse nimet vererek ihsan ve ikram eder. Yüce Allah buyurdu: “Allah dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder.”⁷

e) Terbiye, Tertip, Tasvir ve Tanzim: Allah’ın mahlûkatını terbiye etmesi, dilediği sureti ve şekli vermesi ve dilediği gibi tasarruf etmesi câizdir. Bütün bunları yapmak Allah için zorunlu ve vacip değildir. İlim, irade ve kudretinin tecellisi ile dilediği gibi tanzim eder ve dilediği şekilde terbiye eder.

Yüce Allah Kur’an-ı Kerimde buyurdu: “O Allah hâlıktır. Her şeyin yaratıcısıdır. Bârî’dir. Dilediğini dilediği şekilde yoktan örneksiz yaratır. Musavvir’dir. Dilediğine dilediği sureti verir. En güzel işler ve bu işlere taalluk eden isimler O’na hastır. Göklerde ve yerde ne varsa her şey onu tesbih eder, onu överek zikrederler. Onun kudreti her şeye gâliptir ve hikmeti her şeyi kuşatmıştır.”⁸

Yüce Allah’ın dünyada tecelli eden bin bir ismi vardır. Bu isimlerden doksan dokuz adedi peygamberimizin (sav) bir hadisi ile haber verilmiştir. Biz Allah’ın büyüklüğünü, yüceliğini, isimlerin tecellilerinden anlar ve imanımızı inkişaf ettiririz. Bu isimlerle dua eder ve bu isimlerle Allah’ı tesbih ve medh-ü sena ederiz.

2. Meleklerle İman:

Yüce Allah yaratıcıdır ve yaratmasına sınır yoktur. İnsanları, hayvanları ve bitkileri topraktan ve sudan yarattığı gibi, nurdan melekleri, ateşten de cinleri yaratmıştır. Bunun gibi seslerden, kokulardan, havadan ve daha bilmediğimiz şeylerden kendisini tesbih ve ibadet eden varlıkları yaratmıştır. Küçükük dünyamızda canlıların olmadığı en küçük bir yer dahi yokken milyarlarca yıldızların ve gezegenlerin boş olması aklen düşünülemez. Elbette oralarda da oranın şartlarına uygun ve uyumlu mahlukları vardır. Dinimiz bu varlıklara “Melekler, Cinler ve Ruhâniler” adını vermiştir.

¹ En’am, 6:102; Ra’d, 13:16; Zümer, 39:62; Gâfir, 40:62

² Âl-i İmran, 3:47

³ Bakara, 2:212

⁴ Neml, 27:64; Sebe, 34:24; Fâtır, 35:3; Mülk, 67:21

⁵ Fâtır, 35:8; Zümer, 39:23; Müddessir, 74:31

⁶ Nisa, 4:48

⁷ Maide, 5:18

⁸ Haşr, 59:24

Melekler Nur'dan yaratılmış olup hayra kabiliyetleri olan ama nefis ve şehvet gibi duyguları olmadığı için şerre kabiliyetli olmayan varlıklardır. Bitkilerin ve hayvanların milyonlarca türleri olduğu gibi, meleklerin de bulundukları şartlara ve vazifelerine göre milyarlarca türleri vardır. Yemek, içmek, uyumak gibi beşeri haller onlarda bulunmadığı gibi erkek ve dişilik gibi vasıfları da bulunmamaktadır. Ancak nurani oldukları için Allah'ın izni ile çeşitli suret ve şekillere girebilirler. Peygamberler dışında onları nurani şekilleri ile görmeleri mümkün değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim Hz. Meryem'in kendisine Hz. İsa'yı müjdelemek için gelen Cebrail'i (as) yakışıklı bir genç suretinde gördüğünü haber verir.¹

Melekler Kur'ân-ı Kerimin tarif ettiği şekilde "Allah'ın emirlerine isyan etmezler, ne emredilmişse onu yaparlar."² Melekler Allah'ın kâinattaki "Esmâ-i İlâhiye"nin tecelliyatına, "Efâl-i Rabbaniye"ye ve "Şuûnât-ı İlâhiye"ye nezarete memurdurlar. Yani mahlukatın ibadetlerine şahitlik yaparlar ve onların lisan-ı halleriyle yaptıkları ibadetlerini görerek, anlayarak ve dinleyerek kendi lisanları ile ifade edip onların tesbihatını temsil ederler. Yoksa yaptıkları işlerine müdahaleleri yoktur. Bütün fiiller, işler ve faaliyetler ancak Allah'ın ilim, irade, kudreti ile meydana gelir. İnsanların yaratılışa ve işleyişe müdahalesi olmadığı gibi meleklerin de yoktur. Ancak nezaret ile Allah'ı tesbih ve tahmid ederek ibadet etmekle mükelleftirler. Nitekim bu husus Kur'ân-ı Kerimde "Rabbinin katındaki melekler asla büyükenmezler; ancak Allah'ı tesbih eder ve O'na secde ederler."³ ayeti ile açıklanmıştır.

İman eden ve Allah'a ibadet eden mü'minler meleklerden üstündürler; ancak meleklerin elçileri durumunda olan Cebrail, İsrâfil, Mikail ve Azrail (as) insanlardan üstündürler. Allah'ın elçileri olan peygamberler ise Allah katında bu meleklerden de üstündürler.

Yüce Allah'ın meleklerinin sayısını ancak Allah bilir. Gerek Kur'ân-ı Kerimde gerekse peygamberimizin (sav) hadislerinde "Kıramen Katibîn" denen meleklerin insanların amellerine nezaret ettikleri ve amellerini muhafaza ettikleri, "Hafaza Meleklerinin" insanları kötülüklerden ve tehlikelerden muhafaza ettikleri, "Münker-Nekir Meleklerinin" kabirde insanı sorgulamaya gelecekleri anlatılmaktadır. Bunların dışında dağlara müekkel meleklerle "Melekü'l-Cibal", denizlere müekkel meleklerle "Melekü'l-Bihar" yağmur damlalarına müekkel meleklerle "Melekü'l-Emtar" dendiği gibi, dünyamızın uzayda seyahatine nezaret eden meleklerle de "Sevr ve Hut" melekleri ismi verilmektedir. Ayrıca Cehennemde bulunan azap meleklerine "Zebani" adı verildiği gibi, cennette bulunan meleklerle de "Rıdvan" adı verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerimde isimleri çokça geçen "Cebrail, İsrâfil, Mikail ve Azrail" isimlerinde dört büyük melek bulunduğu gibi, Arşı taşıyan melekler de vardır. Yüce Allah arşı taşıyan melekleri "Arşı taşıyan ve onun çevresini kuşatan melekler Rablerine iman eder ve Onu hamdle tesbih ederler"⁴ buyurarak onların da hiçbir şeye müdahil olmadıklarını ancak vazifelerinin hamdle tesbih olduğunu ifade etmiştir.

Kur'ân-ı Kerimde isimleri sıkça geçen dört büyük melek vardır. Her bir meleğin Tesbihatına ve tahmidatına konu olan bir vazifesi vardır. Bu vazifeyi nuraniyetine binaen bizzat o melek yaptığı gibi, kendisine bağlı olan trilyonlarca melekler ile de külli bir şekilde bu vazifelerini ifa ederler ve mahlukatın tesbihatını temsil ederler.

Cebrail (as) "Vahye Nazır" meleklerin kumandanıdır. Cebrail (as) bizzat Vahye nezaret ederek Allah'ın vahyini ve emirlerini peygamberlere tebliğ ettikleri gibi, vahyin alt mertebesi olan ve bütün mahlukata Allah'ın iradesini tebliğ eden ilhamlara nezaret eden Cebrail'e (as) benzer milyarlar melekler vardır. Allah'ın ilhamlarını mahlukata tebliğ edildiğini "Allah arıya

¹ Meryem, 19:17

² Tahrîm, 66:6

³ Â'raf, 7:206

⁴ Mü'min, 40:7

vahyetti ki dağlarda evler edin ve çiçeklerden bal yapın”¹ ayeti ile sabittir. Arı misal bütün mahlukata yapılan ilhamlar elbette Cebrail (as) nezaretindeki meleklerle olmaktadır.

Mikail (as) “Rızka Nazır” meleklerin kumandanıdır. Mahlukatı yaratan ve rızıklarını veren Allah’tır. Rızık kanunu hayat kanunu gibi ona bağlı kainatta cari kanunların en genişidir. Bütün mahlukatın rızık kendisine has bir şekilde unutulmadan ve ihtiyacına göre yaratılıp verilmektedir. Dolayısıyla rızık mahlukatın sayısından daha çoktur. Bunun tevzii, yerli yerine ulaştırılması elbette mükemmel bir faaliyettir. Kainattaki bütün faaliyetin temelinde rızık vardır. Allah’ın rızık vermedeki faaliyetini müşahade ederek nezaret etmek ve bununla ilgili tesbihatı temsil etme vazifesi maiyetindeki milyarlarca melekler ile beraber İsrail’e (as) verilmiştir. Peygamberimiz (sav) “Allah’ın öyle melekleri vardır ki kırk bin başı vardır, her başında kırk bin dili, her dilinde kırk bin lisanla Allah’ı tesbih ederler” hadisi Hz. Mikail’in (as) bu vazifesine işaret eder. Dünyamız bir kafaya benzetecek olursak üzerinde kırk bin baş hükmünde kırk bin tür canlı yaşamaktadır. Her türün ise kırk bin baş hükmünde nevi vardır ve her bir nevin de kırk bin dil hükmünde fertleri olduğu ve rızık kanunu ile Allah’a hamd ettikleri görülmektedir. Elbette İsrail’in (as) bunu temsil edecek şekilde olması gerekir.

Azrail (as) Ruhani varlıkların eceli geldiği zaman ruhlarını almaya ve muhafaza etmeye memurdur. Varlıkların bilhassa insanın en değerli şeyi ruhudur. Onu yok olmaktan ve uzayda kaybolmaktan muhafaza etmek ve haşirde yeniden sahibine iade etmek çok değerli bir vazifedir. Bu cihette Azrail’i (as) sevmek gerekir.

İsrail (as) büyük kıyametin kopması ve yeniden dirilmesini ilan eden mahiyetini bilemediğimiz “Suru üfleme” memur melektir. Dünyanın kıyameti olan ölümünü ilan ettiği gibi her canlının gerek doğumunu ve canlanmasını, gerekse ölümünü ve hayat vazifesinin bitmesini ilan etme vazifesi ile muvazzaf olduğu gibi hayat ve ölüm iki muazzam hakikat ve Allah’ın bütün nimetlerine ve faaliyetine konu olan bir husustur. Elbette bu nimetler hamd ve tesbih vazifesini ister. İşte bu vazifeyi külli bir şekilde İsrail (as) nezaretinde milyarlarca melek nezaret ederek Allah’ı hamdle tesbih ederler.

3. Peygamberlere İman:

Yüce Allah hilafet görevi ile yeryüzüne gönderdiği insanları başıboş bırakmamış bir okul ve imtihan yeri olarak yarattığı bu dünyada insanların kabiliyetlerinin gelişimini, ruhlarının ve akıllarının terakki ve kemalini istemiştir. Bu nedenle hiçbir şey bilmeden bu dünyaya gönderdiği insanları eğitmek için muallim olarak peygamberleri ve okumaları ve uygulamaları için de kelamının ve teşrii iradesinin içinde bulunduğu kitapları göndermiştir.

Adem (as) zamanından son peygamber Hz. Muhammed’e (as) kadar 315 Resul ve 124 bin peygamber göndermiştir. Peygamberler insanların öğretmenleri, mürşitleri ve liderleridirler. Kendilerine kitap verilen ve yeni bir şariat ile gönderilen peygamberlere “Resul” kendisinden önce gönderilen peygamberin şariatını uygulamak ve güçlendirmek için gönderdiği peygamberlerine “Nebi” adı verilmektedir.

Yüce Allah insanlar içinden seçtiği peygamberlerine fermanlarını ve kanunlarını “Vahiy” yoluyla ve “Cebrail” (as) aracılığı ile inzal buyurmaktadır. Peygamber göndererek insanlara davetini ulaştırmakta ve insanları ahirete ve cennete davet etmektedir.

Yüce Allah her kavme bir peygamber göndermiştir.² “Peygamber göndermediği kavme azap etmeyeceğini”³ beyan buyurmuştur.

Kur’an-ı Kerimde ismi geçen 25 peygamber vardır. Bunlar: Hz. Adem, İdris, Nuh, Hud, Sâlih, İbrahim, Lût, İsmail, İshak, Yakub, Yusuf, Eyyub, Şuayb, Musa, Harun, Davud,

¹ Nahl, 16:68

² Yunus, 10:47; Fatır, 35:24

³ İsra, 17:15

Süleyman, İlyas, Elyesa, Yunus, Zülkifl, Zekeriya, Yahya, İsa ve son peygamber Muhammed (as) dır. Ancak bu sayılanların dışında da 124 bin peygamber gelmiştir. Bu hususu peygamberimiz (sav) haber vermiştir. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Biz onların bir kısmının kıssasını size anlattık, bir kısmını ise anlatmadık”¹ buyurur.

Kur’ân-ı Kerimde kıssası anlatılan Üzeyir, Lokman ve Üzeyir’in (as) nebi mi yoksa veli mi oldukları konusunda ihtilaf vardır. Bunlar dışında ismi geçmeyen ama Kehf Suresinde kıssası anlatılan Eshab-ı Kehf, Hızır (as) ve Yasin Suresinde geçen Habib-i Neccar da bulunmaktadır.

Yüce Allah peygamberlerini hep erkeklerden seçmiş ve onlara vayhederek insanlığa mürşit ve lider olarak göndermiştir. Bu husus Enbiya Suresinde “Biz sizden önce kendilerine vahy ettiğimiz bir kısım erkek peygamberler gönderdik”² ayeti ile sabittir. Ayette “Rical” kelimesi peygamberlerin erkek olduklarını göstermektedir. Ancak İmam-ı Eş’âriye göre kadından da peygamberin gönderilmesi caizdir. Bu nedenle “Erkek olmak” peygamberlerin sıfatlarından sayılmamıştır. İmam Eş’âriye göre kendilerine Cebrail’in (as) görüldüğü Hz. Havva ve Hz. Meryem’in de peygamber olmadığına dair delil bulunmadığını ifade eder. İmam Maturudi ise Enbiya Suresindeki “Rical” kelimesini delil olarak zikrederek peygamberliğin çok zor bir görev olduğunu, lider olması gerektiğini ve vahye muhatap olduğunu bu nedenle daima meşakkate, mihnete hazır olmasının şart olduğunu ifade eder.

Peygamberlerin Sıfatları:

- 1. Sıdk:** Peygamberler doğrulukla tanınmışlardır. Şaka da olsa yalan söylemezler.
- 2. Emanet:** Peygamberler güvenilir insanlardır. Herkesin güvenini kazanmışlardır.
- 3. Fetanet:** Vahyi anlamak ve anlatmak için Peygamberler akıllı ve zeki insanlardır.
- 4. İsmet:** Peygamberler asla günah işlemez ve Allah’a isyan etmezler.
- 5. Tebliğ:** Peygamberler Allah’ın emirlerini kendi fikir ve yorumlarını katmadan tebliğ ederler, bizzat uygulayarak örnek olurlar ve insanların anlamadıkları hususları açıklarlar. Böylece tebliğ görevi, tatbik ve beyanı içine alan çok önemli bir vasıftır. Sadece elçilikten ibaret değildir.

Yüce Allah peygamberlerin davalarını ispat etmeleri ve diğer insanlara üstünlükleri ve Allah katındaki değerlerini göstermek için onları “Mucize”lerle desteklemiştir. Nübüvvetin ispatı mucize ile olur. Mucize ise insanların istemeleri, peygamberin de duası ile harika bir hale mazhar olması, yani, Allah’ın peygamberini tasdik ve teyit etmesidir. İnsanlar mucize ile ortaya çıkan harikanın ancak Allah’ın işi olduğuna ve peygamberini tasdik ettiğine kesin şekilde inanırlar.

Yüce Allah Hz. Muhammed (sav) ile dinini tamamlamış ve peygamberlik kapısını kapatmıştır. Bu husus “Bu gün dininizi ikmal ettim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve din olarak İslam’dan razı oldum”³ ve “Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir; ancak o Allah’ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur”⁴ ayetleri ile sabittir. Bu son ayette yüce Allah peygamberimizin (sav) erkek çocuklarının yaşamayacağını haber vermekte ve nübüvvet kapısının da kapandığını açıkça ifade etmektedir.

4. Kitaplara İman:

Yüce Allah “Kelâm” sıfatı gereği kendisine layık bir kelâm-ı ezeli ile konuşur. Her yerde ilim ve kudretiyle hazır ve nâzırın kelâmı dahi hadsizdir. Yüz bin peygamberlerin vahye mazhar olmaları ve mukaddes kitapların delaleti ile Allah’ın kelâmının toplandığı kitapları vardır ve bunlara iman etmek gerekir.

¹ Nisa, 4:164

² Enbiya, 21:7

³ Maide, 5:3

⁴ Ahzap, 33:40

Kendisini tanıtmak için kâinatı bu kadar hadsiz masraflarla, hârika bir şekilde yaratan ve binler dillerle kemâlatını söylettiren, elbette kendi sözleri ile de kendisini tanıttıracaktır. İnsanın ve kâinatın yaratılış amacını insana bildirecek ve kâinatın meyvesi ve gayesi olan insana saadet yollarını gösterecek ve kendisine itaat eden kullarını cennetine alacak ve ebedi mesut edecektir.

Allah kullarına peygamberler aracılığı ile 315 kitap gönderdiğini peygamberimiz (sav) haber vermiştir. Kur’ân-ı Kerimde ismi geçen peygamberlere 100 sahife ve 4 büyük “Kitap” inzal buyrulmuştur. Hz. Âdem’e 10, Hz. Şit’e 50, Hz. İdris’e 30 ve Hz. İbrahim’e (as) 10 sahife toplam 100 sahife inzal edilmiştir.

Büyük kitaplar ise ilk olarak Hz. Musa’ya (as) “Tevrat”, Hz. Davud’a (as) “Zebur”, Hz. İsa’ya (as) “İncil” ve Hz. Muhammed’e (as) “Kur’ân-ı Kerim” nazil edilmiştir. Kur’ân-ı Kerim diğer kitapların tamamını neshetmiş ve Kur’ân-ı Kerimin inzali ile diğer kitapların hükümleri geçersiz olmuştur. Kur’ân-ı Kerim dışındaki kitaplar birbirini nesh etmemiştir. Nitekim Hz. Davud’a (as) nazil olan “Zebur” Tevrat’a uyulmasını isterken, Hz. İsa’ya nazil olan İncil de ahkâmda ve ibadette Tevrat’ın hükümlerine uyulmasını istemiştir.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim için “Kur’ânı biz inzal ettik onu koruyacak olan da biziz”¹ buyurarak Kur’ân-ı Kerimi koruyacağını vaat etmiştir. Diğer kitaplar için böyle bir vaadi olmadığı için o kitaplar insanlar tarafından tahrif edilmişlerdir. Sebepler tahtında iş gören yüce Allah Hz. Ebubekir (ra) ve sahabelere Kur’ân-ı Kerimin “Heyet” huzurunda toplanmasını, Hz. Osman’a (ra) çoğaltarak, hafızların ve âlimlerin eli ile korunmasını sağlamıştır.

Kur’ân-ı Kerimin okunması, ezberlenmesi ve öğrenilmesi kolaydır. Kur’ân bu gerçeği “Andolsun biz Kur’ânı düşünüp öğüt almaları için kolaylaştırdık. Düşünen var mı?”² buyurarak ifade eder. Kur’ân-ı Kerim zahiren avama hitap eder, ama havassa da dersini verir ve herkes ondan dersini alır. İlim ve teknik geliştikçe Kur’ân-ı Kerim daha iyi anlaşılır, zaman onun hükmünü tasdik eder ve zaman ihtiyarladıkça Kur’ân gençleşir, yani Allah’ın kelamı ve mucize olduğu daha iyi anlaşılır.

İlahi kitapların Allah kelamı olduğuna inanmakla mükelleftir. Semavi kitapların birini Allah kelamı olmadığına inanmak küfürdür. Ancak Kur’ân-ı Kerim dışındaki kitaplar Allah’tan korkmayan din adamları tahrif etmişler, kendi düşüncelerini içine katmışlar ve Allah’ın hükümlerini değiştirmişlerdir. Bununla beraber içlerinde değişmeyen Allah’ın ayetleri çoktur. Bütünü ile değişmiş olsaydı o zaman İlahi kitap denmez beşeri bir kitap olurdu.

Kur’ân-ı Kerim ise hiçbir kelimesi değişmeden nazil olduğu gibi korunmaktadır. Kur’ân-ı Kerim 23 senede ayet, ayet, sure, sure nazil olarak tamamlanmıştır. Peygamberimiz (sav) ve sahabeleri Kur’ân-ı Kerimi yazarak ve ezberleyerek korumak için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır.

5. Ahiret Gününe İman:

Dinin imana ait iki temel esası vardır. Birincisi Allah’ın birliğine iman, ikincisi ise öldükten sonra bedenlen dirilmeye ve ahiret gününe imandır. Allah’a iman varlığın sebebi olduğu gibi, ahirete iman da varlığın amacı ve gayesidir. İnsanın da nihai amacı ve hedefi ahrettir.

İnsan ahirete iman ile hedefe yönelir; amaç ve gaye sahibi olur. Ahirete iman olmazsa her şey amaçsız, hedefsiz ve başıboş kalır, yüce meziyetlerden ve ulvi gayelerden mahrum kalır. Her şey değerini yitirir. İyilik ve fazilet iyilik ve fazilet olmaktan çıkar. Yüce Allah “İnsan kendisinin başıboş yaratıldığını ve Allah’a döndürülerek hesaba çekilmeyeceğini mi zannediyor”³ buyurarak ahiret amacına yönlendirildiğini ifade eder.

¹ Hicr, 15:9

² Kamer, 54:17

³ Mü’minun, 23:115

5.1 Ölüm: Yüce Allah “her nefis ölümü tadar”¹ buyurmaktadır. İnsan bir nefistir ölecek, dünya bir nefistir o da ölecek ve kâinat bir nefistir baki bir surete girmek için o da ölecektir. Ölüm bir son değil, yeni bir hayatın başlangıcıdır. Bu nedenle yüce Allah “Hanginiz daha iyi amel işleyecek diye hayatı ve ölümü yaratan ve sizi imtihan eden Allah’tır”² buyurarak ölümün de hayat gibi kudret eseri ve yeni bir hayatın başlangıcı olduğunu açıklamıştır. Bediüzzaman Said Nursi (ra) ölümün mahiyetini “Mevt îdam değil, hiçlik değil, fena değil, inkıraz değil, sönmek değil, fîrak-ı ebedî değil, adem değil, tesadüf değil, fâilsiz bir in’îdam değil. Belki bir Fâil-i Hakîm-i Rahîm tarafından bir terhistir, bir tebdil-i mekândır. Saadet-i Ebediye tarafına, vatan-ı aslîlerine bir sevkıyattır. Yüzde doksan dokuz ahababın mecmâi olan âlem-i berzaha bir visal kapısıdır” ifadeleri ile anlatmaktadır.

İnsan beden ve ruh ile beraber insandır. Ruh asıl ve esas olup ceset ona tabidir. Ruhun azası olan göz bir penceredir, ruh bu âlemi o pencere ile seyrederek.” Diğer azalar da ruhun başka âlemlere açılan pencere ve kapılarıdır. Ölüm ruhun cesetten çıkmasıdır. Ruh cesedi terk eder ama kendisi Azrail’in (as) koruması altında kıyamet kopup yeniden cesetlerin diriltilmesine kadar muhafaza edilir.

5.2 Kabir: “Âlem-i Berzah” dediğimiz dünya ile ahiret arasındaki geçiş âlemine kabir denir. Nasıl ki anne karnı ruhlar âlemi ile dünya arasında bir berzah ve kabirdir. Ruh ceset giyerek bu dünyaya gelir; aynen öyle de kabir de cesedin ahiret âlemine hazırlandığı ve ruhun istirahat ettiği bir âlemdir. Bu hazırlığın ilk aşaması “Münker ve Nekir” meleklerinin suali ile başlar. Nasıl ki orta öğretimden üniversiteye, üniversiteden memuriyet hayatına geçerken imtihana tabi tutulduğumuz ve liyakatimize göre bir makama geçtiğimiz bir gerçektir. Aynı kanunun dünyadan ahirete geçerken de olması akla uygundur.

Peygamberimiz (sav) kabirde “Münker ve Nekir” meleklerinin “Rabbin kimdir?” “Peygamberin kimdir?” “Dinin nedir?” şekline dünyaya gönderiliş amacına hizmet edip etmediklerinin sorulacağını hadislerinde açıklamışlardır.

Kabir hayatı ruhani bir hayattır. Haşır ise cismanidir ve cennet cehennem hayatı cismani, yani ruh ve ceset beraberliğinde bir hayattır.

5.3 Kıyametin Kopması: kıyametin zamanı gelince kopması haktır ve Allah'ın emri ile vaki olacaktır. Kıyamet kâinatın ölümüdür. Dolayısıyla büyük bir gürültü ve çatırtı ile kopacak ve insan cismi gibi kâinatın maddesi de ahiret âleminde yerlerini alacaklardır.

5.4 Kıyametin Alametleri: Peygamberimiz (sav) âhir zaman peygamberi olduğu ve kıyamete yakın dünyaya gelmiş olduğu için kıyametten ve alametlerinden haber vermiştir.³ Depremlerin dünyanın yaşlanmasından dolayı çoğalması, nüfusun artmasından binaların yükselmesi, medeniyetin gelişmesinden yolların kısılması ve iletişim vasıtalarının gelişimi ile bir yerde konuşanı bütün dünyanın duyması kıyametin küçük alametleri olarak sayılmıştır.

Dabbetü’l-arzın ve Ye’cüc ve me’cücün çıkması, Deccalın zuhuru ve Mehdi’nin gelmesi, İsa’nın (as) semadan nüzulü ve son olarak güneşin batıdan doğması ise kıyametin büyük alametlerindendir. Din bir imtihan olduğu, akla kapı açıp ihtiyarı elden almadığı için Deccal, Mehdi ve İsa (as) ile ilgili hususlar müteşabihattan olup gözle görülecek şekilde olmayacağı ve herkesin tanımayacağı, güneşin batıdan doğması ise gözle görülen ve kimsenin reddedemeyeceği şekilde olduğu için artık tövbe kapısı kapanacak, iman ve amel kabul edilmeyecektir. Sonrasında ise hemen kıyamet kopacak ve dünya hayatı bitecektir.

5.5 Haşır: Kıyamet kopup Allah'ın dilediği zaman geçtikten sonra ahiret âlemi kurulacak ve haşır meydanı, cennet ve cehennem mükemmel şekilde kurulacaktır. Sırat köprüsü cehennem üzerine uzatılacaktır. Yüce Allah ölmüş ve çürümüş olan insanları ve hayvanları yeniden diriltecek ve haşır meydanına toplayacaktır.

¹ Âl-i İmran, 3:185

² Mülk, 67:2

³ Buhari, Rikak, 3

Dünyada hikmet, ahrette kudreti ile iş gördüğü için insanların tamamı “tarfetu’l-aynde” yani bir anda dirilerek haşir meydanına cem olacaktır. Yüce Allah bu hususu “Bak Allah'ın rahmet eserlerine, yeryüzünü kışın ölümünden sonra baharın nasıl diriltiyor, insanların dirilmesi de böyledir. Allah her şeye kadirdir”¹ buyurarak baharda tüm yeryüzündeki bitki ve hayvanların yeniden dirilmesini haşirde insanların bir anda dirilmesine örnek göstermektedir. Cesetlerin inşası ve hayatlanması, ruhların cesetlere verilmesi bir anda göz açıp kapayana kadar olacaktır.

5.6 Hesap ve Mizan: Cenâb-ı Hak Âdil-i Mutlaktır. Adaletin tam tecellisini göstermek için insanların dışında hayvanları dahi dirilterek haklarını alacaktır. Peygamberimiz (sav) “Boynuzsuz koç, boynuzludan hakkını alacaktır”² buyurur. Hesap sonunda cehennem Allah'ın adaletinin gereği, cennet ise fazl-ı ilâhidir. Hiçbir kimse ameli ile cenneti kazanamaz, ama cehenneme ancak imansız olanlarla suç işleyip hak edenler girerler. Allah hiç kimseye zulmetmez.

İnsanların hesapları görüldükten sonra amel defterleri verilecektir. Dünyada yaptıkları her şey içinde yazılı olan bu defterler insanın hafızası ile meleklerin yazdıkları amellerin ve levh-i mahfuzdaki ile aynı olacaktır. Salihlerin amel defterleri sağdan ve önden, kafirlerin ve facirlerin amel defterleri ise soldan ve arkadan verilecektir.

Yüce Allah “Biz yerleri ve gökleri boş yere yaratmadık, bu ancak kâfirlerin zannıdır. Bu nedenle kâfirlere şiddetli azap vardır. Biz iman edip salih amel işleyenleri müfsitlerle bir tutmayız”³ buyurmaktadır. “Kim zerre kadar bir hayır işlerse onun karşılığını görür, zerre kadar şer işleyen de bunun karşılığını görür”⁴ Sonunda kâfirler hak ettikleri cehennemde ebedi olarak kalacaklar, fâsık ve facir mü'minler ise cezalarını çektikten sonra cehennemden kurtulacaklardır.

5.7 Sırat: Haşir meydanında sonra mahşer ehli Sırat köprüsüne doğru sevk edilir. Sırat cehennem üzerine kurulmuş, cennete giden yol altında cehennem olan ve her an insanın ayağının sürçerek düşeceği cehennemden üzerinden geçmektedir. Dünya hayatı da aslında böyledir. İfrat ve tefritten sakınarak istikamet üzere Allah'a itaat ve ibadet üzere yürümek kıldan ince kılıçtan keskin bir çizgide yürümek gibidir. Dünyada istikamet üzere yaşayan sırat köprüsünden şimşek gibi geçer.

5.8 Kevser Havuzu: Sıratı geçen ve cehennemden kurtulan mü'minler cennete girmeden önce peygamberimizin (sav) “**Kevser Suresinde**” işaret ettiği her nevi hayır ve bereketi içinde barındıran iman ve İslamiyet havuzundan dünyada istifade ettiği gibi ahirette de “**Kevser Havuzundan**” içerek cennete tam layık olacak şekilde kalbi ve ruhu nurlanarak cennete hazır hale gelecektir. Peygamberimizin (sav) bu suyundan içen asla susuzluk çekmeyecektir. Peygamberimize iman eden ve sünneti ve şeriatından istifade edenler “Havz-ı Kevser'den” de içip istifade ederek ebed memleketi olan cennete girecek ve saadet-i ebediyeye mazhar olacaktır.

5.9 Şefaati: Şefaati peygamberimizin (sav) ümmetinin büyük günah işleyerek cehenneme düşenlerine Cehennemden kurtulmaları için Allah'a dua etmesi ve Allah'ın da bu duayı ve ricayı kabul ederek ümmetinden zerre kadar imanı olanlarını cehennemden kurtarmasıdır. Peygamberimiz (sav) şefaati anlatır: “Mahşerde güneş çok yaklaştırılır. Ter insanların boğazına kadar yükselir. İnsanlar bu sıkıntıdan kurtulmak için Hz. Âdem'e (as) koşarlar. Hz. Âdem (as) Hz. İbrahim'e, o da Hz. Musa'ya o da Hz. İsa'ya insanları gönderir. Hz. İsa (as) da insanları peygamberimize (sav) gönderir. Peygamberimiz (sav) Arşın altında secdeye kapanarak Allah'ın kendisine ilham ettiği şekilde Allah'a yalvarır. Bunun üzerine

¹ Rum, 30:50

² Müslim, Birr, 15

³ Sâd, 38:27-28

⁴ Zilzal, 99:7-8

yüce Allah peygamberimize (sav) “Makam-ı Mahmud”u yani şefaât makamını verir. Bunun üzerine insanların tümü peygamberimize (sav) minnettar olurlar ve hamd ederler.”¹

Peygamberimiz (sav) “Ben peygamberlerin imamı, hatibi ve şefaât makamının sahibiyim. Övünmek için değil bir gerçeği ifade etmek için söylüyorum”² buyurmuşlardır.

Bu büyük şefaatin dışında peygamberimizin (sav) günahkâr mü’minlerin cehennemden çıkarılması ve bazı mü’minlerin cennette derecelerinin yükseltilmesi için şefaât edeceği de bir gerçektir. Bir kısım mü’minler de peygamberimizin (sav) şefaati ile cehenneme girmeden cennete gidecektir.³ Ayrıca yüce Allah kendilerinden razı olduğu Salih kulları olan ulema ve şühedaya da şefaât yetkisi vererek mü’min olan sevdiklerinden 70 kişiyi cehennemden kurtarma hakkını tanıyacağı hadislerde sabittir.⁴

Peygamberimiz (sav) Hz. Fatıma’ya (ra) hitaben “Ey Fâtıma! Amel et! Bilhassa beş vakit namazını vaktinde kıl. Şurası muhakkak ki ben Allah’ın azabından bir parçasını bile senden defedemem”⁵ buyurarak şefaatine güvenip farzlarda ihmalkârlık gösterilmemesini istemiştir. Allah’ın rahmeti ve affı, peygamberin şefaati ancak farzları elinden geldiği kadar yapmaya çalışanlardır. Yoksa farzları yapmayan ve haramlardan kaçmayanların kurtuluşlarının çok zor olduğu bu hadisten anlaşılmaktadır.

5. 10 Cehennem: Ahirette kâfir, müşrik ve münâfıkların ebediyen kalacakları, günahkâr mü’minlerin de günahları ölçüsünde ceza görecekleri ülkeye Cehennem adı verilir. Cehennem Kur’ân-ı Kerimin dili ile azap yurduudur.

Kur’ân-ı Kerimde cehenneme çeşitli isimler verilmiştir. Bunlar, “Nâr” “Hâviye” “Saîr” “Hutame” “Lezâ” ve “Sakar” ve “Cehennem” dir. İslam bilginleri peygamberimizin (sav) hadislerine dayanarak bunların cehennemin tabakaları olduğunu ve cehennemin de böylece yedi tabaka bulunduğunu söylemişlerdir.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde cehennemin yakıtının insanlar ile taşlar olduğunu belirtmekte ve mü’minleri cehennem azabından sakındırmaktadır. Bu husus “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ile taşlar olan cehennem azabından koruyunuz”⁶ ayeti ile sabittir. Kâfirleri ise yüce Allah “Ey inkâr edenler! Bu gün özür dilemeyin. Sizler ancak yaptıklarınızın karşılığını görmektesiniz”⁷ buyurarak tehdit etmektedir. Bilhassa münafık olanlar mü’minlerin içinde bulundukları ve yeryüzünü fesada vererek ifsat ettikleri için cehennemin en alt tabakasında azap göreceklerini ifade eder. “Münafıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar ve hiçbir yardımcı da bulamazlar”⁸ ayeti ile bu hususu ifade etmektedir.

Sonuç olarak, iman manevi bir cennet çekirdeğini taşıdığı gibi, küfür dahi bir nevi cehennemin tohumunu saklıyor. Cehennem de küfrün bir meyvesidir. Küfür cehenneme girmeye sebep olduğu gibi cehennemin yaratılmasının da sebeptir. Nasıl ki en basit bir makamı temsil eden basit bir idarecinin bile izzeti, gayreti ve otoritesi vardır. Bir edepsiz ona serkeşlikte bulunarak “Sen de kim oluyorsun. Beni cezalandıramazsın!” diye hakaret etse o yerde hapishane yoksa sırf onu cezalandırmak için bir hapishane yapacak ve onu içine atacaktır.

Kâfirler Allah’ın izzetine ve celalini inkâr ettikleri, münafıklar da alay ettikleri için sonsuz derecede kadir, izzet ve azamet sahibi olan Allah elbette izzetine ve celaline şiddetle dokunan o edepsizler için cehennemi yaratacak ve onları oraya atacaktır.⁹

¹ Buhârî, Tevhid, 24; Müslim, İman, 84

² Tirmizi, Menâkıb, 1

³ Buhari, Tefsir, 18; Müslim, iman, 84

⁴ Ebu Davud, Cihad, 26

⁵ Buhari, Vesâya, 12; Tefsir, 26; Nesai, Vesâya, 6

⁶ Tahrir, 66:6

⁷ Tahrir, 66:7

⁸ Nisa, 4: 145

⁹ Sözler, 2004, s. 817

5.11 Cennet: Cennet bitki ve ağaçlarla dolu, suların aktığı, çayır ve çimenlerle, güller ve çiçeklerle dolu bahçe anlamına gelen cennet Allah'ın mükâfat yurduudur. Mü'minler burada ebedi olarak kalacaklardır. Cennette ölüm olmadığı gibi hiçbir hastalık ve insana sıkıntı veren hiçbir durum da söz konusu değildir.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerimde cennete çeşitli isimler vermiştir. Bunlar:

1. Cennet'ün – Na'im : Nîmetler bahçesi,
2. Cennet'ül – Huld : Dâimî bahçe,
3. Cennet-i Adn : Dâimî kalınacak bahçe,
4. Cennet'ül - Me'vâ : Barınılacak bahçe,
5. Firdevs : Bahçe,
6. Dâr'ul – Huld : Dâimî kalınacak yer,
7. Dâr'ul – Mukâme : İkâmet olunacak yer,
8. Dâr'us – Selâm : Emniyet ve selâmet yeri.

Kur'an-ı Kerimde ve hadis-i şeriflerde cennet çok mükemmel tasvirleri yapılmıştır. Bununla inananların cennete olan iştisaklarını artırmak ve rağbetlerini uyandırmak istenmiştir. Nitekim yüce Allah Kur'an-ı Kerimde "Rabbimizin affına ve genişliği yerle gökler kadar olan ve Allah'tan korkanlar için hazırlanan cennete koşun"¹ emredilmiştir.

Muhammed Suresinde cennetin tasviri şöyle yapılır. "Allah'tan korkan muttakiler için hazırlanan cennetin durumu şöyledir: Orada tadı asla bozulmayan süt ırmakları, lezzeti çok güzel olan ve içene zevk veren içecekler ve süzme bal ırmakları vardır. Yine orada onlar için meyvelerin her çeşidi mevcuttur. Allah onların her türlü hata ve günahlarını da bağışlamıştır. Cennette bu derece zevk ve safa içinde olanlar hiç ateşten kurtulma ümidi olmayan ve içtikleri suların bağırsaklarını parçaladığı kimseler gibi olur mu?"²

Yüce Allah Kur'an-ı Kerimde "İnsan Suresinde" ve "Rahman Suresinde" cennetin tasvirini başka beyana ihtiyaç bırakmayacak güzellikte yapmıştır. Allah'ın güzel dediği şeyin güzelliği ve mükemmelliği anlatmaya imkân var mıdır? Cennetin nimetleri akıl ve hayalimizin ötesindedir. Şu kadarı vardır ki yüce Allah insana dünyada hikmeti gereği elinin yetiştirdiği kadar nimet verirken cennette kudreti ile hayal ettiği kadar verecektir.

Biz bu konuda peygamberimizin (sav) şu Hadis-i Kutsisi ile yetinelim: "Yüce Allah buyurdu ki, Ben, salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan aklına ve hayaline gelmeyen nimetler hazırladım."³

5.12 Cennette Allah'ın Görülmesi: (Rü'yetullah)

Cennetin en değerli nimeti ve lezzeti Allah'ın görülmesi demek anlamına gelen Rü'yetullah'tır. Dünyanın bin sene mesudane hayatı cennet hayatının bir saatine mukabil gelmediği gibi, cennetin dahi bin sene mesudane hayatı bir saat rü'yet-i cemâline mukabil gelemes.⁴

Mü'minler Cuma günleri cennette yüce Allah'ın davetine icabet ederek ziyaretine gideceklerdir. Burada yüce Allah mü'minlere büyük bir ziyafet verecek ve bütün mü'minler peygamberler ve evliyalara ile beraber bu ziyafete iştirak edecekler, yeme-içme ve manevi sohbetlerden sonra yüce Allah buyuracak "Kullarım benden isteyin ki size vereyim." Mü'minler "Ya Rab! Senden ne isteyebiliriz ki?" derler. Yüce Allah perdeleri kaldırır ve kendi cemalini onlara seyrettirir. Bu onlara o derece kemalat ve lezzet verir ki cennetin bütün nimetlerini unuturlar. O derece feyz ve nuraniyet kesb ederler ki evlerine döndükleri zaman hanımları kendilerini tanımaz ve "Size ne oldu ki bu derece kemaliniz ve cemaliniz güzelleşmiş" derler.⁵

¹ Âl-i İmran, 3:133

² Muhammed, 47:15

³ Buhari, Tefsir, 32; Tevhit, 35; Müslim, Cennet, 1; Tirmizi, Tefsir, 32

⁴ Mektubat, 2004, s. 385

⁵ Mansur Ali Nasif, Tac, 5:423

Bu husus Kur’ân ayetleri ile de sabittir. Yüce Allah Kıyame Suresinde “O gün yüzler vardır, Rablerine bakarlar”¹ buyurur. Yunus Suresinde de yüce Allah “İman eden ve salih amel işleyenlere güzel bir mükâfat ve daha ziyadesi de vardır”² buyrulur. Müfessirler bu ayetteki ziyadeyi “Rü’yetullah” olarak tefsir etmişlerdir. Peygamberimiz (sav) bu konuda kesin olarak şöyle buyurur: “Sizler çıplak gözle ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz. Onu görmede ne izdiham yaşayacaksınız ve ne de haksızlığa uğramayacaksınız.”³ Çünkü yüce Allah mekândan münezzeh olduğu için keyfiyetsiz olarak şey cihetten tüm mü’minlere yanlarında gözükecek ve herkes eşit şartlarda görebilecek; ama bundan istifadesi ve aldığı feyz imanı ve ameli nispetinde olacaktır.

Allah’ın eserlerini dünyada görerek yaratıcısı ve ustası olan ve görünmeyen yüce Allah’a gaybî olan iman, cennette rü’yetullah ile gaybîlikten çıkarak “Ayne’l-Yakîn” mertebesine ulaşmış olacaktır. Sonra bu iman “Hakka’l-Yakîn” mertebesinde cennette de mü’minleri terakki ve tekâmül ettirmeye devam edecektir. Cenab-ı Hakkı görmek onu tanımanın son mertebesi değil, “Ayne’l-Yakîn” mertebesinde terakki etmenin başlangıcı olacaktır. Bunun için rü’yetullah haktır ve vaki olacaktır. Cennette de Marifetullahta terakki ve tekâmül sonsuzdur ve sonsuza kadar Allah’ı tanımaya devam edilecektir. “Ayne’l-Yakîn” mertebesinin kemâli “Hakka’l-Yakîn” mertebesinin başlangıcıdır. Allah’ın büyüklüğü ve sonsuzluğu bu terakki ve tekâmülün sonsuza kadar devamını gerekli kılar.

5. 13 Cennetin Nimetleri:

Cennette Allah’ın nimetleri sonsuzdur. Dünya yüce Allah’ın isim ve sıfatlarının tecellisi olduğu halde nimetlerinin ne derece sonsuz olduğunu yaşayarak görmekteyiz. Cennet ise yüce Allah’ın isim ve sıfatlarının temessülüdür. Temessül, tecelliden ne derece yüksek ise, Cennet de dünyadan o derece yüksektir.

Biz burada cennetin nimetlerini sayamayız. Ancak Kur’ân-ı Kerimde ve Hadis-i Şeriflerde geçen hususları bir parça anlamak için maddeler halinde bazı hususlara işaret ederiz.

1. Cennete en son girecek bir mü’mine dünyanın on misli büyük bir cennet verilir.⁴ Bu cennet mü’minin haremî ve özel yeridir. Ayrıca yüce Allah umumî cennetten 500 yıllık bir cenneti o mü’minin emrine tahsis eder. Burada mü’minler ruh hafifliğinde ve hayal hızında bulunacaklardır.

2. Bu derece büyük ve geniş cennetin dağları, denizleri, ormanları, ülkeleri, şehirleri, kasabaları ve köyleri vardır. Buralarda saraylar, köşkler, evler bulunmakta ve altından ırmaklar akan bahçelerde mü’min istediği gibi hareket edebilecektir.

3. Yüce Allah bu cenneti dolduracak, şenlendirecek ve düzenleyecek olan melekleri, cinleri, hurileri ve gılmanları o mü’minin emrine verir. Bunlar cennetin ve mü’minin emrinde dolaşan cennet ehli hizmetkârlardır. Dünyada göremediği bu nurani ve ruhânî varlıkları mü’min cennette görebilecektir.

4. Cennetteki bu nimetlerden daha önemli olan burada ebedi olarak kalabilmektir. Çünkü nimetin zevali elemdir. Nimetin elden çıkması büyük bir azaptır. Bunun için cennette ebediyet cennetten değerlidir. Yüce Allah bu nimeti ve bununla beraber ebedi bir gençlik nimeti verecektir.

5. Her mü’min milyonlar sakini ve hizmet edeni bulunan bu cennet ülkesinin padişahı olacaktır. Gittiği yerde törenle karşılanacak ve törenle uğurlanacaktır. Yüce Allah her mü’mine padişahlık zevki ve lezzetini cennette ebedi olarak tattıracaktır.

6. Mü’minlerin eşleri de cennetin hurilerinden çok daha mükemmel olarak ebedi bir eş ve arkadaş olarak cennette kraliçe durumunda bulunacaktır. Cennette bütün güzel ahlaklar ve

¹ Kıyame, 75:22-23

² Yunus, 10:26

³ Buhari, Mevâkıt, 16, 26

⁴ Tecrid-i Sarih, 2:845; 4: 264-275

faziletler kâmil manada olduğu için, namus ve iffetli bir hayat da kâmil manada olacaktır. Buradan yola çıkarak hurilerin ve gılmanların durumu da anlaşılabilir.

7. Cennette her şey canlıdır. Bu husus Kur’ân-ı Kerim ile sabittir.¹ Böyle olunca cennetin taşı da sözü anlar ve dinler. Ağaçları insanlar gibi emri anlar ve dinlerler. Bir ağaca ‘yanıma gel ve şu meyveyi bana ver’ dersiniz verir. Hayvanları insanlar gibi akıllı ve şuurludur. Evleri emre itaat eder, istediği yere gider ve sahibini götürür. Canlı olduğu için devamlı değişir. Bundan dolayı asla bir defa girdiğin yere hiç girmezsin, bir yediğini bir daha yemezsin. Tadı da şekli de değişir ve insan şunu der: “Ben daha önce bunu asla görmedim, bunu daha önce asla tatmadım.” Bir defa girdiğin saraya bir daha aynı şekilde girilmez, çünkü tamamen değişmiştir. Bu durumda cennette asla usanma olmaz.

8. Cennette o kadar büyük zenginlik ve refah olacaktır ki bir kişi bütün cennet ehlini kendi hususi cennetine davet eder, ziyafet verir ve giderlerken her birisine taşıyamayacağı kadar hediyeler verir. Buna cennetin en fakiri denir.

9. Cennette kişi sevdiği ile beraberdir.² Çünkü bir kişi bir anda pek çok yerlerde bulunur, bulunduğu yerlerden istifade eder, bir işi diğerine karışmaz. Meleklerle ait bu özellik cennette mü’minlere verilecektir. Ruh hafifliğinde ve hayal hızında olan insan bendi ile bütün bu imkânsız gibi görünen hususları yaşayacaktır. Dünyada imkânsız olan şeyler cennetin adiyatından sayılacaktır. Dünyada televizyon aracılığı ile sureten olan bu durum, cennette bedenen ve aynen vaki olacaktır. Ancak istifade kabiliyetlere ve kişinin imanı ve ameline göre farklı olacaktır.³ Peygamberimizin (sav) ile bir mü’min aynı yerde bulunduğu halde istifade farklı olacaktır. Bu bilinen bir husustur.

10. Mü’minler her Cuma günü rü’yete mazhar olacaklardır. Bu Cuma namazı kılan mü’minlerdir. Kişinin Allah’a olan yakınlığına göre her gün ve her an rü’yete mazhar olanlar elbette olacaktır. Bu ayrı bir husustur.

11. Cennette yok yoktur. Yüce Allah vermek istemezse istemek duygusunu vermez. Allah vermek istediklerini ihtiyaç olarak insana verir. İnsan da Allah’tan ister. Allah da verir. Allah’ın dünyada da ahirette de âdeti budur.

12. Cennette bizim dünyada mükellef tutulduğumuz şekilde bir ibadet yoktur. Ancak Kur’ân-ı Kerim Allah’ın ezeli kelâmı olduğu için cennette okunacaktır. Hatta biz Kur’ân-ı Kerimi yüce Allah’tan bizzat dinleme şerefine de ereceğiz. Bunun dışında ibadet, Allah’ın razı olacağı amelleri işlemek anlamına gelince cennette yapılan her şey itaat ve rıza kapsamında olduğu için ibadet sayılacaktır.

Bütün bunlarla beraber:

“İdrâk-i meâlî bu küçük akla gerekmez / Zira bu terazi bu kadar sıkleti çekmez.”

6. Kadere İman: Kader kâinatın planı ve mukadderatın ilmidir. Yani Allah’ın ezeli olan irade ve ilim sıfatlarının gereğidir. Allah ezeli ilmi ile bilir ve her şey Allah’ın bildiği şekilde olur. İnsan cüz’î ilim ve iradesi ile nasıl geleceğini planlıyor ve çalışmalarını buna göre yapıyor, yapacağı binanın ve işlerinin planını, zamanını ve sarf edeceği malzemesini hesap ediyor ise yüce Allah da ezeli irade ve ilmi ile kainatta olacak her şeyi önceden planlamış ve hesaplayarak varlıkları yaratmıştır. Böyle olmasaydı o zaman kâinatta her şey birbirine karışır ve hiçbir şey olmazdı.

Allah’ın ezeldaki irade ve ilmine “Kader” denir. Kaderde olanın zamanı gelince ortaya çıkmasına ise “kaza” adı verilir. Kaza, “Cenab-ı Hakkın ezelde irade ve takdir ettiği şeylerin zamanı gelince ezeli ilim ve iradesi ile kaderine ve takdirine uygun bir şekilde yaratmasıdır. Kaza Allah’ın “Kudret” sıfatının gereğidir.

¹ Ankebut, 29:64

² Buhari, Edeb, 96; Müslim, Birr, 165; Tirmizi, Zühd, 50

³ Sözler, 2004, s. 811

İnsan gaybı ve geleceği bilemez. Bu nedenle insanlar kaderini kaza olduktan sonra bilir ve ‘bu başıma gelen benim kaderimmiş’ diyebilir. Gelecek gayb ilmidir. Bu nedenle geleceği bilemediği için geleceğe dönük olarak ‘kaderim budur’ diyemez. Ancak geleceğe dönük olarak aklını ve iradesini kullanarak geleceği planlamak, hakkında hayır olanı yapmak ve şer ve kötülüklerden kaçmakla mükelleftir. Yani Allah kulunun iyi, güzel ve hayırlı olanını yapmasını istemektedir. Bu bakımdan kazanın insana bakan yönünde “Abdin kesb suretindeki iradesi taalluk etmedikçe Allah’ın iradesi icat suretinde tecelli etmez.” Burada insan iradesi Allah’ın ezeli iradesinin taallukuna bir şart-ı âdîdir. Binlerce sebepler arasında bir tek sebeptir. Bunun ötesinde icada kabiliyeti ve etkisi yoktur.

Kadere iman, iyi ve kötü, hayır ve şer ne varsa hepsinin Allah tarafından ezelde takdir edilip zamanı gelince yine Allah’ın takdirine uygun yaratıldığına inanmaktır. Yüce Allah’ın mükevvîn-i kâinat olduğuna, ilim, irade ve kudretinin bütün cüz’iyata ve külliyata şamil olduğuna inananlar kadere inanmış olurlar.

Kadere ve kazaya iman, iman esaslarını bildiren ayetlerde açıkça ifade edilmemesi kaderin Allah’a iman esası içinde olmasındandır.¹ Çünkü kader ilim ve iradenin, kaza ise kudret sıfatının tecellisidir. Ancak önemine binaen peygamberimiz (sav) iman esaslarını saydığı hadislerinde açıkça belirtilmiş ve farziyeti ifade edilmiştir. Peygamberimiz (sav) imanı anlatırken, “İman, Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve kadere yani, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna inanmaktır”² buyurmuşlardır.

Kadere ve kazaya iman etmek farzdır. Allah’a imanın gereğidir. Çünkü kader Allah’ın irade ve ilminin gereğidir. İman kadere iman ile tamamlanır. Pek çok fırak-ı dalle kader konusunda dalaletе düşmüşlerdir. Bunun için ehl-i necat olan “Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat” imamları bu hususta nezih itikada ve sırat-ı müstakime önem vermişler ve bunda da muvaffak olmuşlardır. Bütün hadisât ve insanlardan sudur eden bilcümle fiiller ve hareketler kâinatın yaratıcısının kaza ve kaderi ile, yaratması ve takdiri ile vücuda gelirler. İslam bilginleri “Allah bütün sanatkârların ve sanatlarının yaratıcısıdır” diye ittifak etmişlerdir.

6.1 İrade: İnsandan sudur eden fiiller ikiye ayrılır. İhtiyari fiiller ve ıztırârî fiiller. Birincisi oturmak, kalkmak, konuşmak, yemek, içmek, namaza gitmek, oruç tutmak ve zekât vermek gibi isteğe bağlı fiillerdir. İkincisi ise, uyumak, yediğini hazmetmek gibi irade ve şuura mukarın olmayan fiilleridir. Bunların tümü Allah’ın halk ve takdiri ile. Ancak insan ihtiyari fiillerinde kesb denilen iradi ve isteğe bağlı bir fiille insan iyiye veya kötüye yönelmek sureti ile hayrı ve şerri tercih edebilir. Allah insanı ihtiyari fiillerinden sorumlu tutar; ıztırârî olan ve yapmaya mecbur kaldığı fiillerinden sorumlu tutmaz. Hayra ve iyiliğe rızası vardır; şerre ve kötülüğe rızası yoktur.

Yüce Allah insanı irade ve ihtiyar sahibi, yani hür olarak yaratmıştır. İnsan bu sayede mükâfat ve cezayı hak eder. İnsanın iradî fiillerini de yüce Allah insanların isteklerine uygun olarak kendi irade-i ezeliyesi ile yaratır. Adalet-i ilâhiyesi böyle tecelli eder. İnsan iradi ve ihtiyari fiillerinde kendi iradesi asıl ve esas, irade-i ilâhiye de ona bir nevi tabi olduğundan cebr ve ikrah, yani zorlama mevcut değildir; insan da mesul olur.

İnsan kendisine verilen sıfat ve fiillerin kullanılması insanın cüzî iradesine aittir ve insanın elindedir. Kul niyeti, kastı, temayülü ile hayrı veya şerri kazanır. İradesi ile Allah’ın emrini ifa eder veya nehyini ihlâl eder. Yüce Allah emretmiş ve nehyetmiştir. Hayrı ve şerri peygamberleri aracılığı ile öğretmiştir. Kulunu bilgilendirmiş, mükâfat ve ceza konusunda uyarmıştır. Hayırdan razı olduğunu, şerden razı olmadığını ve ceza vereceğini bildirmiştir. “İnsana kaldıramayacağı ve gücünün yetmeyeceği hususları emretmemiştir. Kazancının lehine, iktisabî olan ve iradesi ile işlediği günahlarının da aleyhine olduğunu bildirmiştir.”³ Allah kullarının küfrüne razı olmadığını belirtmiş “Allah sizin iman etmenize muhtaç

¹ Bakara, 2:177, 285; Nisa, 4:136

² Müslim, İman, 1; İbn-i Mâce, Mukaddime, 9; Tirmizi, İman, 4

³ Bakara, 2:286

değildir; ama kullarının inkârına razı olmaz. Şayet şükrederseniz Allah bundan razı olur”¹ buyurmuştur.

İrade Allah’ın yarattığı ve kula verdiği bir sıfattır.² İnsanın sorumluluk duygusudur. Yüce Allah insanı bununla mesul tutar. Dünya daru’l-hikmet, âhîret ise daru’l-kudrettir. Bunun için dünyada her şey hikmeti gereği sebeplere bağlıdır, beklemeye, zamana mütealliktir. Ahirette ise bunlara ihtiyaç olmadığı için sebepsiz bir anda en mükâmil şekilde yaratır. Orada her şey mahza kudret-i İlahinin eseri olarak vuku bulacaktır.

Bütün bunlarla beraber kaderin hükmünü şundan anlıyoruz ki insan her istediğini yapamıyor. Kader müsaade etmiyor. Nasibi yoksa iş olmuyor. Bazen en müessir sebepler ve en mükemmel tedbirler dahi olacağı engelleyemiyor ve işe yaramıyor. Buradan anlaşılmaktadır ki Allah’ın iradesi, yani meşiet-i ilâhiye asıl ve esastır. “Allah’ın dilemesi olmadıkça sizler dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah her şeyi bilir ve her işi hikmetle yapar.”³

6.2 Kader - Amel İlişkisi:

İnsanın geleceği bilmesi imkânsızdır. Bundan dolayı kader dediği zaman geçmişe kast etmektedir. Geçmişe kader nazarı ile bakılır. Geleceğe ise teklif noktasından bakmak gerekir. İnsanın vazifesi nefsin arzularına uyarak, Allah’ın emirlerini ifa etmeyecek, yasaklarını çiğneyerek işlediği kötülüklerini kadere yıkmak ve mesuliyetten kurtulmaya çalışmak değil, Allah’ın kendisinden istediği şekilde kabiliyetlerinden istifade ederek çalışmaktır. Hayırlı ve iyi olana rağbet etmek, ahlakını güzelleştirmek, ibadete çalışmak, haramlardan ve kötülüklerden kaçmak ve amelini, davranışlarını düzeltmektir. İlim adamları demişlerdir ki “İnsanın kaderi ameli ile beraberdir. İrade ihtiyarı ile ne yaparsa kaderi odur.”

Bu gerçeği bize hatırlatan yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde şöyle buyurur: “Bir topluluk kendi durumlarını düzeltmeye çalışmazsa Allah onların durumunu düzeltmez. Allah bir kavme kötülük diledi mi artık bu geri çevrilmez. Onlar için Allah’tan başka bir yardımcı yoktur.”⁴

İnsan da iradesi ile hayra yönelmez ve iradesi ile hayrı ve iyiliği tercih etmezse Allah onu zorlamaz. Allah insanı hür yaratmıştır ve iradesi ile yaptıklarından mesul tutmuştur. Devlet de bir insana belli bir ücret karşılığı görev verir, yapmazsa o zaman mesul tutar. Vazifenin ihmali ve su-i istimali mesuliyeti muciptir. Allah da insandan iman ve salih amel istemektedir. Yoksa insan cezayı ve mükâfatı nasıl hak edecektir? İnsanın kader konusunda bilmesi gerekenler bunlardır. “Akıl mahlûktur, Hâlıkını ve Halıkın hikmetlerini tamamen ihata edemez.”

Bir gün peygamberimiz (sav) yıkılmak üzere olan bir duvarın yanından geçiyordu. Sür’atle yürüyerek geçti. Yanındakiler sordular “Ya Resulallah! Allah’ın kazasından mı kaçırıyorsunuz?” Peygamberimiz (sav) “Allah’ın kazasından kaderine iltica ediyorum” buyurdular. Burada peygamberimiz (sav) tedbire riayet etmenin ve akla uygun davranmanın kader olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Hz. Ömer (ra) Şam’da Veba hastalığının olduğunu duyunca yoldan geri döner. Ebu Ubeyde b. Cerrah (ra) sordu: “Ya Ömer! Allah’ın kazasından mı kaçırıyorsunuz?” diyince “Evet! Allah’ın kazasından yine Allah’ın kaderine kaçıyor ve iltica ediyorum” şeklinde cevap vermiştir.

İnsanın vazifesi gelecek konusunda kaderim budur diye bilmediği halde hükmetmek değil, emredileni yapmak, çalışmak ve aklın gereği olan tedbirleri almaktır. Çünkü geleceği ancak Allah bilir.

6.3 Kader Değişir mi?

¹ Zümer, 39:7

² İrade dahi mahlûk olmakla bazı imamlarca cebre taalluk ettiği için Maturudî iradenin fiillere meyelanını kula vermiştir. Eş’ari ise daha ileri giderek meyelanın tasarrufunu kulun iradesine vermiştir. (Sözler, (2004) s. 759)

³ İnsan, 76:30; Tekvir, 81:30

⁴ Rad, 13:11

“Cenab-ı Hakkın “Ata, Kaza ve Kader” namında üç kanunu vardır. Ata kaza kanununu, kaza da kaderi bozar.”¹ İslam bilginleri hasenat denilen iyilikleri Allah’ın atası, kuluna hediyesi, ihsanı ve ikramı, seyyiat denilen kötülükleri de Allah’ın kazası olarak görürler. “Şayet Allah’ın atası olmazsa helak oluruz” derler. İyiliğin karşılığı mükâfat, kötülük ve günahın karşılığı ise ceza ve azaptır. Adaletin gereği budur. Ancak Allah kullarına olan merhametinden dolayı çoğu zaman ikramı ve ihsanı, merhameti ve affı gereği ceza vermeden affetmektedir. Allah işlediğimiz her kötülüğe adaleti ile muamele ederek mutlaka ceza verseydi insanlar helak olurlardı. İşte Allah’ın bu affı, atâsıdır. Nitekim peygamberimiz (sav) “Sadaka belayı defeder, ömrü uzatır”² buyurdular. Yine akraba ziyaretinin ve anne-babaya yapılan iyiliklerin ömrü artırdığı konusunda rivayetler vardır. Yine peygamberimiz (sav) “Allah bir kavmi aziz, diğer kavmi ise zelil kılar. Birinin menfaatini kaldırır, öbürününkini de artırır”³ buyurdular. Tabii ki bunlar liyakate, çalışmaya ve tembelliğe göre değişmektedir. Hz. Ömer’in (ra) “Allahım! Eğer şakilerin defterinde isem beni oradan sil ve saidlerin divanına yaz. İsmimi orada sabit tut. Zira sen “Dilediğini siler, dilediğini tesbit edersin”⁴ şeklinde dua ettiği meşhurdur.

Gerçekte Allah insanın ömrünü uzatır ve kısaltır, rızkını daraltır ve genişlendirir. Ana kitap olan “Levh-i Ezeli” Allah’ın katındadır. Şayet Allah dilediğini yapamayacaksa o zaman “İrade” sıfatının gereği kalmazdı. “Allah mülkü dilediğine verir, dilediğini aziz ve dilediğini zelil kılar. Her hayır onun elindedir ve o her şeye kadirdir.”⁵ “Allah dilediğini isbat eder ve dilediğini de siler. Ümm-ü Kitap olan Levh-i Mahfuz onun yanındadır.”⁶

Bu ayetler de göstermektedir ki Allah iradesi ile kader üzerinde de tasarruf eder. Aksi takdirde Allah’a yalvarmanın ve O’ndan bir şey istemenin gereği olmazdı. Elbette Allah’ın tasarrufu hikmetine uygun olacaktır. Hikmeti ise bizim isteklerimizin ve dar aklımızın çok çok fevkindedir.

Gerçekten de sadaka belayı def eder, sıla-i rahim ömrü uzatır. Ancak biz kaderimizi bilemediğimiz ve gelecek konusunda bilimiz olmadığı için bunu bilemeyiz. Biz şuna inanırız ki Allah sadaka ile belayı def eder. O zaman sadaka vermeye ve hayır yapmaya çalışırız. Elbette bundan da istenen budur. Allah verdiğimiz az bir sadaka ile nice bela ve musibetleri def etmektedir. Bunu bizim görmemiz şart ve lâzım değildir. İnanmamız yeterlidir.

Bu konuda bazılarının “Kader değişmez, sadaka rızıkta bereket ve ömürde saadete sebeptir. Kastedilen budur” demeleri işin tevil yönüdür. Tevile kimsenin bir diyeceği olmaz. Ancak bütün gerçek bu değildir. Nass dediğimiz ayet ve hadislerin zahiri manalarına iman farzdır. Bu konuda söylenecek en güzel söz: “Ömrün bereketi, amelin güzelliğindedir” demektir.

Allah’ın ilminin değişmediği halde kaderinin değişmesi hususu İslam bilginlerince şöyle ifade edilmiştir. Yüce Allah’ın iki levhası vardır. Biri hiç kimsenin muttali olamayacağı ve Allah’ın ilmini ve sırlarını muhafaza eden ve asla değişmeyen “**Levh-i Mahfuz-u Ezeli**”dir. Diğerisi ise meleklerin ve salih kulların muttali olabilecekleri, Allah’ın hikmeti gereği salih kullarına bildirdiği ve “**Levh-i Mahv ve İsbat**” denilen şartlara müteallik kaderin bulunduğu defterdir.

Yüce Allah insanın iradesini kullanması ve imtihandan geçirilmesi için onu hür bırakmıştır. Bunun için meleklerin ve salih kulların muttali olduğu ayette geçen “mahv ve ispata konu olan”⁷ levhada, esbap dairesinde şartlara bağlı olan kaderi yazmıştır. Burada

¹ Bediüzzaman Mesnevi, 175

² Suyuti, Camiü’s-Sağır, 1:44

³ Zebidi, 6:224-225

⁴ Rad, 13:39

⁵ Âl-i İmran, 3:26

⁶ Rad, 13:39

⁷ Rad, 13:39

yazılan ve mutlak olmayan, esbap dairesinde istenen şartlara bağlı olan kader, muallak bulunduğu, bağlı olduğu şartı yerine gelmezse vukua gelmez.¹ Mukadder imiş ama şartları tahakkuk etmeyince, insanlar şartlarını yerine getirmeyince yüce Allah da vücuda getirmemektedir. Aynı şekilde sadaka şartına bağlı bir musibet sadaka verilince kalkmaktadır. Nasıl ki cennet iman şartına, cehennem de küfür ve günah vebaline bağlıdır. Şartlarını bulunca layık olduğu yeri bulmaktadır. Günahların affı tövbe ve istiğfar şartına, amellerin ahirette fayda vermesi iman şartına, Allah'ın özel yardımı da dua şartına bağlıdır. Şartları tahakkuk etmeyince o da vukua gelmemektedir.

Bu husus insanları iradeleri ile hakka ve hayra yöneltmek için yüce Allah tarafından hikmeti ve rahmeti gereği “Levh-i Mahv ve İsbat”ta tespit edilmiş hususlardır. Mahlûkatın nazarı buraya kadar gider. Evliya bazen fütuhât ve ferec olacak diye ehl-i imana müjde verir. Ancak küfür ve isyanın artması, bu fütuhâtı ve fereci geri çevirebilir. Allah ise ezeli ilmi ile her şeyi bilmekte ve tespit etmiş bulunmaktadır. Bu da “Levh-i Mahfuz-u Ezeli”de kayıtlıdır. Şartların tahakkuk edip etmeyeceği de Allah'ın malumudur. Bu ise bizim aklımızı ve haddimizi aşan bir durumdur. Allah'a mahsus sırlardır.

Allah'ın ilmi birdir; malumat ise ayrı ayrıdır. Şerhler mazharların kabiliyetsizliğinden vukua gelir. Kabiliyetler farklı olduğu için tecelli ayrı ayrı olur. Malumdur ki, güneşin ışığından bazı maddeler kokuşur. Bu güneşten ve ışığından değildir. Maddenin kokuşmaya müsait olmasındandır. Denilmiştir ki “Arı su içer, bal akıtır; yılan su içer, zehir akıtır.” Suda ne bal vardır, ne de zehir. Buna sebep olan arının ve yılanın bünyesidir.

Kanunu yapan değiştirme yetkisine de sahiptir. Kader kanunlarını yapan Allah elbette bunları istediği gibi de değiştirebilir. İnsan ise kanuna uyan ve uygulayandır. Uygulayıcı konumunda olanların kanunları değiştirme yetkisi de imkânı da yoktur. Allah peygamberinin duası ve ricası ile tabiat kanunlarını değiştirerek mucize dediğimiz hadiseleri yaratmaktadır. Bu da kaderin Allah tarafından değiştirilebileceğinin gözle görülen delilidir. Kayadan devenin çıkması, Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi, ayın ikiye bölünmesi, ateşin İbrahim'i (as) yakmaması hep tabiat kanunlarının değişmesi iledir. Ki bu Allah'ın fiili ve kaderin değişmesinin de delilidir.

6.4 Hayır ve Şer Allah'tandır.

İnsanı hem hayra, hem de şerre kabiliyetli olarak yaratan, hayırlı olanı emreden ve şerli olanı yasaklayan yüce Allah'tır. İnsanı hür olarak yaratmış ve hayrı isterse hayrı yaratır, şerri isterse şerri yaratır. Hayra rızası vardır, şerre rızası yoktur. Rızı olmadığı fiilleri işleyenleri cezalandıracağını ve hayrı yapanları da mükâfatlandıracağını peygamberleri ve kitapları aracılığı ile insanlara haber vermiştir. Bundan dolayı bilerek şerri isteyene şerri yaratır ama cezasını da verir. Hayrı isteyene de hayrı yaratır ve mükâfatını verir. Allah kulunun hayrı istemesinden ve işlemesinden memnun ve razı olur.

Yüce Allah buyurur: “Allah her şeyin yaratıcısıdır.”² Ve Kur'an sorar: “Allah'tan başka yaratıcı mı vardır?”³ Bu ayet-i kerimelerden anlıyoruz ki hayrı da şerri de yaratan yüce Allah'tır. Yaratmak Allah'a hastır. Ancak talep, istek ve meyil insana aittir. İnsan nazdar ve nazenin bir çocuk gibidir. Bir çocuğu kucağına alan şefkatli bir anne ve baba onu istediği yere götüreceğini söylese, çocuk da ben dağa gitmek istiyorum diye zorlasa onun isteğini dikkate alan anne ve baba götürür. Çocuk orada üşür hasta olur veya düşer kolu kırılırsa cezasını çekmiş olur. “Siz beni buraya getirmemiş olsaydınız bu başıma gelmezdi” diye itiraz ederse “Sen istedin” diye tokada müstahak olur. İnsanın Allah karşısındaki durumu budur.

Nitekim yüce Allah buyurur: “Eğer inkâr ederseniz şüphesiz Allah sizin iman etmenize muhtaç değildir. Ancak kullarının küfrüne razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizin bu

¹ Bediüzzaman, Lem'alar, 107

² En'am, 6:102; Zümer, 39:62; Mü'min, 40:62;

³ Fâtır, 35:3

amelinizden razı olur. Hiçbir günahkâr da bir başkasının günahını çekmez. Dönüşünüz Allah’adır. O size yaptıklarınızı haber verecektir.”¹

Hayrın ve şerrin Allah’tan olması demek, bizim irade ve ihtiyarımız ile kesbettiğimiz amelleri Allah’ın yaratması demektir. Yüce Allah Kur’an-ı Kerimde şöyle buyurur: “Allah kimseye gücünün yetmediği şeyle yükümlü tutmaz. Kazandığı iyilikler kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır.”²

S. Şerrin Yaratılması Şer Değil Midir?

Şerrin yaratılması şer değildir; şerri işlemek şerdir. Çünkü yaratılış umum neticelere bakar. Şerri işlemek hususi bir mübaşeret olduğu için hususi neticelere bakar. Yağmurun gelmesinin binlerce faydaları ve güzel neticeleri vardır. Tedbirsizliği ve yanlış davranışı ile biri yağmurdan zarar görse “Yağmurun icadı rahmet değildir” diyemez. Aynı şekilde ateşin yaratılmasının da binlerce hikmetleri ve faydaları vardır, bütünü de hayırdır. Fakat bazıları kötü niyeti veya tedbirsizliği ile ateşten zarar görse “ateşin yaratılışı şerdir” diyemez. Çünkü ateş yalnız onu yakmak için yaratılmamıştır. Belki o tedbirsizliği ve akılsızlığı ile yemeğini pişiren ateşi kendisine düşman etmiştir.

“Hayr-ı kesir için şerri kalil kabul edilir.” Yani az şer olmasın diye çok hayırlara sebep olan bir şer terk edilirse o zaman şerr-i kesir olur. Bu ise çok büyük felaket olur. Mesela kangren olmuş bir parmağı kesmek görünüşte parmağın gitmesine sebep olduğu için şer sayılır. Bu şer olmasın diye parmak kesilmezse o vakit kangren yayılır eli ve kolu kesmek gerekir. Parmağın kesilmezse el kesilir, şerr-i kesir olur.³

Şeytanın yaratılması da aynı şekilde hayır içindir. Şeytana uyan kimse ateşten zarar gören birisi gibidir ve hususi olarak şeytandan zarar görmüş olur.

S. Şeytanların Yaratılması Şer Değil Midir?

Kemiyetin keyfiyete nispeten önemi yoktur. Sayı çokluğunun kaliteye nispeten önemli değildir. Mesela, yüz çekirdeği olan biri onları çürümesin diye çekirdek olarak muhafaza etse yüz kuruş değerinde yüz çekirdeği korumuş olur. Şayet toprak altına ekse, doksan çürüse onu on ağaç olsa “bu çok büyük zarar oldu, doksan çekirdek bozuldu” diyemez. Çünkü doksan kuruş zarar etti ama bin lira değerinde binlerce meyve veren on ağaç sahibi oldu.

Aynı şekilde yüz yumurtası olan biri onları kuluçkaya koysa doksanı bozulsa onu on tavuk olsa, yüz lira değerinde bir zarara mukabil, biner lira değerinde on tavuk kazanmış olur. Bu durumda kuluçkaya koymak şer ve zarar sayılmaz.

Bu misallerde görüldüğü gibi, şeytanların yaratılması ve insanların imtihana tabi tutulması ile terakki ve tedenni kapısı açılmış olur. İnsanlık nevi şeytanlarla mücadele ile kazandıkları yüz binler enbiya, milyonlar evliya ve milyarlar inançlı insanları kazanmış olur. Buna mukabil kemiyetçe çok ama keyfiyetçe değersiz insanlığa zararlı olan kâfir ve münafıkları kaybetmiş olur.⁴ Bu zarar değil bilakis çok büyük bir kazanımdır. Nitekim devlet okullar açarak eğitim vermektedir. Bu eğitimde öğrencilerin çoğunun başarısız olması eğitimin zararlı ve yanlış olduğunu göstermez. Şayet eğitim olmazsa toplum tamamen cahil kalır. Cehalet ise en büyük felakettir.

6.5 Hidayet ve Dalalet Allah’tandır:

Kul kâsıptır, Allah hâlıktır. Kul ister, Allah yaratır. Her şeyi yaratan Allah olduğu için kulun talebi ve istemesi ile hidayeti ve dalaleti yaratan da Allah’tır. Bir de kul nefis ve şeytanın telkini, ahlaksızlığı ve isyanı, fiske ve fücuru, zulmü ve fesadı ile dalalete liyakat kesbeder, Allah da onun hakkında dalalete hükmeder. Aynı şekilde iyi niyeti, ahlakı, güzel seciyeleri, hak ve hakikati araması, itaat ve ibadete yönelmesi ile hidayete kesb-i istihkak

¹ Zümer, 39:7

² Bakara, 2:286

³ Mektubat, (2004) s. 71

⁴ Mektubat, 74

eder. Allah da onun hidayetine hükmeder ve hakkında hidayeti yaratır. Allah'ın hidayetine hükmettiğini hiçbir kimse dalaletle atamaz ve saptıramaz. Allah'ın dalaletine hükmettiği ve hakkında dalaleti yarattığı kulunu da hiç kimse hidayete erdiremez.

Allah'ın kulu hakkında dalalet ve hidayet ile hükmetmesi ve hakkında dalaleti ve hidayeti yaratması kulun ameli ile ilgilidir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: “Kötü ameli kendisine kötü gösterilip de onu güzel gören kimse, ameli iyi olan gibi olur mu? Şüphesiz Allah dilediğini sapıtır ve dilediğini de hidayete erdirir. Ey Resulüm! Sen onlar için duyduğun üzüntüden dolayı kendini helâk etme! Şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla bilir ve onlara layık olduğunu verir.”¹

Allah'ın kul için dalaleti yaratması kulun iradesini kötüye kullanmasından dolayıdır. Hidayeti yaratması da kulun hidayeti tercih etmesinden dolayıdır. İslam bilginlerine göre “İman kulun cüz'î iradesini iman yönünde kullanmasından sonra Allah'ın o kulun kalbine ihsan ettiği bir nurdur.”² Hidayet Allah'tandır. Rızık da, şifa da Allah'tandır. İnsan rızık Allah'tandır diyerek çalışmazlık etmemektedir. Rızkını aramak için her gün sekiz saat çalışmaktadır. Şifayı aramak için doktora gitmekte ve verdiği ilaçlarını kullanmaktadır. Çünkü sebepler dünyasında Allah rızık ve şifayı çalışma ve ilaç kullanma şartına bağlamıştır. Aynı şekilde Allah hidayeti peygamberleri, kitapları ve din bilginleri aracılığı ile vermektedir. Rızkını ve şifayı aradığı gibi insan hidayeti de aramak ve hidayetin devamı için de imanını artırmak, ibadet etmek, farzları yapmak ve haramlardan kaçmak durumundadır.

Kul iradesi ile dalaleti tercih etmedikçe Allah'ın iradesi yaratma hususunda tecelli etmez. Bundan dolayı “İyilikleri Allah'tan kötülükleri ise nefisten bilmek gerekir.”³ Çünkü hasenatı ve iyiliği isteyen ve emreden Allah'tır, kul isteyince yaratan da Allah'tır. Ama kötülüğü ve günahı isteyen nefistir; yasaklayan Allah'tır. Bunu bile bile sadece nefsinin razı ve memnun etmek için sonucuna katlanarak günahı isteyen kulunun isteğini de razı olmadığı halde Allah yerine getirmektedir.

Saadet ve şekavet kulun fiilidir. Kul ister Allah da yaratır. Allah peygamberleri aracılığı ile saadet ve şekavet yollarını göstermiştir. Peygamberler ile hidayeti açıklamıştır. İradesini hidayet yolunda kullanana Allah hidayeti, dalalet yolunda kullanana da dalaleti yaratır. Kul tövbe eder ve günahı, dalaletten pişmanlık duyarsa onu affeder ve onun için de hidayeti yaratır. Böylece kul şaki iken said, said iken de şaki olabilir.

Yüce Allah kendi rızası ve isteği ile dalaleti tercih eden Ebu Talib için peygamberimizin (sav) hidayet temennisine şöyle cevap vermiştir: “Ey Habibim! Sen sevdiğini hidayete getiremezsin, lakin Allah dilediğini hidayete erdirir.”⁴ Burada hidayet ve dalaletin kişinin kendi tercihi olduğunu açıkça belirtmektedir.

Rızık ve şifa Allah'tan olduğu halde, insan rızık için çalışmakla ve şifa aramak için tedavi görmekle mükellef olduğu gibi hidayet için de imanını artırmak, ibadete ve itaate yönelmek ve Allah'ın yasakladığı şeylerden sakınmakla mükelleftir. Sonuçta Rezzak ve Şafi Allah olduğu gibi Hâdi de Allah'tır. Bunun içindir ki yüce Allah “Ey iman edenler! Allah'a, Resulüne ve kitaplarına iman ediniz”⁵ buyurarak iman edenlerin de imanlarını güçlendirmeleri gerektiğini açıkça belirtmiştir. Bu ayet hidayetin kaynağı olan iman daima artırılmasına çalışılmasını, hidayet garantisinin olmadığını, insanın her an dalaletle düşme tehlikesinin de bulunduğunu ifade etmektedir.

Havf ve Reza, ümit ve korku dengesi daima korunmalıdır. İman ile ruhumuzu teslim etmeden hiç kimsenin hidayet garantisi yoktur. Kendisini kurtulmuş olarak görüp imanı

¹ Fatır, 35:8

² İşaratu'l-İcâz, 2006, s.73

³ Nisa, 4:79

⁴ Kasas, 28:56

⁵ Nisa, 4:136

artırılmasına çalışmamak, takva ile günahlardan sakınmamak ve ibadete tembel davranmak Allah korusun sonuçta iman ve hidayetten kişiyi mahrum edebilir.

6.6 Her Şey Kader İle Takdir Edilmiştir.

Her şeyin, varlık sahasına çıkmadan önce ve varlık sahasını terk edip gitmesinden sonra yazılıp tespit edildiğini “Yaş ve kuru ne varsa apaçık bir kitapta yazılmıştır”¹ ayeti gayet veciz bir surette ifade etmektedir. Kâinatta da her şeyin vücudundan önce yazıldığına delil, bütün tohum ve çekirdekler, miktarlar, suretlerdir. Her tohum, açıldığı zaman, kendisinde ince kalemle tespit edilen plan ve programa uygun şekilde içinde derc edilen fihristeyi aynen ifade etmektedir. Mesela; incir ağacı, incir çekirdeğinde var olan plan ve programın, “Kaf-Nun” fabrikasında imal edildikten sonra dış dünyada meydana gelen görüntüsünden ibarettir. Kader, çekirdeğe bir fihriste tevdi etmiştir. Kudret, çekirdeğe konulan o planı aynen uygulamış planın aynısını inşa etmiştir. Burada görülen hem plan, hem de o planın inşası, emsalini hiç bir beşerin yapamadığı bir sanat harikasıdır. İncir ağacı çamur yemekte, o çamurdan hem odun, hem çuha gibi yapraklar, hem de harika bir şekerleme olan incir meyvesi meydana gelmektedir. Aynı zamanda, yeni bir incir ağacının programı olan çekirdekler o meyvenin içinde saklanmaktadır. O ağaç meydana gelmeden önce, onda var olacak olan bütün bu faaliyetlerin planı o çekirdekte mevcuttur. Atom denilen yapı taşları, bir plan dâhilinde işletilmek suretiyle o farklı vücutlar meydana getirilmektedir. Tohum hali, vücudundan evvelki halidir. Ağaç, kudret tecellisine mazhar olmuş ve planın inşa edilmiş şeklidir. Ağaç, ömrünü tamamladıktan sonra, hayatının bekasını, plan ve programını yeni tohumlara havale etmek suretiyle yeniden başa dönmektedir. Ağaç hali, ayette geçen “yaş” kelimesinin muhatabıdır. Çekirdek hali ise, “kuru” kelimesine muhataptır. Yaş ve kuru ne varsa ap açık çekirdeği olan kaderinde mevcuttur. Sonra dünyada o kader planı üzere o ağaç büyür ve meyve verir.

Bu şuursuz varlıklar için söz konusu olan durum, şuurlu ve akıllı varlıkları da kapsamaktadır. Zaten iki nevi kader vardır: Birincisi “bedihi kader”, diğeri ise “nazarî kader”dir. Bedihi kader irade ve kudretin eseri olup çekirdeklerde, tohumlarda ve hücrelerde yazılı olan kaderdir. Plan ve programdır. Her şeyin teşekkülü buna bağlıdır. Diğeri ise, nazarî olup her canlının ömrünün sonuna kadar geçireceği tavırlar, vaziyetler, şekiller, hareketler ve amelleri içine alan kaderidir. Tartışmaya konu olan ve anlaşılmayan kader budur. Bunlar da Allah’ın emrine ve ilmine bağlı olarak bir plan dâhilinde meydana gelirler. Bir ağacın dalında ve yaprağında bir düzen olduğu gibi, manevi hayatında da bir intizam ve düzen vardır. Bu husus insanlar ve şuurlu varlıklar için de söz konusudur.

Hz. Ali (ra) Sıffin savaşından dönüyordu. Bir ihtiyar sordu: “Ya Ali! Şam seferine gitmemiz Allah’ın kaza ve kaderi ile midir?” Hz. Ali (ra) cevap verdi: “Evet, taneleri yarıp canlandıran, insanları ve tüm canlıları yaratan Allah’a yemin olsun ki Allah’ın kaza ve kaderi olmaksızın ne bir vadiden geçebiliriz, ne de bir yerde konaklayabiliriz” dedi.

İhtiyar: “O halde nasıl mükâfat görürüm? Allah’ın bize sevap vereceğini ümit etmiyorum” dedi. Hz. Ali (ra): “Dur ey ihtiyar! Allah sizin yürümenize de, geri dönüşünüze de büyük ecir ve mükâfat verir. Siz hiçbir harekete ve hiçbir şey yapmaya mecbur değilsiniz” dedi.

İhtiyar tekrar sordu: “O halde kaza ve kader bizi nasıl sevk ediyor?” Hz. Ali (ra): “Kader ve kaza zorlayıcı değildir. Eğer öyle olsaydı, sevap ve azap, va’d ve vaid, emir ve nehiy, günahkârı kınamak ve iyilik yapanı övmek gibi şeyler batıl olurdu. Şüphesiz Allah hayır olan umuru emreder, fenalıkları yasaklar. Kolay olanı emreder, zorla itaat ve zorla isyan ettirmez. Peygamberleri halka boş yere göndermedi. Yerleri ve gökleri ve ikisi arasındakileri de bâtil olarak yaratmadı.”

¹ En’am, 6:59

İhtiyar: “O zaman bizi yürüten kaza ve kader nedir?” dedi. Hz. Ali (ra) cevap verdi: “O Allah’ın emir ve hükmüdür. Bu ise kulun kesbine, gayretine ve ihtiyarına bağlıdır” dedi.¹

Yine bir gün bir adam Hz. Ali’ye (ra) gelerek “Her şeyde kader mi hakimdir?” diye sorudu. Hz. Ali (ra) “Evet!” dedikten sonra adama dönerek sordu:

- Sen bu dünyaya gelmek istedin mi?
- Hayır!
- Memleketini ve kabileni sen mi seçtin?
- Hayır!
- Anne ve babanı sen mi seçtin?
- Hayır!
- Cinsiyetini sen mi seçtin?
- Hayır!
- Yüzünü, sesini ve kabiliyetini sen mi belirledin?
- Hayır!
- Ne zaman öleceğine sen mi karar veriyorsun?
- Hayır!
- O halde sizin hayatınıza hükmeden nedir?

Adam itiraf etti: “Kader!”

Bu nedenlerden dolayı “İmam-ı Eş’âri”nin mezhebine “Cebr-i Mutavassıt” denir.

Bütün bu ifadelerden hayata ve insan hayatına kaderin hükmettiği, insanın hür olarak yaratıldığı ve iradesi ile yaptığı davranışlarından dolayı cezayı ve mükâfatı hak edeceği anlaşılmaktadır. Hürriyet iradenin ve tercihin kişiye verildiğini ve iradenin varlığı sorumluluğu gerektirir.

İKİNCİ BÖLÜM: MÜKELLEFİN GÖREVLERİ

1. EHLİYET

İnsanın akıl ve baliğ olması dışında üstün bir özelliği olan dinin hitabına layık olma haline ehliyet adı verilir. Buna “sorumluluğun gereğini yapma şuuru” da denebilir. Mükellefiyetin temel şartlarından birisi de insanın dine muhatap olma ve dini sorumluluk taşımaya elverişli olmasıdır. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Yerlerin ve göklerin taşımaktan çekindiği emaneti insanın yüklendiğini”² ifade eder. Bu ayet insanın “Emaneti” yüklenmede ehliyet sahibi olduğunu ve tüm varlıklardan daha ehil bulunduğunu ve üstün özelliklere sahip olduğunu ifade etmektedir.

İslam hukukunda ehliyet kişinin hak ve vazifelerini yaparken bunun sonuçlarına katlanması gerektiğini ve buna hazır olduğunu ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Kişinin ferdî ve toplumsal cezâ müeyyide taşımaya hazır olduğunu ve sorumluluk yüklendiğini ifade eder. Sorumluluğu, cezâ müeyyideyi kabul eden o ibadeti ve fiili yaptığı takdirde de mükâfatını hak edecektir.

Kişinin haklara sahip olabilme ve borç altına girebilme ehliyetine “Vücûbî Ehliyet” denir. Bu zimmet ve hukukî sorumluluk anlamına gelir. Bu mükellefiyetin hukuken muteber olmasına da “Eda ehliyeti” adı verilir. Bu da hukuken işlem yapmaya yetkili olması demektir. Bunun temelini de akıl ve temyiz gücü teşkil eder. Kişinin iyiyi kötünden, hayrı şerden, faydalı olanı zararlı olandan ayırma yaşına “Temyiz” denir. Temyiz yaşına gelmeyen bir çocuğun ve akıl hastasının “Eda ehliyeti” yoktur. Mümeyyiz olan bir çocuk henüz baliğ olmadığı için namaz ve oruç gibi ibadetleri farz olarak değil, nafile olarak yapar; ama farz sevabını alır. Bu

¹ Cürcani, Şerh-u Mevakıf, 3:313; Taftazani, Şerh-u Makasıd, 2:143; Harputî, Tenkîhu’l-Kelam, 305

² Ahzab, 33:72

da temyiz baliğ olmaktan farklı olduğunu gösterir. İslam bilginlerine göre temyiz yaşı yedi yaş olarak kabul edilmiştir. Buluş çağı on iki ve en geç on beş yaş kabul edilmiştir.

Henüz baliğ olamayan temyiz yaşına gelen bir çocuk eksik eda ehliyetine sahiptir. Dini ve hukûkî sorumluluk için kişinin edâ / teklif ehliyetine sahip olması şarttır. Temyiz yaşından küçük ve akıl hastaları mükellef sayılmazlar. Uyku, unutma ve baygınlık gibi haller de mükellefiyeti kaldırır. Peygamberimiz (sav) “Uyanıncaya kadar uyuyandan, baliğ olana kadar çocuktan ve aklî dengesini bulana kadar deliden sorumluluk kaldırılmıştır”¹ buyurur.

Kur’ân-ı Kerim rahmet ve merhamet eseri olarak² hiç kimseye gücünün üstünde teklifte bulunmaz.³

2. HÜKÜMLER (=AHKÂM-I İLÂHİYE)

Dinin insanlara dünya ve ahret mutluluğunu sağlamak amacı ile getirdiği kurallara “Ahkâm-ı Şer’iye” veya “Ahkâm-ı İlâhiye” adı verilir. Şer’î hüküm denilince âyet ve hadislerin doğrudan ifade ettiği hükümler akla gelmelidir. Bu hükümler de temelde “İtikâdî, amelî ve ahlâkî” olmak üzere üçe ayrılır.

İtikâdî hükümler bütün dini ahkâmın temelini oluştururlar. İman esasları ve bunların kaynağı olan Kur’ân-ı Kerimin bir bütünlük içinde bütün nasslarına inanılması esastır. Bu ahkâm ile “Akaid” ve “Kelam” ilmi ilgilenir. Amelî hükümler itikaddan kaynaklanmakla beraber ikinci derecede oldukları için bunlara “Fer’î Hükümler” adı verilir. Fer’î ve amelî hükümlerin de iki yönü vardır. Birincisi, iman boyutu. Bu hükümlerin Allah’ın emirleri olduğuna inanmak itikadi hükümdür. İkincisi ise bu hükümle amel etmektir. İman etmemek küfür, amel etmemek ise büyük günahdır. İtikadi hüküm ile amelî hüküm arasındaki fark budur. Ahlâkî hükümler ise insanların kendi aralarında ve diğer canlılarla ilişkilerinde uyacakları hukukî olamayan “Nezakat” kurallarıdır. Bu kuralların Kur’ân ile belirlenen kısmına inanmak “itikadi hüküm” olup farzdır. Bu hükümlerle amel etmek ise hukuki ve ibadete müteallik olmadıkları için üçüncü derecede olup amel etmek büyük fazilet ve sevaptır; terkinde ise azap ve ikab yoktur. Ahlâkî hükümler “Tasavvuf ve Ahlak” ilminin konusudur.

Amelî hükümler itikadın dışı yansıması olup mükellefin fiillerine ve amellerine taalluk eder. Bu da “İbadetler” ve “Muâmelât” olmak üzere ikiye ayrılır. İbadetler dinin aslı olan imana bağlı oldukları ve imadan kaynaklandıkları için “fer’î hükümler” olarak ifade edilirler. İfa edilmeleri kulun imanını güçlendirir, insanı Allah’a yaklaştırır, kişiye sevap ve Allah’ın rızasını kazandırır, cennete girmesine sebep olurlar; terk edildikleri zaman kulu Allah’tan uzaklaştırır ve günaha sokar, cehenneme yaklaştırır, azaba ve ikaba sebep olurlar. Bu nedenle ibadete ait hükümlere “taabbüdî hükümler” denir.

İbadete ait hükümlerin bir kısmı kul ile Allah arasındaki münasebeti tesis eder. Namaz, oruç ve tefekkür gibi ibadetler bunlardandır. Bir kısmı da kul ile kullar ve toplum arasındaki münasebetleri tesis ederler. Bunlara da “Muamelât” denir. Muâmelata taalluk eden hükümler temelde “adalet ve hakkaniyet” ilkesine dayanır. Kur’ân ve Sünnet muâmelat ile ilgili ahkâmın temel prensiplerini ve amaçlarını açıklamıştır. Bunların ayrıntıları sınırlı sayıda olup Kur’ân ve Sünnete aykırı olmamak şartı ile zamana göre değişiklik arz edebilirler. Bunu da zamanın içtihat seviyesine ulaşmış olan ve “ilimde ihtisas ve rüşuh peyda eden” ümmetin uleması tarafından belirlenirler.

Dini hükümler uygulamada üç gruba ayrılmış olsalar da Kur’ân ve Sünnette belirlenen bu hükümler hangi grupta yer aldığına bakılmaksızın Allah’ın ve Resulünün hükümleri olduğuna inanmak aynı zamanda itikadî bir vecibedir. Namaz, oruç, içki, kumar, zina yasağı amelî hüküm olmakla beraber ilâhî hüküm olduğunu kabul etmek itikadi bir hükümdür. Bu hükümlerin Allah’tan geldiğini kabul etmemek küfürdür. Kişiyi dinden ve imandan çıkarır.

¹ Tirmizi, Hudud, 1; Darimî, Hudud, 1

² Enbiya, 21:107

³ Bakara, 2:286

Usûl-i Fıkıhta hükümler ayrıca “Vaz’î Hükümler” ve “Teklifî Hükümler” olmak üzere ikiye ayrılırlar.

1. Vaz’î Hükümler:

“Vaz’î Hüküm, ibadet ve ahvâl-i şahsiye alanında önemli sonuçları doğuran sebep, rükün, şart, sıhhat, fesat ve butlan gibi kavramlardan ve sonuçlarından oluşan hükümlerdir.

1.1 Sebep: Bir amelin varlığının ve yokluğunun sebebi olan hususlardır. Vakit namazın ve ramazan ayı orucun sebebi olduğu gibi, nisap miktarı mala sahip olmak da zekâtın vucubunun sebebidir. Mülkiyetin intikali satış akdinin sebebidir. Sebep olmazsa hüküm de gerçekleşmez.

1.2 Rükün: Yapılması vacip, yani farz olan namazda Fatiha okumak, rükû ve secde gibi namazın içindeki fiillere rükün denir. Rükün, bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan ve onun bir parçasını teşkil eden unsurdur. Bunlar ibadetlerin farzlarını teşkil eder, bu farzlardan birisini terk etmek o ameli fasit kılar. Namazın kıraati, rükû ve secdesi namazı rükünleridir. Şafiye göre Fatiha okumak da namazın rükünü sayıldığı için Fatiha okumadan namaz olmaz.

1.3 Şart: Yapılması vacip olmakla beraber ibadetin içindeki fiilin bir parçası olmayan ve ibadet için gereken fiiller ve durumlardır. Şart, bir hukuki sonucun varlığı kendi varlığına bağlı olan ancak kendi varlığı onun varlığını zaruri kılmayan ve onun yapısından bir parça teşkil etmeyen fiil veya vasıftır. Namaz için abdest, nikâh akdi için şahitlerin bulunması ve velinin rızası şarttır. Bunlar olmadan namaz ve nikâh sahih olmaz. Ancak bunlar namazın ve nikâhın birer parçası, yani rükünleri değildir. Malda tasaruf için rüşd, yani akıl ve balığ şartı da bunun gibidir.

1.4 Mâni’: Varlığında sebebin gerçekleşmemesi sonucunu doğuran durumdur. Din ayrılığı ve mirascını öldürme mirascı olmaya mani bir durumdur. Hayız ve nifas namazın farz olmasına manidir. Kan ve süt hısımlığı da nikâha mani sayılmıştır. Aynı şekilde vadesiz borcun bulunması da zekâta mani kabul edilmiştir.

1.5 Eda: Bütün ibadetleri Allah’ın ve Resulünün tayin ettiği vakitte yerine getirmeye “eda” denir. Namazları vaktinde kılmaya ve Ramazan orucunu Ramazanda tutmaya “eda etmek” denir.

1.6. Kaza: Şeriatın, dinin Allah’ın tayin ettiği vaktin dışında o ibadetin yerine yapılan ibadete “kaza” denir. Ramazan’da tutamadığı orucunu Ramazan ayı dışında tutan orucunu kaza etmiş olur. Kaza için özürlü ve özürsüz terk etmiş olması fark etmez. Ancak aralarında şöyle bir fark vardır. Özürlü terk eden günaha girmez, ama özürsüz terk eden ayrıca günaha girmiş olur. Hastalık ve sefer özür sebebidir, bu vesile ile vaktinde yapılamayan ibadeti kaza etmek gerekir. Böyle bir özür yoksa ibadeti vaktinde eda etmemek büyük günahıdır.

1.7 İade: Bir ibadeti vaktinde herhangi bir durumdan dolayı yeniden yapmaya iade denir. İade iki şekilde olur. Bir kimse vaktin namazını kıldıktan sonra cemaatle namaz kılanları görüp bunlara uyararak yeniden aynı vakti kılsa buna iade denir. Bu şekilde kılınan bir namaz ilk kılınan farz, ikinci kılınan nafîle olur.

2. Teklifî Hükümler: (Mükellefin Fiilleri)

Şariin mükelleften bir fiilin ve ibadetin yapılıp yapılmamasını istemesi veya onu serbest bırakmasıdır. Şariin bu konudaki talebi bağlayıcı ve kesin olabileceği gibi daha yumuşak bir üslupla da olabilir. Emir ve yasağı bildiren delilin sübut ve delalet yönünden kesinlik ifade edip etmemesi de hükümde etkili olabilir. Delil kat’î olabileceği gibi zanni de olabilir. Her birinin ayrı hükmü vardır. böylece teklifî hükümler icab, nedb, tahrim, kerahet ve ibaha olmak üzere temelde beş kategoriye ayrılır. Ayrıca şâriin talebi genel ve özel veya belirli durumlara has olması yönüyle de azîmet ve ruhsat şeklinde ayırıma tabi tutulmaktadır. Bunların her biri mükellefe ait fiiller olduğu için din dilinde “Ef’âl-i Mükellefîn” olarak isimlendirilmiştir.

2.1. FARZ

Farz, Allah'ın Kelam-ı Kadiminde kullarına kesin olarak emrettiği ve ezelde yazdığı emirleridir. Farz, şârî tarafından emr olunduğu kat'î bir delil ile sabit olan, özürsüz mutlak surette terk edildiği zaman ceza gerektiren amellerdir. Özürden maksat, dinin özür saydığı hususlardır, yoksa fertlerin bahaneleri değildir.

Farz kat'î delillerle sabit olduğu için inkarı küfrü icap eder. Tevil edilerek ret ve inkar edilirse fiske ve dalalettir ve reddeden fasık, ehl-i bid'a ve ehl-i dalalet sayılır. Gerek İmam-ı Şafi gerekse İmam-ı Azam zanni delillerle sabit olan hükümleri "Farz" kapsamına almamışlardır. Hanefiler zanni delillerle sabit olan bir hükmü "Vacip" olarak nitelerken İmam-ı Şafi peygamberimizin (sav) uygulamalarını esas alarak "Sünnet-i Müekkede" olarak nitelemiş ve Sünnete "Vacip" kadar değer verdiğini göstermiş, terk edenlerin azaba ve ikaba uğrayacağını ifade etmiştir. Hanefiler ve Şafiler arasındaki "Farz" ve "Vacip" ayrımı öz itibarıyla değil, lafız yönüyledir.

Farz, itikat, amel ve hüküm bakımından kat'î ve içtihadî olmak üzere ikiye ayrılır. Kat'î farz; subut ve delalet bakımından kesin olarak bildirilen amellerdir. Buna ilmî ve amelî farz denir. Namaz ve Oruç gibi bu nevi farzların inkârı küfrü gerektirir. İkincisi ise, İctihâdî farzlardır. Müçtehit imamların üzerinde ihtilaf ettiği ve amele müteallik olan amel ve amelî itmam eden fiillerdir. Başa mesh miktarı, abdestin farzları ve namazda fatihanın okunması gibi farzı itmam eden farzlar bu nevidendirler.¹

Sübûtu ve manaya delâleti kat'î olan Allah ve Resulünün emirlerine "Farz" adı verilir. Farz Allah'ın kesin emri ve mütevatir hadisin hükmü ile sabit olur. Farzları yapmayan büyük günaha girer ve yapan Allah'ın kesin emrine uyduğu için büyük bir şeref ve fazilete, ahrette sevaba ve Allah rızasına nail olur. beş vakit namaz, Oruç, Hac ve Zekât farz olan emirlerdendir. Nitekim yüce Allah "Ey İman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizlere de Oruç farz kılınmıştır"² ayeti ile emredilen husus kesin olarak farzdır.

Farz için şariin emir sigası ile istemesi ve aksine delâlet eden bir karinenin de bulunmaması şarttır. "Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin"³ "Akitlerinizi ifa edin"⁴ ayetleri buna delildir. Yine şariin bir amelî farz oldu ve emrolundu gibi bağlayıcı bir ifade ile istemesi gerekir. "Oruç sizlere farz oldu"⁵ ayeti buna delildir. Yine farz bir emir için haber cümlesi değil de emir kastedilen cümle olması gerekir. "Kocası ölen kadın dört ay on gün, boşanmış kadın'ın üç ay hali bekleyeceğini ifade eden"⁶ ayet bu nevi farzı ifade etmektedir. "Gücü yetenin Kâbe'yi hacetmeleri Allah'ın insanlar üzerine hakkıdır"⁷ ayeti şartları tutan ve gücü yetene haccın farz olduğunu ifade ettiği gibi, "Annelerin dinen ve örfen makul ölçüler içinde yiyeceği ve giyeceğini sağlamak çocuğun babasına aittir"⁸ ayeti nafakanın babaya farz olduğunu anlatmaktadır. Şariin bir fiilin yapılmasına karşılık sevap ve güzel mükâfat vaadi ve terk edilmesine ise ağır ceza vereceğini bildirmesi o fiilin farz olduğuna delildir.

Farz olan emirler "Farz-ı Ayn" ve "Farz-ı Kifaye" olmak üzere ikiye ayrılırlar:

2.1.1. Farz-ı Ayn: Akıl, bâliğ ve Müslüman olan her insana farz olan ve terki haram olup, büyük günah olan ve ahrette azaba ve ikaba sebep olacak olan emirlerdir. Beş vakit namaz, sıhhatli olana oruç, zengin olana zekat ve hac ibadeti böyledir.

2.1.2. Farz-ı Kifaye: Topluma ve cemaate emredilen ve o toplumun bir kısmını emre uyması ile diğerlerinden sakıt olan, kimse yapmadığı zaman herkesi sorumlu kılan ve günaha sokan emirlerdir. Cenaze namazı kılmak, şahitlik yapmak, cihad etmek, ilim öğrenmek,

¹ Tehânevî, Keşşaf, 2:1126; Meydânî, Lübâb, 1:6

² Bakara, 2:183

³ Bakara, 2:43

⁴ Mâide, 5:1

⁵ Bakara, 2:43

⁶ Bakara, 2:228, 234

⁷ Âl-i İmran, 3:97

⁸ Bakara, 2:280

Kur'ân-ı Kerimi ezberlemek, emr-i bilma'ruf ve nehy-i ani'l-münker görevini ifa etmek gibi toplum için gerekli olan emirlerdir. Kimse yapmazsa bu durumda herkes için farz-ı ayn hükmünde vacip olur ve bir kısmının yapması ile diğerlerinden sorumluluk kalkar.

Farz-ı ayn olan ameller sevap ve fazilet bakımından farz-ı kifaye olan amellerden üstündür. Zira bir emir genişlerse meşakkati azalır, hususileştikçe meşakkati artar ve sevabı da buna göre çoğalır. Farz-ı Kifaye olan emirler umum tarafından terk edilirse herkes sorumlu olur.¹

Farz-ı Ayn olan emirlerin bir kısmı şunlardır:

1. Her mükellefin İmana ait bilgileri öğrenmesi,
2. Her mükellefin kendisine farz-ı ayn olan Namaz, Oruç, Hac ve Zekât gibi farzları ve Haram olan ve kendisini harama götüren hususları öğrenmesi.
3. İman, gusül, abdest, namaz gibi "Farz-ı Ayn" ve içki, kumar, faiz gibi "Haram" olan amellerin gereğini yapması,
4. Helal kazanç elde etmek ve kazancını haramdan korumak için ticaret ve alışverişin, sanat ve mesleğin inceliklerini öğrenmek ve haram kazançtan sakınmak.

Farz-ı Kifâye olan emirlerin bir kısmı şöyledir:

1. Halkın inancını şüphelerden, tereddütlerden korumaya çalışmak ve imana hizmet etmek. Ulemanın görevi budur.
2. Dinin amelî yönünü korumak için "Tefsir, Hadis, Fıkıh" gibi ilimleri okumak ve okutmak. Müftülerin vazifesi budur.
3. Ma'rufu emredip münkerden nehyetmek için va'z-u nasihatlerde bulunmak. Vaizlerin ve muallimlerin görevi budur.
4. İnsanların ihtiyacı olan Tıp ve Hukuk, Eğitim gibi insanların ihtiyacı olan ilimleri öğrenip ihtiyaçlarını karşılamak.
5. Ziraat, sanat ve ticaret yaparak helal kazanç yollarını öğrenmek, sanat ve meslek sahibi olmak.
6. Cihada iştirak etmek. Bilhassa bu zamanda silahla cihad devletin görevi olduğu için her müslümanın nefsi ile, şeytanla ve ehl-i dalalet ile ilim öğrenmek ve hayırlı amelleri işelemek suretiyle manevi mücahede bulunması farz-ı ayn olmuştur. Zira artık dine ve imana her yerde, hatta televizyon ve İnternet aracılığı ile her evde dine imana saldırı olduğu için dinini korumak üzere her mü'minin manevi mücadele etmesi farz-ı ayndır. Asrımızın imamı Bediüzzaman Said Nursi hazretleri böyle hükmetmiştir.²

2. 2. VACİP

Sözlükte "sabit, lâzım ve mutlak gerekli" anlamına gelen vacip ilm-i fıkhıta fukahanın çoğuna göre farz ile eş anlamlıdır. Bu nedenle Şafii vacibi kabul etmez ve Hanefî ulemasının vacip olarak değerlendirdiği fiil ve ibadetleri farz olarak kabul eder. Hanefiler ise "hem manası hem sübutu kat'î olan delillerle sabit olan hükme farz, zanni delillerle sabit olan hükme ise vacip demiştir. Ancak Hanefiler de vacip olan bir emrin mükellefler tarafından kesinlikle yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Bu nedenle Hanefiler vaciplere "Amelî farzlar" demişlerdir. Meselâ "Sadaka-i Fıtır" ve namazda Fatihanın okunması, vitir namazı, bayram namazları ve kurban kesmek zanni delillerle sabit olduğu için Hanefilerde vaciptir.

Sözlükte "sabit, lâzım, var ve gerekli olan şey" anlamına gelen vâcip fıkıh ilminde fakihlerin çoğunluğuna göre farz ile eş anlamlı olup şâriin mükelleften yapılmasını kesin ve bağlayıcı tarzda istediği fiil demektir. Hanefiler ise kat'î delille sabit olan hükme farz, zannî delille sabit olan hükme vâcip diyerek ikili bir ayırım yapmışlardır. ancaAncak Hanefiler,

¹ İbn-i Abidîn, Reddû'l-Muhtâr, 1:42

² Hutbe-i Şamiye, 1996, s. 151

vâcibin de farz gibi kesin olarak yapılması gerektiği görüşündedir. Onların bu ayırımı daha çok delilin kuvvetini ve inkârın dinî sonuçlarını göstermeyi hedefler. Bu sebeple Hanefiler vâcibi çoğu yerde "amelî farz" olarak da adlandırırlar. Meselâ fitır sadakası, namazda Fâtiha'nın okunması, vitir ve bayram namazları, kurban kesme zannî delille sabit olduğundan Hanefiler'e göre farz değil vâciptirler.

Ahmed b. Hanbel'e göre Kur'ânda yapılması emredilen bir fiil farz, sünnette emredilen bir fiil ve amel ise vaciptir. İmam-ı Şafiye göre ise "Hac" ibadeti dışında vacip denen emirler kesinlikle farz anlamındadır. Hac ibadetinde ise İmam-ı Şafii Vacibi haccın sıhhati için şart olmayan ve kişinin terk etmesi ile haccın sıhhatine zarar vermeyen fiillerdir. Bunlar da mikatta ihrama girmek ve cemrelere taş atmaktır. Hacı bunları terk etmiş olsa da haccı yine makbuldür ancak vacibi terk ettiği için kendisine kurban kesmek vacip olur.

2. 3. MENDUP

Dinin/şeriatın yapılmasını istediği ve sevap olarak gördüğü, terk edilmesinden dolayı sorumlu tutmadığı, ama yapılmasını teşvik ettiği fiillere ve ibadetlere "mendup" denir. Şevval ayında altı gün oruç tutmak, kuşluk namazı kılmak gibi ibadetler menduptur. Mendup farz ve vacip olmayan amellerin genel adıdır. Bu gibi ameller kuvvetliden zayıfa doğru sıralandığı zaman "Sünnet, Müstehab ve Adab" olarak sıralanırlar.

2.3.1 Sünnet: Peygamberimizin (sav) söz, fiil ve onayının genel adıdır. Usul-i Fıkıhta Kur'an ile birlikte Dinin aslı ikinci kaynağıdır. İbadetlerde "Farz ve Vacip" dışında kalan söz ve fiillerin tamamına "Sünnet" denir. Hanefiler dışında kalan tüm mezhep imamları ve fakihler sünnete "mendup" adı verirler. Namazın sünnetleri, boşanmada şahit tutmak, borçluya mühlet vermek ve akitleri yazmak fakihler tarafından mendup olarak kabul edilmiştir. Mendup da kendi içinde "Sünnet, Müstehab, Fazilet ve Adab" gibi terimlerle ifade edilen derecelendirmeye tabidirler.

Sünnet kendi içinde üçe ayrılır: "Müekked Sünnet" "Gayr-i Müekked Sünnet" ve "Zevâid Sünnet." Peygamberimizin (sav) devamlı yaptığı farz ve vacip dışındaki ibadetlere Müekked Sünnet denir. Abdestte ağza ve burna su vermek, sabah namazının sünnetini kılmak, ezan, kamet, cemaatle namaz bu nevi sünnetlerdendir. Bu nevi sünnetleri terk eden günaha girmese de azarlanmayı hak eder ve faziletinden mahrum kalmakla beraber peygamberimizin (sav) şefaatinde mahrumiyeti de netice verebilir. Bu nedenle devamlı terki caiz değildir.

Peygamberimizin (sav) ibadet ve taat türünden bazen yapıp bazen yapmadığı fiil ve ibadetlere de "Gayr-i Müekked Sünnet" adı verilir. Nafîle, müstehab ve mendup terimleri genellikle bu nevi sünnetleri ifade etmek için kullanılmıştır. İkinci ve yatsı namazlarının sünnetini kılmak, vacip olmayan sadaka ve yardımlar bu nevi sünnettir. Bu nevi sünnetleri ifa edenler sevaba ve övgüyü hak ederler, terk ettikleri zaman ise kınanmayı hak etmezler, ancak faziletinden mahrum kalırlar. Bu iki nevi sünnet çeşidine, yani "Müekked ve Gayr-i Müekked" sünnetlere "Sünnet-i Hüda" adı verilir.

Hz. Peygamberin (sav) Allah katından getirdiği dini açıklama ve ibadet niteliği taşımayan beşeri münasebetlerini gösteren sünnetlere ise "Sünnet-i Zevâid" ve "Âdab tabir edilir. Bu nevi adaba riayet eden âdetini ibadete çevirir. Giyim kuşamda, konuşma ve yemek adabını belirten bu nevi sünnetlerdir.

Farza bağlı ve onu tamamlayan sünnetlere "Revatib" dendiği gibi, Şafilere göre "Vitr namazı" "Şevval Orucu" ve "Teravih Namazı" da "Revatib Sünnetleri" olarak isimlendirilmiştir.

2.3.2 Müstehab: Sözlükte, "sevimli ve tercih edilen davranış" anlamına gelir. İki meşru fiilden tercih edilen ve diğerinden daha iyi görülen amele verilen isimdir. İki şeyden birini tercih sebebi varsa üstün olanı tercih etmek müstehabdır. Peygamberimizin bazen yapıp,

bazen terk ettiği i ibadetlere de müstehab ibadetler adı verilir. Pazartesi, Perşembe oruç tutmak ve abdest namazı kılmak gibi ibadetler de müstehabdır. Ayrıca yazın öğle ve ikindi namazını biraz geciktirmek ve ikinci vaktinde kılmak, vitir namazını yatsıdan sonra yatacağı zamana ertelemek müstehabdır.

Müstahablar ibadetleri güzelleştirir, beşerî münâsebetleri ahlâki bir çerçeveye oturtur, nezaket elbisesi giydirebilir ve daha sevimli hale getirirler. Müstahablar çoğu defa nafîle, tatavvu ve âdab gibi tabirlerle eş değerdir. Müstahablar ibadetleri tamamlar ve güzelleştirir sevabını ve faziletini artırdığı gibi kişinin manevi değerini de yükseltir, fazilet sahibi olmasını sağlar. Müstehabların devamlı terki sünnetlerin ihmaline, oda farz ve vaciplere önem vermemeye götürür.

Devamlı olarak abdestli olmak ve bozulduğu yerde abdestini almak müstehabdır. Bu kişiye pek çok hayır ve faziletin kapısını açar. Vakti gelince namazını kılar, cenazeye yetişir, kur'an okuduğu zaman sevabı kat kat olur ve nefis ve şeytana karşı zırh edinir ve kendisini haramlardan korur. Devamlı terk etmek ise bu fazilet ve sevapta mahrumiyetle beraber zamanla farzları terk etmesine sebep olabilir. Bu bakımdan müstehabların büyük değeri vardır.

2.4 MÜBAH

Sözlükte “serbest bırakılan şey” anlamına gelir. Yapılması ve terk edilmesine dinin herhangi bir hükmü olmayan, mükellefin bu konuda serbest bırakıldığı ve insanların fıtratları gereği yapma ihtiyacı duyduğu şeylerdir. Yapılmasında sevap ve terkinde günah yoktur. Yemek, içmek ve beşeri ihtiyaçlarını meşru yollardan gidermek bunlardandır. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerimde “Cuma namazı kıldıktan sonra yeryüzüne dağılın ve Allah'ın fazlından rızkınızı arayın”¹ emri Cuma namazından sonra çalışmanın mubah olduğunu anlatmaktadır.

Şeriatta yasaklanmayan bir fiil mubah olarak nitelendirilmiştir. Bir konuda dinin emir ve yasaklamasına ait bir hüküm yoksa “Eşyada asıl olan ibahadır; yani mubah olmasıdır” kuralı gereği o fiil mubahtır. Kur'ân-ı Kerimde “Evlenin, yiyin, için” ifadeleri o fiilin mubah olduğuna delalet eder. Herhangi bir konuda dini bir kısıtlamanın bulunmadığını ifade eden “Size temiz olan yiyecekler helal kılındı”² ayetinde olduğu gibi dinen yasaklanmayan hususlara “dini mübah” denir. O konuda dini hiçbir kısıtlamanın olmaması durumuna da “aklî mübah” denir. Aklî mübah “Beraat-i zimmet asıldır” ve “eşyada aslolan ibahadır” ilkesi geçerlidir.

İbadetler nasslara dayanmak durumunda olduğu için “ibadetlerde aklî mübahlık” geçerli değildir. İbadetler emredildiği için ve emr olunduğu gibi yapılır. Bu nedenle şâriin nasslarla belirlediği ibadetler dışında ibadet çeşidi icat edilemez ve yapılamaz.

Mübahın hükmü yapıp yapılmamasında dinen sevap ve günahın olmaması ve eşit değer hükmünde olmasıdır. Ancak mübah olan fiiller “Sünnet-i Seniyye”nin adabına uymak şartı ile ibadet olurlar ve kişiye sünnet sevabı kazandırır. Zira yemek, içmek ve uyumak gibi beşerî fiiller Şâri-i Hakiki olan Allah namına ve Sünnet-i Seniyye'ye uyma şartıyla ibadet hükmüne geçer ve ahrete mal olurlar.

“Helal” ve “Caiz” terimleri mubah olan fiilleri anlatmak için kullanılmıştır. Ancak aralarından bazı farklar vardır. Bu nedenle ayrı ayrı ele almakta yarar vardır.

2.4.1 Câiz: Sözlük anlamı “serbest ve geçerli” olmakla beraber “cevâz” kökünden türeyen bir kelime olarak fıkıhta dinen ve hukuken yapılmasına müsaade edilen fiil anlamına gelmektedir. İslam hukukçuları ve fakihleri “helal ve haram” konusunda çok hassas oldukları ve bir şeyin helal ve haram olmasını Allah'ın yetkisinde gördüklerinden, bu sınırı aşmamak için kendi görüşlerini “câizdir” veya “câiz değildir” şeklinde ifade etme yolunu takip etmişlerdir. Zira haram ve helal kesin nassa dayanan bir hükümdür. Bu nedenle ihtilafı

¹ Cuma, 62:10

² Mâide, 5:5

meselelerdeki kendi görüşlerini “bence mahzuru yoktur” “bana göre sakıncası yoktur” anlamında “câizdir” veya “câiz değildir” demişler ve bu şekilde o hükmün dini/uhrevi yönünü ifade etmişlerdir.

2.4.2 Helâl: Haramın karşıt ifadesi olan helal, sözlükte bir fiilin dinen câiz ve serbest olduğunu ve yasağın kalkması anlamına gelmektedir. Dini bir terim olarak helal, şeriatın izin verdiği ve hakkında dinen bir yasağın bulunmadığını ifade etmek için kullanılmış bir tabirdir. “Bazı yiyecekler haram kılınmadan önce helaldi”¹ ayeti bunu ifade etmektedir.

2.5. HARAM

Sözlük anlamı “yasak” Allah’ın kanunu olan Kur’ân-ı Keriminde kesin olarak yasakladığı şeylere haram denir. Haram, helalin zıddıdır. Haramın terkinde sevap, yapılmasında büyük günah vardır. Haksız yere başkasının malını yemek, içki içmek ve kumar oynamak haramdır. Nitekim yüce Allah “Malları aranızda batıl sebeplerle haksız yere yemeyin”² emreder. Bir kimse haksız yere başkasının malını yerse büyük günaha girer ve helalleşmeden de sorumluluktan kurtulamaz.

Haram ve Mekruh, şâriin yasakladığı, yapılmasını istemediği fiillerin iki nevidir. Yasaklama açık ve kesin bir üslupla olmuşsa haram, daha esnek ve yumuşak bir üslupla ve zayıf bir delille olmuş ise mekruh olarak nitelendirilmiştir.

Bir fiilin haram hükmünü alabilmesi için hem Kur’ânın zahir nassı ile hem de mütevatir ve meşhur sünnet ile sübutu ve manası kesin bulunması şarttır. Ahad hadislerle sabit olan veya dolaylı ifadelerle yasaklanan fiillere ise “tahrimen mekruh” denir. Cumhur-u ulema ise amelî bakımdan zanni delillerle sabit olan yasaklara da “haram” hükmünü vermişlerdir.

2.5.1 Haramların Nevileri:

Haram fiiller, “Haram li-aynihî” ve “Haram li-gayrihi” olmak üzere ikiye ayrılır.

2.5.1.1 Haram Li-aynihî: Şariin bizzat kendisindeki kötülük sebebiyle temelden haramlığına hükmettiği fiillerdir. Zina, hırsızlık, katl, kan, laşe ve domuz eti yemek gibi doğrudan haram olan fiillerdir.

2.5.1.2 Haram Li-gayrihi: Meşru ve helal olduğu halde, haram kılınmasını gerekli kılan geçici bir durumla ilgili olan fiillerdir. Bayram günü oruç tutmak haramdır. Oruç tutmak esasen meşru bir ibadettir; ancak bayram gününde oruç tutmak yasaklandığı için haram olmuştur. Yine peygamberimiz (sav) “Bir kimse din kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık etmesin, başkasının evlenme teklifinde bulunduğu kadına evlenme teklif etmesin”³ hadisi ile meşru olan bir fiil bir başka sebepten dolayı yasaklanmıştır. Yine Cuma namazı ile yükümlü olanın Cuma saatinde alış-veriş yapması, başkasının hakkı olan bir malı gasbetmek suretiyle helal olan bir malı kendisine haram etmek bu nevi haramlardandır.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Diliniz yalana alışmış olduğu halde ‘şu helaldir, şu haramdır’ demeyin. Zira Allah’a karşı yalan uydurmuş olursunuz”⁴ buyurarak yerli yersiz “şu helaldir, şu haramdır” demeyi yasaklamıştır.

2.5.2 Haramdan Kaçmanın Önemi:

Allah temiz olan şeyleri helal ve meşru kılmış bir kısmını yasaklamıştır. Yasaklar helal olanların yanında binde bir oranında ve azınlıktadır. Çirkin ve kötü olanlar yasaklanmış, iyi ve temiz olanlar helâl kılınmıştır. Eşyada aslanan helal olmasıdır. Peygamberimiz (sav) “Dikkat edin her hükümdarın bir korusu vardır; Allah’ın korusu da haram kıldığı şeylerdir”⁵

¹ Âl-i İmran, 3:93;

² Bakara, 2:188

³ Buhari, Büyü’, 58; Müslim, Nikah, 38

⁴ Nahl, 16:116

⁵ Buhari, Büyü’, 2; Müslim, Müsâkât, 20

Haramdan sakınmak farz olan ibadetleri yapmaktan daha önemlidir. Kişi haramdan kaçtığı sürece yaptığı az emelinden faydalanır; haramdan kaçınmadığı zaman çok amel de kendisine fayda vermez.

2.5.3 Azimet ve Ruhsat:

Azimet, bir şeyi kesin olarak yönelmek demektir. Fıkıh dilinde ise, meşakkat, zaruret ve ihtiyaç gibi arızî bir sebebe bağlı olmaksızın konulmuş olan ve mükellefe normal olarak hitap eden hükümlerin uygulanmasıdır. Azimet farz, vacip, sünnet ve müstehab niteliğindeki ibadetlerin yapılması, haram ve mekruhlardan sakınmayı içine alır.

Ruhsat ise “kolaylık ve azimet hükmünü terk etme” anlamındadır. Hasta ve yolcu olanlara oruç tutmama ve namazı kısaltma kolaylığı tanınmıştır ki bu bir ruhsattır. Azimet, ise seferde de oruç tutmak ve namazı kısaltmadan kılmaktır. Allah kulları için kolaylık dilemiş, zorluk dilememiştir.¹ “Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez”² buyrulmuştur.

Şarap ve domuz eti haram olduğu halde susuzluktan ölmek durumunda olana ölmeyecek kadar yemek ve içme ruhsatı tanınmıştır.

2.6 MEKRUH

Sözlükte kerih ve nâhoş görülen şeydir. Dinin/şeriatın yapılmasını istemediği ve kesin olarak da yasaklamadığı fiillere mekruh denir. Peygamberimiz (sav) “Allah sizin dedikodu yapmanızı, çok soru sormanızı ve malınızı zayi etmenizi mekruh kılmıştır”³ buyurarak mekruhun sevilmeyen ve istenmeyen davranış ve fiiller olduğunu belirtmiştir. Yine “Allah katında helallerin en sevimsizi boşamadır”⁴ buyurarak boşanmanın sevilmeyen ve istenmeyen bir iş olduğunu ifade etmiştir. Mekruh olan bir fiili işleyen cezayı hak etmez; ancak azarlanır ve kınanır. Mekruh olan davranışları terk eden ise övülmeye ve sevaba müstahak olur.

Mekruh ikiye ayrılır. Birincisi tahrimen/harama yakın mekruh, ikincisi tenzihen/helale yakın mekruhtur.

1. Tahrimen Mekruh: Kur’ân-ı Kerimde ve peygamberimizin (sav) hadisleriyle, yani zannî delillerle yapılmasını istemediği fiillerdir. Mükellef bunu yaparsa günaha girer, yapmazsa sevaba nail olur. Vaktini geçirerek, güneş doğarken veya batarken namaz kılmak tahrimen mekruhtur. Vaciplerin terki harama yakın mekruhtur. Tahrimen mekruhun haramdan farkı, inkar edenin küfre düşmemesidir.

2. Tenzihen Mekruh: Allah’ın ve resulünün yasağının kesin bağlayıcı bir niteliği olmaması halinde yapılan şeye denir. Sünnetlerin terk edilmesi tenzihen mekruh sayılır. Peygamberimiz (sav) “Sarımsak ve soğan yiyerek mescide gelmeyin” buyurmuştur. Bir kimse bu şekilde camiye gelmesi tenzihen mekruhtur. Bu emrin kesin bir bağlayıcılığı yoktur, ancak tavsiye niteliğindedir.⁵ Yine hacda Arefe günü Arafat’ta bulunan bir hacının oruç tutması tenzihen mekruhtur. Tutmazsa daha hayırlıdır.

Abdestte suyu fazla kullanmak ve israf etmek mekruhtur. Bu nevi mekruhun hükmü işleyenin kınamayı ve azarlamayı hak etmemesidir. Ancak bunları terk etmek fazilettir ve övgüye layıktır. Mekruhlardan sakınmak Hz. Peygamberin sünnetine ve güzel ahlakına uymak açısından son derece önemlidir.

2.7 MÜFSİT

¹ Maide, 5:6

² Bakara, 2:185

³ Buhari, İstikraz, 19

⁴ İbn-i Mâce, Talak, 1

⁵ Buhari, Ezan, 160; Ebu Davud, Et’ime, 14

Sözlükte “bozan, ifsat eden” anlamına gelmektedir. Bir ibadeti ibadet olmaktan çıkaran fiile “müfsit” adı verilir. Namazı ve orucu bozan şeylere namazın ve orucun müfsitleri adı verilir. Usul ve adabına uygun başlayan bir ibadeti bozup geçeresin hale getiren davranışlardır. Bu duruma ibadetin fesada gitmesi denir.

Namazı ve orucu bozan şeylere, namazın ve orucun müfsitleri denir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAHARET/TEMİZLİK BÖLÜMÜ:

A. DİNDE TEMİZLİĞİN AKSAMI

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever”¹ buyurur. Bu ayette tüm temizlikler, hem manevî ve kalbî, hem de maddî ve bedeni olanlar sayılmıştır. Peygamberimize (sav) nazil olan ilk emir Oku!” emridir. İkinci olarak nazil olan emir ise “Elbiseni temizle!”² fermanıdır. Bu nedenle temizlik Kur’an okumanın ve ibadetin birinci şartıdır.

Taharet maddî ve manevî kir ve pisliklerden uzak durmaktır. Maddî pisliklere “necaset” manevî kirlere de “günah” adı verilir. Bir de ibadetlerden önce ibadete, Allah’ın huzuruna çıkmaya ve kelamı olan Kur’ân-ı Kerimi okumaya hazırlık olarak “Hadesten Taharet” vardır. Hades, abdesti olmayanın abdest alması, gusül abdesti almayı gerektiren bir durum vaki olmuş ise gusül abdesti almaktır. Bu nedenle abdest ve gusül ibadetlerin ön şartıdır.

Abdest ve gusül yapacağımız ve maddî kirlere temizleyeceğimiz su ve benzeri temizlik maddelerinin de temiz olması ve necaseti giderici olması gerekir. Bütün bunlar temizlik için şarttır.

Temizlik üç şeyle yapılır: Su, Toprak ve Dabağatla.

Bu üç şeyle temizlik yapmanın amacı da dördtür: Abdest almak, Gusül için yıkanmak, Teyemmüm yapmak ve necaseti, yani pisliği izale etmek ve gidermek.

1. Suların Aksamı:

Allah’ın saf ve temiz olarak yarattığı sular yağmur, kar, dolu, deniz, nehir, pınar ve kuyu suları olmak üzere yedi çeşittir.

Su öncelikli olarak ikiye ayrılır. **Birincisi, mutlak sudur.** Bu, rengi, kokusu ve tadı bozulmamış olan sudur. **İkincisi, mukayyet sudur.** Temiz olan başka maddelerin karışması ile suyun üç vasfı olan renginin, tadının ve kokusunun değişmiş olmasıdır. Böyle bir su temizdir; ancak temizleyici değildir. Gül suyu gibi...

Mutlak sular dört kısma ayrılır:

1. Temiz, temizleyici ve mekruh olmayan su: Bu kaynağından çıkan temiz sudur. Mutlak su dediğimiz bu çeşit suların kaynağı yedi nevidir: Yağmur, kar suyu, dolu suyu, kaynak suları, kuyu suyu, akarsu ve deniz suyu. Bu sularla her nevi maddî ve manevî temizlik yapılır. Abdest ve gusül alınır.

2. Temiz, temizleyici ama mekruh olan su: Güneşte ısınmış veya kaynar sulardır. Güneşte ısınmış su sıcak memlekette bulunması, suyun üzerinde yağlı bir tabaka oluşturması ve değişmesi, günün en sıcak zamanında bulunması, bakır kabın içinde olması halinde mekruhtur. Kullanılması zararlı olduğu kesin olursa bunu kullanmak haramdır. Bu durumda başka su yoksa teyemmüm etmek gerektir.

¹ Bakara, 2:222

² Müddessir, 74:4

3. Temiz ama temizleyici olmayan sular: Bu da temiz bir başka maddenin karışması ile suyun üç vasfından biri veya ikisi kaybolan sudur. Gül suyu, şekerli su gibi sulardır. Bu sular ile abdest ve gusül alınmaz. Ancak suyun kendi tuzu olursa zarar vermez.

4. Müteneccis, yani kirlenmiş su: Bu da ikiye ayrılır. **Birincisi**, içine karışan necasetle vasfı değişen çok su. Vasfı değişen su çok olsa da kirli sayılır ve onunla abdest alınmaz. **İkincisi**, kulleteynden az olup vasfı değişmeyen necasetli sudur. Bu da kuyu ve havuz suyudur. Kuyu en az 12 teneke miktarı olmalıdır. Havuz suyu ise yaklaşık 500 Bağdat litresi, yani 206 litre olmalıdır. Böyle bir havuzun içine suyun vasfını değiştirmeyen pisliğin düşmesi de o suyu kirletmez ve onunla abdest alınabilir.

Temiz suyun rengi, tadı ve kokusu olmaz. Su ne kadar çok olursa olsun rengini, tadını ve kokusunu değiştiren şey suyu bozar ve kirletir. Bu nedenle suyun renk, koku ve tadından biri dahi değişmiş ise bu durumda suyun necis olma ihtimali doğar ve böyle bir sudan abdest ve gusül alınmayacağı konusunda İslam âlimleri ittifak etmişlerdir.¹

İmam-ı Şafiye göre akarsu, vasfı değişmedikçe temizdir. Akar kanı olmayan pire, sinek, arı gibi hayvanların içine düşerek ölmeleri ile su kirlenmez. Ancak ölü oldukları halde bunları suya atmak suyu kirletir.

2. Dinde Temiz Olan ve Olmayan Şeyler:

Dinimizde temiz sayılmayan ve insanın bedenine ve elbisesine dokunduğu zaman yıkanması ve temizlenmesi gereken şeyler şunlardır:

İnsanın, eti yenen hayvanlar ve kuşlar dâhil tüm canlıların idrarları, dışkıları necistir.

İnsanın tenasül uzvundan gelen ve fişkırlarak çıkan meni dışındaki “mezi” denen yaşlık ve ağır bir şey kaldırdığı veya küçük sudan sonra gelen beyaz akıntı olan vedi” necistir. Bulaştığı yerden yıkanması farzdır.

İnsanın menisi ile köpek ve domuz dışındaki hayvanların menileri temizdir. Bununla beraber yaş olduğu zaman yıkanarak, kuruyunca da kazımak ve ovmak suretiyle temizlenmesi sünnettir ve fazilettir.

İnsan dâhil tüm canlıların kanları, yaralarından akan su ve irinleri, kusmukları ile eti yenmeyen hayvanların sütleri, murdar etleri, eti yenen hayvan da olsa canlı iken kesilen parçası necistir. Dokundukları yerin yıkanması şarttır.

Sarhoşluk veren maddelerin tamamı necis sayılır ve döküldüğü yer yıkanıp temizlenmeden ibadete engeldir. İçki, bira, şarap pistir. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde bunlara pislik demiştir.² İçmek haram olduğu gibi dökülen yerin yıkanması da farzdır. Peygamberimiz (sav) “Her sarhoşluk veren şey hamırdır, hamır ise haramdır”³ buyurmuşlardır.

İnsan ve eti yenen hayvanların sütleri, yumurtaları, balık, çekirge ve insan ölüsü, insanın kesilen saçı, tırnağı ve eti yenen hayvanların tüyleri ve yünleri temizdir. Bunların başka bir şeyle kirlenmedikleri zaman insanın üzerinde ve elbisesinde bulunması ibadete ve namaza engel sayılmaz.

Taşla yapılan istincanın mahalli temiz sayılır.

Gayr-i Müslim ülkelerden gelen yağ, peynir, et vb. gıdalar ve elbiseler her ne kadar onların temizliğe riayet etmediği, hayvanları boğazlarından kesmeden öldürdükleri söylene de necis olduğu ve hayvanın boğulduğu gözle görülerek ispat edilmediği sürece temiz sayılır, yenmelerinde ve giyilmelerinde bir mahzur yoktur.⁴ İbn-i Salaha “Gayr-i Müslimlerin kumaş imalinde domuz yağı kullandıkları iddiasına ne dersin?” şeklindeki bir suale “Elde bulunan kumaşta necasetin eseri tahakkuk etmedikçe müteneccis sayılmaz” demiştir.

¹ İmam Nevevi, El Mecmu’ 1:160; Kadı Ebu Şuca, Gayetu’l-İhtisar ve Şerhi, 78-80

² Maide, 5:90

³ Buhari, Ahkam, 22; Müslim, Eşribe, 73-75

⁴ İbn-i Hacer, Fetevâ-i Kübra, 1:157

Zehirli hayvanların zehirleri necis sayılır. Hastalıklara karşı tedavi amaçlı ilaçların temiz olması şarttır. Necis bir ilaçla ve haram edilmiş olan içki ile tedavi câiz değildir. Peygamberimiz (sav) “Allah içkide şifa yaratmamıştır”¹ buyurur.

3. Necaset dediğimiz pislikler de üç kısma ayrılır:

- 1. Necaset-i Galiza (Ağır Pislikler):** Köpek ve domuz ve bunlardan üreyenlerin her şeyi galiz necaset sayılır. Salyaları dahil dışkılarının dokunduğu yeri temiz ve temizleyici su ile en az yedi defa yıkamak gerekir. Köpeğin yaladığı bir kabı yine en az bir defa toprakla yıkamak şartı ile yedi defa yıkamak gerekir. Sadece sabun veya deterjanla yıkamak yeterli olmaz. Çünkü peygamberimiz (sav) “Köpeğin yaladığı kabı ilki toprakla olmak üzere yedi defa yıkayınız”² buyurmuşlardır.
- 2. Necaset-i Hafife (Hafif Necaset):** Sütten başka bir şey yememiş olan küçük bebeğin idrarıdır. Bu idrarın üzerine bir miktar su dökmekle temizlenmiş sayılır.³
- 3. Mutavassıt Necaset (Bu ikisi arasında olanlar):** İdrar, dışkı ve kan gibi normal necasetlerdir. Bunlar da ikiye ayrılır: Birincisi, “Necaset-i Hükmiye” dediğimiz rengi, tadı ve kokusu olmayan necasetlerdir. Bu nevi necasetleri dokunduğu ve kirlettiği yeri bir defa yıkamak yeterlidir. İkincisi, “Necaset-i Ayniye” adı verilen rengi, tadı ve kokusu bulunan necasetlerdir. Böyle bir pisliğin temizlenmesi için pisliğin kendisini gidermek, ayrıca rengini, kokusunu ve tadının giderilmesi gerekir. Bunun için ovma ve sıkmakla beraber sabun ve benzeri koku ve renk gidericileri kullanmak şarttır. Bütün bunlardan sonra rengi ve kokusu geçmezse artık bu affedilir. Yani temizlenmiş sayılır.

Necaset sayılan maddelerin bir kısmı üç şekilde dönüştürülerek temizlenmiş sayılır.

İçine bir katkı maddesi konmadan sirkeye dönüşen üzüm şarabı kabı ile beraber temizlenmiş sayılır ve sirke olarak kullanılır.

Köpek ve domuz derisi hariç diğer hayvanların derileri dabağlanmak suretiyle temizlenmiş olur.

Kan pıhtısı ve kokuşmuş yumurta canlıya dönüşürse temizlenmiş sayılır.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Leş, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesilmiş hayvan, kesilmeden boğularak veya başka şekilde öldürülmüş hayvanlar, fal okları ve putlara kesilenler haram kılınmıştır”⁴ buyurur. Allah’ın haram kıldığı şeyler dinen necis sayılır.

4. Affedilen Necasetler:

Kendilerinden kaçınılması mümkün olmayan yol çamurları ve yağmur sularının birikmiş olanlarının insanların üzerine sıçraması üç şartla affedilir. Birincisi, necasetin görülmemesi; ikincisi, sakınmaya rağmen üzerimize sıçraması; üçüncüsü, gözle görülmeyecek kadar küçük olmasıdır.

Ayrıca bit ve pirelerin kanları, kuşların pislikleri ve süt sağılırken kaçınılması mümkün olmayan ve süte düşen pislikler hemen çıkarılmak şartıyla af edilmiş sayılır. Çobanların ve ahıra girip çıkanların geviş getiren hayvanların gevişlerinin bulaşması süt emen çocuğun kusmuğu da affedilen necasetlerden sayılır. Yine bir insanın bedeninden çıkan kan çıktığı yeri taşmamak şartıyla necis sayılmaz ve yıkanması gerekmez.

¹ Buhari, Eşribe, 15; Ebu Davud, Tıp, 11

² Buhari, Vudu, 33; Müslim, Taharet, 97; Muvatta, Taharet, 35

³ Kadı Şuca, Gayetü’l-İhtisar, 75

⁴ Maide, 5:3

Sinek çok temiz bir canlıdır, düştüğü kabı ve yemeği pisletmez ve mikrop taşımaz. Görevi mikropları imha etmektir. Bu nedenle peygamberimiz (sav) “Sizden birinizin kabına sinek düşerse tümünü içine batırsın, sonra çıkarıp atsın ve yemeğini bitirsin. Zira sineğin bir kanadında hastalık diğerinde şifa vardır”¹ buyurmuşlardır.

Kesilen canlının etinde kalan kanlar da affedilmiştir. Sudaki balıkların pisliği de suyun vasfını değiştirmedikçe temizdir. Ölü olsa da meyve kurdu, ölmüş hayvanların tüyleri ve sinek, serçe kuşunun pislikleri de temiz sayılırlar. Uyurken insan ağızından gelen salya da temizdir. Bulaştığı yeri kirletmez ve yıkanması gerekmez.

Kural olarak kendisinden kaçınılması mümkün olmayan ve sırtımayan necasetler affedilmiş sayılır. Bunlar namaza ve ibadete engel değildir.

B. TAHARET ve TUALET ADABI

İnsanın küçük ve büyük abdestini bozduğu yere helâ, yani boş yer denir. Günümüzde buna tuvalet adı verilmiştir. İnsanın en büyük ihtiyacı “Gıda” ihtiyacıdır. Bu ihtiyacı giderenin bir de gereksiz ve vücuda zararlı maddeleri boşaltma ihtiyacı doğar. Her iki halde de Allah’a şükretmek inanan kimseye vaciptir. Bu nedenle İslam terbiyesine göre tuvalete gitmeye nezaket ifadesi ile “def-i hacet” yani ihtiyacı giderme denir.

1. İstinca ve İstibra:

Peygamberimiz Allah’ın emri ile ümmetine her konuda yapması gerekenleri öğretmiş, hatta tuvalet adabına kadar en ince konularda “edeb” dersi vermiştir. Bu nedenle Selman-ı Farisi’ye (ra) bir müşrik alaylı bir şekilde “görüyorum ki dostunuz Muhammed size helada nasıl oturacağınızı bile öğretiyormuş”² dediği rivayet edilmiştir.

İslam temizliğe çok önem vermiştir. Küçük abdesti oturarak yapmayı tavsiye ettiği gibi, idrar yolunda idrarın kalmaması ve tamamen temizlenmesi için bir miktar beklemek gerekir. Buna “İstibra” adı verilir. Zira özürlülük hali söz konusu olmazsa idrar sızıntısı abdesti bozar. İdrar sızıntısının elbiseyi kirletmemesi ve abdesti bozmaması için öksürmek ve biraz hareket etmek gerekir. Peygamberimiz (sav) “İdrardan sakındırmış ve kabir azabının çoğunun sıçrantılardan kaçmamaktan³ kaynaklandığını belirtmiştir.

İstinca ise def-i hacetten sonra su ile, su yoksa taş ile temizlenmektir. İstincaya “taharet” adı verilir. Def-i Hacetin ve taharetin farzları, haramları, sünnetleri ve mekruhları vardır.

2. Taharetin Farzları: Vacipler Şafii mezhebine göre farz demektir.

1. **Setr-i Avret:** Kimsenin görmediği bir yerde abdest bozmak ve avretini gizlemek. Peygamberimiz (sav) abdestini bozacağı zaman تنها ve uzak yere giderdi.⁴
2. **Necasetten Taharet:** Vücuttan çıkan şeyleri su ile, su yoksa taşla silmek.

3. Taharetin Haramları:

1. Açıkta, başkalarının avretini göreceği şekilde abdest bozmak,
2. Camide ve kabirde def-i hacet yapmak,
3. Durgun suya idrarını yapmak.
4. Yol kenarına ve çeşme başında büyük abdestini yapmak. Çok suyun bulunduğu ırmak ve nehir gibi akarsu kenarına abdest bozmakta beis yoktur.

4. Taharetin Sünnetleri:

¹ Buhari, Tıp, 58; Ebu Davud, Et’ime, 49; İbn-i Mâce, Tıp, 31

² Müslim, Taharet, 57-58

³ Buhari, Vudu, 55; Müslim, Taharet, 34

⁴ Ebu Davud, Tahare, 1

1. Ayağına ayakkabı ve terlik giymek,
2. Helaya sol ayakla girmek, sağ ayakla çıkmak.
3. Helaya “**Bismillahi Allahümme innî eûzu bike mine’l-hubsi ve’l-habâisi**”¹ diye şeytandan Allah’a sığınmak.
4. Heladan sağ ayakla çıkmak ve çıkarken üç defa “**Gufrâneke**” diyerek Allah’tan af dilemek sonra “**Elhamdülillahillezî ezhebe anni’l-ezâ ve âfânî**” diye sıkıntıdan kurtardığı için Allah’a hamd etmek.
5. Oturmak ve oturmadan avretini açmamak,
6. Oturduğu zaman ağırlığı soluna vermek,
7. Zaruret olmadan tuvalette konuşmamak,
8. Sahrada tuvalet yapacaksa insanlardan oldukça uzaklaşmak,
9. Avretine, tenâsül aletine ve çıkana bakmamaktır.
10. Su ile temizlenmek. Su bulunmazsa üçten az olmamak şartıyla taşla temizlenmek.

5. Taharetin Mekruhları:

1. Üzerinde açık şekilde Ayet ve Hadis yazılı şeylerle tuvalete girmemek, kapalı bir şey içinde ve gizli cebinde olursa zarar vermez. Peygamberimiz yüzüğünü üzerinde “Muhammed Resulullah” yazılı olduğu için çıkarırdı.
2. Açık alanda tuvalet yaparken yüzünü ve arkasını kibleye dönmek,
3. Böcek ve haşerat yuvalarının üzerine tuvalet yapmak,
4. Tuvalet yapana selam vermek ve tuvalette bulunanın selamı alması,
5. Meyve ağaçlarının altına tuvalet yapmak,
6. İdrarını ayakta yapmak,
7. Dili ile zikirle meşgul olmak, kalben olursa mekruh olmaz.
8. Sıçrantıdan sakınmamak,
9. Tuvalette fazla oturup kalmak,
10. İdrarını ayakta yapmak.
11. Temizliği, istincayı sol eliyle yapmamak ve sağ elini kullanmaktır.

İdrarı ayakta yapmak sıçrantıya sebep olduğu için mekruh olmakla beraber sıçrantıdan korunmak şartıyla zaruret durumunda caizdir. İdrar sıçrantısı kabir azabına sebep olduğu peygamberimizin (sav) hadisi ile sabittir. Peygamberimiz (sav) “gıybet ve idrar sıçrantısından sakınmamanın kabir azabına sebep olduğunu söylemiştir.”²

Peygamberimiz (sav) “Muhakkak ben bir baba gibi size öğretirim. Herhangi birimiz abdest bozduğu zaman önünü ve arkasını kibleye çevirmesin ve sağ eliyle taharetlenmesin”³ buyurmuşlardır.

C. GUSÛL

Gusûl yıkanmaktır. Din dilinde gusûl, Allah’ın emrini yerine getirmek ve ibadet için temizlenmek niyeti ile suyu bütün vücuduna değdirerek ve oarak yıkanmaktır. Guslün farzıyeti Kur’ân/Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Şayet cünüp iseniz iyice temizlenip yıkanın”⁴ emretmiştir. Peygamberimiz (sav) de “Temizlik imanın yarısıdır”⁵ buyurmuşlardır.

Altı şey guslû, yani yıkanmayı farz kılar.

¹ Ebu Davud, Tahare, 3

² Müslim, Tahare, 34; İbn-i Mâce, Tahare, 36

³ Ebu Davud, Tahare, 4

⁴ Maide, 5:6

⁵ Müslim, Tahare, 1

1. Gusl Gerektiren Durumlar:

Buluğ ağına gelmiş olan bir erkeğin organından dört çeşit akıntı gelir. Birincisi idrar. İkincisi mezi, üçüncüsü vedi, dördüncüsü ise menidir. İdrar, mezi ve vedi abdesti bozar. Meni ise gusl gerektirir. Mezi, erkeklik aletinin uyanması ile gelen ince sıvı ve kaygan akıntıdır. Vedi, herhangi bir ağır cismi kaldırdığı zaman veya idrardan sonra erkeklik organı uyanmadığı halde gelen beyaz ve katı akıntıdır. Meni ise erkeklik organından uyanık halde fişkırarak çıkan hamur kokusunda beyaz ve katı akıntıdır. Meni, gusl gerektirirken ilk üçü sadece abdesti bozar. Kadınlar ise baliğa olduktan sonra her ayın belli günlerinde kanama dönemi geçirir. Buna hayız ve ay hali denir.

1. Erkekten meninin gelmesi. Meni ister uykuda ihtilam olarak, ister cinsi münasebetle ve ister kendi eliyle, nasıl çıkarsa çıksın gusl farz kılar.
2. Erkeğin erkeklik organının sünnet edilerek ortaya çıkan u kısmı herhangi bir canlının fercine girmesi ile meni çıksın çıkmasın gusl farz olur. Hz. Aişe (ra) “Erkeğin sünneti kadının sünnetine dokunursa her ikisine de gusl gerekir” demiştir.
3. şehitler dışında ölen müslümanın yıkanması ve gusl abdestinin aldırılması da farzdır. Savaşta şehit olanlar ise yıkanmadan kanları ile defnedilirler.
4. Kadınlarda hayız kanının kesilmesi,
5. Kadınlarda Nifas kanının kesilmesi. İster kan parçası, ister düşük olsun ocuk doğurduktan sonra gelen kanın kesilmesiyle gusl farz ve ibadete başlayabilir.
6. Kadınlar cinsi münasebetten sonra guslederek yıkanmaları farzdır. Kadın rüyasında ihtilam olsa yıkaması farzdır.

2. Guslün Farzları:

1. Niyet: “Niyet ettim gusl abdesti almaya” şeklinde niyet etmek. Niyetin zamanı yıkanmaya başladığı andadır. Kalbinden cünüplükten temizlenmeye niyet ederek yıkanması yeterlidir. Dili ile söylemesi ise sünnettir. İbadet niyeti ile gusle niyet etmezse gusl ibadeti yapılmış sayılmaz, yeniden niyet ederek yıkanması gerekir.

2. Vücudunda bulunan necasetin ve suyu bedene geçirmeyecek tabakanın giderilmesi ve bedenın suya temasının sağlanması. Bu nedenle vücudunu ovmak sünnettir. Tırnaklarda oje ve suya temasa engel olan boya ve cilanın giderilmesi şarttır.

3. Bütün vücudunu yıkamak. Suyun bedene temasını tam olarak sağlamak için sa ve kıl diplerini, derideki çatlakları ve çukurları iyice ovalamak gerekir.

şafii Mezhebinde ağız ve burun göz gibi i azalardan sayıldığı için yıkamak farz değildir. Mazmaza ve istinşak ile ağza ve burna su vermek sünnettir. Dolayısıyla dişlerin ve damakla ağzın kaplama olması gusl ibadetine zarar vermez.

Gusledip banyodan çıktıktan sonra “şuraya veya buraya su değdi mi?” diye şüpheye düşmek gusle engel değildir. İşlam fıkhında kural şudur: “**şüphe ile yakn zail olmaz.**” şüphe ile ibadet noksan olmaz. şüphe ile abdest bozulmuş olmaz.

3. Guslün Sünnetleri:

1. Edeb yerini örtmek,
2. Euz-Besmele ekmek,
3. Bedenindeki necaseti izale etmek,
4. Abdest almaya başlayınca kibleye dönmek,
5. Guslden önce namaz abdesti gibi abdest almak,
6. Göbek, karın ve kulak gibi girinti ve çıkıntıları itina ile yıkamak,
7. Başını ve saçlarını ovmak ve yıkamak,
8. Tüm vücudunu ovalamak,
9. er defa başa, sağa ve sola su dökerek yıkamak,

10. Yalnız ve küçük bir yerde de olsa avretini örtmek,

11. Mecbur olmadıkça konuşmamak,

Tam sünnete ve adabına uygun gusül bu şekilde alınır. Ancak suyun az ve zamanın dar olup sabah namazının kazaya kalmaması için namaz abdesti almaz da sadece gusül abdesti alırsa bu namaz abdesti yerine de geçer ve onunla abdesti bozan herhangi bir durum vaki olmadıkça her türlü ibadeti yapabilir.

Cünüp olan ve gusletmesi gereken birisinin yıkanıp gusül abdesti almadan saçını tırnağını kesmesi ve tıraş olması mekruhtur. Zira insandan ayrılan cüzleri yarın kıyamette kendisine aynen iade edilecektir. Bunların temiz bir şekilde kesilmiş olması gerekir.

4. Cünüp İken Haram Olan Hususlar:

Gusül abdesti almayı gerektiren halde bulunmaya cünüplük denir. Böyle birisine aşağıda maddeler halinde yazılan hususları yapmak haram, yani yasaktır.

1. Farz olsun, nâfile olsun hiçbir namazı kılamaz. Nitekim yüce Allah “Cünüp olduğunuz zaman namaza yaklaşmayınız”¹ buyurmuşlardır. Bu âyette “yolcu hariç namaza yaklaşmayın” demek “mescide girmeyin” demektir. Mescide girmek yasak olunca namaz kılmak evleviyetle yasak olur. Peygamberimiz (sav) bu nedenle yasaklamıştır.
2. Kur’ân-ı Kerimi eline alarak okuyamaz ve yazamaz.
3. Kâbe’yi tavaf edemez,

Cünüp olanın bir namaz vaktini yıkanmadan geçirmesi haramdır. Su bulamayacak olursa bu durumda vaktin sonunda vakit çıkmadan teyemmüm yaparak namazını kılar ve sonrada iade eder.

Bunlar dışında camiye ve mescide girmesi, dini kitapları okuması ve bu haliyle yemek yemesi mekruhtur. Ancak oruç tutabilir ve normal namaz abdesti olarak sahur yemeği yemesinde ise mahzur yoktur.

Cünüp olanın dua ve zikir kastı ile Euzü-Besmele çekmesi, Fatihayı, Ayete’l-Kürsiyi, Felak ve Nâs Surelerini ve duaları okumasında bir mahzur yoktur. İnsan her halinde Allah’ı zikredebilir. Bu bir fazilettir. Arabaya bindiği zaman “Sübhanellezi sahhare lena haza” demesi ve cenazeyi duyunca “İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn” “Lâ ilâhe illallah” “Sübhanallah” demesinde bir sakınca yoktur. Yine dua ayetlerini dua kastı ile ezber okumasında mahzur yoktur. “Rabbenâ âtinâ fiddünya haseneten ve fi’l-âhireti haseneten ve kînâ azabennâr”² ayetini dua olarak okuyabilir. Yemekten önce “Besmele” çekmesi ve yemekten sonra “Elhamdülillah” demesi ise sünnettir. Bu kelime ve kelimeler her ne kadar Kur’ân-ı Kerimden ise de zikir ifadeleri olduğu için sevabı vardır, günahı yoktur.

5. Sünnet ve Nafile Olan Gusül İbadeti:

İnsanın cünüp olmasa da haftada bir defa yıkanması bedeninin üzerindeki Allah’ın hakkıdır. Bunun dışında aşağıdaki hususlar için banyo yapıp nafile ibadet nevinden gusül abdesti alması sünnet ve ibadettir.

1. Cuma günü Cuma namazına gitmek için yıkanmak,
2. Bayram Namazı için yıkanmak,
3. Husuf ve Kûsuf Namazları ve Yağmur duası için yıkanmak,
4. Cenazeyi yıkayanın yıkanması,
5. Hidayete eren ve yeni Müslüman olanın yıkanması,
6. Delinin ve baygın olanın ayılınca yıkanması,
7. İhrama girecek olanın, ihramdan önce yıkanması,

¹ Nisa, 4:43

² Bakara, 2:201

8. Arafat'ta vakfe yapmak, Müzdelife'de geceleme ve Cemrelere taş atmak için yıkanmak,
9. Mekke ve Medine'ye girmek ve Kâbe'yi tavaf etmek için yıkanmak sünnettir.
10. Kadir ve Beraat Gecesi gibi kutsi geceleri ihya etmek için gusletmek.
11. Yeni elbise giyenin guslederek giymesi güzel olduğu gibi, bir toplum içine çıkmak ve yabancı misafirleri ağırlamak veya misafir olmak için de gusletmek ve yeni elbiseler giymek de sünnettir.
12. Yolculuğa çıkan ve yoldan gelen birisinin de gusletmesi sünnettir. Peygamberimiz (sav) bu şekilde yapardı.

İslam dini nezafet, yani temizlik ve nezaket, yani tevazu ve mahviyetle, güler yüzle, kibar olgun davranış sergileme dinidir. Nezafet ve nezaketin gereği her yerde Allah için olursa ibadettir. Nitekim yüce Allah Kur'ân-ı Kerimde "Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever."¹ Yine "Güzel davranın Allah güzel davrananları sever"² buyurmuşlardır.

6. Guslün Mekruhları:

1. Suyu israf etmek. İsrâf dinimizde her şeyde ve her yerde yasaktır.
2. Cünüp iken saçlarını, kıllarını ve tırnaklarını kesmek,
3. Yıkanmayı geciktirmek. Namaz vakti geçerse haram olur.
4. Gusül abdesti almadan yemek içmek ve dini kitapları okumak. Bu husus erkekler için mekruhtur. Kadınların hayız ve nifas hallerinde mekruh değildir. Ancak ellerini ve ağzını yıkaması gerekir.

7. Kadınların Hayız Hali:

Hayız, lügatte akma anlamına gelir. Şer'î manası ise, kadınların fitratı gereği her ayın belli günlerinde rahminden kanın gelmesidir. Sıhhatli bir kadın her ay bir yumurta oluşturur ve döllenme halinde bu yumurtayı beslemek için rahminin üst kısmında bir kan tabakası oluşur. Şayet döllenme olmazsa bu tabaka dökülür ve kanama oluşur. Bu duruma tıp dilinde "Âdet Kanaması / Regl" hali denir. Bu kanama en az iki, en fazla sekiz gün devam eder. Genellikle beş ile altı gün sürer.

Kadının rahminden kan gelmeye başladığı andan itibaren hayızlı sayılır ve namaz kılmayı ve oruç tutmayı bırakır. Temizlenince namazını kılmaya başlar. Orucunu kaza eder, namazını ise kaza etmez, Allah onu affetmiştir. Hayız halinde ibadet etmemesi ve kanama kesilince gusletmesi Allah'ın emridir.

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerimde "Sana hayızdan sorarlar. De ki: O hal kadınlar için bir eza ve eziyettir. Kadın bu durumda iken ona yaklaşmayın ve temizleninceye kadar bekleyin. Temizlendikleri zaman ise Allah'ın emrettiği yoldan onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah tövbe edenleri ve çok temizlenenleri sever"³ ayeti ile peygamberimizin (sav) Fatıma binti Ebî Hubeyş'e söylediği "Hayız kanı siyah olur bilinir. Hayız görmeye başladığın zaman namazı bırak, hayız kesildikten sonra yıkan ve namazını kıl"⁴ hadisidir.

Kadın hayız görmeye başladığı zaman buluş çağına girmiş ve namaz, oruç ve diğer ibadetler kendisine farz olmuş olur. İmam-ı Şafiye göre hayızın en kısa süresi bir gün bir gece, en çoğu on beş gündür. Zira kadınlarda temizlik süresi on beş günden az olmaz. On beş günden fazla kanama vaki olursa bu hayız kanı değil özur ve hastalık kanı sayılır. On beşinci günü kanama dursun durmasın gusül yapar ve namaza başlar.

¹ Bakara, 2:222

² Bakara, 2:195

³ Bakara, 2:222

⁴ Buhari, Hayız, 20; Müslim, Hayız, 69; İbn-i Mace, Tahare, 115

Şafii ulemasından İmam Nevevî “Âdetini şaşırın kadın belli günden sonra ihtiyatlı olur, oruç tutar ve namazını kılar. Âdetini sabah kesildiğini görürse mütehayyir sabahtan yıkanır, akşam ve yatsıyı ihtiyaten kaza eder. Akşam kesildiğini gören kadın ise ihtiyaten öğle ve ikindiye kaza ederek kılar” demiştir.

8. Hayızlı Kadına Haram Olan Şeyler:

Kadın adetli olduğu günlerde;

1. Kesinlikle namaz kılamaz.
2. Kur’ân-ı Kerimi okuyamaz, mushafa dokunmaz ve taşıyamaz.
3. Mescitte duramaz; ancak zaruret halinde mescitten geçebilir. Nitekim Hz. Aişe (ra) adetli iken mescide peygamberimizin emri ile seccade götürmüştür.
4. Kabeyi tavaf edemez. Bunun dışında diğer hac görevlerini yapabilir. Bu husus Hz. Aişe (ra) hadisi ile sabittir.¹
5. Farz ve nafilâ oruç tutamaz. Ancak farz orucu kaza eder, namazı ise kaza etmez. Bu husus da yine Hz. Aişe’nin (ra) “Biz hayızlı iken orucu kaza etmekle emrolunduk, namazı kaza etmekle emrolunmadık”² sözü ile sabittir. Bu konuda icma sabit olmuştur.
6. Hayızlı kadının cinsi münasebette bulunması da haramdır. Bu da ayetle yasaklanmıştır.³ Abdullah b. Sa’d (ra) peygamberimize (sav) “Kadınım hayız halinde bana neresi helal olur?” diye sorunca peygamberimiz (sav) “İzarın üst kısmı helal olur”⁴ buyurmuşlardır. Yani göbeğin üzeri demektir. Göbekte diz kapağı arası haramdır.⁵

9. Nifas (Lohusa) Hali:

Kadınların çocuk doğurmalarından sonra gelen kana “Nifas Kanı” denir. Çocuğun doğumundan önce gelen kan nifas kanı sayılmaz. Böyle bir kan özür ve hastalık kanıdır. Nifas kanı birkaç gün devam ettiği gibi, ortalama kırk gün ve en fazla altmış gün devam eder.

İslam bilginleri nifas halinin aynen hayız hali gibi olduğunda ittifak etmişlerdir. Hayızda haram olan şeyler nifas kanının aktığı dönemde de haramdır.

Hamilelik döneminde gelen kan ise cumhur-u ulemaya göre özür ve hastalık kanıdır. Zira bu dönemde tıbben kadından hayız kanı gelmez.

Hamileliğin en az müddeti altı aydır. Bu husus “Onun taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır”⁶ “sütten kesilmesi de iki senedir”⁷ ayeti ile sabittir. Zira otuz aydan iki yıl çıkarılırsa altı ay kalır. Hamileliğin normal süresi ise dokuz aydır. İmam-ı Şafî’ye göre ise hamilelik müddetinin en uzun süresi dört yıldır. Bu husus nadiren de olsa vaki olduğu için Şafii böyle içtihat etmiştir.

Kadın nifastan kurtulunca yıkanır, gusül abdestini alır ve namazına başlar.

D. ABDEST

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız ve başınızı meshediniz, ayaklarınızı da iki aşıklık kemiklerine kadar yıkayınız”⁸ emretmektedir. Abdest Miraç Gecesi namazla beraber farz kılınmıştır.

¹ Muvatta, Hac, 124

² Müslim, Hayız 67; Ebu Davud, Taharet, 105

³ Bakara, 2:222

⁴ Muvatta, Taharet, 93

⁵ Buhari, Hayz, 5; Müslim, Hayz, 1, 4

⁶ Ahkâf, 46:15

⁷ Lokman, 31:14

⁸ Maide, 5:6

Abdestin farz kılınmadan önce ilk olarak Cebrail (as) Hira Nur mağarasında ilk olarak “İkra!” kelamı ile başlayan vahiyden sonra Mekke’nin çevresinde peygamberimize (sav) görünmüş, yere ayağı ile vurarak suyu çıkarmış ve abdest almayı sabah akşam bu abdest ile nafil olarak ikişer rekât namaz kılmayı göstererek öğretmiştir.

Kâmil bir abdestin şartları, farzları ve sünnetleri, mekruhları vardır. Bunlar sırasıyla şöyledir.

1. Abdestin Şartları:

1. Müslüman olmak,
2. Mümeyyiz olmak, yani iyiyi kötüyü, hayrı ve şerri bilecek yaşta olmak,
3. Temiz ve mutlak suyun bulunması,
4. Suyun deriye geçmesine ve akmasına engel bir şey olmamak,
5. Hayız, nifas ve cünüplükten temiz olmak ki, bu durumda gusül gerekir.
6. Abdestsiz olduğunun tahakkuk etmesi. Şüphe abdestin sahih olmasına manidir. Yani abdestli miyim, değil miyim diye şüphe ile alınan abdest sahih olmaz. Bu durumda abdestin bozar sonra yeniler.
7. Niyetin gecikmemesi ve abdestin sonuna kadar devam etmesi. Temizlik niyeti ile abdest azalarını yıkamak abdest hükmüne geçmez.
8. Abdest alırken abdesti bozacak bir durumun vuku bulmaması. Banyoda gusül abdesti alırken elinin tenasül aletine dokunması abdesti bozduğu için gusül sahih olur ama namaz için yeniden abdest almak gerekir.
9. Abdestin farzlarını, nasıl alınacağını ve abdesti bozan halleri bilmek,
10. Suyun ulaşması şüpheli olan parmak aralarını ve topuklarını iyice ovarak yıkamak,
11. Abdest azalarını tamamlayan yerleri de yıkamak. Yani, dirseklerden daha yukarısını ve topukların biraz üzerini yıkamakla abdest tam sahih olur. Aksi taktirde azasında iğne deliği kadar kuru yer kalsa abdest sahih olmaz.
12. Özür sahibi olan kimse için namaz vaktinin girmesi şarttır. Namaz vakti girmeden özürünün abdesti sahih olmaz.¹

2. Abdestin Farzları:

Abdestin farzı İmam-ı Şafi’ye göre namazın farzı altıdır. Şafii bu farzları Abdest ayetinden çıkarmıştır. “Niyet ibadetin şartıdır ve ayette ‘namaza kalktığınız zaman’ kelimesi ile niyet kastedilmiştir ve Tertip, yani yüzden başlayarak kolları yıkamak, başı mesh ettikten sonra ayakları yıkamak bu tertip üzere emredildiği için buna riayet etmek farzdır” demiştir.

1. Niyet etmek: Peygamberimiz (sav) “Ameller niyetlere göredir”² buyurduğu için niyet amelin şartıdır. Namazda niyet farz olduğu gibi Şafii mezhebinde abdestte de farzdır. Niyet kalbin amelidir, bu nedenle kalben niyet yeterlidir. Ancak dil ile söylemek kalbin niyetini ifade etmek olduğu için farz ile beraber ayrıca sünnettir. Niyeti yüzü yıkamaya başlarken getirmek gerekir. Niyetin Arapçası “Neveytü edâe farzı’l-vuzûi” yani “Niyet ettim farz olan abdesti almaya” şeklindedir.

2. Yüzü yıkamak: Yüzün yıkanması gereken yeri saç bitiminden çene altına ve iki kulak arasında bulunan bölgedir. Göz kapakları gözü kapattığından iç azadan sayılır ve gözü yıkamak göze zarar verdiği için gözü yıkamak farz değildir. Hafif sakalı olan sakalın altına da suyu geçirmesi farz olmakla beraber çok gür sakalı olanın kendisini zorlayarak sakalın altını yıkaması gerekmez. Dinde hareç, zorlama yoktur.

3. Elleri dirsekleri ile beraber yıkamak: Peygamberimiz (sav) abdest alıp yüzünü yıkadı, sonra sağ elini pazusunun bir kısmı ile beraber yıkadı. Sonra sol kolunu pazusunun bir

¹ Hatip eş-Şirbinî, Muğni’l-Muhtaç, 1:139

² Cafer Kettani, Nazmu’l-Mütenasir, Fî Hadisi’l-Mütevâtir, s.17

kısmı ile beraber yıkadı. Böylece dirseklerden daha ilerisini yıkayarak ümmetine örnek oldu. Bu nedenle dirseklerle beraber yıkamak farz, daha ilerisini yıkamak farz ile beraber sünnettir. Müfessirler abdest ayetinde geçen “İlâ” (kadar) kelimesini “maa” (beraber) manasında tefsir etmişler ve Resulullah’ın uygulamasını esas almışlardır.

4. Baş mesh etmek: İmam-ı Şafii (ra) başi meshetmeyi emreden ayetin “Bi ruûsiküm” kelimesindeki “B” Harfini “bazıyet” yani “az bir kısım” manasında yorumlamış ve “başın az bir kısmını da mesh niyeti ile meshetmiş olsa mesh tamamlanmış olur” demiştir.

5. Aşık kemikleri ile beraber ayakları yıkamak: Abdesti emreden ayette geçen “ve ercûleküm” kelimesi “mensub” olarak okunmaktadır. Bu durumda “vücûheküm ve eydiyeküm ile’l merafıkı” kelimelerine matuf olup yüzün ve kolların yıkanması gibi ayakların yıkanması da farzdır. Peygamberimiz (sav) “Ökçeleri ateşe degeceklerin vay haline!”¹ buyurarak ayakların yıkanması gerektiğini ve az da olsa kuru kaldığı zaman oraya cehennem ateşinin dokunacağını ifade etmiştir. Peygamberimiz (sav) kuru yer kalmaması için ayak parmak aralarını serçe parmaklarıyla hilaller ve ovardı.²

6. Tertibe riayet etmek: Tertip ayette geçen sıraya uymak anlamına gelmektedir. Önce yüzü, kolları ve başi mesh ettikten sonra ayakları yıkamaktır. Tırnakları kesmeden altına su geçmemesi durumunda abdest yine sahih olur. Zira peygamberimiz (sav) tırnakları uzamış birini gördü ve ona tırnaklarının kesmesini istedi. Ancak abdestini yenilemesini istemedi.

İmam Nevevî “Şafii uleması Hz. Peygamberin (sav) abdestinin keyfiyeti hakkında Sünnetten ve sahabeden bol miktarda sahih hadislerle delil getirmişlerdir”³ demektedir.

3. Abdestin Sünnetleri:

Peygamberimizin (sav) abdest alışına uygun abdest almak için sünnetlere uymak ve uygulamak gerekir. Böylece tam mükemmel, Allah’ın emrine uygun bir abdest almış oluruz. Peygamberimiz (sav) “Allah’ın günahları affetmesi ve dereceleri yükseltmesi ne ile olduğunu haber vereyim mi? Zahmete rağmen abdesti tam almak, mescitlere gitmeye devam etmek, bir namazdan sonra diğer namazı beklemektir. İşte gerçek Allah’a bağlılık budur”⁴ buyurdular.

Peygamberimiz (sav) yine “Kim güzelce abdest alırsın, sonra huşu ile iki rekât namaz kılırsan cennet kendisine vacip olur”⁵ buyurdular. Güzelce abdest almak ise sünnetlere riayet ederek abdest almak demektir.

1. Abdeste başlarken Euzü-besmele çekmek,
2. Besmeleden sonra “Elhamdülillahi alâ dini’l-İslam, Elhamdülillahi alâ tevîfî’l-İman, Elhamdülillahi alâ hidayeti’r-Rahman. Elhamdülillahi’llezî ceale’l-mâe tahûren ve ceale’l-İslame nurâ”⁶ sözleri ile hamd ve dua etmek.
3. Kibleye dönmek ve abdestini kibleye dönmüş şekilde almak,
4. Önce ellerini yıkamak. Ellerindeki kirler bu şekilde izale edildikten sonra abdeste başlanmış olur.
5. Ellerini yıkarken “Allahümmehfaz yedeyye min meâsike küllihâ”⁷ “Rabbi eûzu bike min hemezâti’s-Şeyâtîni ve eûzu bike Rabbi en yahzurûn”⁸ demek ve şeytandan Allah’a sığınmak.
6. Dişleri misvakla veya fırça ile yıkamak. Misvak kullanmak tercihen sünnettir. Diş fırçası kullanmak da misvakın olmadığı zaman misvak yerine geçer. Bu ikisi de

¹ Buhari, Vudu, 27, 29; Müslim, Tahare, 25, 28; Muvatta, Tahare, 5

² İbn-i Mâce, Vudu, 17

³ Nevevî, El-Mecmu, 1:484

⁴ Müslim, Taharet, 41; Muvatta, Sefer, 55; Tirmizi, Taharet, 39

⁵ Ebu Davud, Taharet, 65

⁶ Anlamı: “İslam dini nimetine hamdolsun. Allah’ın bize ihsan ettiği İman nimetine hamdolsun. Allah’ın bize olan hidayet rahmetine hamdolsun. İslam dinini nur ve suyu temiz ve tahur yaratan Allah’a hamdolsun.”

⁷ Manası: “Allahım! Ellerimi her türlü günahattan koru!”

⁸ Manası: “Rabbim! Şeytanın vesvesesinden ve yanımda hazır bulunmalarından sana sığınırım!”

yoksa sağ elinin baş ve şehâdet parmağı ile dişlerini ovarak dişerli yıkamalıdır. Oruçlu olanların öğle ve ikindi abdesti için misvak kullanmaları mekruhtur. Peygamberimiz (sav) “Ümmetime zorluk vermek istemeseydim her abdestte misvak kullanmalarını emrederdim”¹ buyurdu.

7. Misvak kullanırken “Allahümme tahhir nükhetî, ve nevvir kalbî, vemhu zünûbî”² diye dua etmek. Peygamberimiz (sav) “Ümmetime sıkıntı vermek istemeseydim her abdestte misvak kullanmalarını emrederdim”³ buyurmuşlardır.
8. Ağza ve burna üçer defa su vermek. Buna “Mazmaza ve İstinşak” adı verilir. Su sağ el ile vermek, burun sol el ile silmek sünnettir.
9. Ağza su verirken şöyle dua etmek: “Allahüme einnî alâ tilaveti’l-Kur’ân ve zikrike ve şükrike ve hüsni ibadetike.”⁴
10. Burna su verirken “Allahümme erihnî min râihati’l-cennet, verzuknî min naîmihâ, vela turihnî min râihati’n-nâr”⁵ diye dua etmek.
11. Yüzünü yıkarken “Allahümme beyyiz vechî bi-nurike yevme tebyezzü vucûhi evliyâike, vela tesveddü vechî yevme tesveddü vucûhi a’dâike”⁶ duasını okumak.
12. Sağ kolunu yıkarken “Allahümme a’tinî kitâbî bi-yemînî ve hâsibnî hisâben yesîrâ”⁷ demek.
13. Sol kolunu yıkarken “Allahümme lâ tu’tinî kitâbî bi-şimâlî velâ min verâi zahrî ve lâ tuhâsibnî hisaben şedîdâ”⁸ demek.
14. Başını meshederken “Allahümme harim şa’rî ve beşerî minennâr” “Allahümme ezillenî tahte zıllı arşike yevme la zılle illâ zıllü arşike”⁹ diye dua etmek.
15. Kulaklarını ve boynunu mesh etmek. Şöyle ki, serçe parmaklarını kulakları içine sokar ve baş parmaklarını kulak arkasından aşağıdan yukarıya doğru çevirerek mesh eder. Geri kalan üç parmağı ile de boynunu mesh eder. Bunu üç defa yapar. Boğazı mesh etmek gerekmez.
16. Kulaklarını mesh ederken “Allahümme’calnî minellezîne yestemûne’l-kavle fe yettebiûne ahsenehû”¹⁰ diye dua etmek.
17. Boynunu mesh ederken “Allahümme a’tik rakabetî mine’n-nâr!”¹¹ diye dua etmek.
18. Önce sağ ayağı, sonra sol ayağı yıkamak. Her iki ayağı yıkarken şöyle dua etmek: “Allahümme sebbit kademeyye ale’s-sıratı yevme tezüllü fihi’l-akdâm”¹² diye dua etmek.
19. Abdest azalarını üçer defa yıkamak,
20. Parmağında yüzük varsa onu oynatmak,
21. Abdest azalarını ovma, bilhassa hadisile belirtilen ayak topuklarını iyice ovalamak,
22. Azaları peşi peşine kurumaya fırsat vermeden yıkamak,
23. Abdest bir ibadet olduğu için abdest esnasında konuşmamak,

¹ Buhari, Cuma, 8; Müslim, Taharet, 42; Muvatta, Taharet, 115

² Manası: “Allahım! Ağzımı temizle, kalbimi nurlandır ve günahlarımı affet!”

³ Neylu’l-Evtar, 1:210

⁴ Manası: “Allahım! Kur’an okumama, seni zikretmeme, sana şükretmeme ve sana güzelce ibadet etmeme yardım et!”

⁵ Manası: “Allahım! Bana cennet kokusunu koklat ve nimetlerinden faydalandır, cehennem kokularını koklatma!”

⁶ Manası: “Allahım! Yüzlerin beyazlandığı günde evliyanın yüzü gibi benim de yüzümü nurlandır; düşmanlarının yüzleri gibi yüzümü karartma!”

⁷ Manası: “Allahım! Kitabımı sağımdan ver ve hesabımı kolaylaştır.”

⁸ Manası: “Allahım! Kitabımı solumdan ve arkamdan verme ve hesabımı şiddetli eyleme!”

⁹ Manası: “Allahım! Saçıma ve derimi cehenneme haram kıl! Senin arşının gölgesinden başka gölge olmadığı bir günde beni arşının gölgesinde gölgelendir.”

¹⁰ Manası: “Allahım! Beni hak sözü dinleyen ve sözün güzeline uyanlardan eyle!”

¹¹ Manası: “Allahım! Boynumu cehennem bağlarından koru!”

¹² Manası: “Allahım! Ayakların kayacağı o günde benim ayaklarımı sırat köprüsü üzerinde sabit kıl!”

24. Başkasından yardım istememek,
25. Abdestten sonra kurulanmamak,
26. Sakalı gür olanın parmaklarıyla sakalını hilallemesi ve karıştırması,
27. Başını kaplama mesh etmek ki bu başında saçı olmayan için sünnettir.
28. Su sıçrantılarından sakınmak. Şayet sıçrantı tevehhümü varsa abdestin sonunda ellerini ıslatıp kucağına ve paçalarına serpmek de sünnettir. Cebrail (as) bunu peygamberimize tavsiye etmiştir.¹
29. Abdest alıp bittikten sonra şehadet parmağını kaldırıp kıbleye dönerek şöyle dua eder: “Eşhedü en lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh. Ve eşhedü enne Muhameden abdühû ve resûluhû. Allahümmecalnî mine’t-tevvâbîne vec’alnî mine’l-mütetahhirîn, vec’alnî min ibâdike’s-sâlihîne vec’alnî mine’s-şâkirîn. Ellezine lâ havfün aleyhüm velâ hüm yahzenûn. Sübhâneke Allahümme ve bi hamdike eşhedü en lâ ilâhe illâ ente esteğfiruke ve etûbu ileyke ve sallallahü alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihî ve sellim”² diye dua etmek. Bu şekilde dua eden cennetin sekiz kapısından dilediğinden cennete gireceğine dair rivayetler vardır.³
30. İna Enzelnâ Suresini üç defa okumak sünnettir.
31. Abdest aldıktan sonra azalar kurumadan iki rekat “Abdest namazı” kılmak.
32. Abdestten sonra on defa peygamberimize (sav) salavat getirmek de büyük fazilettir.
33. Abdestte suyu israf etmemek ve yeteri kadar kullanmak.

Abdestin bozulduğu yerde abdest alarak daima abdestli olmak büyük bir fazilettir. Daima abdestli gezen ve abdestli olarak ölen kişinin şehit olacağına dair rivayetler vardır. Çünkü, Kur’an okumak, cemaate ve namaza yetişmek, cenazeye yetişmek, dini kitapları ve hadis okumak için abdestli bulunmak sünnet-i müekkededir. Abdestsiz Kur’ân-ı Kerime dokunmak ve bakarak okumak, ellemek ve taşımak haram, cami ve mescitlere girmek mekruhtur.

4. Abdestin Mekruhları:

Mekruh, günah anlamına gelmemekle beraber sünnetleri terk etmek ve faziletten mahrum olmak demektir. Sünnetin terki mekruhtur. Ayrıca hoş karşılanmayan ve ayıp, eksiklik ve noksanlık sayılan davranışlara mekruh adı verilmiştir.

1. Suyu israf etmek,
2. Azaları üçten fazla ve az yıkamak,
3. Özürsüz başkalarından yardım alarak azalarını yıkatmak,
4. Suyu yüzüne çarpmak ve etrafa sıçratmak,
5. Solu sağa takdim etmek, yani önce solu yıkamak,
6. Abdest esnasında konuşmak,
7. Oruçluların öğle ve ikinci abdestinde misvak kullanmaları,
8. Abdestten sonra kurulanmak Şafii mezhebinde mekruhtur.
9. Helada, zaruret yokken abdesti bozduğu yerde abdest almak,
10. Oruçlunun Mazmaza ve istinşakta gargara yapması ve suyu genzine çekmesi,
11. Özürsüz suyu silkelemek ve etrafa sıçratmak,
12. Abdestin sünnetlerini terk etmek.

¹ İânetü’t-Tâlibîn, 1:53

² Manası: “Allahım, şahadet ederim ki Senden başka ilah yoktur, Sen birsin ve şerikin yoktur, yine şahitlik ederim ki Muhammed senin kukun ve bize gönderdiğin elçin ve bizim de sana elçimizdir. Allahım bu şahitliğimizi kabul buyur ve bizi tövbe edenlerden, temizlenenlerden, Salihlerden ve sana şükreden kullarından eyle. Sen onlar için korku ve hüznü yoktur buyuruyorsun. Allahım seni tesbih eder ve sana hamd ederim. Şahadet ederim ki, Senden başka ilah yoktur. Sana tövbe ve istiğfar ederim. Habibin Muhammed’e âline ve ashabına salat-u selam ederim.”

³ Molla Hüsrev, Dürer, 1:12; Nevevî, Ezkar, 32

5. Abdesti Bozan Şeyler:

Abdesti bozan şeylere “Nevâkızı’l-Vuzû” adı verilir ve bunlar beştir.

1. İnsanın önünden ve arkasından çıkan sıvı, katı ve gaz gibi şeyler abdesti bozar. Peygamberimiz (sav) “birinizin abdesti bozulduğu zaman abdest almadıkça Allah onun namazını kabul etmez”¹ buyurmuşlardır. Sesli veya sessiz yellenmeye küçük hades, diğerlerine büyük hades denir. Mak’adını, oturağını yere koyarak uyumak abdesti bozmaz. Zira peygamberimiz (sav) mescitte sahabelerle uzun sohbetler yapıyordu ve bazı sahabeler uyuyorlardı ve düşmedikleri sürece peygamberimiz (sav) onlarla beraber namaz kılıyordu.² Bu nedenle oturarak uyuyan konuşanın ne dediğini bilmesi de sesini duyduğu sürece abdesti bozulmaz. Yan üzere yatarak uyuyan ise abdestini almak zorundadır.

2. Bayılmak, delirmek, sarhoş olmak ve yanı üzere yatarak uyumak abdesti bozar.

3. Unutarak veya kasten kendisine nikâhı düşen bir kadının veya erkeğin bedenine örtü olmaksızın dokunmak, eline elini dokundurmak abdesti bozar. Bu durumda erkeğin de kadının da abdesti bozulur. Yüce Allah “kadına dokunmuş iseniz abdest alın emreder.”³ Şafii bundan kadına dokunmanın abdesti bozacağı hükmünü çıkarmıştır. Burada abdesti bozulması için nâ mahrem olması, yani kendisine nikâhı düşmesi gerekir. Kendisine nikâh haram olan anne, kız kardeş, hala ve teyze gibi yakınların ve yedi yaşından küçük kız çocukların dokunması ile abdest bozulmaz.

4. Bir kimse eliyle kişinin kendi veya başkasının tenasül uzvuna ve dübürüne çıplak dokunursa her ikisinin de abdesti bozulur. Küçük büyük fark etmez.

6. Abdesti Olmayanın Yapamayacağı Şeyler:

Abdesti olmayan kimsenin namaz kılması, her nevi secdeyi yapması, (tilavet ve şükür secdesi) Kâbe’yi tavaf etmesi ve Kur’ân-ı Kerimi eline alması ve açıp okuması ve taşıması haramdır, yani yasaktır. Yüce Allah “Kur’ân-ı Kerimi temiz olmayandan başkası dokunamaz”⁴ buyurmuştur. Bu nedenle peygamberimiz (sav) “Kur’âna ancak temiz ve abdestli olan dokunabilir”⁵ buyurmuşlardır. Temiz olmaktan maksat gusül abdestinin ve abdestinin olması demektir. Ancak buluş çağına gelmeyen çocuklar öğrenmek amacı ile Kur’ana dokunmaları, okumaları ve taşımaları caizdir.

Tefsir ve meallerde Kur’ân-ı Kerim meale ve tefsire galip ise abdestsiz okumak caiz olmaz, ancak tefsir ve meal galipse caizdir; ama bunun için de abdest almak büyük sevap ve fazilettir.

Şafii Mezhebine göre kan abdesti bozmadığı gibi, insan vücudundan çıkan irin, pişikten akan su ve namazda gülmek abdesti bozmaz. Ancak akan vücuttan çıkan kan ve irin gibi şeylerin yıkanması gerekir. Zira kan vücuttan çıkan şeyler necis sayılır. Ancak yarayı taşımayan ve kuruyan kan temizdir.

7. Özür Sahibi İle İlgili Hükümler:

Dinimizde kolaylık vardır. Bu kolaylık ibadetten kaçma kolaylığı değil, ibadeti ifa etme kolaylığıdır. Yüce Allah kulunu ancak “gücünün yettiği kadar mükellef tutar”⁶ ve “dinde hiçbir güçlük yüklemez.”⁷ Bu nedenle özür sahiplerine de kolaylık göstermiştir.

¹ Buhari, Vuzu, 3; Müslim, Vuzu, 5

² Ebu Davud, Taharet, 80; Tirmizi, Taharet, 58

³ Nisa, 4:43

⁴ Vakıa, 56:79

⁵ Darukutnî, 1:459

⁶ Bakara, 2:286

⁷ Hac, 22:78

Abdesti bozan hallerden bir durumun en az birinin bir namaz vaktini geçirecek müddetçe devam etmesi haline “Özür Hali” denir. Bir namaz vakti boyunca, yani öğle vaktinden ikindi vaktine kadar burnunun kanaması, idrarının veya herhangi bir akıntının kesintisiz devam etmesi birer özür halidir. Böyle bir durumda olan kişi böyle biri ilk defa bu durumla karşılaşırsa vaktin çıkmasına on beş yirmi dakika kalana kadar bekler, akıntı ve kanama durmazsa abdestini alır ve namazını kılar. Akıntı abdeste ve namaza engel olmaz. Bu halde “özür sahibi” olmuş olur.

Özrü devam ettiği sürece sahibi her vakit için abdestini alır ve namazını kılar. Özürlünün abdesti “abdesti bozan diğer haller hariç” vaktin çıkması ile bozulmuş olur ve yeniden abdestini alması gerekir.

Özrün bitmesi ile özürlünün hali de sona erer. Özür sahibinin özürlü devam ettiği sürece akıntının elbiseye bulaşması abdesti bozmadığı gibi, namaza da engel olmaz. Yara üzerindeki sargının dışına sızıntının taşması da böyledir. Abdestine ve namazına zarar vermez.

8. Abdestin Fazileti:

“Temizlik imanın yarısıdır”¹ buyuran peygamberimiz (sav) temizlik vasıtaları olan abdest ve guslü farz ibadetler olarak ümmetine Allah’ın emri ile öğretmiştir. Maddi temizlik manevi temizliğin de delilidir. Bedeninin temizliğine önem vermeyen ruhunun ve kabinin temizliğine de önem vermez. Bu nedenle dinimiz gusül abdesti için yıkanmayı farz kıldığı gibi, ibadet ve namaz için de yedi azasını yıkayarak abdest almayı farz kılmıştır.

Peygamberimiz (sav) “Bir kimse Allah için ibadet niyeti ile abdest alırsa elini yıkadığı zaman eliyle işlediği günahları parmaklarının ucundan akar gider. Yüzünü yıkadığı zaman ağzı, gözü ve kulağı ile işlediği günahları dökülür. Ayaklarını yıkadığı zaman ayakları ile işlediği günahları parmaklarının ucundan dökülür gider. Böylece bütün küçük günahlarından temizlenmiş olur”² buyurdular.

“Abdestli olduğu halde abdestini tazeleyen bir mü’mine yüce Allah on sevap yazar, abdest üstüne abdest nur üstüne nurdur” buyuran peygamberimiz (sav) abdestin sadece namaz ve ibadet için alınması gereken bir ibadet olmayıp başlı başına bir ibadet olduğunu belirtmiştir. Deylemi’ni rivayetinde peygamberimiz (sav) “Abdestli olan oruç tutan kimse gibi devamlı ibadet halindedir” buyurmuşlardır. Hz. Ömer (ra) “Sahih ve kâmil bir abdestin şeytanı uzaklaştıracağını” söylemiştir.

Peygamberimiz (sav) yine “Kim benim aslıgım şekilde abdest alır ve arkasından iki rekât namaz kılsa geçmiş günahları affedilir”³ buyurur. Bu hadisten İslam bilginleri abdestten sonra iki rekât Abdest Namazı kılınmasının tavsiye edildiği hükmünü çıkarmışlardır.

9. Mestler Üzerine Meshetmek:

Mest, deriden topukları örten ve içine su geçirmeyen çoraptan kalın bir giyecektir. Ayaklara mest giymek ve mestler üzerine mesh etmek sünnettir. Hicretin 9. senesinde meşru kılınmıştır. Mestler ruhsat olarak emredilmiştir. Erkek ve kadınlar için caizdir. Bilhassa kışın yolcular için büyük bir kolaylıktır. Ayakların meshine dair yüce Allah’ın abdesti emreden ayetinden delil getiren Şafii fukahası “Biruûsikum ve ercûleküm” kelimesinde kıraat ilmine göre mensup ve mecrur olarak okunabileceğine dikkatleri çekerler. Mensup ile okunduğu takdirde “Vücûheküm” üzerine atıp olup ayakların yıkanmasına, mecrur okunduğu takdirde “Biruûsikum” üzerine atıp olup ayakların mesh edilmesine delalet eder. Burada mesh çiplak

¹ İbn-i Mâce, Taharet, 5

² Müslim, Taharet, 32; İbn-i Mâce, Taharet, 6

³ Buhari, Vudu, 24, 28; Müslim, Taharet, 3,4

ayağa olmayıp peygamberimizin (sav) tatbikatı ve yetmiş sahabenin mütevatir rivayeti mestler üzerine mesh edilmesine delalet etmektedir.¹

Ehl-i Sünnet uleması mestler üzerine mesh edilebileceği konusunda icma etmişlerdir. Ancak, mestler üzerine mesh etmenin şartları vardır ve bu şartlar dâhilinde caizdir. Çıplak ayağa meshetmek caiz olmadığı gibi altına su geçiren çoraba meshetmek de caiz değildir.

Mesh ıslak eli mest üzerine dokundurmadır. Şartlarına uygun mestler üzerine meshetmek ayakları yıkama yerine geçer.

9.1 Mestler Üzerine Meshetmenin Şartları:

1. Mestlerin bırakıldığı zaman ayakta durabilmesi ve yolda yürüyebilir olması,
2. Giyildiği zaman ayakların aşık kemiklerini aşması,
3. Üç gün üç gece yürüyecek şekilde dayanıklı olması,
4. Temiz olması ve altına suyu geçirmemesi,
5. Abdest alıp ayakları da yıkayıp tamamlandıktan sonra ayağa giyilmiş olması.

9.2 Meshin Müddeti ve Yapılışı:

Şartlarına uygun abdest aldıktan sonra giyilen mestlerin süresi mukim olanlar için bir gün, yani 24 saat, yolcular ve misafirler için 3 gün, yani 72 saattir. Bu süre abdestli bir şekilde mesti ayağa giydiği zaman değil, mestleri giydikten sonra abdestin bozulması ve mestler üzerine meshederek abdest aldıktan sonra başlar.²

İmam-ı Şafiye göre sünnete uygun mesh şöyle yapılır. Ellerini suya soktukten sonra suyun akmasını bekler ve elindeki ıslaklık ile sağ el meshin parmaklarından boğazına doğru çekilerek meshedilirken sol el meshin altındaki topuktan parmaklara doğru çekilerek meshedilir. Böylece mestlerin hem altı hem de üstleri meshedilmiş olur. Meshi yıkamak sünnete muhalif olduğu için mekruhtur. Önce sağ ayak meshedilir, sonra aynı şekilde sol ayak meshedilir. Şayet mestler ince olup üzerine çorap giyilmiş işe meshederken çorabın çıkarılması şarttır.

Abdesti bozan şeyler meshi de bozar, yani abdest alırken yeniden meshetmesi gerekir.

9.3 Meshi Bozan ve Ayakları Yıkamayı Gerektiren Şeyler:

1. Mestlerden birinin veya ikisinin ayaktan çıkması,
2. Mesh müddetinin dolması,
3. Guslü gerektiren bir durumun oluşması,
4. Meshin birinin yırtılarak ayak parmaklarının çıkması meshi bozar.

10. Sargı Üzerine Meshetmek:

Hastalık ve yaradan dolayı yara üzerine ilaç konmuş ve sargı ile kapatılmış ise tedavi için tıbben sargının çıkarılması ve yaranın su alması tedaviyi engellediği için yaranın ve sargının üzerine meshetmek yeterlidir. Böyle biri gusül için de yaraya meshetmesi yeterlidir. Bilhassa yanıklarda suya temas zararlı olduğu için sargısının üzerine meshetmek yeterlidir. Bu da mümkün olmazsa Teyemmüm eder.

Peygamberimiz (sav) Uhut Savaşında yaralanan ve sargı saran sahabelere ve Hayber'de bileği kırılan Hz. Ali'ye (ra) sargının üzerini meshetmeyi emretmişlerdir.

Sargısı olan abdest almaya başlayan biri önce açık olan kısmı yıkar ve sargının üzerine mesheder. Şayet teyemmüm etmiş ise o zaman her namaz vakti için yaranın üzerine teyemmüm etmesi gerekir. Zira teyemmüm ancak bir namaz vakti için geçerlidir ve bir farz namaz kılınabilir.

¹ Buhari, Vudu, 48, 35, 49, Salât ,7, 25, Cihâd, 90, Megâzi, 80, Libâs, 10, 11; Müslim, Taharet, 77

² Müslim, Tahâret, 85; Nesâi, Tahâret, 99; İbnu Mâce, Tahâret, 86

Yara sarılmadan önce kişinin abdestli olması ve bu abdestli haliyle yarayı sarıp bunun üzerine meshetmek daha faziletlidir. Ancak yaranın abdestsiz sarılması meshe engel değildir. Mesh müddeti yaranın tamamen iyi olup sargının kaldırılmasına kadar devam eder. Abdest azalarının çoğu ve vücudun büyük bir kısmı yanık ve sargıda ise o zaman teyemmüm eder. Gusülde ise sağlam yerlerini yıkar, yaralı kısmını mesheder.

E. TEYEMMÜM

Teyemmüm suyun bulunmadığı veya suyu kullanmanın tıbben yasak olduğu durumlarda abdest ve gusül yerine geçmek üzere yıkanması gereken abdest azalarından yüzünü ve kollarına temiz toprağı meshetmektir. Hicretin altıncı senesinde farz kılınmıştır. Teyemmümün yüze ve kollara has olduğu konusunda icma vardır.

Bir kimse cünüplükten dolayı gusül yerine teyemmüm etmiş ise abdesti bozulduğu zaman yalnız abdest niyeti ile teyemmüm alır, guslü bakidir, bu nedenle yeniden gusül niyeti ile teyemmüm etmesi gerekmez.

1. Teyemmümün Şartları:

Teyemmüm yapılmasını gerektiren hususlara teyemmümün şartları denir. Bu şartlara sahip olanlar teyemmüm almaları gerekir.

1. Gusül ve abdest için suyun bulunmaması. Bunun şartı da üç kilometre çevrede suyun bulunmama ihtimalinin kesin olmasıdır. Aksi taktirde bir yerde su kesilir ve beş kilometre çevresinde su olursa teyemmüm caiz olmaz.

2. Hastalık gibi bir özürden dolayı suyu kullanmasının tıbben yasak olmasıdır. Yani bir kimse suyu kullandığı zaman hastalanacağı veya hastalığının artacağı ve yarasının azacağı dindar bir hekim tarafından teşhis edilmiş ve suyu kullanması yasaklanmış ise ibadetlerini teyemmüm alarak yapması gerekir. Kışın çok soğuk havalarda sıcak su bulamayan yolcuların soğuk su ile hastalanma korkusu varsa bu durumda gusül için teyemmüm eder, namaz için abdest alır ve ibadetini aksatmaz. Çünkü imandan sonra en değeri ibadet farz olan namazdır. Namazı ne şekilde olursa olsun ihmal etmek asla caiz değildir. Amr b. Âs (ra) bir seferde soğuktan dolayı gusül yerine teyemmüm ile namaz kıldı. Resulullah (sav) bu duruma sükut ederek takriri bir şekilde kabul buyurdular.

3. Namaz vaktinin girmiş olması. Teyemmümün süresi namaz için bir namaz vakti süresidir. Vakit çıkınca teyemmüm bozulur, diğer namaz için yeniden teyemmüm gerekir.

4. Suyu aramak. Vakit girdikten sonra su aranır. Yarım fersah mesafede su aranır. Bir fersah beş kilometre sayılır, yarım fersah yaklaşık olarak 2520 metredir. Dolayısıyla 2.5 km. çevrede vakit çıkmadan su bulma ihtimali varsa teyemmüm caiz olmaz.

5. Temiz toprağın bulunması. Teyemmüm için toprak şarttır. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerimde "Temiz toprakla teyemmüm edin"¹ emreder. İslam bilgileri toprak cinsinden olan şeylerle de teyemmüm edileceği konusunda ittifak etmişlerdir. Bunlar da kerpiç ve tuğla gibi toprak cinsinden olan şeylerdir.

Farz olan ibadet ve namaz için ne su ne de toprak bulamayan kimse necaseti izale ettikten sonra namazını kılar. Cünüp de olsa farz namazını kılar ama sonradan iade eder. Toprakla teyemmüm etse iade etmesine gerek kalmaz. Besmele ile Fatiha'yı cünüp olanın okumasında mahzur olmadığı ve zikir sayıldığı için cünüp olduğu halde toprak ve su bulamadığı halde Fatiha, İhlas, Felak ve Nas Surelerinin hem zikir hem dua makamında

¹ Maide, 5:6

okunması caizdir ve fazilettir. Toprağı ve suyu bulduğu zaman kıldığı namazı yeniden iade eder.

2. Teyemmümün Farzları:

Teyemmümün farzları beştir.

1. Niyet etmek. Bir kişi farz ibadeti yapmak için teyemmüm almaya niyet ederse vakit içinde onunla her türlü nafîle namaz kılabilir. Ancak farz olmayan bir ibadet için niyet etmiş teyemmüm almış ise (kuşluk namazı gibi) farz namaz için yeniden teyemmüm yapması gerekir.
2. Toprağı mesh etmek ve tozunu uzuvlara nakletmek.
3. Elini toprağa vurup yüzünü mesh etmek.
4. Elini toprağa vurup kollarını dirsekleri ile beraber mesh etmek.
5. Tertibe riayet etmek. Önce yüz sonra kolları mesh etmek.

3. Teyemmümün Sünnetleri:

1. Başlarken Eûzü-Besmele çekmek,
2. Önce sağı sonra solu mesh etmek,
3. Yüzünü mesh etmeye üst kısmından başlamak.
4. Kolunu meshe ise parmaklarının ucundan başlamak.
5. Kibleye dönmek.
6. Ellerini toprağa vurup ileri geri çekmek.
7. Ellerini kaldırıp baş parmaklarını birbirine vurarak tozu silkelemek ve kalanı yüzüne ve koluna mesh etmek. İmam-ı Şafi (ra) “Teyemmümden sonra yüzüne ve koluna bulaşan tozu namazın sonuna kadar silmeden bırakmak efdaldır” demiştir.
8. Meshe ara vermeden bitirmek.
9. Meshten önce ağzını misvaklamak.
10. Abdestten sonra okunan duaları okumak.

Cünüp olan bir kimse teyemmüm ederse su bulunana kadar namaz kılmak, Kur’ân-ı Kerimi okumak ve mescitte oturmak mubah olur. Teyemmümü bozan bir durum olursa bütün bunlar haram olur. Su bulamadığı veya hastalığından dolayı su kullanamadığı zaman yapılan teyemmümle kılınan namazlarını daha sonra kaza etmez. Ancak hasta olma korkusu ile teyemmüm ederek namaz kılan daha sonra bunu kaza eder, yani yeniden kılar.

4. Teyemmüm Nasıl Yapılır:

Kibleye karşı oturur. Abdestte olduğu gibi Euzü-Besmele çeker. Gömleğinin kollarını abdestteki gibi çevirir. Sonra “Cünüplükten temizlenmeye” veya “Farz namazı kılmak için teyemmüm etmeye niyet ettim” şeklinde niyet eder. Sonra parmaklarını açarak ellerini toprağa koyar ve ileri geri hareket ettirir. Ellerini kaldırır ve başparmaklarını birbirine çarparak toprağı silkeler. Elinde kalan tozları yüzünün üst tarafından başlayarak çene altına kadar mesh eder. Elleri tekrar aynı şekilde toprağa sürer ve kaldırıp silkeler. Sol elin baş parmağını ayırarak sağ elin dış tarafından parmakların ucundan dirseğı dahil mesh eder, sonra içi ve başparmağı ile bileğe kadar mesh eder. Aynı şekilde sağ el ile sol kol mesh edilir. Böylece teyemmüm tamamlanmış olur. Sonra Abdestten sonra okunan duaları okur.

5. Teyemmümü Bozan Şeyler:

1. Abdesti bozan şeyler teyemmümü de bozar.
2. Teyemmüm gusl için alınmış ise guslü bozan şeyler teyemmümü de bozar.
3. Suyun bulunması teyemmümü bozar.
4. Hasta hastalıktan dolayı teyemmüm yapmışsa iyileşmesi teyemmümü bozar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NAMAZ KİTABI

A. NAMAZ VAKİTLERİ

Gusül, teyemmüm, temizlik ile ilgili hükümlerin tümü namaz kılmak içindir. Gusül ve abdest namazın şartlarından ve dışındaki farzlarındandır. Amaç namaz kılmak olup imandan sonra Allah’a bağlılığın ifadesidir ve insanı Allah’a yaklaştıran en değerli ibadettir. Hicretten iki sene önce “İsra Gecesi Miraçta” abdestle beraber beş vakit olarak farz kılınmıştır.

Namaz, muayyen şartlar dâhilinde tekbir ile başlayıp selamla sona eren hususi, fiil, kıraat, zikir ve dualardan ibarettir. Bediüzzaman Said Nursi hazretleri “Kâinatta en yüksek hakikat imandır; imandan sonra namaz gelir” buyurarak namazın önemini anlatmıştır.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Şüphesiz namaz mü’minlere belli vakitlerde farz kılınmıştır”¹ buyurur. Bu vakitlerin de beş vakit olduğu Kur’ân-ı Kerimde şöyle ifade edilmiştir: “Akşam, sabah Allah’ı tesbih edin. İkinci ve öğle vakti de Allah’a hamd edin.”² “Güneşin doğmasından önce ve batmasından önce Rabbini hamdle tesbih et. Gece saatlerinde ve gündüzün iki tarafında da tesbih et ki Allah’ın rızasına eresin.”³ Söz konusu ayetler bir araya getirildiği zaman beş vakit namaz açık bir şekilde ifade edildiği görülmektedir. Peygamberimiz (sav) de “Allah beş vakit namazı kullarına farz kılmıştır. Onları eda edip hakkını verenin hakkı Allah’ın ona cennet vaadidir”⁴ buyurduktan sonra namazı terk edenler hakkında da “Namazı olmayanın İslam’dan payı yoktur”⁵ buyurdular. Yüce Allah peygamberimiz hakkında “Peygamber size neyi emretmişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan da sakının”⁶ emretmiştir. Peygamberimiz (sav) “Ben nasıl namaz kılıyorsam siz de bana bakın ve öyle kılın”⁷ buyurarak namazın nasıl kılınacağını da bizzat göstererek öğretmiştir. Hayatı boyunca bizzat kılmış ve kıldırmıştır.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Şüphesiz namaz her nevi kötülükten insanı alıkoyan en büyük zikirdir”⁸ buyurarak namazın her kötülüğe engel olduğunu ve en büyük zikir ve ibadet olduğunu haber vermiştir. Ancak gafletle kılınan namaz sahibine fayda vermediği gibi, Allah katında da hiçbir değeri yoktur.

Peygamberimiz (sav) “Çocuk yedi yaşına gelince namazı emredin, on yaşına geldiği halde kılmazsa terbiye için hafifçe dövün”⁹ buyurmuşlardır. Sonra “Sizden birinizin kapısının kapısının önünden bir nehir aksa ve her gün beş defa o sudan yıkansa onda kirden eser kalır mı? İşte baş vakit namaz da böyledir. Beş vakit namaz kılanın da günahattan eser kalmaz”¹⁰ buyurdular.

İbn-i Hibban ve Ahmed b. Hanbel’in (ra) rivayet ettiği bir hadiste peygamberimiz (sav) “Kim beş vakit namazı kılmaya devam ederse bu onun için kıyamette nur ve bürhandır, kişinin kurtuluş vesilesidir. Namaz kılmayan için delil, bürhan ve kurtuluş vesilesi yoktur” buyurmuşlardır.

1. Namazın Şartları:

¹ Nisa, 4:103

² Rum, 30:17-18

³ Taha, 20:130

⁴ Müslim, Taharet, 7, 14

⁵ Münziri, Terğib ve Terhib, 1:379

⁶ Haşr, 59:7

⁷ Buhari, Ezan, 18

⁸ Ankebut, 29:45

⁹ Ebû Dâvûd, Salât, 26; Tirmizî, Salât, 299

¹⁰ Buhari, Salat, 114

Namaz kılmanın şartları vardır. Bu şartlar dâhilinde namaz kılmak farz olur. Bu şartları taşımayanlara namaz farz değildir.

1. Müslüman olmak,
2. Bâliğ olmak,
3. Akıllı olmak,
4. Hayız ve nifastan temizlenmiş olmak,

2. Namazın sıhhatinin de beş şartı vardır.

1. Hadesten temiz olmak. Yani, cünüplükten, abdestsizlikten temiz olmak.
2. Elbisesi ve namaz kılacağı yeri necasetten temiz olması.
3. Avretin örtülü olması. Bu konuda açıklama ileride gelecektir.
4. Kibleye dönmüş olmak. Kible namaz ibadetinin ön şartıdır.
5. Vaktin girmiş olması. Vaktin dışında namaz caiz olmaz. Vakti geçerse kaza etmek gerekir.

3. Namaz Vakitleri:

Beş vakit namazın her biri belli vakitlerde kılınır. Her vakit namazın başlama ve bitiş zamanı vardır. Bu iki vakit arasında kılınan namaz makbuldür. Vaktin dışında kılınan namazın iadesi gerekir. Vakti çıkan namaz ise ilk fırsatta kaza edilir.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Şüphesiz namaz mü’minlere belli vakitlerde farz kılınmıştır”¹ buyrulur. Vaktinde kılmanın farziyetini ifade etmiştir. Yüce Allah İsra ve Miraç Miraç gecesinde beş vakit namazı farz kıldıktan sonra Cebrail (as) Allah’ın emri ile gelerek namaz vakitlerinin başlangıcını ve son vaktini ve nasıl kılınacaklarını peygamberimize (sav) öğretmiştir. Nitekim peygamberimiz (sav) “Cebrail (as) bana Beytullah’ın yanında iki defa imamlık yaptı. Birinde namazın ilk vakitlerinde, ikincisinde ise son vakitlerindeydi. Sonra ‘Ya Muhammed bu vakitler senden önceki peygamberlerin vaktidir. Namaz vakti de bu ikisi arasında kalan zamandır’² buyurdular. Bu hadis dışında sahabeden bu konuda pek çok rivayet rivayet vardır. Bu nedenle beş vakit namaz ve namazın vakitleri mütevatir olup sahabenin ve ümmetin icması ile sabit olmuştur.

Peygamberimiz (sav) “Kim namazın bir rekâtına vaktinde yetişirse o namaza yetişmiş sayılır. Güneş doğmadan Sabah Namazının bir rekâtına yetişen o namaza yetişmiş sayılır. Akşam güneş batmadan ikindinin bir rekâtına yetişen o namaza yetişmiş sayılır”³ buyurarak nasıl olsa güneş doğuyor veya güneş batıyor namazı sonra kılarım demeyi yasaklamıştır. İmam-ı Şafii (ra) bu hadisi esas alarak birinci rekâtı kıldıktan sonra güneşin doğması ile namazın bozulacağı görüşünü reddeder ve tamamlanmasını ister ve bu namaz vaktinde kılınmış sayılır demiştir.

3.1 Sabah Namazı:

Sabah namazının vakti fecr-i sadık ile başlar ve güneşin doğuşuna kadar devam eder. Bu husus peygamberimizin (sav) hadisleri ile sabittir. Peygamberimiz (sav) sabah namazını en az kırk ayet okuyacak kadar uzatarak okur ve tamamlardı. Sonra sahabeler evlerine alaca karanlıkta dönerlerdi ve karanlıktan tanınmazlardı.⁴ Sahabeler evlerine döndükleri zaman evde bulunanlar kalkmamışlarsa kaldırır ve namazlarını güneş doğmadan kıldırırlardı. Bu nedenle İmam-ı Şafii (ra) sabah namazının erken kılınması gerektiğine hükmetmiştir.

¹ Nisa, 4:103

² Tirmizi, Salat, 1; Ebu Davud, Salat, 2

³ Buhârî, Mevâkîtu's-Salât 17, 28; Müslim, Mesâcid 161-162; Ebu Dâvud, Salât 233-235; Tirmizî, Salât 25; Nesâî, Mevâkîtu 30; İbn Mâce, İkâme 91; Ahmed b. Hanbel, 2:280

⁴ Müslim, Mesâcid, 231

Şafii uleması “Namaz vakti girince uykuda olanı uyandırmak sünnettir. Peygamberimiz (sav) bir gün namaza çıktı ve uykuda olanlardan kime rast geldiyse uyandırdı” demişlerdir. Şafiye göre “Sabah namazının efdal vakti tam fecir zamanıdır. İhtiyar vakti ortalık aydınlandığı vakittir. Cevaz vakti ise kırmızılığın doğduğu vakittir.”

Hiz. Ömer (ra) Ebu Musa el-Eş’ârî’ye yazdı bir mektubunda “Sabah namazında mufassal yani, uzun surelerden ikisini okumayı tavsiye etmiştir.”¹ Elbette bu Resulullah’ın namazda okuduğu için yapmıştır. İnsanlar işin kolayına kaçıp kısa sureleri okumayı adet edinmesinler için devlet başkanı olarak emretmiştir. Bu da sabah namazının camilerde erken kılınarak dağılan cemaatin evlerinde uyuyanları uyandırarak namazlarını kazaya bırakmamaları konusunda çok güzel bir uygulamadır.

Her vaktin bitimi diğer namazın vakti ile bittiği halde sabah namazını vakti güneşin doğması ile biter ve güneş doğduktan öğle namazına kadar sünneti ile beraber kaza edilir. Peygamberimizin (sav) uygulaması ve Şafi’nin içtihiadı böyledir.

Şafiye göre sabah için iki ezan okumak sünnettir. Bunlardan birisi fecirden evvel, diğeri fecirden sonradır. Fecirden evvel uyandırmak için, ikinci ezan ise namazın başladığını haber vermek içindir.

3.2 Öğle Namazı:

Güneşin tam tepede olduğu vakte “Zeval Vakti” denir. Öğle namazı vakti ise zevalden batıya doğru kaymaya başladığı zaman başlar. Her şeyin gölgesinin kendi boyuna ulaşmasına kadar devam eder. Güneş tam ortada bulunduğu zaman namaz kılınmaz. Peygamberimiz (sav) “Sıcak şiddetlendiği zaman öğle namazını serinliğe bırakınız; sıcaklığın şiddeti cehennemin nefesidir”² buyurmuşlardır.

3.3 İkinci Namazının Vakti:

İkinci namazının vakti her şeyin gölgesinin iki misline çıkmasından sonra başlar ve güneşin batmasına kadar devam eder. Yukarıda geçen hadiste belirtildiği gibi peygamberimiz (sav) “güneş batmadan ikindinin bir rekâtına yetişen kimse ikinci namazına yetişmiştir” buyurmuşlardır. Ancak güneşin sararmasına kadar namazı tehir etmek mekruhtur. Peygamberimiz (sav) “İkinci namazını kaçıran kimse sanki ailesini ve malını kaybetmiş gibidir”³ buyurmuşlardır.

3.4 Akşam Namazının Vakti:

Akşam namazının vakti güneşin batması ile başlar. Kırmızı akşam şafağının kaybolması ve batıda eseri kalmaması ile sona erer. Peygamberimiz (sav) akşam namazını güneş batıp perdeye bürününce kılıyordu.⁴ Akşam namazının vakti en çok bir buçuk saat, yani 90 dakikadır. İmam-ı Şafî ise 45 dakika ile bir saat içinde namaz vaktinin çıkacağı görüşündedir. Bu nedenle ilk vaktinde kılmak diğer vakitlerden çok daha önemlidir. Şafii mezhep imamlarına göre akşam namazının efdal vakti ilk on beş dakikadır.

Günümüzde Astronomi geliştiği için takvimlerde belirtilen resmi saatler ile belirlenmekte ve buna uymak gerekmektedir. Bu konuda şüpheyi yer yoktur.

3.5 Yatsı Namazının Vakti:

Akşam namazının vaktinin çıkması ile başlar, fecr-i sadıka, yani sabah namazı vaktine kadar devam eder. Ancak İslam bilginleri gecenin üçte ikisinden sonraya bırakmanın doğru olmayacağı görüşünde ittifak etmişlerdir.

¹ Muvatta Mevâkıt, 7

² Buhârî, Mevâkîtu’s-Salât 9; Müslim, Mesâcîd 230-232 ; Ebu Dâvud, Salât 4; Tirmizî, Salât 5

³ Buhârî, Mevâkîtu’s-Salât 14; Müslim, Mesâcîd 200-201; Ebu Dâvud, Salât 5; Tirmizî, Salât 14

⁴ Buhari, Mevakit, 18; Müslim, Mesacid, 216; Ebu Davud, Salat, 6; Tirmizi, Salat, 122

Peygamberimiz (sav) bir gün önemli bir konudan dolayı yatsı namazını tehir etmişti. Hz. Ömer (ra) “Ya Resulallah! Kadınlar ve çocuklar yattılar, yatsı namazını kılmaz mıyız?” dedi. Peygamberimiz (sav) “Ümmetime sıkıntı vermek istemeseydim yatsıyı bu vakitte kılmalarını isterdim”¹ buyurdular. Bu nedenle kışın yatsıyı geciktirmek, yazın ise ilk vaktinde kılmak efdaldır.

Bu belirlenen vakitler namazların vakitleridir. Eskiden ilim ve fen gelişmediği için vakitler güneşin hareketine ve gölgesine göre belirleniyordu. Günümüzde ise Astronomi gelişmiş ve vakitler fenni hesaplarla belirlenmiş takvimler oluşturulmuştur. Resmi olan Diyanet İşleri Başkanlığının belirlediği vakitlere uymak dinin, peygamberimizin (sav) belirlediği vakitlere uymak anlamına gelmektedir.

Peygamberimiz (sav) Hz. Ali’ye (ra) “Yâ Ali! Üç şeyi vakti gelince geciktirme. Vakti gelince namaz, hazır olunca cenaze ve dengini bulduğunuz zaman bakire kızı evlendirin”² buyurmuşlardır. Bu nedenle namazı vaktinde kılmak gerekir.

Ancak Ramazanda oruçlu olanlar için yemek hazırlanmış ise önce yemeği yiyip namazı sonraya tehir etmek peygamberimizin (sav) tavsiyesidir. Nitekim peygamberimiz (sav) “Akşam yemeği hazırlanmış ise önce yemeği yiyiniz”³ buyurmuşlardır. Ramazan dışında ise peygamberimiz (sav) “Yemek veya bir başka bahane ile namazı tehir etmeyiniz”⁴ buyurdu.

Yine peygamberimiz (sav) kendisine sorulan “Hangi amel Allah katında daha efdaldır?” sorusuna “Vaktin evvelinde kılınan namaz”⁵ şeklinde cevap vererek vaktin evvelinde namaz kılmanın Allah katında en değerli ibadet olduğunu açıkça ifade etmiştir.

4. Namaz Kılmanın Tahrimen Mekruh Olduğu Vakıtlar:

Namaz belli vakitlerde kılınan bir ibadet olduğu için vaktin dışında ve peygamberimizin (sav) yasakladığı vakitlerde kılmak tahrimen mekruhtur. Bu nedenle üç vakit namaz kılmak mekruhtur:

1. Cuma günü hariç diğer günlerde zeval vaktinde, yani güneşin tam ortada olduğu ve kızdırdığı zaman namaz kılmak mekruhtur. Ancak Cuma gününe ve camiye has olmak üzere Cuma Namazından önce mescide girenin Şafi Mezhebine göre mescide hürmeten iki rekât “Tahiyyatu’l-Mescid” namazını kılması mekruh değildir. Bu namaz camiye giren her mü’mine sünnettir. Cuma gününün hürmetinden dolayı zeval vaktinde camiye girenin kılması mekruh değildir. Diğer günler mekruhtur.
2. Sabah namazının farzını kıldıktan sonra güneş bir mızrak boyu yükselene kadar nafile namaz kılmak mekruhtur. Ancak Sabah namazının farzı vaktini geçmemesi için kılınabilir. Zaten güneş doğmadan birinci rekâtın secdesini yapan o namazı vaktinde kılmış sayılmaktadır.
3. İkinci namazının farzından sonra güneş batıncaya kadar nafile namaz kılmak da mekruhtur. Ancak ikindinin farzı vakit çıkmadan kılınabilir.

Ancak farz olan ve bir özürden dolayı vaktin evvelinde kılınamayan farz namazlar ile unutilan ve o anda hatırlanan vaktin farz namazı hatırlandığı anda ve sabah namazı uykudan uyandığınız andan itibaren ilk önce kılınması gerekir. Nitekim peygamberimiz (sav) “Kim bir namazı kılmayı unutmuş ise onu hatırladığı anda kılsın. Çünkü yüce Allah beni zikretmek için namaz kıl (Taha, 20:14) buyurmaktadır”⁶ buyurmuşlardır.

¹ Buhari, Mevâkıt, 24; Müslim, Mesacid, 225; Nesâî, Mevâkıt, 20

² Tirmizi, Salat, 127

³ Buhari, Et’ime, 58; Ezan, 42; Müslim, Mesâcid, 64, 65

⁴ Ebu Davud, Et’ime, 10

⁵ Buhari, Mevâkıt, 5; Müslim, İman, 137; Ebu Davud, Salat, 9; Tirmizi, Salat, 127

⁶ Nesâî, Mevâkıt: 53; İbn Mâce, Salat: 10

Unutulan namazın revabıt sünnetlerden olan nafilé namazın kerahet vaktinde olsa da kılınması konusunda peygamberimizin (sav) şu hadisi delildir. Ümm-ü Seleme (ra) peygamberimizin ikindiden sonra iki rekât namaz kıldığını görür ve sorar. “Bu kıldığınız ne namazıdır?” Peygamberimiz (sav) “Abdulkays kabilesinden bazıları Müslüman olmak için gelmişlerdi. Onlarla meşguliyetimden öğlen namazının son sünnetini kılamamıştım. Şimdi hatırladım da onu kıldım”¹ buyurmuşlardır.

Ayrıca Mekke’ye ve Kâbe’ye has olarak “Mescid-i Haramda” kerahet vakti yoktur.² Kâbe’de herkes istediğı vakit istediğı kadar nafilé namaz kılabilir. Nitekim peygamberimiz (sav) “Kâbe’yi ziyareté gelen hiç kimseyi gece veya gündüzün hiçbir vaktinde namaz kılmaktan men etmeyin”³ buyurmuşlardır.

Bu istisnalar dışında üç vakitte nafilé namaz kılmayı peygamberimiz (sav) yasaklamıştır. Güneş doğduktan bir mızrak boyu yükselene kadar, Öğleyin zeval vaktinde ve ikindiden sonra güneş batana kadar.”⁴

5. Namazın İâdesi:

Farz namazlardan birini kıldığı halde farzlarından birinin terki veya tehirinden dolayı yeniden kılmaya “Namazın iâdesi” denir. Namazı kılan farzlardan birini terk veya tehir ettiğini hatırlarsa bu namazı iade etmesi, yani yeniden kılması gerekir. Mesela bir rekâtı eksik kıldığını hatırlarsa veya farzlarından birinin terk edildiğinin farkına varırsa namazını iade etmesi şarttır.

Ayrıca bir kişi farz olan namazı tek başına kılsa, daha sonra cemaatle namaz kılınsa cemaate uyarak yeniden kılması sünnettir. Ancak farz namazı kılmış olan aynı namazı kılanlara imam olamaz. Zira ilk kıldığı farz, sonra kıldığı nafilé sayılır ve cemaat sevabı kazandırır. Nafilé kılana farzı kılanlar uyamazlar.

Peygamberimiz (sav) sabah namazını kıldıktan sonra cemaate katılmayan iki sahabeyi gördü. “Neden bizimle namaz kılmadınız?” diye sordu. Onlar “biz önce kılmıştık” dediler. Peygamberimiz (sav) “Böyle yapmayınız. Cemaatle beraber namazınızı tekrar kılın ve cemaatten ayrı durmayın. Daha önce kıldığınız nafilé olur”⁵ buyurdular.

6. Vaktinde Kılınmayan Namazların Kazası:

Bir namaz iki şekilde vaktin dışında kılınır. Birincisi, vaktin evvelinde kılınması durumunda bu namazın bir hükmü yoktur. Vakti girince yeniden kılmak gerekir. Çünkü namazı vaktinde kılmak farzdır.

İkincisi, vaktin geçmesinden sonra kılınmasıdır. Namazı vaktinde kılmak farz olduğu için vaktinde kılmamak ve geçirmek haramdır. Bu nedenle bir rekât namaz kılacak kadar zaman varsa hemen namaz kılmalıdır. Zaten bir namazın bir rekâtı vaktinde kılınır ikinci rekâtı kılarken vakit çıkmış olursa o namaz vaktinde kılınmış sayılır. Ancak namazı ilk vaktinde kılmak fazilet son vakitte kılmak ise af vesilesidir. Kazaya kalan namazın hemen kazası gerekir. Farz olan namazı kaza etmeyip nafilé ile uğraşmak caiz değildir. Burada kastedilen nafilé namaz farza tabi olan “Revatıb ve Sünnet-i Müekke” olan peygamberimizin (sav) hiç terk etmediğı namazlar olmayıp “Kuşluk Namazı” “Evvabin Namazı” gibi farzlara tabi olmayan nafilélerdir. Allah’ın emri olan farz namaza önem vermeyip nafilé namazla meşgul olmak elbette doğru ve caiz değildir.

Dört mezhebe ve cumhur-u ulemaya göre namaz gerek unutarak gerekse kasten terk ederek vaktinde kılınmayan namazların kaza edilmesi konusunda ittifak vardır. Ancak

¹ Buhari, Mevakıt, 33; Tirmizi, Salat, 197; İbn-i Mâce, İkâme, 107

² Müsned-i Ahmed, 5:165

³ Müsned-i Ahmed, 5:165

⁴ Buhari, Mevakıt, 31; Müslim, Müsafırûn, 293; Ebu Davud, Cenâiz, 55; Tirmizi, Cenâiz, 41

⁵ Tirmizi, Salat, 219; Nesai, İmame, 53

uyuyarak ve unutarak vaktinde kılınmayan namazdan dolayı, hatırlayınca ve uyanınca kılmak şartıyla kişi günahkâr olmaz. Kasten terk etmek ise haram ve büyük günahdır. Kazası yeterli değildir, tövbe etmek ve bir daha kazaya bırakmamaya azmetmek de gerekir.

Bu konuda peygamberimiz (sav) “Bir kimse namaz kılmayı unuttur veya uyur da kılamazsa onu hatırladığı zaman kılsın. Onun bundan başka kefareti yoktur”¹ buyurmuşlardır. Bu hadiste belirtilen “Onun bundan başka kefareti yoktur” ifadesi farz namazların kesinlikle kaza edilmesi gereğini ifade etmektedir. Bir seferden dönerken sabah namazı uyuyarak kazaya kaldı peygamberimiz (sav) güneş yükselene kadar bekledi, sonra sahabelere abdest almalarını emretti ve sünnetini kıldı, farzını ise cemaatle beraber kaza etti.²

6.1 Namazların Kazası Konusunda Hükümler:

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde Maun Suresinde “Yazıklar olsun namaza değer vermeyenlere! Onlar namazlarını gösteriş için kılarak yanılmaktadırlar”³ buyurarak namaza değer vermeyenleri kınamıştır. Vaktini geçirmek ve kazaya bırakmak, insanların arasında kılmak, yalnız olduğu zaman kılmamak gibi namazın değerini bilmemek ve vermemek büyük bir gaflet ve günahdır. Bu namazı zayi etmektir ki Kur’ân-ı Kerim önceki kavimlerin namazı ihmal ve terk etmelerinden dolayı yoldan çıkıp cehenneme girdiklerini belirtir. “Onlardan sonra bir kavim geldi ki onlar namazlarını zayi ettiler ve şehvetlerine tabi oldular. Biz de onları cehennemin gayya vadisine attık”⁴ buyrulur.

Yine Kur’ân-ı Kerim “Cehennemliklere ‘Sizi cehenneme mahkûm eden nedir?’ diye sorulur onlar da ‘Biz namaz kılmazdık’”⁵ dediklerini nakleder.

6.2 Kaza ile ilgili hükümler şöyledir:

1. Cuma namazını kaçırın onun yerine vakit namazını kılar. Cuma’nın kazası olmaz.
2. Bir vakit namazı kazaya kalan ikinci vakitte önce kazaya kalan namazı kılar, sonra vaktin namazını kılar. Buna tertip denir. Sahib-i tertip olan kişi önce vaktin namazını kılsa kazaya kalan önceki vaktin namazını sonraya bırakırsa vaktin namazı geçersi olur, yeniden kılması gerekir.
3. Sahib-i tertip, peş peşe dört vakit namazı kazaya kalmamış, namaz borcu olmayan kişidir. Böyle birine “sahib-i tertip” denir. Sahib-i Tertip kazaya kalan namazı kılmadan vaktin namazını kılamaz. Böylece tertibi korumuş olur. Kılınmamış namaz borcu olan ve arka arkaya dört vakit namazı kazaya bırakan kişi sahib-i tertip olmaz. Sahib-i tertip olmak büyük bir fazilettir.

4. Vakit namazları, Bayram ve Duha namazı kaza edilir. Cuma namazının kazası yoktur.

5. “Ratibe” yani farza tabi sünnetleri kaza ederek vakit namazı ile beraber kılmak sünnettir. Bu kazası ve namaz borcu olmayanlar, yani “sahib-i tertip” olanlar içindir.

Namazı kaza ederek kılan o namazın faziletinden ve sevabından mahrum kalır, ancak haramdan ve azaptan, yani Allah’ın öfkesinden kurtulur ve affına mazhar olur.

B. EZAN VE KAMET

Ezan, haber vermek anlamına gelmektedir. İslam dini dilinde ise farz namazların vaktini bildiren ve namazın kılınacağını haber veren ezana mahsus kutsî kelimelerdir. Hicretin birinci senesinde Mescid-i Nebevinin inşasından sonra meşru kılınmıştır. Farz değildir; ancak “Şeâir-i İslamiye” denilen İslam alametlerinin birincilerinden olduğu ve topluma bakan mühim hikmetleri bulunduğu için şahsi farzlardan daha önemlidir.

¹ Buhari, Mevakit, 37; Müslim, Mesacid, 314-316; Ebu Davud, Salat, 11

² Tirmizi, Salat, 16; Nesai, Salat, 53

³ Maun, 107:5-7

⁴ Meryem, 19:59

⁵ Müddessir, 74:43

Ezanın kelimeleri ve kelimeleri vahye dayandığı, Kur’ân-ı Kerimde geçen ve vahiy ile nazil olan kutsî kelime ve kelimeler olduğu için “Vahiy dili” dışında okunması ezan sayılmadığı için tercümesi onun yerine okunması câiz değildir. Zira ezanın hikmeti sadece namaza davet değildir ki ilan ve aklın anlaması yeterli olsun. Belki dinin en önemli şâirleri, imanın esasları ve hakkaniyetinin delilleri olan “Kelime-i Tevhit” “Kelime-i Şahadet,” “Salat” yani namaza çağrı, “Felaha” yani kurtuluşa davet ve “Allahü Ekber” yani, Allah’ın her hususta kudretini ve büyüklüğünü ihtar ve ilan olduğu, ve bunu en güzel şekilde şâir olarak “Vahiy dili” olan Arapça ifade ettiği için din ve vahiy dili dışında ezan okumak ve kamet getirmek asla câiz olmaz. Bu durumda ezan okunmuş ve kamet getirilmiş sayılmaz. İslam bilginlerinin ittifak ettiği görüş budur.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Namaza davet edildiğiniz vakit”¹ buyurarak ezandan bahsetmiştir. Peygamberimiz (sav) hadisleri ve müfessirler yorumları ile bu ayeti “Ezan okunduğu zaman” şeklinde tefsir etmişlerdir.

Peygamberimiz (sav) “Namaz vakti girince biriniz ezan okusun ve büyüğünüz size namaz kıldırınsın”² buyurdular. Bu hadise göre İslam bilginleri “akıl-baliğ herkes ezan okuyabilir ama namaz için liyakat şartı aranır” demişlerdir.

İslam bilginlerinden bazıları ezanın “Farz-ı Kifaye” olduğunu söylemişlerdir. Ancak “Şeâir-i İslamiye” ve “Sünnet-i Müekkede” olduğu konusunda “İcma” vaki olmuştur. Vakit namazları için Sünnet-i Müekkede olan ezan ve kamet cenaze ve nafil namazlar için sünnet değildir. Bu nedenle Cenaze Namazı için ezan okunmaz ve kamet getirilmez. Ezan yerine “Sala” okunması tavsiye edilmiştir. Cumhur-u Ulemaya göre cemaat için “Sünnet-i Müekkede” olan kamet fert için ve tek başına kılanlar için de “Sünnet-i Müekkede”dir. Terk edilmesi caiz değildir. Aynı şekilde kaza namazları için de sünnettir. Birkaç kaza namazı beraber kılınacak ise bir ezan okunur ve her namaz için kamet yapılır.

Kadınların ezan okumaları sünnet değildir. Ancak Şafi ulemasına göre kadınlar ferdi olarak kılacakları farz namazdan önce kendi iştecekleri şekilde kamet getirirler.³

Peygamberimiz (sav) ezanın cümlelerinin ikişer defa, kametin ise birer defa okunmasını emretmişlerdir. Ancak kamette “Kad kâmeti’s-salat” cümlesini iki defa söylemesini bizzat peygamberimiz istemiştir.⁴ Bu hadisi esas alan İmam-ı Şafi ve Ahmed b. Hambel (ra) kametin cümlelerini birer birer okunmasına hükmetmiştir.

Ezan okunurken müezzinin okuduklarını tekrar etmek ve sonunda “Ezan Duası” olan “Vesile” duasını okumak sünnettir. Peygamberimiz (sav) “Ezana icabet edin ve müezzinin söylediklerini siz de dinleyerek tekrar edin ve bana vesile duasını okuyun”⁵ ferman buyurmuşlardır. Ancak emrin tekrarı adaba aykırı olduğu için “Hayyeal es-salah” ve “Hayyaal el-felâh” yani “Haydi namaza koşun” “Haydi kurtuluşa koşun” cümlelerinde dinleyen “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahî’l-aliyyi’l-azîm” demeleri menduptur, yani sünnettir.⁶

Ezana icabet de iki şekilde olur. Birincisi, “kavlî” icabettir. Bu ezanı dinlemek ve tekrar etmektir. İkincisi, “fiilî” icabettir. Bu da ezanı duyduğu zaman camiye gitmek ve cemaate iştirak etmektir. İcabetten maksut olan budur. Ezanda sadece dinleyerek kalben icabet yeterli olmayıp, kendi işiteceği kadar dil ile söylenmesi menduptur.

1. Ezanın Meşru Kılınması:

¹ Mâide, 5:58

² Buhari, Ezan, 17, 18; Müslim, Mesacid, 292

³ Fethu’l-Cevâd, 1:12

⁴ Buhari, Ezan, 2,3; Müslim, Salat, 2, 5; Ebu Davud, Salat, 29; Müsned-i Ahmed, 3:103

⁵ Müslim, Salat, 11, 12; Ebu Davud, Salat, 36

⁶ Müslim, Salat, 12

Müslümanlar Medine'ye geldikleri zaman bir araya gelip namaz kılıyorlardı. Mescid-i Nebevinin inşasından sonra peygamberimiz (sav) peygamberimiz (sav) sesinin gür ve güzel olmasından dolayı Hz. Bilâl-i Habeşî'ye "Ey Bilâl kalk insanları namaza çağır"¹ buyurdular. O da "Essalâtü Câmia" yani "Namaz için toplanın" diye sokaklarda gezerek mü'minleri namaza davet ediyordu.

Peygamberimiz (sav) bir gün mü'minleri namaza nasıl davet edecekler konusunda sahabeleri ile istişare etti. Kimisi "Çan çalalım" kimisi, "Boru öttürelim" ve kimisi de "Ateş yakalım" gibi teklifler ileri sürdüler. Peygamberimiz (sav) "Yahudi, Hristiyan ve Mecusi âdetidir. Müslümanlığa ve Müslümanlara yakışmaz. İslam'ın izzetini ortaya koyacak güzel bir davet usulü belirleyelim. Herkes bu konuya kafa yorsun" buyurarak sahabelerini gönderdi.²

Sahabeler kafalarında ne yapmaları gerektiği ve nasıl bir teklif götürmek gerektiği konusunda düşünerek evlerine gittiler ve uyudular. Abdullah b. Zeyd ve Hz. Ömer (ra) rüyalarında bir adamın "Allahü Ekber, Allahü Ekber, Eşhedü en Lâ ilâhe illallah, Eşhedü enne Muhammeden Resulullah, Hayyeal es-Salah, Hayyeal el-felah, Allahü Ekber, Lâ ilâhe illallah" diyerek ezan okuduğunu gördüler. Sabah erken gelip peygamberimize (sav) haber verdiler. Abdullah b. Zeyd rüyadaki kişinin iki defa bunu okuduğunu birincisinde kelimeleri ikişer defa, ikincisini birer defa okuduğunu söyledi.³ Peygamberimiz (sav) bunu beğendi ve "Bu hayırlı bir rüyadır. Bunu Bilâl'e öğretin. Böyle ezan okusun"⁴ buyurdular.

Ezan başlı başına bir ibadettir. Sadece namaz vaktini duyurma aracı değildir. Bu nedenle her cemaatin bir müezzini olması ve ezanı okuması sünnettir. Merkezi ezan bu nedenle bir ezan sayılır. Bu da birçok sünnetin yapılmasını engeller. Bu nedenle caiz olmaz. Hatta ezan için cemaat şartı dahi yoktur. Bir fert tek başına namaz kılacak olsa yüksek sesle ezan okuması sünnettir.

2. Ezanın Sünnetleri:

Müezzinin şahadette âdil, gür sesli ve güzel sesli olması lazımdır. Peygamberimiz (sav) bu nedenle Hz. Bilâli kendisine müezzin yapmıştır.

1. Yüksek bir yere çıkarak okumak. Peygamberimiz (sav) Bilâl-i Habeşî'yi ezanın daha uzaklara duyulması için yüksek bir yere çıkmasını tavsiye etmiştir.
2. Tesvib etmek. Sabah namazında "Essalâtü hayrûn mine'n-nevm" demek. Peygamberimiz (sav) sabah namazında Bilâl'e "Essalâtü hayrûn mine'n-nevm" yani, "namaz uykudan hayırlıdır"⁵ demesini emretti. Böylece bu ifade sabah ezanına dahil olmuş oldu.
3. Ezanı ağır ağır, ikamet peşpeşe seri okumak. Peygamberimiz (sav) Bilal-i Habeşîye "Ezan okuduğun zaman ağır ağır oku. İkâmet getirdiğin zaman da peş peşe serî oku. Ezanla ikâmetin arasına, yemek yiyenin yemeğinden, içenini içmesinden, üzerine sıkışarak helaya girmiş olanın heladan fâriğ olacağı bir zaman fasılası koy"⁶ diye talimat verdi.
4. Ezan okuyanın abdestli olması.⁷ Abdestsiz ve cünüp olanın ezan okumaları mekruhtur.
5. Kibleye dönerek okumak ancak "Hayyeal el-Salah" derken sağa, "Hayyaal el-felâh" derken sola dönmek. Bilal-i Habeşî (ra) başını sağa ve sola çevirdi.

¹ Buhari, Ezan, 1; Müslüm, Salat, 1

² Ebu Davud, Salat, 27, 28

³ Tirmizi, Salat, 139; Ebu Davud, Salat, 30

⁴ Ebu Davud, Salat, 28; Tirmizi, Salat, 139

⁵ Müslim, Salat, 6; Ebu Davud, Salat, 28

⁶ Tirmizi, Salat, 143

⁷ Tirmizi, Salat, 147

6. Ezan okumak için ücret almamak. Ezan bir ibadet olduğu için ücret almak caiz değildir. Peygamberimiz (sav) böyle emretmiştir.¹ Yine peygamberimiz (sav) “Yedi sene Allah için ezan okuyana geçmiş günahları affolur ve kendisine cehennemden berat yazılır” buyurmuşlardır.
7. Ezandan iki parmağını kulaklarına koymak.² Bu sesin daha uzağa gitmesine sebep olur.
8. Sesinin gür ve güzel bir sesle tertil ile yavaş yavaş okumak,
9. Tercî etmek, yani yüksek sesle okumadan önce içinden okumak, sonra sesini yükselterek okumak.
10. Ayakta okumak.

3. Ezanın Fazileti:

Peygamberimiz (sav) “Kim ezanın mislini okur ve inanırsa cennete girer”³ “Kim ezandan sonra salât-ü selam ve vesile duası okursa Allah ona on misliyle rahmet eder. Vesile cennette yüce bir şefaath makamıdır. Kim bana vesile dilerse şefaathim ona vacip olur”⁴ buyurdular.

Ezan Allah’ın rahmetini celbeder, bela ve musibetlerin def edilmesine sebeptir. Peygamberimizi (sav) “Ezan okunduğu zaman şeytan oradan bağıarak kaçır”⁵ buyurarak bunu ifade etmiştir. Bu nedenle peygamberimiz (sav) “İnsanlar eğer ezan okumak ile namazın ilk safında bulunmanın sevabını bilmiş olsalardı bunun için kavga ederler ve aralarında kura çekerlerdi”⁶ buyurarak ezanın faziletini ve önemini belirtmiştir.

Peygamberimiz (sav) “Müezzin, sesinin ulaştığı yerde yaş kuru ne varsa onların tümünün lehinde şahitlik eder ve ezana icabet ederek namaza ve cemaate iştirak edene yüce Allah yirmi beş kat sevap verilir ve iki namaz arasında işlediği günahları mağfiret olunur”⁷ buyurdular.

4. Ezan ve Vesile Duası:

Peygamberimiz (sav) “Ezanı duyduğunuz zaman kim “Ene Eşhedü en lâ ilâhe illallahü vahdehu lâ şerîke lehu, ve Eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühu. Razîtü billahi Rabben ve bi’l-İslâmi dinen ve bi-Muhammedin (sav) Resûlen nebiyyâ” derse günahları affedilir”⁸ buyurarak bunun Ezan duasını ümmetine öğretmiştir.

Yine peygamberimiz (sav) “Ezanı işittiğiniz zaman kim “Allahümme Rabbe hazihi’l-daveti’t-tâmmeh. Ve’s-salâti’l-kâimeh. Âti seyyidina Muhammedeni’l-vesîle ve’l-fazîle ve derecete’r-râfiate’-âliyah. Veb’ashü Makamen Mahmudenillezî veadtehü, inneke lâ tuhlifu’l-mîâd” diye vesile duasını okursa kıyamette şefaathim ona vâcip olur”⁹ buyurmuşlar ve “Vesile Duasını” öğretmişlerdir.

Peygamberimiz (sav) “Ezan ile kamet arasında dua reddolunmaz”¹⁰ buyurarak ikisi arasında dua ve ibadet yapılmasını tavsiye etmiş, bizzat kendisi de çeşitli şekilde dua ederek ve farzdan, yani ikametten önce namaz kılarak örnek olmuşlardır. Bir hadis-i şeriflerinde

¹ Ebu Davut, Salat, 40; Tirmizi, Salat, 155; Nesai, Ezan, 32

² Buhari, Ezan, 18, 19; Müslim, Salat, 249; Ebu Davut, Salat, 34

³ Nesai, Ezan, 34

⁴ Buhari, Ezan, 7-8; Müslim, Salat, 11; Ebu Davud, Salat, 36

⁵ Buhari, Ezan, 4; Müslim, Salat, 16

⁶ Buhari, Ezan, 9; 32; Müslim, Salat, 129

⁷ Ebu Davud, Salat, 31; Nesai, Ezan, 14; İbn-i Mace, Ezan, 5

⁸ Müslim, Salat, 13; Ebu Davud, Salat, 36; Tirmizi, Salat, 156

⁹ Buhari, Ezan, 8; Ebu Davud, Salât, 28; Tirmizi, Salât, 157; Nesai, Ezan, 38

¹⁰ Ebu Davud, Salat, 35; Tirmizi, Taharet, 158

“Kim ezan ile kamet arasında ‘Ayete’l-Kürsiyi’ okursa iki vakit arasındaki günahları affedilir”¹ buyurmuşlardır.

Peygamberimiz (sav) Ezan ile kamet arasında şöyle dua etmemizi tavsiye etmişlerdir. “Allahümme innî alâ tilavetil Kur’ân ve zikrike ve şükrike ve hüsn-ü ibadetike. Allahümme innî es’elüke’l-afve ve’l-âfiyete lî ve lehu fiddîni veddünya vel âhireh.”²

5. Ezanın Şartları:

1. Ezanı tam okumak, başkasının ezanına bina etmemek.
2. Tertibe riâyet etmek,
3. Uzun fâsıla vermemek,
4. Ezanı yüksek sesle okumak,
5. Vaktinde okumak.

6. Müezzin Olmanın Şartları:

1. Akıllı olmak, deli ve sarhoşun ezanı sahih değildir.
2. Müslüman olmak. Müslüman olmayanın ezanı sahih değildir.
3. Mümeyyiz olmak. Mümeyyiz olmayan çocuğun ezanı muteber değildir.
4. Erkek olmak. Kadın ve hünsanın ezanı erkekler için sahih değildir.
5. Namaz vakitlerini bilmek.
6. Bir camide birkaç müezzin olsa hepsinin ezan okuması gerekir; ancak aynı anda koro halinde değil, birbirini takip ederek okunacaktır.

C. SALA OKUMAK:

Ezandan sonra veya öncesinde salavat okumak adet haline gelmiştir. Ezandan sonra salavat okumak yukarıda açıklandığı şekilde sünnettir. Ancak ezandan sonra yüksek sesle salavat okumak ne asr-ı saadette ne de Tabiin döneminde okunduğu vaki olmamıştır. Ancak Şii Mısır Fatımî Devletinde bir hükümdarın ölümünden sonra müezzinlere ezandan sonra hükümdara dua etmelerini emretti. Müezzinler de bunu uygulamaya koydular. Salahattin Eyyubi Mısırı ele geçirince bu bid’atı kaldırdı, bunun yerine peygamberimize (sav) salavat getirilmesini emretti. Böylece “Şeâir-i İslamiye”nin korunması sağlanmış ve minareler, ezanın baş ve son tarafında başka isimlerin girmesi engellenmiştir.

D. KAMET GETİRMEK:

Kamet ezan gibi farz namazın önünde sünnettir. Kametin sünnetleri şunlardır:

1. Farz namazların sünnetidir ve terki câiz değildir.
2. Kadınlar için de sünnettir. Ancak kendilerinin işiteceği kadar sesle okurlar.
3. Birer defa okunur. Ancak “Allahü Ekber” ler ikişer defa okunur.
4. “Hayyaal el-felah” kelimesinden sonra iki defa “Kad Kametis’-Salat” kelimesi söylenir.
5. Seri şekilde okumak sünnettir.
6. Kamet beş vakit namaz ve Cuma namazının sünneti olup Cenaze Namazı, Hüsuf ve Küsuf Namazı için Sünnet değildir. Ancak “Essalâte Camia” yani “namaz için toplanın” diye nida edilir.
7. Ayakta okunur ve cemaat “Kad Kametis-Salat” denince cemaat ayağa kalkar.
8. Kamet başlayınca nafil ve sünnet namaz kılmak mekruhtur. Hatta namaza başlanmış ise secde ile bir rekât kılınmamış ise selam verilerek namazdan çıkılır ve cemaate uyulur. Birinci rekâtın secdesi yapılmış ise ikinci rekât kılınır, oturup selam verilir ve cemaate uyulur.

¹ İânetü’t-Talibîn, 1:233

² Ebu Davud, Salat, 27; Tirmizi, Daavât, 129

9. Ezandan sonra okunan “Vesile Duası” kametten sonra da okunur ve daha sonra niyet ederek farza başlamak sünnettir.
10. Ezan okuyanın kamet getirmesi ve müezzinliğe devam etmesi sünnettir. Peygamberimiz (sav) böyle yapar, ezanı kim okursa kameti de o getirsin” buyurmuşlardır.

E. NAMAZIN FARZLARI

1. Namazın Vücûbunun Şartları:

Namazın bir kimseye vacip, yani farz olmasının altı şartı vardır.

1. **Müslüman olmak.** Müslüman olmayan kimseye namaz farz değildir. Namaz imanın gereğidir. İmandan sonra terettüp eder. Bir kâfir Müslüman olsa iman etmeden önceki kılmadığı namazlarını kaza etmesi gerekmez. Yüce Allah “Onlar küfürlerinden vazgeçerlerse geçmiş günahları affedilir”¹ buyurmuştur. Ancak mürted tövbe eder de imana rücu ederse riddet döneminde kılmadıklarını kaza eder.
2. **Akıllı olmak.** Akıllı olmayanın dini ve imanı yoktur, yani sorumlu değildir.
3. **Balığ olmak.** Buluğ ise mükellefiyetin başlangıcıdır. Bu da erkeğin ihtilam olması ve kadının adet görmesi ile başlar. Bâliğ olmayan namaz kılsa da kendisine farz olarak değil, nafile olarak kılar. Peygamberimiz (sav) “Çocuğu yedi yaşında namaza başlatın” buyurmuşlardır.
4. **Cünüplükten, hayız ve nifastan temiz olmak.** Temiz olmayanın ve cünübün namaz kılması caiz değildir.
5. **Kulak ve dil gibi azaların salim olması.** Sağır ve dilsiz namazla mükellef değildir.
6. **İslam davetini duymuş olmak.** İslam’dan haberi olmayana namaz farz değildir.

2. Namazın Sıhhatinin Şartları:

Kılınan namazın sıhhatli olması ve kabul edilmesinin de şartları vardır.

1. **Vaktin girdiğini kesin şekilde bilmek.** Vaktinden önce kılınan namaz nafile olur. Vakti girdikten sonra yeniden kılmak gerekir. Zira vakit namazın farzlarından. Kaza namazı varsa o kılmış olduğu namaz o vaktin kazası yerine geçer. Kaza ve eda aynı anlamdadır. Özre binâen kaza niyeti ile eda, eda niyeti ile kaza namazı sahihtir. Vaktin çıktığını düşünerek kaza niyeti ile kılınan namaz vakit çıkmamış ise eda sayılır. Yeniden kılmak gerekmez.
2. **Göğsü kibleye yönelmiş olması.** Zira yüce Allah buyurdu: “Nerede olursanız olun, yüzünüzü Mescid-i Hama çevirin.”² Yüzünü ve göğsünü Mescid-i Hama, yani Kâbe’ye çevirmeye “Kibleye dönme” denir. Kibleyi bilmeyen sorar, veya bir âletle tespit eder, veya ıssız bir yerde ise güneş de yoksa bu durumda içtihat eder. Bu durumda isabet etmese de namazı sahihtir. Ancak daha sonra kesinlikle yanlış yöne namaz kıldığını anlarsa namazını iade etmesi ve yeniden kılması gerekir.
3. **Avretinin örtülü olması.** Erkeklerde göbek ile diz kapağı arası, kadınlarda el, yüz hariç bütün beden avret sayıldığı için bir parmak kadar avreti açık namaz kılsa namazı sahih olmaz. Kadınların ince tül elbise, etini gösteren ince çorap ve saçını gösteren tülbent ile kıldıkları namaz sahih olmaz. Şafii mezhebinde kadının ayakları da avret sayıldığı için ayaklarını örtmesi gerekir. Yüzünü gizlemesi ve örtmesi ise mekruhtur.

¹ Enfal, 8:38

² Bakara, 2:144

4. **Hadesten temiz olması.** Gusül abdesti ve namaz için abdesti olmayanın namazı sahih olmaz. Abdest namazın sıhhatinin şartıdır.
5. **Vücudu, elbisesi ve namaz kılacağı yerin temiz olması.** Şafii mezhebinde temiz seccade üzerinde namaz kılmak şarttır. Yüce Allah “Elbiseni temizle!”¹ emretmiştir. Ayakkabıda necaset varsa onunla kılınan cenaze namazı sahih olmaz. Böyle biri ayaklarını ayakkabıdan çıkarır ve üzerine basarak kılar. Bu durumda sahih olur. Kuş pisliği necis sayılmaz. Necaseti izale edecek su bulunmazsa namazını kılar, ama sonra iade etmelidir. Ancak namaz kıldıktan sonra necaseti görmüş ise namazdan önce olduğuna kanaat getirirse namazını yeniden kılar, sonra olduğuna kanaat getirirse namazı iadesi gerekmez.
6. **Namazı nasıl kılacağını bilmek.** Namazın farzlarını ve namazı bozan şeyleri bilmeyen kimse cemaatle kılsa namazı sahihtir. Kendi kendine sahih olmaz.
7. **Namazda dünya kelamı konuşmamak.** Zira kıraat ve zikir ifadeleri dışında gerek ağlayarak, gerek inleyerek iki harften fazla konuşması namazı ifsat eder. Ancak Kur’ân-ı Kerim okumak, zikir ve dua yapmak ne kadar çok olursa olsun namazdan sayılır. Peygamberimiz (sav) “Şüphesiz namaz Kur’ân okumak, zikir yapmak, dua etmek içindir. Halkın sözüne uygun değildir” buyurmuşlardır.
8. **Rüku ve Secdeleri fazla ve az yapmamak.** Ancak yanılarak fazla kılsa sehiv secdesi yapar. Peygamberimiz (sav) öğle namazını bir defa beş rekat kıldırır. Sehiv secdesi yaptı ve namazı iade etmedi.
9. **Namazda yememek ve içmemek.** Yemek içmek namazı ifsat eder.

3. Sütre Kullanmak:

Namazın önünden geçmek tahrimen mekruhtur.² Geçmelerine imkan tanıyacak şekilde veya mecbur bırakacak şekilde namaza durmak da mekruhtur. Namaz kılanın bir ağaca, duvara veya direk gibi bir şeye yakın namaz kılması namazı keserek önden geçmeyi önlemesi bakımından menduptur. Şayet, sahrada ve açık alanda namaz kılıyorsa sütre kullanmak sünnettir. Sütrede sünnet olan namaz kılanın tam karşısında olmaması, biraz sağ tarafında olmasıdır.

Sütre dört nevidir. Önünde ağaç ve duvarın olması, önüne sopa dikmesi veya bir şey koyması, seccade sermesi ve üzerinde kılması da sütre sayılır. Sahrada bir şey bulamazsa önüne bir çizgi çekmesi de sütre sayılır. Dolayısıyla seccadede namaz kılanın önünden geçmek namazı kesmiş ve önünden geçmiş olmaz.

İmamın önündeki sütre ona uyanların da sütresi sayılır. Namaz kılan kişi ile sütre arasından geçmek haramdır. Sütrenin arkasından olsa mahzuru yoktur. Peygamberimiz (sav) “Namaz kılanın önünden geçmenin günahını bilmiş olsaydınız kırk yıl bekler geçmezsiniz”³ buyurarak önemini ifade etmiştir.

Namaz kılanın sağına soluna bakması, ihtiyaç olmadan elini ağzına koyması, orasını burasını kaşması ve sallanması mekruhtur. Üç adımdan fazla yürümesi ve iki eliyle bir şeyler yapması ise namazı bozar.

4. Namazın Rükünleri:

Namazın içindeki farzlarına rükün” denir. İmam-ı Şafiye göre bunlar on yedidir.

1. **Niyet etmek.** Niyet Allah rızası için namaz kılmaya azmetmektir. Niyetin mahalli kalptir. Tekbir ve rükû gibi namazın bir parçasıdır. Namaza hazır olunca kalben hangi namazı kılacağını ve farz veya sünnet olduğunu ve kaç rekât kılacağını niyetle kastetmelidir. Niyet ve diğer hususlarda vesveseye itibar yoktur.

¹ Müddessir, 74:4

² Ebu Davud, Salat, 102

³ Buhari, Salat, 91, 144

Peygamberimiz (sav) “Vesveseye müptela olan Allah’a itikat etsin ve vesvesesine son versin”¹ buyurmuştur.

Niyetin şartı yedidir. Namaza niyet etmek, hangi namaz olduğunu belirtmek, farz ve sünnet olduğunu ifade etmek, edayı ve kazayı kastetmek, kalp ile getirmek, akabinde hemen tekbir getirmek, niyetten sonra namaza münafi bir şeyden kaçınmaktır. Dil ile ifade etmek ve Arapça söylemek ise sünnettir.

Arapça niyet şöyle yapılır: “Neveytü en usalliye rek’ateyni ferza’s-subhi müstekbele’l kıbleti (muktediyen bi’l-imami) edâen lillahi teâlâ” hemen ardından “Allahü ekber!” diye tekbir alır. Yani, “Niyet ettim Allah rızası için kıbleye dönerek sabah namazını iki rekât farzını edaen kılmaya...” Cemaatle kılıyorsa “uydum imama” kelimesi ilave edilir.²

2. **İhram tekbirini almak:** Yani, namaza başlama ve ibadet dışındaki her şeyi kendine haram kılma tekbiridir ki “Allahü Ekber” demektir. Bunun da: “Arapça olması, ayakta alınması, Allahü Ekber ifadeleri ile olması, Elifin uzatılmaması, Benin uzatılmaması, kalben olmaması diliyle kendi duyacak kadar sesli ifade edilmesi, vaktin girmiş olması, kıbleye dönük olması, imama uymuş ise imamdan sonra olması” gibi şartları vardır. İmam tekbirleri açıktan alırken cemaat gizli ve kendilerinin duyacağı kadar hafif bir sesle almaları gerekir.

Tekbir alırken elini kulak hizasına kaldırmak, avuçlarını kıbleye çevirmek ve indirirken almak ve elini bağlamadan bitirmek sünnettir. İmam olanın ise cemaatin durumuna göre herkesin duyabileceği kadar yüksek sesle olması gerekir. İki kişilik bir cemaat için yüz kişinin duyacağı kadar sesli söylenmesi gerekmez. Cemaat çok olur da sesin işitilmesi mümkün olmazsa bu durumda müezzinin veya cemaatten birinin imamın tekbirinden sonra yüksek sesle tekbir getirmesi sünnettir. Çok kalabalık cemaatin olduğu zaman Hz. Ebubekir (ra) peygamberimizin tekbirinden sonra tekbir getirerek cemaatin işitmelerini sağladığı rivayet edilmektedir.

3. **Kıyam:** Ayakta durmak. Bir şeye dayanarak kıyamda durmak zarar vermez. Namaz kılanın gücü yettiği sürece ayakta kılması farzdır. Ancak aciz ise bu durumda istediği gibi kılar. Namazda ciddiyet esastır. Başını sağa sola eğmek, ayakları birbirine yapıştırmak, bir karıştan fazla açmak mekruhtur. Ayak aralarının dört parmak kadar açık olması sünnettir. Hasta olanların ve oturarak namaz kılabilenlerin de iftitah tekbirini ayakta alıp birinci rekâtı ayakta kılabilenlerin gücü varsa ilk rekâtı ayakta kıyamda kılması, secdelerden sonra oturarak kılması gerekir.
4. **Fatiha-i Şerifeyi Okumak:** Peygamberimiz (sav) “Fatihayı okumayanın namazı yoktur”³ buyurmuştur. Namazın her rekâtında Besmele ile beraber Fatiha okumak farzdır. Şafiye göre Besmele Fatiha’nın birinci ayetidir. Şafii mezhebinde imama

¹ Müslim, İman, 209; Ebu Davud, Edeb, 118

² İmama uyan niyette “muktediyen bi’l-imami” der. İmam olan ise “Ene imâmün limen tebianî” yani “bana uyanlara imam oldum” der. Vakitleri ise “Subh/sabah” yerine “Zuhri/öğle” “Asri/ikindi” “mağribi/akşam” “işâi/yatsı” diye değiştirir. Farz kılıyorsa “farz” nafile kılıyorsa “sünnet” diye niyet eder. Üç rekât kılıyorsa “rekateyn” yerine “selâse rekeâtin” dört kılacaksa “Erbaa rekeâtin” diye niyet eder. Kaza kılacaksa “edâen” yerine “kazâen” diye niyet eder.

³ Müslim, Salat, 11; İbn-i Mace, İkame,4; Darimi, Salat, 31

uyanların da Besmele ile beraber Fatihayı Arapça olarak nazil olduğu “Vahiy dili” ile okumaları farzdır. Peygamberimiz (sav) Fatihadan önce Besmeleyi açıktan okurdu.¹ İmam fatihadan sonra bir müddet içinden dua okuyarak cemaatin Fatiha okumalarına imkân vermelidir. Fatihadan sonra zamm-ı sure okumak ise sünnettir. Zamm-ı Surenin bir sure olarak okunması birkaç ayet okumaktan daha efdaldır. “Muğni’l-Muhtaç” isimli kitapta Şeyh Ebu Zeyd’in yirmi kadar sahabeden Fatiha’yı kıyamda okumanın gereği anlatılmaktadır.

Açıktan Fatiha ve zamm-ı sure okunan namazlar sabah, akşam, yatsı namazı ile cuma, bayram, yağmur, hüsuf ve küsuf namazlarıdır. Gündüz kılınan nafile namazlarda gizli okunurken, gece namazlarında sesli okumakta bir beis yoktur.

Cemaatle namaz kılarken cemaatin imamın Fatiha okumasından sonra sesli olarak “Amin!” demeleri sünnettir. Ayrıca cemaat Kunut duası okunurken açıktan “Amin!” demeleri de sünnettir. Bunun dışında imam “Eleysellahu bi-ahkamil hâkimîn” ayetini okuyunca cemaatin kendi işitecekleri kadar “Belâ, ve ene mine’ş-Şâhidîn” demeleri “Febieeyi hadîsin ba’dehû yû’mînûn” ayeti okununca “Âmentü billahi” demek sünnettir.

İmamın Fatiha’dan sonra cemaatin de Fatiha okumalarını sağlamak için zamm-ı sureden önce içinden şu duayı okuması sünnettir. “Allahümme bâid beynî ve beyne hatâyaye kemâ bâedte beyne’l-mağribi ve’l-meşrik. Ve nekkînî mine’z-zünûbi kemâ yünekka’s-sevbe mine’d denesi.”

Namazda üç yerde Fatiha’nın iadesi istenir. Birincisi, imama uyan kimse imamdı önce fatihayı okursa, ikincisi âciz bir kimse oturarak fatihayı okuduktan sonra ayağa kalkmaya gücü yeterse, üçüncüsü fatihadan başka zamm-ı sure olarak bir şey bilmiyorsa bu defa da fatihayı zamm-ı sure olarak okur.

Kıraat, yani okumak dili ile Arapça, yani “Vahiy dili” ile kendi işiteceği kadar okumak demektir. Kalbinden okumak, düşünmek ve tefekkür etmek olacağından kıraat sayılmaz. Mutlaka dili ile kendi işiteceği kadar sesle okumak gerekir.

5. **Rükûa varmak.** Rukuun şartı Allah’ü Teâlâya tazim için rükûdan başka bir şeyi kast etmemektir. Yüce Allah buyurdu “Rukû’a varanlarla beraber siz de rukû’a varın.”² Allahü Ekber diye rükua gitmek, rükûa giderken ellerini kulaklarına kaldırması, rükûda üzerinde su dolu kabın dökülmeyeceği şekilde sırtı, başı boynu aynı hizada olması, elleriyle dizleri tutması ve parmakların düz durması sünnettir.

Rükuda en az üç defa “Sübhan Rabbiye’l Azîm”³ demek sünnettir. Yalnız kılan bunu on bire kadar çıkarabilir.

6. **Rükûda “Tadil-i Erkana” uymak.** Buna “tuma’nînet” denir. İki hareket arasında bir miktar durmaktır. Bunun da en azı üç defa “Sübhanallah” diyecek kadar hareketsiz durmaktır. Bundan azı tadil-i erkânı terk sayıldığı için Şafii Mezhebine göre namazın farzını terk etmiş olur. Bu durumda da namazı olmaz. Yeniden kılması gerekir.

¹ Nesai, İftitah, 22

² Bakara, 2:43

³ Bu tesbih yüce Allah’ın “Azim olan Rabbinin tesbih et”(Vakıa, 56:96) ayetinin emrini yerine getirmek içindir.

7. **Rükûdan kalkıp “itidal” üzere doğrulup durmak.** Kalkarken “Semiallahü limen hamideh” demek, ellerini kulaklarına kadar kaldırmak sünnettir.
8. **İtidal halinde tuma’nînet.** Yani, tadil-i erkan üzere bir müddet durmak. Bu esnâda “Rabbenâ leke’l-hamd. Hamden kesîran, tayyiben, mübâreken, mil’essemâvâtî ve mil’el-arzî ve mil’e mâ beynehümâ ve mil’e mâ şî’te min şey’in b’dü” diye Allah’a hamd etmek sünnettir. Bu dua ve sena okunursa tuma’nînet de yapılmış olur.
9. **Her rekatta iki kere secde etmek.** Yüce Allah “Secde et ve yaklaş”¹ ferman etmiştir. Yedi aza üzere secde etmek farzdır. Peygamberimiz (sav) “Yedi kemik üzere secde etmekle emrolundum”² buyurmuşlardır. Secde için eller kaldırılmaz. Secdede en az üç defa “Sübhâne rabbiye’l-a’lâ”³ demek sünnettir. Yalnız kılan bu tesbihi on bire kadar çıkarabilir. Secdede önce dizlerini, sonra omuz hizasına ellerini, sonra alnını ve burnunu koymak, kalkarken önce alnını, sonra ellerini kaldırması sünnettir.

Secdenin sahih olması için secde kastı ve niyeti ile olması, yedi aza üzere secde etmesi, alnın açık olması, hasta ve özür durumu hariç arka tarafın önden yüksek olması ve başın ağırlığının yerde hissedilmesi ve secde mahallinin sertliği hissedilecek şekilde olması ve başın içine gömülmemesi gerekir. Secde edilecek yerde fındık ve ceviz gibi sert yiyeceklerin kırılacak şekilde olması gerekir. Buğday, yün ve pamuk yığını üzerinde secde caiz değildir.

10. **Secde halinde tuma’nînet.** Yani, tadil-i erkan üzere hareketsiz durmaktır. Secdede dirsekler yanlardan oyluklar karından uzak durmalıdır. Secdede üç defa “Sübhâne Rabbiye’l-a’lâ” dedikten sonra “Allahümme leke reka’tü, ve bike âmentü, ve leke eslemtü” demek sünnettir.
11. **İki secde arasında oturmak.** Bu oturuşun itidal üzere olması, başka bir kastın bulunmaması, Fatıha veya Tahiyat okuyacak kadar uzatılmaması gerekir. Zira bu iki rükûn arasında fasıla olduğu için rükûn kadar olması namazı fesat eder. Oturuşun en uygun olanı müfterişen, sol ayağını yatırıp, sağ ayağının parmakları kıbleye gelecek şekilde dikilerek oturup ellerini açık şekilde uylukların üzerine koyarak bir müddet durmaktır. Bu oturuş esnasında “Allahümmeğfir lî, verhamnî, vecburnî, verzuknî, ve âfinî ve’fuannî”⁴ diye dua etmek sünnettir.

İkinci secdeden sonra ikinci veya dördüncü rekata kalkacak ise secdeden doğrudan kalkmayıp hafif oturup aciz olan kimse gibi iki elini dayanarak kalkmak efdaldır.

12. **İki secde arasındaki oturuşta tuma’nînet.** Yani itminan ve tadil-i erkan ile oturmak gerekir ki bunun en azı üç defa “Sübhanallah” diyecek kadar olması, efdali ise yukarıda geçen duayı okuyarak oturmak ve daha fazla bu oturuşu uzatmamaktır. Bu oturuşta sağ ayağın parmaklarını kıbleye getirip, sol ayağın

¹ Alak, 96:19 Ayrıca “Ey iman edenler, Rükû edin ve secde edin” (Hac, 22:77) ayeti Rükû ve secdenin farz olduğunun delildir.

² Müslim, Salat, 44; Nesai, İftitah, 130

³ “Sübhâne Rabbiye’l-a’lâ” tesbihi “Sebbihisme Rabbike’l-a’lâ” (A’lâ, 87:1) ayetinin emrine uymak içindir.

⁴ Müslim, Salat, 42; İbn-i Mâce, İkame, 23

topuğu üzerine oturulur. Peygamberimiz (sav) bu arada kalça üzerine oturmayı yasaklamıştır.¹

13. **Selamdan önceki oturuş.** Yani Tahiyyatı okumak için oturmak. Ancak bu oturuş son oturuş olduğu için dört rekatlı farzlarda ikinci rekattan sonraki oturuştan farklıdır.² İlk oturuşa “iftıraş” denir ki bu, sol ayağı yatırıp üzerinde oturmak ve sağ ayağı parmakları kıbleye gelecek şekilde dikmek şeklindedir. Selamdan önceki oturuş ise hem iki rekatlı namazlarda, hem dört rekatlı farzlarda son oturuştur. Bu oturuşta sol ayağ sağ ayağın altından çıkarmak ve sol uyluğun üzerine oturmak ve sağ ayağı parmakları kıbleye gelecek şekilde dikmek şeklinde olup buna “teverruk” oturuşu adı verilir.

14. **Son teşehhüdde tahiyyatı okumak.** İmam-ı Şafi’ye göre tahiyyatın en sahih olanı Abdullah İbn-i Abbas’ın (ra) rivayet ettiği şu ifadelerdir: “Ettahiyâtü, El-mübârekâtü, essalavâtü, ettayyibâtü lillâhi. Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü. Esselâmü aleynâ ve alâ ibâdillahi’s-Sâlihîn. Eşhedü en lâ ilâhe illallahü ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve rasûlüh.”³ Peygamberimiz (sav) teşehhüdü sahabelerine sure ezberletir gibi öğretmiş ve ezberletmiştir.

Teşehhüdü, yani tahiyyatı ilk oturuşta okumak sünnettir. Selamdan önce okumak ise farzdır. Bu nedenle sabah namazı hariç diğer farz namazların birinci teşehhüdünde tahiyyatı okumak sünnet olmaktadır. Sehven terkinde ise “Secde-i sehiv” yapmak gerekir. Çünkü Şafii mezhebinde Sünnet-i Mükkeke olan fiiller “Vacip” yerindedir. Terki sehv-i secdeyi gerektirir. Yapılmazsa günaha girer.

Teşehhüdün Şartları: Teşehhüdü Arapça okumak, Kelime ve harflerini düzgün ve doğru okumak, Oturarak okumak, Kendi işiteceği kadar sesli okumak, Fasilasız okumaktır. Sessiz, kalbinden geçirerek okumak okuma, yani kıraat sayılmaz. Ancak düşünmek olarak değerlendirilir.

15. **Son teşehhüdde Peygamberimize (sav) salavat getirmek:** Zira bu Kur’ân-ı Kerimde Allah’ın emridir. Nitekim yüce Allah “Allah ve melekleri nebiyy-i muhtereme salavat getirirler. Ey iman edenler! Sizler de ona teslimiyetle salat-ü selam getirin”⁴ ferman eder. İslam bilginleri “namaz dışında hiçbir yerde peygambere salavat getirmek vacip değildir” diye ittifak etmişlerdir. İmam-ı Azama göre Allah’ın emri olduğu için “Vacip” olan salavat, İmam-ı Şafiye göre namazın rüknü, yani farzdır. Zira İmam-ı Şafii vacibi farz olarak kabul eder. Bu nedenle ayetin vücûbî emri teşehhüd içindir. Salavâta salât kelimesiyle birlikte peygamberin (sav) ismini ve sıfatını da zikretmek şarttır. Üç ve dört rekâtli farzlarda birinci teşehhütte salâvat okumak sünnettir. Son teşehhütte ise farzdır.

Ekmel olan “Salavat” şöyledir: “Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammedin kemâ salleyte alâ seyyidinâ İbrâhîm ve âli seyyidinâ İbrâhîm inneke hamîdün mecîd. Allahümme bârik alâ seyyidinâ

¹ İbn-i Mâce, İkame, 22

² Şafilarda nafle namazlar ikişer rekattır. İki rekatta bir selam verilerek kılınır. Ancak dört rekatlı farzlarda ikinci rekattan sonra üçüncü rekata kalkılır.

³ Müslim, Salat, 60; Ebu Davud, Salât, 182; Tirmizi, Salat, 216; Nesâî, İftitah, 191; İbn Mâce, İkame, 24

⁴ Ahzab, 33:56

Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammedin kemâ bârekte alâ seyyidinâ İbrahîm ve âli seyyidinâ İbrahîm inneke hamîdün mecîd.”

Teşehhütte salavattan sonra dua okumak sünnettir. Bu nedenle kur’ân-ı Kerimde geçen “Rabbenâ âtina fiddünya haseneten ve fil ahreti haseneten ve kınâ azabennâr” ve “Rabbicalnî mukîme’s-Salâte ve min zürriyyetî. Rabbenâ ve tekabbel duâ. Rabbenâğfirlî veli vâlideyye ve lilmü’minîne yevme ekûmu’l-hisab” dualarını okumalıdır.

Peygamberimiz (sav) son teşehhüdün dua makamı olduğunu söylemiş ve bir çok dualar okumuş ve sahabelerine de öğretmiştir. Bizzat Hz. Fatıma’ya öğrettiği dua şudur: “Allahümmeğfirlî mâ kaddemtü ve mâ ahhartü, ve mâ esrartü ve mâ a’lentü ente’mukaddimü ve ente’l-muahhir. Lâ ilâhe illâ ente fağfirlî mağfireten min indike verhamnî inneke entel gafûru’r-rahîm. Allahümme innî eûzu bike min azâbi cehennem ve min azâbi’l-kabri ve min fitneti’l-mahyâ ve’l-memâti ve min fitmeti’l-mesîhi’d-deccâlî ve’s-süfyân. Allahümme lâ tuhricnâ mine’d-dünyâ illâ maa’ş-şehâdeti ve’l-îmân.” İlk teşehhütte dua okumak mekruhtur.

16. **Birinci selamı vermek.** Selamın en efdali “Esselâmü aleyküm ve rahmetullah” şeklinde olanıdır. Önce sağa selam verilir, sonra sola. Selam verirken başını yanağını görecek şekilde çevirmek sünnettir. Selamda sağdaki melekleri, cemaati ve geçmiş bütün mü’minleri kastetmek menduptur. Sola selam verirken yine aynı şekilde soldaki meleği, mü’minleri kastetmek menduptur. İmam cemaati ve cemaat imamın selamını almayı da kastedebilir.

İmama uyan kimse imam her iki tarafa da selam verdikten sonra selam vermeye başlamalıdır. Bu sünnettir.¹

17. **Rükünlerin tertibine riayet etmek.** Tertibi terk etmek namazı ifsat eder. Yani, rukua gitmeden secdeye varmak, kırattan önce rukû yapmak gibi fiiller namazı bozar.

F. NAMAZIN SÜNNETLERİ

Şafii Mezhebine göre Namaz’ın sünnetleri iki çeşittir. Birincisi Namazın Cüzlerinden olan ve Hanefi Mezhebinde “Vacip” olarak hükmedilen sünnetlerdir. Bu nevi sünnetlere “Sünnet-i Bazıyye” denir. Bu sünnetleri bilerek veya sehven terk etmek “Sehiv Secdesi” gerektirir. Aksi taktirde namaz eksik olur.

1. Sünnet-i Ba’zıyye altıdır:

1. **Kunut Duası okumak:** Kunut duası sabah namazının farzında rükudan kıyama kalktıktan sonra secdeye gitmeden ayakta okunur. Kunut duası şudur: “Allâhümmehdinî fîmen hedeyt. Ve âfinî fîmen âfeyt. Ve tevellenî fîmen tevelleyt. Ve bârik lî fîmâ a’tayt. Ve kinî şerre mâ kadeyt. Feinneke takdi velâ yükda aleyke. İnnehu lâ yezillü men vâleyte velâ ye’izzü men âdeyt. Tebârekte rabbenâ ve te’âleyte, feleke’l-hamdü alâ mâ kadeyte, estağfirüke Allâhümme ve etübü ileyke ve sallelâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellem. Rabbiğfir ve’rham ve ente hayru’r-Rahimîn.” İmam kunutu okurken cemaatin

¹ İânetü’t-Talibîn, 1:171

açıktan “Feinneke takdî ve lâ yukzâ aleyke” cümlesine kadar her cümleinin sonunda “Âmin!” demeleri de sünnettir. Ondan sonra sena olduğu için sadece dinler.

Peygamberimiz (sav) Sabah Namazında Kunut duasını okurdu.¹ Sahabelerin açıktan “Amin!” demeleri Medine Sokaklarından duyulurdu. Kunut duasını okurken elleri kaldırmak, imamın açıktan, tek başına namaz kılanın gizli okuması sünnettir.

2. Kunut için ayakta durmak.
3. Üç ve dört rekatlı namazlarda birinci teşehhüde oturmak.
4. Teşehhüd için oturmak.
5. İlk teşehhüdde peygamberimize (sav) salavat okumak. Bu salavat “Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammed” şeklinde uzatmadan okunması yeterlidir.
6. Son teşehhüdde peygambere (sav) salavat getirmek. Son teşehhütte ise “Salli ve Barik” salavatlari tam olarak okunur.

2. Namazın heyetinden olan sünnetler ise şunlardır:

1. Namaza başlamadan önce misvak kullanmak. Peygamberimiz (sav) “Misvak kullanarak kılınan iki rekat namaz misvak kullanmadan kılınan 70 rekat namazdan efaldır”² buyurmuşlardır.
2. Namaza başlamadan sütre koymak. Sütre namaz kılanın önünden geçenlere engel olmak ve namazın kesilmesini önlemek için konulan sandalya, deynek ve çizgidir. Seccade üzerinde namaz kılmak sütre sayılır. Öne konulan sütreinin sağa meyilli olması ve tam karşısında olmaması da sünnettir.
3. Başına bir örtü almak. Takke giymek sünnettir. Sarık sarmak ise “Şeâir-i İslamiyeden” olup kuvvetli sünnetlerdendir. Ramuz’da geçen bir hadiste “Sarıkla kılınan iki rekat namaz sarıksız yetmiş rekat namazdan hayırlıdır” buyrulmuştur.
4. İhram tekbirini alırken, rükua giderken, rükudan ve ilk teşehhütten kalkarken elleri açık olarak baş parmağı kulakların yumuşağına değdirerek kaldırmak.
5. Farz namaz için kamet getirmek ve kametten sonra “Allâhümme rabbe hâzihi'd-da'vet it-tamme ve's salâtil kâimeh. Âti Muhammedenil vesîlete vel-fadîlete ve derecete'lâliyh. Veb'ashu makâmen mahmûdenillezi ve'adtehu inneke lâ tuhlifu'l-mîâd” duasını okur ve ellerini yüzüne sürer.
6. Ellerini erkek olanlar göbeğinin üzerine sağ elin baş ve küçük parmağı ile sol kolun bileğini kavrayarak üzerine koyar ve üç parmağı bileğinin üzerine uzatır. Kadınlar ise göğsünün üzerine sağ elini sol elinin üzerine koyarak bağlar. Kadınlar ellerini kaldırırken göğüs hizasına kadar kaldırırılar.
7. İftitah duasını okumak. İftitah duası şöyledir: “Veccehtü vecchiye lillezi fatara's-semâvât i ve'l-arde hanîfen müslimen vemâ ene mine'l-müşrikin. İnne salâtî ve nüsükî ve mehyeye ve memâtî lillâhî Rabbi'l-Âlemine, lâ şerîke lehu ve bizâlike ümirtü ve ene minel müs limin.” İsterse buna ilaveten “Sübhâneke Allahümme ve bi-hamdike ve tebâreke'smük. Ve teâlâ ceddük ve lâ ilâhe ğayrük” tesbih ve senasını da okur.³
8. Her rekatta Fatihâ'dan önce Eûzü okuyarak şeytandan Allah’a sığınmak.

¹ Müslim, Mesacid, 54; Darimi, Salat, 216

² Tergib ve Terhib, 1:132

³ Ebu Davud, Salat, 17; Nesai, İftitah, 27

9. İftitah tekbiri, İftitah duası, Eûzu ve Besmele arasında “Sübhanallah” diyecek kadar durmak. Besmele Fatihanın bir ayeti olduğu için Besmeleyi Fatiha’ya bağlamak sünnettir.
10. Fâtiha’dan sonra “Âmin!” demek.
11. İmamın Fâtiha’yı okuduktan sonra cemaatin açıktan imam ile beraber “Âmin!” demeleri.¹
12. İmamın “Âmin” dedikten sonra cemaatin Fâtihayı okumalarına fırsat vermek için Fatiha okuyacak kadar sessiz durması ve bu arada dua okuması.
13. Cehrî, yani kıraatin açıktan okunduğu namazlarda cemaatin imamın okuduğu Fatihası sessiz bir şekilde dinlemeleri.
14. Zamm-ı Sure okumak. İmam açıktan okuduğu namazlarda cemaatin okumayarak imamı dinlemeleri.
15. Akşam, yatsı, sabah, Cuma ve bayram namazlarında imamın veya münferit namaz kılanların da Fatiha ve zamm-ı sureyi açıktan okumaları.
16. Birinci rekatin zammı suresinin ikincisinden uzun okumak.
17. Bir fiilden başka bir fiile intikal ederken “Allahü Ekber” diyerek tekbir getirmek. Yalnız rükûdan kalkarken “Rabbenâ leke’l-Hamd” demek sünnettir.
18. İftitah duası ile Fatiha arasında, Fatiha ile Amin arasında, Amin ile Zamm-ı Sure arasında, Zamm-ı Sure ile Ruku tekbiri arasında “Sübhanallah” diyecek kadar durmak.
19. Fatihayı ve Zamm-ı Sureleri okurken ayet sonlarında durarak okumak.
20. Birinci ve üçüncü rekatin secdesinden kıyama kalkmadan hafif bir şekilde oturur gibi yapmak ve acizler gibi tevazu ile ellerini dayayarak ayağa kalkmak. Bu oturuşa “celsetü’l-istiraha” denir.
21. Rükûda en az üç defa “Sübhâne Rabbiye’l-Azîm” demek.
22. Secdelerde en az üç defa “Sübhâne Rabbiye’l-Â’l’â” demek.
23. Rükûda ellerini dizlerine koymak ve parmakları ile dizlerini kavramak. Belini, başını ve boynunu aynı hizaya getirmek.
24. Secdelerde iki dizin arasını bir karış açık bırakmak.
25. Secdeye dizlerini, ellerini, sonra alnını ve sonra burnunu koymak.
26. Secdede erkeklerin dirseklerini yanlarından uzak tutması, kadınların ise tam tersine dirseklerini yanlarına yapıştırması ve kapanması,
27. Selamı olmayan oturuşlarda iftiraş yapmak, yani, sol ayağı yatırıp üzerine oturmak ve sağ ayağın parmaklarını kibleye çevirerek dikmek.
28. Selamdan önceki oturuşta ise teverruk oturuşu yapmak, yani sağ ayağı dikerken, sol ayağı sağ ayağın altından çıkararak sol uyluğun üstüne oturmak.
29. Teşehhütte elleri dizlerin ucuna yakın koymak, sağ elin şahadet parmağı hariç diğer parmakları avuç içine bükmek, şahadette “İllallah” diyince şahadet parmağını kaldırmak ve selama kadar böyle tutmak.²
30. Teşehhütten sonra dualar okumak.
31. Namazda Allah’ın huzurunda bulunduğunun şuurunda olmak. Dünyanın lüzumsuz işleri ile kalben meşgul olmamak.
32. Kıyamda secde yerine, rükûda ayaklarının arasına, secdede burnunun ucuna, teşehhütte kucağına ve şahadet getirirken şahadet parmağına bakmak.
33. Huşu ve huzurla dünyanın her nevi sıkıntı ve sevincinden uzaklaşarak namaz kılmak. Yüce Allah “Namazlarını huşu ile kılanlar kurtulmuşlardır”³ buyurur.

¹ Nesai, İftitah, 33; Darimi, Salat, 38

² Dârimî, Salat: 83; Nesâî, İftitah: 189

³ Mü’min’un, 23:1-2

34. Tafsile girmeden ve namazda olduğunu unutmadan fatihanın, okuduğu surelerin, tahiyat ve ezkârın manasını icmalen düşünmek. Rahmet ayetinde rahmetini istemek, azab ayetinde azaptan Allah'a sığınmak ve tesbihlerde kalben tesbih etmek.
35. Şevk ve heyecanla, istek ve arzu ile namaza koşmak. Tembelcesine ve istemeyerek namaz kılanları Allah zemmeder. "Onlar namaza kalkmak istedikleri zaman tenbel davranırlar"¹ buyurarak bu halin nifak alameti olduğunu haber verir.
36. Secdede duayı ve zikri artırmak. Peygamberimiz (sav) "Secdede duayı çoğaltın. Secdede yapılan dua akbule şayandır" buyurmuşlardır.
37. Teşehhütten ve secdeden ayağa kalkarken iki elini de dayayarak acizane ve mütevaziyâne ayağa kalkmak böylece kulluğun gerektirdiği aczi, fakrı, tevazu ve tezellülü fiilen göstermek.
38. Selamdan önce malum zikir ve duaları yapmak.
39. Selamdan sonra Ayete'l-Kürsi'yi okumak. Peygamberimiz (sav) "Her vakit farz namazın arkasından Ayete'l-Kürsi okuyanın cennete girmesini bir engeli vardır, o da yaşamasıdır. Öldüğü anda cennetliktir" buyurmuşlardır. Peygamberimiz (sav) ayrıca "Kim namazdan sonra Ayete'l-Kürsi ile beraber 33'er defa "Sübhanallah" "Elhamdülillah" ve "Allahü Ekber" der sonra "Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdü yuhyî ve yumîtü ve hüve alâ külli şey'in kadir derse denizlerin köpüğü kadar günahları da olsa affedilir" buyurmuşlardır.
40. Tesbihattan sonra dua etmek. Peygamberimize (sav) "Hangi dua kabule daha layıktır ve yakındır?" diye soruldu. Peygamberimiz (sav) "Farz namazlarından sonra yapılan dua" buyurdular.
41. Selamdan sonra imamın, müezzinin veya münferit namaz kılanın "Üç defa istiğfar okuması" ve arkasından "Allahümme ente's-Selam ve minke's-Selam, Tebarekte yâ ze'l-Celâli ve'l-İkram" demesi² ve akabinde ellerini kaldırarak "Salaten Tüncîna" dua ve salavatını okuması, "Min cemî'l-ehvâli ve'l-âfât" cümlesinde ellerini tersini ve dışını yukarı çevirmesi sünnettir. Zira burada her nevi kötülükten Allah'a sığınma ve istememe vardır. İstenmeyen şeyler ellerin tersi ile itilir. İstenenler ise ellerinin içi ile istenir ve çağrılır. Peygamberimiz (sav) böyle yapmışlardır.
42. İmanın "Salaten tuncîna" duasından sonra cemaate dönmesi ve yönünü mihraptan mimbere çevirmesi sünnettir. Tam cemaate değil mimber tarafına yani sağa dönmesi daha efdaldır. Şafii ulemasından bilhassa İmam-ı Bağavî ve İmam-ı Gazali bunun mendup olduğunu ifade etmişlerdir.
43. Peygamberimiz (sav) zamanında namazların sünnetleri evlerde kılınır, farzlar için mescid-i nebevide toplanılırdı. Ama daha sonra sünnetler terk edilir oldu. Çünkü camiden çıkan evine değil, işine gidiyordu ve iş yerinde namaz kılmak mümkün olmuyordu. Bilhassa Osmanlı uleması Sünnet Namazlar ile Tesbihatın cemaatle yapılmasına hükmetmişler ve isabet etmişler, sünnete olan hürmetlerini göstermişlerdir. Peygamberimiz (sav) "Ümmetin güzel gördüğü Allah katında da güzeldir" buyurur. Bu nedenle tesbihatı camide yapmak ve sünnetleri camide kılmak menduptur. Evla olan da budur. Bununla beraber evde de namaz kılarak evleri kabirlere benzetmemek peygamberimizin (sav) tavsiyesidir.
44. Farzdan sonra nafil için yer değiştirmek de sünnettir. Zira peygamberimiz (sav) "Secde mahalli ve namaz kılınan yer kişiye şahitlik yapar ve secde mahalli övünür" buyurmuşlardır.

¹ Nisa, 4:142

² Müslim, Mesacid, 26; İbn Mâce, İkame, 32

45. Tesbihatı parmakları sayarak yapmak. Zira her azanın ibadeti vardır ve Allah her azaya ne yaptığını soracaktır. Peygamberimiz (sav) parmakları ile tesbih çekmiştir. Bu nedenle parmakları saymak onların zikir ve ibadetidir. Bununla beraber sayıların önemi vardır ve unutkan olanların “tesbih” çekmesi sünnettir. Zira peygamberimiz (sav) bunu görmüş ve gülerek onaylamıştır. Böylece tesbih “takriri sünnet” olmuştur.
46. Nafîle namazları ikişer rekât kılmak. Ancak farzlara tabi sünnetleri dörder rekât kılmakta bir beis yoktur. Ancak gece namazı ve nafîleleri, teravih namazı dahil ikişer rekattır. Dörder rekât kılmak caiz değildir.
47. Camide erken gelenin öne geçmesi, sonra gelenlerin arkada durması sünnettir. Yine erkeklerin önce çocukların arkada, kadınların ise daha da arkada durmaları ve saf tutmaları sünnettir.
48. Camide namaz kılan kişinin duvar ve direğe doğru kılması, önünden geçmelerine fırsat vermeyecek ve arkasından geçmelerini sağlayacak şekilde namaz kılması sünnettir.
49. Camide gerek Ayete'l-Kürsiyi gerekse zikir ve duaları herkesin içinden okuması esastır. Zikir ve tesbihin gizlisi sünnettir. Ancak cemaatin bunları bilmediği takdirde öğrenip ezberleyene kadar, talim/öğretmek ve tesmî/işittirmek için müezzin veya imamın açıktan okuması efaldır.
50. Namazda sarık sarmak ve cübbe giymek de sünnettir. Sarık ve cübbe namazın sünnetlerinden ve şeâir-i islâmiyedendir, yani İslam alametidir. Yoksa kıyafetin sünnetlerinden değildir. Bu nedenle peygamberimiz (sav) “Sarıkla kılınan namaz sarıksız kılınan namazdan yetmiş derece daha faziletlidir”¹ buyurmuşlardır. Sarığın ucunu sağ omzundan aşağı sarkıtmak da sarığın sünnetidir. Külâh ve takke sarık yerini tutmaz. Ancak bunların üzerine yine sarık sarılabilir.
51. Tesbihattan sonra “Mihrabiye” olarak sabah ve akşam namazından sonra “Haşır Suresi”nin son ayetlerini, öğlen “Fetih Suresinin” son ayetlerini, ikindiden sonra “Amme Suresini” ve yatsı namazından sonra “Amenerrresûlü” yü okumak sünnettir.

3. Namazın Mekruhları:

1. Abdesti daralmış olduğu halde namaz kılmak,
2. Yemek hazır olduğu ve kişinin de çok aç olduğu zaman namaz kılmak mekruhtur. Ancak vakit daralmış ise o zaman önce namaz kılmak vaciptir.
3. Namazda sallanmak, gözü ile sağa sola bakmak, tükürmek gibi fiiller,
4. Ellerini çözmek ve kalçasına koymak, kollarını hareket ettirmek,
5. Namazda başını fazla eğmek,
6. Uygunsuz yerlerde, hamamda, yolcuların geçeceği yollarda, çöplük ve mezarlık gibi yerlerde namaz kılmak,
7. Elbisesi ve azaları ile oynamak, çekmek, itmek, düzeltmek, parmaklarını birbirine geçirmek ve çılatmak. İhtiyaç anında az olan fiil zarar vermez.
8. Namazda gözlerini kapatmak da mekruhtur.
9. Zaruret bulunmadığı halde hızla gelip cemaate uymak ve namaza girmek.
10. Elbisesinin yenleri açık ve kolları çevrilmiş halde namaz kılmak.
11. Namaz içinde sağa sola göz gezdirmek, göğe bakmak veya bir şeylerle oynamak.
12. Kalbini dünyalık şeylerle meşgul etmek. Sakalı veya elbisesi ile oynamak. Peygamberimiz (sav) birisinin namazda sakalı ile oynadığını görerek “Bu kişi huşu ile namaz kılmış olsaydı azaları da huşu içinde olurdu” buyurmuşlardır.
13. Açıktan okunacak yerde gizli, gizli okunacak yerde açıktan okumak.

¹ Feteva-i Kübra, 1:169

14. Başı açık namaz kılmak.¹

15. Çok hızlı ve çok yavaş namaz kıldırmak ve kendisi kılmak.

16. Namazda yanındakini rahatsız edecek şekilde okumak.

17. Parmakları birbirine geçirmek ve çıltlatmak.

18. Secdede kolları yere döşemek, yanındakini rahatsız edecek şekilde açmak veya yanlarına yapıştırmak.

19. Şiddetli uyku halinde namaz kılmak.

Namazda yüzünü ve gözünü silmek, bir yerlerini kaşımak da mekruhtur. Çok zarar verip meşgul ediyorsa parmaklarını birleştirerek bir ve iki defa kaşımakta beis yoktur.

G. NAMAZI BOZAN ŞEYLER:

1. Küçük olsun, büyük olsun hadesin arız olması namazı bozar. Mest müddetinin dolması da hades sayılır ve namazda dolsa namaz bozulur.
2. Namaz kılan kimsenin elbisesine ve bedenine veya namaz kıldığı yere necasetin bulaşması. Bir kadın namaz kılarken bir çocuk üzeri necis olduğu halde annesine yapışırsa namazı bozulur.
3. Kasten bir an dahi olsa avretin açılması namazı bozar, ancak unutarak ve sehven açılır da hemen örterse namazı bozulmaz. Ancak bir çocuk yapışır ve eteği çeker de avreti açılırsa namazı bozulur.
4. Manalı veya manasız kıraat içine iki harf ve kelime dünya kelamı konuşanın da namazı bozulur.
5. Namazda kıraati Kur’ân-ı Kerime bakarak okursa namazı bozulur. Zira bu ibadete değil, “talim ve taallüme” girer. Namazdaki kıraatten maksat ezber okumaktır. Yine bir kişi kıraatin manasını düşünerek namazı unutursa namazı bozulur. Zira bu makam ilim ve tefekkür makamı değil ibadet ve teslimiyet makamıdır. Yine ağlayarak veya inleyerek, üfleyerek “Ah!” “Off!” derse namazı bozulur. Yine namazda birine cevap vermek amacı ile bir ayet okursa da kıraatten çıktığı ve cevap niteliği taşıdığı için namazı bozulur.
6. Dışarıdan bakanın namazda olduğundan şüphe edecek şekilde “Fiil-i Kesir” ile adım atmak ve iki eli ile bir şeyler yapmak namazı bozar.
7. Yemek ve içmek gibi orucu bozan şeyler namazı da bozar. Bir yudum da olsa su içmek ve nohut tanesi kadar bir şeyi yutmak namazı bozar.
8. Namazda niyetini değiştirmek de bir başka işe yönelmesi namazı ifsat eder.
9. Kibleden göğsü çevirmek veya çevrilmek namazı bozar. Gözü ile sağa sola bakmak namazı bozmaz; ama mekruhtur. Kible sadece Kâbe’nin bulunduğu yer değil, Kâbe’nin üzerinden arşa, altından ferşe kadar Kâbe ve kible sayılır. Dünya yuvarlak olduğu için namazda rüku ve secdede yüz ve göğüs kibleden ayrılmamaktadır. Dünya yuvarlak olmasaydı namaz bozulurdu.
10. Kısa rükün olan itidali Fatiha kadar uzatmak. Bu arada kıraata ve dua okumaya devam edilirse namaz bozulmaz. Namazı bozan itidal hareketsiz ve kıraatsiz duruştur.
11. Mazeretsiz imamdan geri kalmak ve imamdan öne geçmek. Bu durumda imamdan ayrıldığı için namazı da bozulmuş olur.
12. Niyette ve namazın şartlarından birisinde şüpheye düşmek.
13. Namazdan çıkmak için tereddüt etmek.
14. Allah korusun irtidat etmek, yani dinden çıkmak anında namazı bozar.

¹ İânetü’t-Tâlibîn, 1:186

Namazda tek çorabı çıkarmak, elbisesini düzeltmek ve işaret etmek namaza zarar vermez ancak mekruhtur. Önünden geçeni itmek ve mani olmak namazı bozmaz. Ayrıca namaz kıldığı yerde gördüğü akrebi öldürmek de namazı bozmaz. Zira bu konuda hadis vardır. Peygamberimiz (sav) “Akrebi öldürmek de olsa Allah cesareti sever korkaklıktan hoşlanmaz. Namazda akrebi öldürmeniz namazı bozmaz”¹ buyurmuşlardır.

H. NAMAZ ZİKİRLERİ VE DUALARI

Farz namaz kıldıktan sonra hemen nafîle namaza başlamak için ayağa kalkan birisini Hz. Ömer (ra) eteğinden çekerek oturmuş ve “Farzın arkasından zikir ve dua etmeden hemen nafîle kılmaya kalkma” dedi. Peygamberimiz (sav) bunu gördü ve “Ya Ömer! İsabet ettin!” buyurdular.²

1. Farz namazdan selam verdikten sonra üç defa “Esteğfirullah” dedikten sonra “Esteğfirullahellezî lâ ilâhe illâ hüvel hayyul kayyumu ve etûbü ileyhi demek sünnettir. Bundan sonra “Allahümme ente’s-delâm ve minke’s-selâm, tebârekte yâ Ze’l-Celâli ve’l-ikrâm” denir.³

2. Sabah ve Akşam namazından sonra onar defa “Lâ ilâhe illallahü vahdehu lâ şerîke lehu. Lehu’l-mülkü ve lehu’l-hamdü, yuhyî ve yümîtü ve hüve alâ külli şey’in kadîr” demek ve onuncusunda “ve ileyhi’l-masîr” diye bitirmek sünnettir. Peygamberimiz (sav) “Kim sabah ve akşam namazının farzından sonra bu tesbih ve zikri on defa okursa Allah ona on hasene verir, on günahını affeder, gün boyunca Allah onu şeytanın şerrinden ve her nevi şirk ve gûnahtan korunur”⁴ buyurmuşlardır. On defa bu zikir ve tesbihten sonra namazın sünnetini kılmak için kalkılır.

3. Yine sabah ve akşam namazından sonra ellrinin tersini çevirerek yedişer defa “Allahümme ecirnâ minennâr” diye Cehennemden Allah’a sığınmak sünnettir.⁵ Bu konuda pek çok rivayet vardır.

4. Farz olsun, nafîle olsun namazdan selam ile çıktıktan sonra kalkmadan “Allahümme Ente’s-Selâmü ve minke’s-Selâm. Tebârekte yâ ze’l-celâli ve’l-ikram” diye Allah’ı tesbih etmek sünnettir.

5. Sonra “Allahüme lâ mania limâ a’teyte velâ mu’tiye limâ menâ’tu velâ yenfeuze’l-ceddi, minke’l-ceddü Rabbi lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi’l-aliyyu’l- Azîm” demelidir.

6. Sonra “Lâ ilâhe illallâh, velâ na’büdü illâ iyyahü lehü’n-ni’metü ve lehü’l-fazlü ve lehü’s-senâül hasen. Lâ ilâhe illallahü muhlisîne lehü’d-dîn ve lev kerihü’l-kâfirün. Sübhânllahi ve bihamdihî sübhânllahi’l-azîm. Sübhânellahi ve’l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi’l-aliyyu’l-azîm”⁶ denir.

7. Bundan sonra Âyete’l-Kürsî okunur. 33 Sübhânllah, 33 Elhamdülillah, 33 defa Allahü Ekber diye tesbih çekilir. Sonra “Lâ ilâhe illallahu vahdehü lâ şerîke leh. Lehu’l-mülkü ve lehü’l-hamdü, yuhyî ve yümîtü ve hüve alâ külli şey’in kadîr” denir. Peygamberimiz (sav) “Her namazın peşinden bu şekilde tesbihat yaparsa günahları denizlerin köpüğü kadar olsa da Allah günahlarını affeder”⁷ buyurmuşlardır.

Bu tesbihleri sayarken ellerin parmakları ile saymak sünnettir. Peygamberimiz (sav) “Her azanın dünyada ne yaptığı sorulacaktır. Bu nedenle sizler parmaklarınızla tesbihleri sayarak onlara da ibadet yaptırınız”⁸ buyurmuşlardır.

¹ Nesâî, Sehv: 12; Dârimî, Salat: 178

² Tirmizi, Daavat, 65, 79; İbn-i Mâce, Zühd, 37

³ Müslim, Mesacid, 26; İbn-i Mâce, İkâme, 32

⁴ Tirmizi, Dua, Hadis no:3473-3474

⁵ Ebu Davud, Edeb, 101

⁶ Buhari, Daavât, 66; Müslim, Zikir, 31; Tirmizi, Daavât, 59

⁷ Müslim, Mesacid, 146

⁸ Ebu Davud, Salat, 27; Tirmizi, Dua, Hadis No: 3583

8. Sonra “Sübhâne rabbiye’l-aliyyul a’lel vehhâb” denir ve eller kaldırılarak dua edilir.

9. Namazda yapılacak dua şöyledir.

“Elhamdü lillahi rabbi’l-âlemîn. Ves-salâtü, ves-selâmü ala rasûlinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihî ecmaîn.

Allahümme innî es’elüke mücibâti rahmetike ve azâime mağfiretike ve’s-selâmete min külli ismin ve’l-ğanîmete min külli birin ve’l-fevze bil-cenneti ve’n-necâte mine’n-nâr.

Allahümme innî eûzü bike mine’l-hemmi ve’l-huzni, ve eûzü bike mine’l-aczi ve’l-keseli ve eûzü bike mine’l-buhli ve’l-cübni ve’l-feşeli ve galebeti’d-deyni ve kahri’r-ricâl.

Allahümme innî es’elüke’l-âfiyete fid-dünyâ ve’l-âhireh.

Allahümme ehsin âkıbetena fil-umûri kullihâ, ve ecirnâ min hizyi’d-dünya ve azabi’l-âhireh.

Allahümme’l-hemnî rüşdî ve eiznî min şerri nefsi.

Allahümme innî es’elüke’l-hüdâ ve’t-tükâ ve’l-afâfe, ve’l-gınâ.

Allahümme kemâ hassente halkî, fe hassin hulukî.

Allahümmec’al serîretî hayran min alâ niyetî, vec’al alâ niyetî sâlihâ.

Allahümme innî es’elüke ilmen nâfian, ve es’elüke rızkan tayyiben, ve es’elüke amelen mütেকabbelâ.

Allahümmec’al hayra umrî âhirehû, ve hayra amelî havâtıme hû, ve hayra eyyâmî yevme likâike yâ erhamer-râhimîn.

Allahümme erini’l-hakka hakkan, verzuknî ittibâehu ve erini’l-bâtıle bătılen verzuknî içtinâbeh.

Allahümmestur avrâtınâ ve âmin rev’âtınâ.

Allahümme Rabbenâ âtinâ fi’d-dünyâ haseneten ve fi’l-âhireti haseneten ve gınâ azâbe’n-nâr.

Rabbenâğfirlî ve livâlideyye ve lil-mü’minîne yevme yegûmu’l-hisab.

Ve’l-hamdü lillahi Rabbi’l-âlemîn...

10. Duayı yapıp Salâvat ve Fatiha’yı okuyup eliyle yüzünü meshettikten sonra “Fa’lem ennehû Lâ İlâhe illallah” diyerek 33 defa “Lâ ilâhe illallah” demek sünnettir. Bundan sonra dileyen “peygamberimize on defa salâvat getirir ve “İsm-i Azam” duasını okur. Peygamberimiz (sav) “Allah’ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları öğrenir ve okur, manasını öğrenir ve gereğini yaparsa cennete girer”¹ buyurmuşlardır.

I. İMAMET VE CEMAAT

Cami, cemaat ve Cuma Namazı İslam’ın şeâirlerinden ve en önemlilerindendir. İnsanların ve bilhassa Müslümanların birliği ve beraberliği camide, cemaatle ve bilhassa Cuma Namazları ile sağlanabilir. Din birliği ve inanç birliği ile beraber ibadette birlik ve beraberlik sosyal hayatta da birliğin ve beraberliğin, kardeşliğin temelidir. Bu nedenle dinimiz cemaate, cemaatin toplanacağı camilere ve Cuma Namazına büyük önem vermiştir.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde cemaatle namaz kılmamızı tavsiye etmiş “Rükû edenlerle beraber siz de rükua gidin”² emretmiştir. Bu emir delalet-i zanniye olduğu için farziyet ve vücubiyet ifade etmemektedir, bu nedenle cemaat “Sünnet-i Müekkede”dir. Ancak Cuma Namazı için hem müstakil bir surenin inzal edilmiş olması hem de “Ey İman edenler! Cuma günü namaz için ezan okunup çağrıldığınız zaman hemen Allah’ın zikrine koşun ve alış-verişi bırakın. O zikir sizin için bilerseniz daha hayırlıdır”³ buyurarak Cuma Namazını farz kılmıştır.

¹ Tirmizi, Daavât, 83

² Bakara, 2:43

³ Cuma, 62:9

Cuma namazı ayetin hem lafızı, hem manaya delaleti delâlet-i kat'îye ile sabit olduğu için kesin farzdır.

İslam bilginlerinin çoğu, yani Cumhur-u Ulema cemaatle namaz kılmayı Cuma Namazı için erkeklerle farz-ı ayn, Cuma namazı dışında kalan namazlar için ise farz-ı kifaye olduğunda ittifak etmişlerdir. Peygamberimizin (sav) bu konuda çok hadisi vardır. “Bir beldede üç kişi bulunduğu halde cemaatle namaz kılmazlar ise muhakkak şeytan onlara musallat olur”¹ buyurmuştur. Cemaat kadınlar ve misafir olanlar için de sünnettir.

Kadınlar da camiye ve cemaate iştirak edebilirler. Bu onlar için de sünnet olmakla beraber genç kızların evlerinde kılmaları daha evladır. Kadınlar da evlerinde kendi aralarında cemaatle namaz kılabilirler; ancak bu namazda imam olan kadın ön safta ileri geçmeyerek kadınlar arasında durur ve sadece imamlık yapar, tekbirleri açıktan alır ve okumaları yapar.

Bir kimse evinde hanımı ve çocukları ile cemaat yaparsa bu cemaat sevabına nail olmalarını sağlar ancak cami sevabını vermez. Bu nedenle erkeklerin camide cemaatle kılmaları daha evladır. Şartlarına uyduğu ölçüde sevabı artar. Peygamberimiz (sav) “Cemaatle namaz yalnız namaz kılmaktan yirmi beş ve bir rivayette yirmi yedi derece daha üstündür”² buyurmuşlardır. Bir beldede cemaatle namaz kılınan cami ve mescit gibi bir yerin olmaması durumunda evlerde ve iş yerlerinde cemaatle namaz kılmak cemaat sorumluluğundan kurtarmaz. Bu nedenle her beldede Allah’a topluca ibadet edilecek cami ve mescitlerin yapılması şarttır ve bu “Şeâir-i İslamiye”dendir. Cemaat ne kadar çok olursa namazın sevabı o kadar artar ve duaların kabulü o derece daha kabule yakınlaşır.

Dört mezhebin dördü de hak olduğu için “Ehl-i Sünnet ve’-Cemaat” olduktan sonra ona iktida etmek / uymak gerekir. Hatta fasık ve facir de olsa imama uymak caiz ve arkasında namaz kılmak makbuldür. İmam arkasında namaz kılan cemaatin yanılmasından dolayı sehiv secdesi gerekmez, cemaatte olduğu için bu affedilmiştir.

Ehl-i bid’a ve dalalet üzere olduğu açıkça sabit olan ve ehl-i dalaleti teşvik eden bir imama namazda uymak, başka imam yoksa caiz olmakla beraber, mecbur değildir. İsterse terk edebilir. Ancak bu fitneye sebep olamamak için avama telkin edilmez.

Resmi ve camide görevli olan imam cemaat olmasa da her vakit camiye gitmesi ve camiye açık tutması gerekir. Böyle yaptığı takdirde cemaat oluşur. Aksi halde cami cemaatsiz kalır ve imam uhrevi ve dini bakımdan vebal altında kalır. İmam olanın namazı özürsüz cami dışında makbul olmaz. Görevi ihmal yanında cemaat oluşturma gibi kutsi bir görevi ihmal etmiş olur.

İmanın tadil-i erkân üzere farz ve sünnetlere uyarak namaz kılması ve kıldırması gerekir. Ancak çok uzatarak usandırması ve bıktırması doğru değildir. Namazda itidal üzere olması gerekir. Zayıfı, hastayı, yaşlıyı ve işi gücü olanları dikkate almalıdır. İmanın ezandan hemen sonra namaza başlamayarak vakit ezanı ile kamet arasında peygamberimizin (sav) tavsiyesi olan “abdesti bozup yeniden abdest alacak kadar” ve “ezanı iştince evinden çıkıp namaza yetişecek kadar” bir süre beklemesi sünnettir.

Cemaatle namaz kılmak büyük fazilet olduğu gibi, iftitah tekbirini imamla beraber almak da büyük fazilettir. Ancak imam selam vermeden imama uyan cemaat sevabını alsa da iftitah tekbirine yetişmenin faziletinden mahrum kalır.

Korku, şiddetli yağmur, rüzgâr, fırtına, çok soğuk ve sıcak, cemaati rahatsız edecek sarımsak kokusu ve hastalık gibi mazeretler cemaate gitmemek için mazeret olabilir. Bunlar dışında evi camiye yakın olanın devamlı camiye ve cemaati terk etmesi caiz değildir, mesul olur.

1. İmam Olmanın Şartları:

İmam olacak kişilerde aşağıdaki şartlar aranır.

1. Müslüman olması. Müslüman olamayan imamın arkasında namaz olmaz.

¹ Ebu Davud, Salat, 46; Nesai, İmamet, 48

² Buhârî, Ezân 30; Müslim, Mesâcid 249; Nesâî, İmâmet 42; İbni Mâce, Mesâcid, 16

2. Aklı başında olması. Deli, sarhoş ve sersem imama uymak caiz olmaz.
3. Baliğ olması. Baliğ olmayan mükellef olmadığı ve kendisine namaz farz olmadığı için farz namaz kılanlara imam olamaz.
4. Kendisine uyanlara göre imamın namazının sahih olması. Yani arkasında şafi cemaati bulunma ihtimali olan bir imamın abdestinin Şafi mezhebine göre de sahih olması gerekir. Eli kadına veya avretine dokunmuş ve kendi mezhebine göre abdesti bozulmamış bir imam, Şafi cemaate imam olamaz. Şafi mezhebinde biri imamın bu durumunu bilirse ona uyması caiz olmaz. Uyarsa namazı sahih olmaz. Bilmezse namazı sahihtir. Yine eli kanamış ve abdestini tazelememiş bir Şafi imama Hanefî cemaatin uyması da sahih olmaz. Bilmiyorsa bir beis yoktur.
5. Kible konusunda ayrı içtihatlarda bulunanın birbirine uymaları caiz olmaz. Bu durumda her biri diğerinin namazının fasit olduğu kanaatindedir.
6. İmamın başkasına iktida etmiş olmaması. Bu durumda imam konumunda değildir.
7. İmamın namazını iade ediyor olmaması gerekir. Daha önce vaktin farzını kılan sonra aynı namazı kılacak olan cemaate imam olamaz. Ancak cemaat olarak aynı vaktin namazını iade edebilir. Ancak abdestli olan, teyemmüm etmiş imama, mukim olan seferi olarak namaz kılanı uyabilir. Bu durumda imam iki rekâta selam verir, cemaat selam vermeden kalkar ve dörde tamamlar. Ancak mukim olanın imam olması daha iyidir. Evla olan da budur.
8. Erkeğin, erkeğe, hünsanın hünsaya ve kadının kadına uyması caizdir. Erkeğin kadına ve hünsaya uyması caiz olmaz.
9. İmamın kıraati ve teşehhüdü düzgün okuyor olması. Kıraatte manayı bozacak kadar veya ne dediği anlaşılmayacak şekilde okuyan imama uymak caiz olmaz. Daha bilgini varken görevli olmadığı halde cahile uymakla namaz sahih olsa da doğru değildir ve mekruhtur.

Peygamberimiz (sav) imam tayin etmez müezzin tayin ederdi. “Biriniz ezan okusun, en bilgininiz imam olsun”¹ buyururdu. Sonra da ezan okuyana kamet yaptırırdı.² İmamlığa önce âlim ve adil olan imamlığa en layık olandır. Sonra caminin resmi imamı, o yoksa cemaatin en bilgini, sonra kıraati düzgün olanı, sonra yaşlı olanı, sonra soylu olanı, sonra evli olanı gelir. Peygamberimiz (sav) “Allah’ın kitabını en iyi okuyan cemaate imam olur, kıraatte müsavi iseler fakih olan, onda da müsavi iseler önce hicret eden, onda da müsavi iseler yaşça büyük olan imam olsun”³ buyurmuşlardır.

Ev sahibi imamlık sıfatlarını haiz ise misafire imam olması daha uygundur. Ancak imamlık sıfatını haiz olanın olmayana izin vermesi caiz olmaz. Şartları müsavi ise tercihan izin verebilir.

2. İmama Uyabilme Şartları:

Cemaatin imama uyabilmeleri için de belli şartlar vardır. Bunlar;

1. İmama uyma niyeti getirmesi. Cuma namazı için niyeti iftitah tekbiri ile beraber yapmalıdır. İftitah tekbirinden sonra Cuma sahih olmaz. Niyette “uydum hazır olan imama” demesi yeterlidir.
2. İmama uyanın imamı görmesi veya sesini işitmesi gerekir. Yoksa aralarından irtibat olmaz. Ancak mekân birliği ve cemaat ile imam arasında yol gibi irtibatı kesen şeylerin olmaması şarttır. Bu nedenle radyo ve televizyon sesi ve görüntüsü ile imama uymak caiz değildir.

¹ Buhari, Ezan, 17, 18; Müslim, Mesacid, 292

² Ebû Dâvûd, Salat, 30; İbn Mâce, Ezan, 3

³ İbn Mâce, İkame, 46; Nesâî, İmame, 3

3. İmam ile me'mumun bir yerde bulunması. Cami müştemilâtı ile beraber bir mekân sayılır. Aralarında bina ve yol gibi irtibatı kesen engellerin olması imama uymaya engeldir. Kırdan olsa aralarında en çok yüz elli metreden fazla uzaklık olmaması gerekir.
4. Cemaatin imamın arkasında durması. Farz dışında aynı namaz olmak şartıyla nafile namazlar da cemaat halinde imama uyarak kılınabilir. Tek kişi imama uyacaksa imamın sağına ve bir ayak gerisinde durur. Şayet iki kişi olsalar arkasında saf tutarlar. İmam arkasında önce erkekler, sonra çocuklar ve sonra kadınlar saf tutarlar. Kadın kadınlara imamlık yapacak olursa aralarında durur ve öne çıkmaz. Bir saffı tamamlamadan diğer safi oluşturmak mekruhtur; ancak cemaat sevabından mahrum etmez. Safların düzgün olması gerekir. Bunun için imam "Safları düzeltin" demesi sünnettir.¹
5. İmam ile imama uyanların kıldıkları namaz aynı namaz olmalıdır. Farklı olursa me'mumun, yani uyanın namazı olmaz.
6. Cemaatin imama her konuda uyması gerekir. İmam birinci kadeyi terk ederse cemaat de terk eder. İmam kunutu terk ederse cemaat de terk eder. İmam secde-i sehvi ve secde-i tilaveti terk ederse cemaat de terk eder.
7. İmama uyanlar ihram tekbirini imamdan sonra almaları gerekir. İmamla beraber ve imamdan önce alsa namaza girmiş sayılmaz. Peygamberimiz (sav) "İmam kendisine uyulsun diye imam olmuştur. Öyle ise imam tekbir aldığı anda siz de tekbir alın"² buyurmuşlardır.
8. Ehl-i bid'a bilinen birinin arkasında namaz kılmak mekruh ise de sahihtir. Ancak ayaklarını meshettiği bilinen bir Caferî'nin arkasında "Ehl-i Sünnet" itikadındaki birinin namaz kılması sahih olmaz. Zira "Ehl-i Sünnete" göre ayakları yıkamak farzdır.

3. Caminin ve Namazın Adabı:

Sünnetin bir kısmı adâb nevindendir. Yapılması terk edilmesinden daha efdaldır.

1. Namazda huzur ve haşyet içinde bulunmak. Kul kulluğunu bilmeli, Allah huzurunda gaflet içinde bulunmamalıdır.
2. Namazda secde yerine bakmak. Peygamberimiz (sav) "Kul namazda sağına veya soluna dönmeyince kendisine karşı bulunan Allah'ın ikbali devam eder. Sağ ve soluna dönünce Allah da ondan yüz çevirir" buyurmuşlardır.
3. Sükûnet içinde olmak. Bu nedenle elbise ile uğraşmak, saç ve sakalı ile uğraşmamak.
4. İki ayak üzerinde durmak. Tek ayaküstünde durmamak ve bir tarafa meyletmemek.
5. Rükûda erkeklerin kollarını yanından uzak tutmaları, karınlarını uyluklarından ayırmaları, kadınların ise kollarını yapıştırmaları ve karnını uyluklarına yapıştırmaları ve kapanmaları.
6. Sarık ve cübbe ile namaz kılmak da hem sünnet hem adabdandır.
7. Mümeyyiz olmayan çocukların, delilerin ve sarhoşların camiye girmelerine engel olmak cami adabındandır.
8. Camiyi namazdan meşgul edecek şekilde süslemek mekruhtur. Esas olan sadeliktir. Peygamberimiz (sav) "**Sadelik imandandır**"³ buyurmuşlardır.

¹ Nesâî, İmame, 25; İbn Mâce, İkame, 50

² Buhârî, Ezan, 51; Muvatta, Salat-ül Cemaat, 5

³ Ebu Davud, Tereccül, 2

9. Camiye sarımsak ve soğan yiyerek girmek mekruh, güzel koku sürünerek girmek ise sünnettir ve cami adabındandır. Üzerinde başkasını rahatsız edecek koku bulunan birisinin koku gidene kadar namazını evde kılması daha evladır.
10. Camiye sağ ayağı ile girip sol ayak ile çıkmak sünnettir. Girerken “Allahümme iftah aleynâ ebvâbe’l-hayr” “Allahım! Bize hayır kapılarını aç!” demesi sünnettir. Çıkarken de “Allahümme iftah aleynâ ebvâve fadlik” “Allahım! Bize fazlının kapılarını aç!” diye dua etmek sünnettir.¹ Yani adabdandır.
11. Camide dünya kelamı konuşmak, abdestsiz girmek ve çıkmak, gürültü yapmak ve yemek içmek mekruhtur.
12. Camiye ezandan önce gitmek ve itikâfa niyet etmek de cami adabından olup kişiye itikâf sevabı da kazandırır. Bu durumda ancak ibadet ve zikirle meşgul olmalıdır. Caminin müstemilatı da camiden sayılır.

İ. CUMA NAMAZI

Cuma namazı müstakil bir namazdır. Öğle namazı yerinde kılınan bir namaz değildir. Cuma günü günlerin en şerefliisidir. İmam-ı Şafiye göre günlerin en şerefliisi Arefe günü, sonra en hayırlısı Cuma günüdür. Cuma namazı hicrette farz kılınmıştır. Peygamberimiz (sav) ilk Cuma Namazını Medine’ye girmeden Kuba’dan ayrıldıktan sonra Benî Salim yurdunda Ranuna vadisinde bu gün “Cuma Mescidi” olan yerde kıldırmıştır. Medine’de Mus’ab b. Umeyr ve Nâkıdu’l-Hadımat denilen Medine yakınındaki bir yerleşim yerinde de Es’ad b. Zürene (ra) ilk Cuma Namazını kıldırmıştır. Böylece ilk Cuma Namazı üç yerde kılınmıştır.

Cumanın farziyeti Cuma Suresinde geçen “Ey İman edenler! Cuma günü ezanla namaza çağrılığınız zaman alış-verişi bırakın ve Allah’ın zikrine koşun!”² ayeti ile sabittir. Bu ayet hem kat’iyyü’d-delalet, hem kat’iyyü’l-metin olduğu için Cuma namazı şartlarını taşıyan mü’min erkeklere farz-ı ayndır.

Peygamberimiz (sav) “Cuma namazını cemaatle kılmak her baliğ olan erkeğe farzdır; ancak köle, kadın, çocuk ve hasta bundan muaftır”³ buyurarak Cuma namazı kılacak olanları tespit etmiştir. İslam bilginleri Cuma’nın şartlarını bu ayet ve hadislerden çıkarmışlardır.

1. Cuma Namazının Sıhhat Şartları:

1. Öğle vaktinde eda edilmesi,
2. Şehir ve köy hududu dâhilinde kılınması, camide olması şart değildir.
3. Cuma namazının cemaat halinde kılınması,
4. Müslüman, akıl, bâliğ, hür, erkek, mukim, sıhhatli kırk kişinin hazır bulunması,
5. Cuma namazından önce iki hutbenin okunması. Nitekim Abdullah b. Ömer (ra) “Peygamberimiz (sav) Cuma günü iki hutbe okur ve aralarında otururdu”⁴ buyurmuşlardır.

2. Hutbenin Rükünleri:

1. Her iki hutbede Allah’a hamd etmek,
2. Her iki hutbede de Resulullah’a ismini zikrederek salâvat-i şerife getirmek,
3. Her ikisinde de takvayı tavsiye etmek. “Ûsîküm bi-takvallahî ve tâatih” demek yeterlidir.
4. Hutbenin birisinde Kur’ân-ı Kerimden bir ayet okumak.

¹ Nesâî, Mesacid, 16; İbn Mâce, Mesacid, 13

² Cuma, 62:9

³ Ebu Dâvud, Tahâret, 129; Nesâî, Cum’a, 2; Ebu Dâvud, Salât, 215

⁴ Buharî, Cum’a, 30; Müslim, Cum’a 33; Ebu Dâvud, Salât, 227; Tirmizî, Salât 363; Nesâî, Cum’a, 33

5. İkinci hutbede mü'minlere dua etmek, en az "Yağfirullahe lî ve leküm" demesi yeterlidir. Devlet erkânının islahı, hak ve adaletten ayrılmaması için dua etmek sünnettir.

Hatip hutbenin bu beş rûknünü yerine getirirse yeterlidir. Hutbenin kısa ve öz olması sünnettir. Peygamberimiz (sav) hutbelerini kısa okurlar ve uzatmazlardı. Daha çok Kur'ân-ı Kerimden okur ve nasihatlerde bulunurdu.

Hutbe bir nevi ibadettir. Bu nedenle hutbede konuşmak yasaklanmıştır. İbadet olduğu için ibadet ve vahiy dili olan Arapça okunması esastır. Günümüz hutbeleri hem Arapça hem Türkçe okunmaktadır. Arapça kısmı olmasa hutbe okunmuş ve bu ibadet yapılmış sayılmaz. Arapça bölümünde yukarıda zikredilen rûkûnler bulunmaktadır.

Bediüzzaman Said Nursi (ra) "Hutbe makamı vahy-i ilâhînin tebliğ makamıdır" demiştir. Bu nedenle vahiyle gelen hakikatlerin halka ders verilmesi bunun dışına çıkılmaması gerekir. Yani Kur'an ve Sünnet dışında dünyevi, şahsî ve siyasi meseleler asla hutbe konusu yapılmamalıdır. Müftü ve din görevlilerinin bu hususları takip etmesi gerekir.

Peygamberimiz (sav) "Hutbenin kısa namazın uzun olması hatibin fakih olduğunu gösterir"¹ buyurmuşlardır. Peygamberimizin (sav) hutbeleri en fazla beş dakikayı geçmezdi.

3. Hutbenin Şartları:

Hutbenin on bir şartı vardır.

1. Hutbenin beş rûknünün de Arapça olması. Hutbenin Arapça okunması için öğrenmek farz-ı kifâyedir. Hutbenin Arapça kısmı okunduktan sonra beş dakikayı geçmeyecek şekilde başka dilde nasihat etmek caizdir. Ancak bunun "Vahiy" kaynaklı olması, yani, ayet ve hadis olması gerekir. Dünyevi, şahsî ve siyasi meseleleri konuşmak ve bu konuda bilgi vermek caiz değildir.
2. Öğle namazı vaktinde Cuma namazından önce okunması. Öğle vakti geçerse o zaman Cuma namazı kılınmaz, ancak öğle namazının kazası kılınır.
3. Hatibin hutbeyi ayakta okuması. Gücü yetmezse yaslanarak ve oturarak okuyabilir; ancak bu durumda da ayakta okuyana okutması daha efdaldır.
4. İki hutbe arasında oturmak. Oturarak okuyorsa ara vermesi gerekir.
5. Hutbeyi manasını anlasın anlamasın en az kırk kişinin dinlemesi. Kırk kişiden bir iki kişi sağır olursa hutbe sahih olmaz. Yani ibadet sayılmaz. Hutbe okunurken konuşmak haram olmasa da mekruhtur ve hutbe sevabından mahrumiyete sebeptir. Ancak aksırana "yerhamükallah" diyebilir bu ibadettendir. Hatip minbere çıktıktan sonra namaz kılmak caiz değildir. Ancak başlanan cumanın ilk sünneti ile "tahiyyatu'l-mescit" namazı tamamlanır.
6. İki hutbe arasındaki fasılının ve hutbenin rûkûnlerinin arasının uzatılmaması. Bunun da ölçüsü iki rekât namaz kılacak kadar zamandır. Bundan fazlası mekruhtur.
7. Hatibin necasetten ve hadesten temiz olması gerekir. Abdestsiz hutbe okumak caiz değildir. Zira ibadettir. Ancak hutbede abdesti bozulursa hemen inip abdest alıp kaldığı yerden devam etmesi zarar vermez.
8. Hatibin avretinin örtülü olması.
9. Hutbeyi Cuma namazından önce okuması,
10. Hutbenin şartlarını bilemesi ve uyması.
11. Hutbeyi "Esteğfirullahe lî ve leküm" cümlesiyle bitirmek.
12. Hutbeyi kırk kişinin dinleyeceği kadar hatibin sesinin yüksek çıkması şarttır.

4. Hutbenin Sünnetleri:

¹ Müslim, Cuma, 47; Ebû Dâvud, Salât, 231

1. Minberde veya yüksek bir yerde okunması. Peygamberimiz (sav) hurma kütüğüne yaslanarak okurdu, sonra dört basamaklı bir minber yapıldı ve peygamberimiz (sav) onun üzerine çıkarak okurdu.
2. Minberin mihrabın sağ tarafında bulunması ve arasında en az bir metre mesafenin olması.
3. İmamın cemaate eziyet etmemesi için hutbeye çıkmadan önce minbere yakın bulunması.
4. İmamın minbere giderken yanındakilere selam vermesi.
5. Hatibin minber üzerinde cemaate dönük olarak oturması.
6. Hatibin minbere çıkıp oturmasından sonra ezanın okunması. Hz. Osman (ra) zamanına kadar bu ezanla iktifa ediliyordu. Asıl vakit ezanı budur ve bu iç ezandan sonra alışveriş yapmak haramdır. Hz. Osman (ra) halk çoğalınca dış ezanın okunmasını emretti. Böylece dış ezan meşru oldu.
7. Hutbenin sade, açık, belîğ ve fasîh bir dille okunması. Hz. Ali (ra) “Halkın anladığı dille konuşunuz. Onlara anlamadıkları ve akıllarının ermediği şeyleri anlatarak Allah’ı ve peygamberi yalanlamalarını ister misiniz?” demiştir.
8. Hutbenin Cuma namazından kısa olması. Peygamberimiz (sav) “Hutbeyi kısaltınız ve namazı uzatınız. Hutbenin kısa ve öz, namazın uzun olması hatibin fakih olmasına delildir”¹ buyurdular. Hz. Ebubekir (ra) “Uzun konuşmaların sonu başını unutturur. Bunun için az ve öz konuşunuz” buyurmuşlardır.
9. Hutbe okurken hatibin bir kılıca ve bastona dayanması. Peygamberimiz (sav) savaş ve sefer durumunda kılıca, sair zamanlarda bir yaya veya değneğe dayanarak hutbe okurdu.
10. İki hutbe arasında en az İhlâs Suresi okuyacak kadar oturması ve mü’minlere dua etmesi.
11. Hatip hutbeyi bitirince kamet getirilmesi.
12. Hutbeyi okuyan hatibin Cuma namazını da kıldırması.
13. Hatibin Cuma namazında birinci rekatta Â’lâ ve Gaşîye veya Cuma Suresi, ve Münâfikun Surelerini okuması sünnettir.²

5. Hutbenin Mekruhları:

1. Hutbenin sünnetlerinden birisini terk etmek.
2. Hutbe okunurken cemaatin konuşması tahrimen mekruh olduğu gibi, hutbenin sevabını da giderir.
3. Hutbe dinleyenlerin sağa-sola bakmaları ve başka şeylerle meşgul olmaları.
4. Hatibin hutbede sallanması, sağa sola dönmesi, parmağıyla tehdit etmesi, elini minbere vurması, başını sallaması.
5. Hatibin hutbeyi acele okuması.
6. Hükümdarı sena ve methetmesi.
7. Dünyevi ve siyasi meseleleri konuşması.

6. Cumanın Sünnetleri:

1. Cumaya gidenlerin gusletmesi, tırnaklarını kesmesi ve traş olması.
2. Cuma günü peygambere çokça salâvat getirmek.
3. Cuma namazına giderken yolda ve camide Kur’ân tilaveti ve zikir ile meşgul olmak. Tilavet “İhlâs ve Fatiha Surelerini defalarca okumak” şeklinde de olabilir.

¹ Müslim, Cuma, 47; Ebû Dâvud, Salât, 231

² Müslim, Cum'a, 61; Ebu Dâvud, Salât, 242; Tirmizî, Salât, 374

4. Camide ön safa geçmek için cemaate eziyet etmemek. Peygamberimiz (sav) birisini cemaatin omuzlarından atlayarak geçtiğini görmüş ve “Otur, sen hem geri kaldın, hem eziyet verdin” demiştir. Nereyi boş bulursa oraya oturmak evlâdır.
5. Cumaya giderken en güzel elbiselerini giyip, güzel kokular sürünmek de erkekler için sünnettir. Yüce Allah “Mescitlere gireceğiniz zaman ziynetlerinizi takınız” emretmiştir. Bu emir farziyet olarak değil, istihbâbî bir emirdir. Peygamberimiz (sav) “Cuma günü yıkanıp güzel elbiselerini giyip, güzel koku sürünerek cumaya gelen ve cemaatin omuzlarından atlamayan, hutbeyi sükûnetle dinleyen ve huşu ile Cuma namazını kılan kimsenin iki Cuma arasında işlediği günahları affedilir”¹ buyurmuşlardır.
6. Cuma gecesi çok ibadet etmek ve Kehf Suresini okumak sünnettir. Peygamberimiz (sav) “Kehf Suresinin başını ve sonunu okuyan deccal’ın şerrinden korunur. Allah Cuma günü Kehf Suresini okuyan kimsenin iki Cuma arasını nurlandırır”² buyurmuşlardır.
7. Cuma günü camiye erken gidip oturmak. Bu peygamberimizin (sav) önemli tavsiyelerindendir.³
8. Camiye girince iki rekat “Tahiyyatu’l-Mescid Namazı” kılmak.
9. Güzel elbiseler giyerek camiye gitmek.
10. Hutbeyi sükûnetle dinlemek ve hutbe esnasında zikir ve dua ile meşgul olmamak.
11. Cuma günü “Saat-i İcabe” denen duaların kabul edileceği vakti aramak ve bunun için duayı çoğaltmak.
12. Perşembe ve Cuma peygamberimize Salâvatı ve fakirlere sadakayı çoğaltmak sünnettir.

7. Cuma İle İlgili Meseleler:

Akıl, bâliğ, hür, sıhhatli olan ve seferi olmayan her erkeğe Cuma namazı farzdır. Hasta ve hasta bakıcıya ve meşru bir mazereti olana farz değildir, kılmamasıyla günaha girmez. Ancak Cuma kendisine farz olmayan yolcu ve kadınlar kıldıkları takdirde namazları sahihtir, faziletini ve sevabını alırlar.

Cuma namazının ikinci rekâtına yetişen kimse imamın selam vermesinden sonra ikinci rekâtı tamamlar ve cuması sahih olur. Ancak ikinci rekâtın rükûna da yetişmeyen yine imama uyar ve teşehhüdü imamlarla kılıp ayağa kalkarak namazını tamamlar ancak Cuma namazı sahih olmaz. Bu nedenle o kişi öğle namazını da kılmak mecburiyetindedir.

Küffar tarafından istilaya uğrayan Müslümanlar kırk kişi oldukları takdirde Cuma namazı kılmakla yükümlüdürler. İçlerinden birini imam yapar ve Cumayı kılarlar. Hatta “Dar-ı Harbde” ve küfür diyarında olsalar da kırk Müslüman bir araya gelseler Cuma Namazı kılmakla yükümlüdürler.

Bulaşıcı bir hastalığı olanın cumaya, bayram namazına ve cemaate gitmesi câiz değildir. Zira peygamberimiz (sav) “Bir memlekette veba varsa oraya girmeyin, orada bulunuyorsanız dışarı çıkmayın”⁴ buyurmuşlardır. Başka bir hadiste ise “Cüzamdan aslandan kaçır gibi kaçınız”⁵ buyurmuşlardır.

Cuma günü fecirden evvel yola çıkan ve 144 km. uzağa giden birisi “Seferî” sayıldığı için Cuma Farz değildir. Kılırsa sevabından ve faziletinden mukim gibi istifade eder. Cuma

¹ Buharî, Cum'a, 6; Ebu Dâvud, Tahâret, 129; Salat, 235; Tirmizî, Salât, 356; Nesâî, Cum'a 12; İbnu Mâce, İkâmet, 80

² Münziri, Terğib ve Terhib, Cuma, 1:512

³ Buharî, Cum'a, 4,19; Müslim, Cum'a, 10

⁴ Buhari, Tıp, 30; Müslim, Selam, 98

⁵ Buhari, Tıp, 19

günü yolda Cuma Namazı kılabilir ise yola çıkılabilir. Yoksa namaz kılmadan çıkması mekruhtur.

Tarlada çalışanlar ve çobanlık yapanlar ezanı işitirlerse kendilerine Cuma Namazı kılmaları farz olur. Ezanı işitmeyecek kadar uzakta iseler Cuma kılmaları farz olmaz. Öğle namazını kılarlar.

Peygamberimiz (sav) “Kim özürsüz üç Cuma Namazını terk ederse münafıklar zümresine yazılır”¹ buyurmuşlardır.

8. Cuma Günü Yapılacak Dualar:

Bir kimse Cuma Namazını kıldıktan ve tesbihatı yaptıktan sonra yerinden kalkmadan yedişer defa “Fatiha, İhlas, Felak ve Nâs Surelerini” okur sonra da bu duayı dört defa okursa Allah onun günahlarını affeder, min haysü lâ yahtesib / ummadığı yerden rızıklandırır, sıkıntılarını giderir, dinini ve dünyasını muhafaza eder.

“Allahümme Yâ Ganiyyu, Yâ Hamîdü, Yâ Mübdîü, Yâ Muîdü, Yâ Rahîmü, Yâ Vedûd! Eġninî bi-helâlike an harâmike, ve bi-fadlike ammen sivâke, ve bi-tâatike an ma’siyetike... Amin!”²

**

Cuma günü bu duayı çokça okumanın pek çok fazileti vardır. “Allahümme innâ nes’elûke fıkhan fî’l-dini ve ziyâdeten fî’l-ilmi, ve kifâyeten fî’r-rızkı ve sıhhaten ve âfiyeten fî’l-bedeni, ve tevbeten kablel mevti, ve râhaten inde’l-mevti ve mağfireten ba’de’l-mevti ve lezzeten-nazari ilâ vechike’l-kerîm Ya Erhame’r-Râhimîn! Âmîn...”

**

Yine Cuma günü tövbe ve İstiğfara devam etmek ve şu şekilde dua etmek güzeldir.

“İlâhî abdûke’l-âsi etâke / Mukırren bi’z-zünûbi fekad deâke,
Fein tağfir fe-ente lizâke ehlün / Ve in tadrüd femer yerham sivâke.”

**

“İlâhî leste lil-firdevsi ehlen / Ve lâ akvâ alâ nârî’l-cahîmi,
Feheb lî tevbeten veğfir zünûbi / Feinneke ġâfiri’z-zenbe’l azîmi.”

Bu şekilde dua ve niyazda bulunarak Allah’a yalvaranı Allah imanla ve İslam üzere ölmesini nasip eder ve onu affederek cennetine alır.³

J. NAFİLE NAMAZLAR

Sünnet, nafil, hasen ve müstehab kelimelerinin anlamı müteradif olup aynı manayı ifade etmektedir. Nafil namazlar ikiye ayrılır.

Birincisi, cemaatle kılınması sünnet olmayanlardır. Bunların bir kısmı “Sünnet-i Hüda” olup farzlara tabi olan namazlardır. Bunun teşriinin hikmeti farzların noksanını tamamlamaktır. Bu da “Sünnet-i Mükked” ve “Sünnet-i Gayr-i Mükked” olarak ikiye ayrılır. Bir kısmı da farzlara tabi olmayan sünnetlerdir. Bunlar da “Tahiyyatu’l-Mescid Namazı” “Duha Namazı” “Tesbih Namazı” gibi namazlardır.

¹ Münzirî, Terġib ve Terhib, 2:29

² İânetü’t-Talibîn, 2:92

³ İânetü’t-Talibîn, 2:92

İkincisi, cemaatle kılınması matlup olan namazlardır. Bunlar da “Bayram Namazı” ve “Teravih Namazı” “Yağmur Namazı” “Hüsuf ve Küsuf Namazı” gibi toplu kılınan namazlardır.

1. Cemaatle Kılınması Sünnet Olmayan Namazlar:

a. Farzlara Tabi Olan Nafileler: Bu namazlar farzların noksanını tamamlar ve farzları ikmal ederler. Peygamberimiz (sav) “Kulun farzlarda eksiği olursa yüce Allah ‘Bu kulunun nafilelerine bakın ve eksiğini tamamlayın’ buyurur. Bunun üzerine onun farzının eksiği tamamlanır”¹ buyurdular.

Farza tabi olan sünnetler “Müekked” ve “Gayr-ı Müekked” olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Sünnet-i Müekked Olan Namazlar: Sabah namazından önce iki rekât, öğleden önce ve sonra ikişer rekât, Cuma’dan önce ve sonra dörder rekât, akşamdan sonra iki rekât, yatsı namazından sonra iki rekât ve sonra üç rekât “Vitr Namazı”dır. Toplam on üç rekâttır.

Sünnet-i Gayr-i Müekked Olanlar: Öğle namazından önce Müekked sünnetlere ilaveten iki ve sonra iki rekât, ikindi namazından önce dört rekât, akşam namazından önce iki rekât, yatsı namazından önce dört rekât olup toplam on dört rekâttır.

Bu namazların en faziletlisi “**Vitr Namazı**”dır.

Bu namazlara niyet ederken Müekked ve Gayr-i Müekked diye ayırmaya gerek yoktur.

Vitr Namazı:

Peygamberimiz (sav) “Ey Kur’an ehli, vitir namazını kılınız çünkü Allah tektir tek olanı sever”² buyurdular. Peygamberimizin (sav) diğer farz namazlar gibi devam ettiği bir sünnettir.³

İmam-ı Şafiye göre “Vitr Namazı” yatsı namazına tabi olan bir namazdır. Gece en son kılınan namaz olduğu için gecenin sonuna tehir etmek daha efdaldır. Vitr namazının en azı bir rekât ve en fazlası on bir rekâttır. Ancak tek sayılı rekâtla biten namaz olmasından dolayı tek namaz anlamına gelen “Vitr” adını almıştır. Peygamberimiz (sav) “Bir kimse tek bir rekât vitir kılmak isterse kılsın. Üç, beş, yedi, dokuz veya on bir rekât vitir kılabilirsiniz”⁴ buyurmuşlardır.

Vitr namazı Akşam Namazı gibi üç rekat olarak kılmak caizdir; ancak iki rekat kılıp selam vermek, sonra bir rekat kılmak İmam-ı Şafiye göre daha evladır. Ramazan-ı Şerifte cemaatle kılınan Teravih namazınsa sonra cemaatle kılmak sünnettir. Ramazan-ı Şerifin yarısından sonra sabah namazında olduğu gibi vitrin son rekâtında rükudan secdeye gitmeden ellerini kaldırıp “Kunut Duası” okumak sünnettir. Kunut duası “Allahümme innâ nesteînûke” “Allahümme İyyake na’büdü” dualarını önce ve “Allahümmehdinâ fimen hedeyte” duasını sonra okumak uygundur. İmamın Kunut Duasını yüksek sesle ve çoğul sigası ile okuması, cemaatin de sesli olarak “Âmin!” demeleri sünnettir.⁵

Vitr namazını üç rekat kılanın birinci rekatında “A’la Suresi” ikincisinde “Kâfirûn” üçüncü rekatında da “İhlas” ve “Muavvizeyn” surelerini okumak sünnettir.⁶ Namaz bitince üç defa “Sübhâne’l-Meliki’l-Kuddüs” demek ve sonunda “Subbuhun kuddüsün Rabbu’l-Melâiketi ve’r-Ruh” diye Allah’ı tesbih etmek de sünnettir.⁷

¹ Tirmizi, Salat, 188

² Ebû Davud, Salat, 336; Tirmizî, Vitr, 333

³ İbn Mâce, İkametü’s Salat, 114; Dârimi, Salat, 209

⁴ İbn Mâce, İkametü’s Salat, 123; Dârimi, Salat, 210

⁵ Tirmizî, Vitr, 341; İbn Mâce, İkametü’s Salat, 117

⁶ Tirmizî, Vitr, 341; Ebû Davud, Salat, 241

⁷ Tirmizî, Vitr, 341; Ebû Davud, Salat, 241

Nafilelerin en efdali bayram namazı, sonra kûsûf ve husuf namazı, sonra istiska/yağmur namazı, sonra vitir, sonra sabah namazının sünneti, sonra vakit namazlarına tabi olan namazlar, sonra teravih namazı, sonra kuşluk namazı, sonra tavaf ve ihram namazı, sonra tahiyyatu'l-mescit namazıdır.

b. Farzlara Tabi Olmayan Namazlar: Bu nafile namazlar farz namazlara ve vakitlerine tabi değildir. Bir nevi bağımsız namazlar denebilir. Bu namazları ikişer rekât olarak kılmak faziletlidir.

1. Duha (Kuşluk) Namazı: Güneş bir mızrak boyu yükseldikten sonra kılınmaya başlar ve istiva zamanına kadar devam eder. En az iki rekât en çoğu on iki rekâttır. Efdali sekiz rekâttır. Peygamberimiz (sav) “Her ay üç gün oruç tutmayı ve duha namazını ve yatmadan vitir namazını kılmayı”¹ tavsiye etmiştir.

2. Tahiyyatü'l-Mescit Namazı: Camiye giren biri oturmadan camiye hürmeten iki rekât namaz kılması sünnettir. Nitekim peygamberimiz (sav) “Sizden biri mescide girerse iki rekât namaz kılmadan oturmasın”² buyurmuşlardır. Ancak imam namaz kıldırıma başladıktan sonra herhangi bir namazı kılmak mekruh olup, imama uymak sünnettir. Yine cemaat için ikamet okunmaya başlarsa nafile namaza başlamak caiz değildir. Yine farz için kamet getirilmeye başlanmış ise nafile namaza duran şayet birinci rekâtın rûkuunu yapmamışsa ayakta selam vererek namazdan çıkması gerekir. Şayet birinci rekâtın rûkuunu yapmış ise bu durumda iki rekata tamamlar ve selam verip imama uyar.

3. Tesbih Namazı: Muayyen bir zamanı olmayan ama mübarek gecelerde kılınması büyük fazileti ve sevabı olan bir namazdır. Cemaatle de kılınsa da münferiden kılmak daha faziletlidir. Her rekatta 75 defa “Sübhanallahi ve'lhamdü lillahi ve lâ ilâhe illallahü vallahü ekber” denir. İki rekatta bir selam verilerek dört rekât kılınır. Böylece 300 tesbih okunmuş olur.

Her rekatta iftitah duasından sonra 15 defa, Fatiha ve zamm-ı sureden sonra 10 defa, rûkûda 10, rûkûdan kalkınca 10, secdede 10, iki secde arasında 10 ve ikinci secdede 10 defa okunur. İkinci rekatta Fatiha'dan önce 15, Fatiha ve zamm-ı sureden sonra 10 defa, rûkûda 10, rûkûdan kalkınca 10, secdede 10, iki secde arasında 10 ve ikinci secdede 10 defa okunur. Böylece iki rekatta 150 tesbih duası okunmuş olur.

Her okuyuşta “Sübhanallahi ve'lhamdü lillahi ve lâ ilâhe illallahü vallahü ekber” diye okunur, sonuncu okumada “ve lâ havle velâ kuvvete illâ billahil aliyyu'l-azîm” ilave edilir. ancak bu dua rûkûnlerde üçer defa okunan “Sübhone rabbiyel azîm” ve “Sübhone rabbiyel a'lâ” tesbihlerinden sonradır.

İslam bilginleri Tesbih Namazının çok değerli ve faziletli bir namaz olduğunu belirtirler.³ Bu namazın belli bir vakti yoktur. Her zaman kılınabilir. Hadislerde haftada, ayda, ayda, yılda veya hiç olmazsa ömürde bir defa olsun kılınması tavsiye edilmiştir.⁴

4. İstihare Namazı: Hayırlı bir işe teşebbüs edecek olan kişinin kalbinin mutmain olması ve Allah'tan hayırlı olmasını istemesi için kılınan bir namazdır. İki rekât olarak kılınır. Birinci rekatta “Kâfirûn Suresi”, ikinci rekatta ise “İhlas Suresini” okumak sünnettir. Sonunda şu dua yapılır. “Ey Allahım, ilmine güvenerek senden hakkımda hayırlısını istiyorum, gücüme güç katmanı istiyorum. Sınırsız lütfünden bana ihsan etmeni istiyorum, Ben bilmiyorum, ama

¹ Buhârî, Teheccüd, 33, Savm 60; Müslim, Müsâfirîn, 85, 86

² Buhârî, Salât, 60, Teheccüd 28; Müslim, Müsâfirîn, 69, 70

³ İbn Âbidîn, Reddû'i-Muhtâr, 5:27

⁴ Ebu Davud, Tavattu, 14; İbn-i Mace, İkame, 190

sen biliyorsun, ben güç yetiremem ama sen güç yetirirsin. Ey Allahım! Yapmayı düşündüğüm bu iş, benim dinim, dünyam ve geleceğim açısından hayırlı olacaksa, bu işi benim hakkımda takdir buyur, onu bana kolaylaştır, uğurlu ve bereketli eyle. Yok eğer benim, dünyam ve geleceğim için kötü ise, onu benden, beni ondan uzaklaştır. Ve hayırlı olan her ne ise sen onu takdir et ve beni hoşnut ve mutlu eyle!”¹

Bu duayı okuduktan sonra kalbi nereye temayül eder ve nerede rahat ederse onu yapar. Zira peygamberimiz (sav) “Hayır, kalbin tatmin olduğu ve rahat ettiği şeydir, şer ise kalbin rahatsız olduğu ve huzursuz olduğu şeydir”² buyurmuşlardır. Uyumak ve rüya görmek şart ve lazım değildir. Peygamberimiz (sav) tavsiye ettiği için bu namazı kılmak sünnettir.

5. Evvabın Namazı: Evvâbîn tövbe ve istiğfar ederek Allah’a yaklaşmak anlamına gelmektedir. Akşam namazından sonra yatsı namazına kadar dünya kelamı konuşmadan ibadet, zikir ve ilim ile meşgul olmak büyük fazilettir. Kulu Allah’a yaklaştırır. Peygamberimizin (sav) sünnetlerindendir. Akşam namazın kılıp tesbihatını yaptıktan sonra iki rekâtta bir selam vermek şartıyla en az iki en çok yirmi rekat namaz kılar. Efdali altı rekattır. Bu namaza “Evvabîn Namazı” denir.

Peygamberimiz (sav) “Kim akşam ile yatsı arasında altı rekât namaz kılsa Allah’ü teâla ona on iki senelik ibadet sevabını yazar”³ buyurmuşlardır. Bu namazı mescitte değil de cami ve mescitten eve geldiği zaman evde kılmak daha faziletlidir. Zira peygamberimiz (sav) “Evlerinizi kabir haline getirmeyin, namaz kılarak nurlandırın”⁴ buyurmuşlardır.

6. Abdest Namazı: Abdest aldıktan sonra Şafi’ye göre azaları kurulamak mekruhtur. Azaları silmeden ve kurumadan iki rekât namaz kılmak ise sünnettir.⁵ Bu namaza “Abdest Namazı” adı verilir. Bu abdestle azalar kurumadan herhangi bir nafil namaz kılınırsa bu da Abdest namazı yerine geçer.

7. Teheccüd Namazı: Gece uykudan kalkarak kılınan bir namazdır. En azı iki en çoğunun sınırı yoktur. Bu namaz peygamberimize (sav) farz ümmetine ise peygamberimize ittibaen nafil/sünnettir. Nitekim Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde peygamberimize (sav) hitaben “Gecenin bir vaktinde kalkıp Allah için namaz kıl, tâ ki Allah seni Makam-ı Mahmud’a yükseltsin”⁶ emredilmiştir. Peygamberimiz (sav) kendisi için farz olan bu namazın ümmetinin ümmetinin de nafil olarak kılmasını teşvik etmişlerdir.⁷ Nitekim peygamberimiz (sav) “Ey İnsanlar! Birbirinize selam veriniz, yemek yediniz, insanlar uykuda iken sizler namaz kılınız ve selamete cennete giriniz!”⁸ buyurmuşlardır. Gece namazları ikişer rekât kılındığı için⁹ Teheccüd namazı da ikişer rekatta bir selam verilerek kılınır.

Peygamberimiz (sav) gece namazını asla ihmal etmemiş ümmetini teşvik etmiş ve “Biriniz gece kalktığı zaman hafifçe iki rekât namaz kılsın”¹⁰ buyurmuşlardır. Gece çok rahatsız olduğu ve bu nedenle namaz kılamadığı zaman ertesi sabah onun yerine on iki rekat namaz kılarlardı.¹¹ Bu nedenle Hz. Ömer (ra) “Bir kimse gece okuduğu zikirleri ve kıldığı

¹ Buhari, Teheccüd, 25; İbn-i Mace, İkame, 188

² Müsned-i Ahmed, 4:194

³ Tirmizi, Mevâkıf, 204

⁴ Ebu Davud, Menâsik, 96

⁵ Buhari, Vudû, 14

⁶ İsrâ, 17:79

⁷ Müslim, Siyam, 202; Tirmizi, Mevâkıf, 207, Da'avât, 101

⁸ Tirmizi, Et’ime, 54; Kıyame, 42; İbn-i Mace, Et’ime, 1; İkamet, 174

⁹ Buhârî, Teheccüd, 10; Salât 84; Müslim, Müsâfirîn, 146, 147, 159

¹⁰ Müslim, Misafirîn, 197-198

¹¹ Müslim, Misafirîn, 140

namazları var da bunları tamamlayamadan uyur veya kalkamazsa sabah namazından sonra öğleye kadar okur ve tamamlarsa gece kılmış gibidir”¹ demiştir.

8. Tевbe Namazı: Büyük günaha giren birisi tövbe etmek ve tövbesinin kabul edilmesi için kıldığı ve akabinde o günahından tövbe ederek Allah’tan af ve mağfiret dilediği bir namazdır. Peygamberimiz (sav) “Günah işleyen bir adam bundan pişmanlık duyar da tövbe etmek isterse abdestini alır, sonra iki rekât namaz kılar ve Allah’tan af ve mağfiret dilerse Allah onun günahını affeder”² buyurmuşlardır. Çünkü yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Mü’minler fena bir şey yaptıkları veya nefislerine zulmettikleri zaman bunu çirkin görerek Allah’ı zikrederler ve günahlarının bağışlanmasını isterler”³ buyurur. İslam âlimleri bu günahların içinde kul hakkı olmayan ve dünyada cezayı gerektiren büyük günahların dışında kalan günahlar olduğunda ittifak etmişlerdir. Bir başka ayette yüce Allah “İyilikler kötülükleri giderir”⁴ buyurmaktadır.

2. Cemaat Halinde Kılınması Sünnet Olan Namazlar: Bu namazlar diğer nafîlelerden daha efdaldirler. Cemaatle toplu olarak kılınmaları da bu namazların şerefini artırmış ve İslam Alâmetleri sayılan “Şeâir-i İslâm” olmuşlardır. Bayram Namazları, Teravih Namazı ve Husuf, Kûsûf ve Yağmur Namazı bunlardandır.

a. Teravih Namazı: Bu namaz Ramazan-ı Şerifin sünnetlerindendir. Peygamberimiz (sav) zamanından günümüze bütün Müslümanlar bu namazı cemaatle kılmışlar ve itina ile korumuşlardır. Cemaatle kılınması ve fazileti konusunda “ümmeitin icmaı” vaki olmuştur.

Teravih namazının vakti “Yatsı Namazından” sonra “Vitr Namazından” öncedir. Bu nedenle Teravih namazına yetişenler imama uymayarak önce Yatsının farzını ve sünnetini kılmalıdır. Sonra yetiştikleri kadar teravih namazını cemaatle kılarlar.

İmam-ı Şâfi’ye göre farza tabi olmayan bütün nafîleler ikişer rekât kılındığı için Teravih Namazını da iki rekatta bir selam vererek ve dört rekatta iki rekât namaz kılacak kadar oturarak ve istirahat ederek kılınmalıdır. Dört rekâtta bir selam vererek kılmak caiz değildir. Ancak Hanefî imamın arkasında kılan bir Şâfiî imama uyduğu için “Hak Mezheplerini birbirine uyması” prensibinden dolayı caizdir. Ancak Şâfiî bir imam teravih namazını ikişer rekatta selam vererek kıldırmalıdır. Tek başına kılan bir Şâfiî de ikişer rekatta selam vermelidir, aksi caiz değildir. Nitekim peygamberimiz (sav) “Gece namazları ikişer rekattır”⁵ buyurmuşlardır.

Teravih Namazı Sünnet-i Müekkededir. Yirmi rekâttır. Peygamberimiz (sav) “Kim inanarak ve sevabını Allah’tan umarak teravih namazını kılsa geçmiş günahları bağışlanır”⁶ buyurmuşlardır. Ömer b. Abdülaziz zamanında Medine halkının otuz altı rekât teravih namazı kıldıkları rivayet edilmiştir.⁷ Sahih hadis kitaplarında geçen rivayetlere göre peygamberimiz (sav) teravih namazını kılmayı emredince sahabeler onunla beraber teravih namazı kıldılar. İkinci gece cemaat daha da çoğaldı ve peygamberimizle beraber teravih kıldılar. Üçüncü gece Mescid-i Nebevi teravih Namazı kılanlara dar geldi. Bunun üzerine peygamberimiz (sav) sekiz rekât teravih kılarak hâne-i saadetlerine çekildiler. Dördüncü gece peygamberimiz (sav) teravih namazına çıkmadılar. Ertesi sabah peygamberimiz (sav) “Teravih namazına olan iştiağınızı biliyorum, ancak sizin teravih namazına gösterdiğiniz ilgi ve rağbetten dolayı farz

¹ Müslim, Müsâfirîn 142; Ebû Dâvûd, Tatavvu 19; Tirmizî, Cum'a 56

² İbn-i Mâce, İkâme, 193; Ebu Davud, Vitr, 26

³ Âl-i İmran, 3:135

⁴ Hud, 11:114; Tirmizi, Salat, 181

⁵ Buhârî, Teheccüd, 10; Salât 84; Müslim, Müsâfirîn, 146, 147, 159

⁶ Buhari, İman, 37

⁷ İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, 1:334; Tecid-i Sarih, 4:96

olacağından korktum ve gece teraviye çıkmadım” buyurdular.¹ Bu nedenle bir kısım ulema Teravih Namazının sekiz rekât kılınması gerektiğini söylemişlerdir. Ancak cumhur-u ulema ve muhaddisine göre teravih namazı yirmi rekâttır.² Hz. Ali (ra) ve Emevi Halifesi Ömer b. Abdülaziz (ra) valilere gönderdiği “Emirnâme ve Genelge”lerde Teravih Namazının yirmi rekât olarak kılınmasını ve terk edilmemesinin emretmişlerdir.

Teravih namazı Hz. Ömer (ra) zamanına kadar gerek cemaatle gerekse dağınık halde kılınmaktaydı. Kimi evinde kimisi de camide kılıyordu. Hz. Ömer (ra) bu dağınıklığa bir son vermek için hep beraber yirmi rekât olarak kılınmasını emretti. Hz. Ömer’in (ra) içtihi olarak ondan sonra Camide cemaatle kılınmaya başlandı.³

Her şehirde en az bir yerde cemaatle ve aceleyle getirmeden teenni ile teravih kılmak sünnet-i kifâyedir. Her dört rekât kılındıkça iki rekât namaz kılacak kadar bir zaman oturup zikir ve tesbih ile meşgul olmak ve salavat getirmek sünnettir. Kâbe’de namaz kılalar ise bu arada bir tavaf yapabilirler.

b. Bayram Namazı: Bayram namazı Şeâir-i İslam’dan olup senede iki defa iki rekât olarak Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramının birinci günü kuşluk vaktinde kılınır. Peygamberimiz (sav) Medine’de Yahudi’lerin bayram yaptıklarını görünce “Allah bu ümmete onlardan daha hayırlı iki bayram ihsan buyurmuştur. Ramazan ve Kurban Bayramı”⁴ buyurarak iki bayram ilan etmiştir.

Bayram’ın başlaması Bayram Namazı’nın kılınması iledir. Bayram Namazı İmam-ı Şafiye göre erkek, kadın, hür ve köle herkes için “Sünnet-i Müekkede”dir. Cemaat halinde kılınması da Sünnet-i Müekkede’dir. Ancak namaza yetişemeyen erkek ve kadınlar için de münferiden öğle vaktine kadar kılınabilir.

Bayram Namazı’nın vakti güneşin doğup bir mızrak yükselmesinden sonra zeval vaktine kadardır. Her iki Bayram Namazının ezanı ve kameti yoktur. Kamet yerine “Essalâte Câmia” yani “Namaz için toplanın” diye nida edilir.

Namazın Kılınış Şekli: “Niyet ettim iki rekât bayram namazını kılmaya, uydum hazır olan imama Allah için “Allahü Ekber” diye “İhram ve İftitah” tekbirinden sonra İftitah duası “Veccehtü” veya “Sübâneke” okunur. Sonra ellerini omuza kadar kaldırarak yedi tekbir alınır. Tekbirlerin arasında kendi işiteceği kadar “Sübhanallahi ve’l-hamdü lillahi ve lâ ilâhe illallahü vallahü ekber” demek sünnettir. Sonra Eûzü-Besmele çekilir Fatiha ve Zamm-ı Sure okunur. Rukû ve secdeden sonra ikinci rekata kalkılır. Fatiha’dan önce beş tekbir daha alınır. Fatiha ve zamm-ı sure okunur ve rukûa gidilir ve secdelerden sonra teşehhüt okunup selam verilir.

İhram tekbiri dışındaki zaid tekbirler namazın rükünlerinden değil, heyetinden olduğu için tamamının veya bir kısmının terk edilmesi namaza zarar vermediği için şafi olan biri Hanefî imama uyar. Hanefî imamın aldığı üçer tekbir şafiye göre eksik olsa da bayram namazının sıhhatine engel değildir.

Bayram Namazının Sünnetleri:

1. Hacılar hariç cemaatle kılınması,
2. Birinci rekâtta fatihadan önce yedi tekbir almak.
3. İkinci rekâtta kalkma tekbirinden başka fatihadan önce beş tekbir almak.
4. Tekbirlerde ellerini kulaklarına kadar kaldırıp göbeğin üzerine bağlamak.

¹ Buhari, Teheccüd, 57

² Fethu’l-Kadir, 1:333-334

³ İbn-i Ebi Şeybe, Musannef, 2:163-164

⁴ Ebû Davûd, Salat, 239, Neseî, l’deyn, 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3: 103, 178

5. Tekbirler arasında “Sübhanallahi velhamdü lillahi ve lâ ilâhe illallahü vallahü ekber” demek.
6. Birinci rekatta “Sebbihisme Rabbike’l-a’lâ” ikinci rekatta “Hel etâke hadîsü’l-gâşiye” suresini okumak.
7. Kıraati açıktan okumak.
8. Namazdan sonra imamın Cuma Hutbesi gibi iki hutbe okuması.
9. İmamın birinci hutbede dokuz, ikinci hutbede yedi tekbir getirmesi ve cemaatin de buna iştirak etmesi.
10. Ramazan Bayramında fitre ve zekât ahkâmını, Kurban bayramında Kurban ahkâmını tavsiye etmesi.
11. Bayram gecelerini ibadet ve zikirle geçirmesi. Peygamberimiz (sav) “Bayram gecesini ihya eden kimsenin kalbi ölmez” buyurmuşlardır.
12. Bayram namazına gusül abdesti alarak gitmek.
13. Namaza gitmeden güzel elbiseler giymeleri ve güzel kokular sürünmeleri.
14. Namaza uzun yoldan gitmek ve eve dönüşte kısa yolu tercih etmek.
15. Elinden geldiği kadar Arefe ve Bayram gününde sadaka vermek.
16. Bayram namazından önce küsleri barıştırmak.
17. Ramazan bayramı namazına orucunu açıp bir şeyler yiyerek gitmek, Kurban bayramında ise yemeden gitmek ve kurban eti ile iftar etmek.
18. Ramazan Bayramını geciktirmek, kurban bayramını ise tacil etmek.
19. Kurban bayramının Arefe günü sabah namazından bayramın dördüncü günü ikinci namazına kadar “Teşrik Tekbirleri” getirmek. Bu tekbirleri farz namazların arkasından getirmek “Sünnet-i Müekked” diğer nafîle namazların arkasından getirmek ise menduptur.
20. Tekbir siygası şöyledir: “Allahü Ekber, Allahü Ekber, Allahü Ekber. Lâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Allahü ekber ve lillahi’l-hamd. Allahü ekber kebîren ve’l-hamdü lillahi kesîren ve sübhânallahi bükraten ve asîlâ. Lâ ilâhe illallahü vallahü ekber Allahü ekber ve lillahi’lhamd.” Bu tekbiri namazlardan sonra okunduğu gibi yolda, çarşıda pazarda okumak da sünnettir.
21. Bayramlaşmak, musafaha etmek ve güler yüz göstermek, misafire ikram etmek sünnettir. Bayramlarda büyüklerin ve din bilginlerinin eli öpülür. Zenginliğinden ve makamından dolayı el öpmek ise mekruhtur. Kerem ve fazilet sahibi insanların önünde kalkmak ve saygı göstermek de sünnettir.

c. Kûsuf ve Husuf Namazı: Kûsuf güneş tutulması, husuf ise ay tutulması demektir. Kûsuf ve Husuf namazı ayet, hadis ve icma ile sabittir. Yüce Allah “Gece ve gündüz Allah’ın varlık ve birliğinin delillerindendir. Sizler güneş ve ay için secde yapmayın; ancak onları yaratan Allah için secde edin”¹ buyurarak delalet-i zanniye ile husuf ve kûsuf namazına işaret etmiştir.

Peygamberimiz (sav) Hz. İbrahim’in vefat ettiği günü güneş tutulması oldu. Sahabeler de birisinin ölümü ile güneş tutulduğunu söylediler. Bunun üzerine peygamberimiz (sav) “Güneş ve ay Allah’ın ayetlerinden iki ayettir. Herhangi bir kimsenin ölümü veya hayatı için tutulmazlar. Bunu gördüğünüzde namaz kılınız. İçinde bulunduğunuz şeyin zail oluncaya kadar dua ediniz”² buyurdular.

Kûsuf ve Husuf namazı için ezan ve kamet yoktur. İki rekat olarak kılınır. Halka haber verilerek cemaatle kılınması sünnettir. Ferdi olarak da kılınabilir. Kûsuf namazı gündüz olduğu için kıraati gizlidir. Husuf namazı ise gece olduğu için kıraati açıktan okunur. Namazdan sonra hutbe okumak sünnettir. Hutbede tövbe etmenin, günahlardan ve

¹ Fussilet, 41:37

² Buhari, Kusuf, 1

kötülüklerden sakınmanın önemi, güneş ve ayın Allah'ın ayetleri olduğu gibi hususlarda nasihatlerde bulunmak sünnettir.

Ay ve güneş tutulması bitince namaz vakti de bitmiş olur.

Zelzele, devamlı yağmur, şiddetli rüzgâr gibi musibet ve âfetlerde bunların ref'i ve def'i için münferiden namaz kılmak ve yalvarmak sünnettir. Cemaat halinde kılmak doğru değildir.

d. Yağmur Namazı: Kıtlik ve kuraklık zamanında ve yağmura ihtiyaç olduğu zaman üç şeyi yapmak sünnettir. Münferiden veya cemaat halinde yağmur için dua etmek, farz namazların akabinde dua etmek ve en faziletli olanı da namaz kılıp hutbe okumaktır.

Müslümanların başında bulunan amir namaza çıkmadan önce halka üç gün oruç tutmalarını, sadaka vermelerini ve tövbe etmelerini emreder. Dördüncü günü oruçlu olarak iş elbiseleri ile mütevaziyane, yaşlılar, çocuklar ve hayvanları ile namaz kılınacak yere getirilir ve toplanılır.

Yağmur Namazının Kılınması:

Yağmur namazı aynen Bayram namazı gibi kılınır. Birinci rekatta fatihadan önce yedi tekbir, ikinci rekatta da fatihadan önce beş tekbir alınır. Birinci rekatta "Kaf Suresi" ikinci rekatta ise "İkterebe" surelerini okumak sünnettir.

Namazdan sonra iki hutbe okunur. Birincisinde tekbir yerine dokuz defa istiğfar, ikincisinde ise yedi defa istiğfar edilir. Birinci hutbede şu duayı okumak da sünnettir. "Allahümme eskinâ ğaysen muğîsen, henîen, merîen, ğadegan, merîen, ğadegan mecellelen, sehhan, tabekan, dâimen. Allahümme eskinâ'l-ğayse velâ tec'alnâ maa'l-gânitîn. Allahümme innâ nestagfiruke inneke künte ğaffâren fe ersele's-semâe aleynâ midrârâ"

Sonra Hz. Âdem, Nuh, Mûsâ ve Yunus'un (as) duâlarıyla dua eder. "Rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve in lem tağfirîlenâ ve terhamnâ lenekûnenne mine'l-hâsirîn. Ve illâ tağfir lî ve terhamnî ekûn mine'l-hâsirîn. Rabbi innî zalemtü nefsi fağfirîlî, fe ğafere lehû, innehû hüve'l-ğafûru'r-Rahîm."

Yağmur Namazının Sünnetleri:

1. İmanın birinci hutbede yüzünü cemaate dönerek açıktan dua etmesi, ikinci hutbede yüzünü kıbleye çevirerek gizli dua etmesi sünnettir. Cemaat açık duaya açıktan "Âmin!" derler, gizli dua edince kendileri de gizli dua ederler.
2. Gök gürlerse "Sübhâne men yüsebbihu'r-ra'de bihamdihî ve'l-melâikete min hîfetihi" diye tesbih okumak. Yağmur çok yağarsa "Allahümmec'al sebebe rahmetike velâ tec'al sebebe azabike. Allahümme havâleynâ ve lâ aleynâ" diye dua etmek sünnettir.
3. Yağmur namazındaki duâlarda ve belâların def'i için yapılan dualarda ellerin sırtını yukarıya çevirip avuç içlerini aşağı tutarak dua etmek sünnettir.

Yağmur namazını beldenin amirinin kıldırması daha iyidir. Yağmursuzluk bu namazın vaktidir, yağarsa vakit çıkmış olur. Yağmur yağana kadar bu namaza devam edilir. Halk yağmur namazı için toplanır da namaz kılmadan yağmur yağarsa bu durumda şükür namazı kılınır.

SEFER/YOLCULUK AHKÂMI:

İslam dini namaz ve oruç gibi ibadetlerin ifasında yolcu ve misafirlere bazı kolaylıklar ve ruhsatlar tanımıştır. Yaklaşık 144 km uzağa giden bir yolcu gittiği yerlerde misafir olduğu için yolculuğun ve garipliğin verdiği sıkıntı sebebiyle oruç tutması, Cuma namazını kılması ve vakit namazları konusunda çeşitli dini ruhsatlardan faydalanabilir.

1. Yolcu ve misafir oruç tutmayabilir. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerimde "Oruç sizlere farz kılındı. Hasta ve seferî olanlar oruç tutmayabilirler ve tutmadığı oruç sayısınca diğer günlerde tutar. Bununla beraber oruç tutmanız sizin için daha

hayırlıdır”¹ buyurarak seferî olanın oruç tutup tutmamasında muhayyer olduğu, tutmasının ise daha hayırlı olacağını belirtir. Bu ifadelerden İmam-ı Şafî (ra) seferinin oruç tutmamasının emir değil ruhsat olduğunu söylemiştir.

2. Misafir dört rekât namazı kısaltarak iki rekât olarak kılabilir. Bu da İmam-ı Şafîye göre oruç gibi ruhsattır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim “Sefere çıktığınız zaman küffarın fenalığından korkarsanız namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur”² buyurmaktadır. İmam-ı Şafî (ra) bu ayette namazın kısaltılmasının kat’iyyu’d-delâle bir emir olmadığını ve düşmandan korunmak için bir ruhsat olduğunu belirterek peygamberin (sav) sünneti olduğu görüşündedir.
3. Gerek oruç konusunda gerekse namazın kısaltılması konusunda inisiyatif tamamen namaz kılıp oruç tutacak olan mü’mine bırakılmış olduğu konusunda İslam bilginleri görüş belirtmişlerdir. Hanefî uleması ise bu hususun Allah’tan bir bağış olduğu ve ruhsat değil azimet olduğu konusunda fikir belirtmişlerdir. Hanefîler Hz. Aişe’nin (ra) görüşünü esas alırken, diğerleri ise Hz. Ömer’in (ra) seferde bunun Allah’ın bir hediyesi olduğu görüşünü kabul etmişlerdir. Bu nedenle Şafîi ve Hanbelîlerde seferde namazı kısaltarak kılmak kişinin tercihi ve yolculuktaki durumuna bırakılmıştır.
4. Şafîi ve Malikîlere göre bir yolcu bir belde dört günden fazla kalmaya niyet ederse mukim sayılır ve namazlarını kısaltması caiz olmaz. Bu süre İmam-ı Azam’a göre on beş gündür.
5. Namaz cemaatle kılındığı zaman mukim olan seferî olana, yolcu olan da mukim olana uyar. Yolcu, misafir ve seferî olan mukime uyduğu zaman dört rekâtli namazı mukim gibi tam olarak kılar ve tamamlar.
6. Yolcu vatanına, ikamet ettiği yere dönünce yolculuğu ve seferiliği biter. Bu konuda üç vatan tarifi yapılabilir.

a) Vatan-ı Aslî: Bir insanın doğup büyüdüğü, evi ve mülkünün olduğu ve yaşadığı asıl memleketidir. Devamlı olarak yaşadığı yere gerçek vatan, yani vatan-ı aslî denir. Böyle bir yerde seferilik asla cari olmaz. Bir iş için dışarıya giden döndüğü anda seferiliği kalkar.

b) Vatan-ı İkâmet: Yolcu ve misafirin dört günden fazla kalıp sonra döneceği ve işinin bir hafta, bir ay gibi sürede işini bitirip döneceği yer. Böyle bir yere gelen kimse dört gün ve daha fazla geçici olarak kalacağı için seferî sayılmaz. Yeniden sefere çıkınca vatan-ı ikamet son bulur ve seferilik başlar. Yeniden oraya dönmekle vatan-ı aslî gibi seferiliği bitmez. Şafî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre bir kişi dört gün yani 20 vakitten fazla kalmaya niyet eden kimse mukim sayılır. Seferî sayılmaz ve namazını kısaltamaz ve orucunu tutmazlık edemez.

c) Vatan-ı Süknâ: Bir yolcunun aslî vatanından 144 km uzak bir belde dört günden az kalacağı veya işinin ne zaman bitip gideceği belli olmayarak kaldığı yere “vatan-ı süknâ” denir. Seferilik ahkamı yolda ve “Vatan-ı Süknâda” geçerlidir.

7. İmam-ı Şafî’ye göre yolcu öğle ile ikindiye, akşam ile yatsıyı duruma göre “cem-i takdim ve cem-i tehir ederek” birleştirip kılabilir. Bunun da şartları vakit geçmeden niyet etmek ve tertibe riayet etmektir.
8. Yolculuğa çıkan kimsenin seferiliği şehrin çıkışında başlar ve şehre girişte biter.

¹ Bakara, 2:283-284

² Nisa, 4:101

9. Seferinin mesh müddeti üç gün üç gece yani 72 saattir.

Dine Göre Seferi Sayılma Şartları:

Dine göre bir kimsenin seferi sayılması ve dinin ruhsatından istifade etmesi için aşağıda belirtilen şartları taşıması gerekir.

1. Gerek dini, gerekse dünyevi bir amaç ve faydayı takip ederek yolculuğa çıkmış olmasıdır. Kişi nereye gideceğini ve ne yapacağına karar vermeden binlerce km. yol katetmiş olsa seferî sayılmaz. Bir şeyi aramak amacı ile çıkan onun nerede bulacağını bilmeden arayarak gezse seferî sayılmaz.
2. Yolculuğun iş takibi, ticaret, hac, cihad ve sıla-ı rahim gibi meşru bir amaç için olması şarttır. Gayr-i meşru bir amaç için yola çıkan seferi sayılmaz. Bu nedenle birini öldürmek, bir suçtan kaçmak ve hırsızlık yapmak amacı ile yola çıkan seferi sayılmaz. Alacaklısından kaçan bir yolcu da seferi sayılmaz. Meşru bir amaç için çıktığı halde yolda büyük günaha girse amaç ve niyet masiyet işlemek olmadığı için seferiliği düşmez.
3. Yolculuğunda gideceği yeri önceden tesbit etmiş olmalıdır. Bu gideceği yerin de en az seferilik müddeti olan 144 km uzakta olması gerekir. Komutanın emrinde bulunan bir askerin veya amirin işini takip için yanına aldığı memur amir ve komutan tarafından gideceği yer söylenmemiş ise seferi sayılmaz. Çünkü işin nerede biteceği ve nereye gideceği belli değildir. Ancak dönüşte geleceği yer belli olduğu ve bu da 144 km'den fazla olursa seferi hükümlerine uyabilir.
4. Misafir mukim bir imama uyduğu takdirde mutlaka namazını dört rekât olarak kılmak zorundadır.
5. Misafirin namazını kısaltabilmesi için mutlaka ihram tekbirinden önce namazı kısaltacağına niyet etmelidir. Namaz içinde niyetinden şüpheye düşür, acaba kısaltmaya niyet ettim mi, etmedim mi derse namazı kısaltamaz tam olarak dört rekât kılması gerekir.

Bir misafirin ve yolcunun yolculuğu beş şekilde sona erer:

1. Gideceği yerde dört günden fazla kalmaya niyet etmesiyle,
2. Dört günde bitmeyecek bir işinin çıkması ve işin uzayacağının anlaşılması,
3. Yolun yarısından geriye dönmesi,
4. İşinin bitmesi ile yolculuğa son vermiş olması,
5. Memleketine dönmesi.

Namazları Cemetmek:

Namazları cemetmek ancak iki durumda caizdir. Birincisi yolculukta, ikincisi ise Hac mevsiminde Arafat'ta ve dönüşte Müzdelife'dedir. Nitekim peygamberimiz (sav) Tebük gazasında cem-i te'hir yaparak ikindi vaktinde öğle ile ikindiye beraber ve yatsı vaktinde akşam ile yatsıyı beraber kıldırmıştır.¹ Yine Veda Haccında Arafat ve Müzdelife'de namazları cem etmiştir.²

Yolculuk durumunda öğleyi ikindiye, akşamı yatsıya tehir etmek, istirahat halinde ise ikindiye öğleye, yatsıyı akşama takdim etmek daha efdaldır. Arafat'ta ise ikindiye öğleye takdim ederek öğle vaktinde, dönüşte Müzdelife'de akşam ile yatsıyı cem-i tehir ile yatsı vaktinde kılmak daha fazilettir.

Hasta olup yatağından kalkamayan kişi geçici olan hastalığı zamanında cem-i takdim ve cem-i tehir ile namazlarını cemedebilir. Hasta olan hastalığı esnasında özürlü sayılacağı Şafi bilginlerince kabul edilmiştir.

¹ Ebû Dâvûd, Salat-üs Sefer: 5; Muvatta, Kasr-us Salat, 1, 2; Nesâî, Taksirus Salat, 1

² Buhari, Hac, 99; Nesâî, Taksirus Salat, 4

İmam-ı Azama ve Hanefi Mezhebine göre ise Hac mevsiminde Arafat ve Müzdelife dışında namazları cem ederek kılmak caiz değildir. Ancak Şafiler seferde ve hastalıkta da cem yapılabileceğine hükmetmişlerdir.

Cem-i Takdim: İkindiyi öğle ile birleştirerek öğle vaktinde, yatsıyı öne alarak akşam namazı ile akşam vaktinde kılmaktır. Bunun dört şartı vardır:

1. Niyet etmek. İlk namaz vakti çıkmadan takdim mi, tehir mi ederek birleştireceği hususunda kalben niyet etmektir. Vakit çıktıktan sonra birleştirme niyeti olmaz. Kaza kılması gerekir.
2. Tertibe riayet etmek, önce gelen namazı önce kılmak, sonra gelen vaktin namazını sonra kılmaktır. Aksi takdirde her iki namaz da sahih olmaz. İâdesi gerekir.
3. Her iki namaz arasında iki rekât namaz kılacak kadar zamandan fazla ara vermemektir. Ancak iki namaz arasında abdest alınmasında, teyemmüm ve kamet getirilmesinde beis yoktur.
4. Her iki namazı kılıp bitirene kadar sefer halinin devam ediyor olması şarttır.

Cem-i Tehir: Öğle namazını ikindi namazı ile ikindi vaktinde, akşamı yatsı vaktinde yatsı ile birleştirerek kılmaktır. Bunun da iki şartı vardır:

1. Birinci namaz vaktinde ikinci namaz vaktine tehir edeceğine niyet etmek. Bu niyeti ilk vakitte ihmal ederse hem günahkâr olur, hem kaza namazı olarak kılması gerekir.
2. Her iki namazı kılıp bitirene kadar yolculuğun devam ediyor olması şarttır.

ÖNEMLİ BİR KONU:

Yolculukta kısaltılan namaz dört rekâtlı farz namazlardır. Öğle, ikindi ve yatsı namazının dört rekât farzları iki rekât olarak kılınması ruhsattır. Nafile namazların kısaltılması ise söz konusu değildir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, nafile namazlar ikişer rekât olduğu için kısaltma söz konusu olamaz. İkincisi de, nafile namazların ve sünnetlerin kısaltılması bahis konusu değildir. Kişi sünnetleri kılarısa sevabından ve faziletinden istifade eder, kılmazsa sorumluluğu yoktur; ancak sevabından ve faziletinden mahrum kalır.

Bununla beraber seferde peygamberimizin (sav) sünnetleri terk ettiği vaki değildir. Nitekim Berâ b. Âzib (ra) “Resulullah (sav) ile on sekiz seferde beraber bulundum öğleden önce kıldığı iki rekât sünneti hiç terk ettiğini görmedim”¹ demiştir. Abdullah b. Ömer (ra) da peygamberimiz (sav) ile beraber çıktığı seferlerde sünnetleri tam olarak kıldığını ifade etmiştir.²

Akşam namazı gündüzün vitri olduğu için kısaltılmadan üç rekât olarak kılınır.³

NAMAZLA İLGİLİ DİĞER HUSUSLAR:

1. SECDE-İ SEHİV:

Secde-i Sehev, namazda yanlış secdesidir. Ümmet-i Muhammed’e hastır. Farz ve nafilerde namazdaki yanlışlardan dolayı secde-i sehev yapmak sünnettir. Yapılmazsa namaz bozulmaz ancak eksik ve noksan olur. Peygamberimiz (sav) bir defasında öğle namazının ikinci rekâtında oturmadan kalktı, sonra sehev secdesi yaptı. Böylece sehev secdesi meşru kılınmış oldu.⁴

Secde-i sehev iki secdeden ibarettir. Yeri ise, son teşehhütten sonra selamdan öncedir. nitekim peygamberimiz (sav) buyurdular: “Biriniz namazda şüpheye düşerse doğrusunu

¹ Ebu Davud, Salat-ı Sefer, 6

² Tirmizi, Salat, 393

³ Nesai, Taksiru’s-Salat, 5

⁴ Buhârî, Salât, 88; Sehv, 5; Müslim, Mesâcid, 97, 99; Tirmizî, Mevâkîf 175; Nesâî, Sehv, 22

araştırsın ve namazını kanaatine göre tamamlasın, sonra selam versin ve sehiv secdesi yapsın.”¹ Yine buyurdular: “Biriniz namazı dört rek‘at mı yoksa üç rek‘at mı kıldığında şüpheye düşerse, şüpheyi atsın ve yakînen bildiğine göre davranıp namazını tamamlasın. Selâm vermeden önce iki secde yapsın. Eğer beş kılmış ise bu secdeler namazına şefaâtçi olur, eğer namazını tam kılmış ise, bu secdeler şeytanın uzaklaştırılmansa vesile olur.”²

2. Namazda Secde-i Sehiv gerektiren hususlar:

1. Kasten ve unutarak namazın bazı cüzlerinden birini terk etmek,
 - a. İlk teşehhüdü ve teşehhütte okumayı terk etmek. Bilerek veya bileyerek teşehhüdü terk eden sehiv secdesi yapmakla mükelleftir.
 - b. Kunut duasını okumayı unutmak. Gerek Sabah namazının farzında gerekse Ramazanın on beşinden sonra vitir namazının son rekatında kunutu okumayı unutmak. Bu durumda imam terk ederse cemaat de terk eder, sonunda sehiv secdesi ile tamamlanmış olur.
 - c. İlk teşehhütte salâvatı terk etmek,
 - d. Son teşehhütte âline salâvatı terk etmek.
2. Kasten yapıldığı ve terk edildiği zaman namazı bozan bir şeyi unutarak terk etmek. İtidali sehven terk etmek ve uzatmak gibi... Bir kimse unutarak birinci teşehhüde oturmayıp kalktıktan sonra oturması câiz değildir. Ancak oturmaya daha yakın ise oturur, kıyama daha yakın ise oturmaz ve dört rekât namaz kıldıktan sonra sehiv secdesi yapar.
3. Bazı sünnetleri yapıp yapmama konusunda şüpheye düşmek. İmam-ı Şafiye göre sünnet-i müekkedeyi terk etmek sehiv secdesi gerektirmektedir.
4. Namazı kaç rekât kıldığı konusunda şüpheye düşmek. Bu durumda azı esas alır ve buna göre namazı tamamlar. İki mi üç mü diye şüpheye düşse iki kıldığını esas alır kılması gerekeni tamamlar ve sonunda sehiv secdesi yapar.

Hanefi’ye uyan bir şafinin kunut duasını terk etmesinden dolayı imam selam verdikten sonra sehiv secdesi yapması sünnettir. Ancak bu cehalet döneminde yanlış anlaşılacağı için terki evlâdır. Ancak Hanefi’ye tabi olan bir Şafii imam secdeye gitmeden önce kunut niyeti ile “Rabbenâ lekel hamd” dedikten sonra “Rabbiğfir verham ve ente erhamürrâhimîn” diye dua ederek secdede imama yetişmesi kafidir. Bunu da yapmasa imama uyduğu için sehviden veya terkinden dolayı sorumlu olmaz ve bir şey lâzım gelmez.

İmam yanılırsa sehiv secdesi yapar cemaat de buna uyar. Ancak imam cemaatin çokluğundan ve yanılma ihtimali daha çok olacağı ve cemaatin karıştıracığı endişesi taşıyorsa secde-i sehvi terk eder. Bu nedenle Cuma Namazında secde-i sehvi terk etmek daha evlâdır.

3. Sehiv Secdesi Nasıl Yapılır:

Selamdan önce tekbir getirerek namazdaki gibi iki secde yapar. Secdede ve ka’dedeki okumalarını da aynen yapar ve selam verir. Hanefi mezhebinde ise cemaatle kılan tek tarafa selam verir ve secdeye gider, münferit kılan ise iki tarafa selam verir ve sonra secdeleri yapar. Şafii mezhebinde ise ilk selamı vermek namazdan çıkmak anlamına geldiği için selam vermeden tekbir getirerek secdeye gidilir.

Secdede üç defa “Sübhâne Rabbiye’l-a’lâ” dedikten sonra “Sübhanellezi lâ yenâmu ve lâ yeshû” (Uyumayan ve unutmayan Rabbimi tesbih ve tenzih ederim) demek evlâdır.

2. SECDE-İ TİLÂVET

¹ Buhari, Salât, 31

² Buhari, Sehv, 6-7

Kur'ân-ı Kerimde geçen secde ayetlerini okuyan ve dinleyenin secde yapması sünnet-i müekkededir. Peygamberimiz (sav) “Âdemoğlu secde âyetini okuyup secde edince, şeytan ağlar ve 'Vay benim halime! Âdemoğlu secde etmekle emrolundu ve hemen secde etti; cennet onundur. Ben ise secde etmekle emrolundum, ama secde etmekten kaçındım, bundan dolayı cehennem benimdir' diyerek oradan kaçır”¹ buyurmuşlardır.

2.1 On dört secde ayeti vardır. Bu ayetleri okuyanın secde etmesi İmam-ı Şafiye göre sünnet olup terki doğru değildir. Peygamberimiz (sav) secde ayeti okununca secde ederdi, sahabeler de kendisi ile beraber secde ederlerdi. Nitekim Ebu'd-Derdâ (ra) “Resulullah (sav) ile beraber on bir defa tilavet secdesi yaptım. Necm Suresindeki secde bunlardan biridir”² buyurmuşlardır.

2.2 Tilavet ve şükür secdesi tek bir secdedir.

Secde ayetini okuyan “Neveytü en escüde secde-i tilâveten teveccühen ile'l kıbleti” diye niyet eder. Ellerini kaldırarak iftitah tekbirini “Allahü Ekber” diye alır ve secdeye gider. Üç defa “Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ” dedikten sonra “Seceddü lirrahmân. Âmentü birrahmân. Feğfir lî zünûbî yâ Rahmân” der ve “Allahü Ekber” diye tekbir getirerek secdeden kalkıp oturur ve sağa sola selam verir. Sonra ellerini kaldırır ve “Semi'nâ ve ata'nâ, ğufraneke rabbenâ ve ileyke'l-masîr” der.

Namazda secde ayetini okuyan ise, niyet etmeden ve el kaldırmadan tekbir alıp secdeye varır ve tekbir alarak kalkar kaldığı yerden kıraatine devam eder.

2.3 Secde-i tilavetin üç rüknü vardır: Niyet etmek, tekbir getirmek ve selam vermek. Şartları ise hadesten ve necasetten taharet ve setr-i avrettir.

Hac Suresinin 77. âyeti “Ey İman edenler! Rukû ve secde ederek Rabbinize ibadet edin. Hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz”³ ayeti İmam-ı Şafi'ye göre secde ayetidir. Hanefi ulemasına göre bu ayet secde ayeti değildir. Sad Suresindeki Secde ayeti ise “Secde-i Şükür” ayeti olarak kabul edilmiştir.

Secde ayeti tekrar edilirse secde de tekrar edilir. Ancak mekan ve zaman değişmez de öğrenmek ve ezberlemek amacı ile tekrar edilirse bir secde yeterlidir.

Secde ayetini işiten veya ezber okuyan abdesti yoksa veya secde o anda mümkün değilse dört defa “Sübhanallahi ve'l-hamdü lillahi ve lâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyu'l-azîm” demesi menduptur. Daha sonra secdesini kaza eder.

3. SECDE-İ ŞÜKÜR

Yüce Allah kuluna mal ve evlat gibi çok değerli bir nimet verdiği ve kulunu sevindirdiği zaman şükür secdesi yapması sünnettir. Alenen yapılması ise müstahabdır. Şükür secdesi aynen tilavet secdesi gibidir. Ancak secdede “Sübhâne rabbiye'l-a'lâ” dedikten sonra “Elhamdü lillahi hamden yuvâfî niamehu ve yükâfî mezidehu” “Alhamdü lillahi ala külli hâl” demesi ve Allah'a hamd ve şükür etmesi evlâdır.

4. HASTALARIN NAMAZI VE ÖZÜR HALLERİ

Namaz imandan sonra en değerli ve hiçbir durumda terk edilmesi caiz olmayan günlük ibadettir. Peygamberimiz (sav) “en hayırlı amel”⁴ olarak tanımlamış ve “kıyamette ilk hesaba çekilecek amel”⁵ olduğunu bildirmiştir. Hasta olanların akli başında olduğu ve baygın

¹ Müslim, İman, 35

² İbn-i Mâce, İkâmet, 70

³ Hac, 22:77

⁴ İbn-i Mâce, Taharet, 4

⁵ Tirmizi, Salat, 188

olmadığı sürece ima ile de olsa kılınmasını emretmişlerdir. “Kim namazı kasten terk ederse Allah’ın himayesinden uzak kalır”¹ buyurmuşlardır.

Hasta olan kimse farz namazlarını ayakta kılmaya gücü yetmezse oturarak, buna gücü yetmezse sağına ve soluna yaslanarak, buna da gücü yetmezse sırtüstü yatarak ve işaretle namazını kılar. Her ne suretle olursa olsun üzerine namaz farz olan bir mü’mine cünûn, baygınlık ve hayız durumu hariç namazı terk etme ruhsatı yoktur. Yüce Allah buyurdu: “Sana yakîn, yani ölüm gelene kadar Rabbine ibadet et.”²

İmran b. Husayn (ra) “Bende basur illeti vardı. Çok rahatsız olduğum için durumumu Resulullah’a (sav) haber verdim. Bana ‘Namazı ayakta kıl, buna gücün yetmezse oturarak, buna da gücün yetmezse sırt üstü yatarak namazını kıl’³ buyurdular. Bu hadise göre bir kimse hasta da olsa gücüne göre namaz kılmakla yükümlüdür. Ayakta namaz kılmaya gücü yetmeyen oturarak, oturmaya da gücü yetmeyen yatarak ima ile namazını kılar.

İma, namazın rükünleri olan rükû ve secdeye işaret olmak üzere başını eğmektir. Ayakta veya dayanarak namaz kılmaya gücü yetenin oturarak ve yatarak kılması caiz olmaz.

5. SALÂT-I HAVF / KORKU NAMAZI

Kur’an ve Sünnetle sabit olan korku namazı kıyamete kadar devam edecek bir sünnettir. Yüce Allah buyurur: “Kâfirlerin sizi avlamak için fırsat kolladığı zaman sen askerin içinde cephede namaza durduğun zaman onları ikiye ayır. Bir kısmı seninle namaz kılarken diğerleri düşman karşısında dursun. Hepsi de silahlarını yanlarına alsınlar. Sonra namazın yarısında seninle namaza durup bir rekât kılanlar düşman karşısına gitsinler, düşman karşısında duranlar dönüp seninle namaz kılsınlar”⁴ buyurur.

Peygamberimiz (sav) bu namazı sahabeleri ile kılarak örnek olmuştur. Usfan’da ve Batn-ı Nahle mevkiinde peygamberimiz (sav) “Korku Namazını” kıldırmıştır. Bu hükmün bu zamanda devam edip etmediği konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Ancak cumhur-u ulemâ Kur’ân-ı Kerimde ayetle sabit olduğu ve dünyanın şartlarının zamanla değişebileceği ve her zaman savaş durumu da yaşanabileceğini dikkate alarak şartları tahakkuk edince bu namazın kılınabileceğini söylemişlerdir.

Salât-ı Havf düşman karşısında dahi cemaatle namazın terk edilemeyeceği konusunda çok önemli bir delil olmaktadır. Dünyanın en önemli meselesinde dahi “cemaatle namaz kılma” gibi dinin sünnetine feda edilemeyeceği göstermesi bakımından önemlidir.

5.1 Namazın kılınış şekli ise şöyledir: İmam cemaati ikiye ayırır. İki rekâtlı namazlarda bir kısmı yanlarında silah olduğu halde birinci rekâtı kılar secdeden kalkınca cepheye koşarlar, cephede olanlar gelir ikinci rekâtı kılar teşehhüdü okumadan kalkıp cepheye koşarlar, imam tek başına teşehhüdü okuyup selam verir. Cephedekiler dönüp gelir ve ikinci rekâtı kendi başlarına kılıp tahiyyatı okuyup selam verirler. Onlar cepheye koşarlar, cephedekiler döner yalnız başlarına ikinci rekâtı kılıp tahiyyatı okuyarak selam verir ve namazı tamamlarlar. Dört rekâtlı namazlarda ise iki rekât iki rekât aynı şekilde kılarlar.

¹ Müsned-i Ahmed, 6:421

² Hicr, 15:99

³ Buhârî, Taksir, 19; Tirmizî, Mevâkît, 157; Ebû Dâvud, Salât, 175

⁴ Nisa, 4:102

BEŞİNCİ BÖLÜM

CENAZE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

ÖLÜM HAKİKATİ

Tüm faniler için ölüm mukadderdir. “Her nefis ölümü tadacaktır.”¹ Ölümün gerçek sebebi “ecel”dir. Hiçbir fani Allah’ın kendisi için takdir ettiği eceli gelmeden ölmez. Diğer sebepler ise gerçek ecel olan Allah’ın iradesinin tecellisine birer şart-ı adidirler ve hiçbir tesirleri yoktur. Yani kişi hasta olmakla ölmez, savaşa gitmekle ölmez, trafik kazası ile ölmez; ancak eceli gelirse ölür.

Ölüm ise ruhun işe yaramayan bedenini bırakıp fani dünyadan bakî ve ebedi âleme göçmesidir. Dünyada işlediği amellerinin mükâfatını alacağı ve tövbe etmeden ölürse yaptığı günahlarının cezasını çekmek için Allah’a hesap vermeye gitmesidir. Yeni bir hayatın başlamasıdır. Bu sebeple çok önemli bir hadisedir ve bununla ilgili dini hükümler ve ibadet şekilleri vardır.

İnsan daima ölümü düşünerek Allah’ın kendisine yüklediği görevleri yerine getirmeye çalışmalı ve bilhassa kul haklarından kaçınmalıdır. Bu nedenle hasta olanlar ölüme hazırlanmak için hastalığını bir fırsat bilmeli ve zimmetlerinde hakları varsa ödemeli ve hak sahiplerinden helallik almalıdırlar. Sıhhatli olanların da hastaları ziyaret ederek helalleşmeleri ve dualarını almaları gerekir. Helalleşmek ve hastayı ziyaret etmek, cenazeye katılmak, cenaze namazı kılmak, yakınlarla taziyede bulunmak, yani baş sağlığı ve uzun ömür dilemekle beraber ölümün mahiyetini ve insanlardan istediği şeyleri hatırlatmak ibadettir. Peygamberimiz (sav) “Lezzetleri acılaştıran ölümü çok zikrediniz”² buyurur. Hasta ziyareti, cenazeye iştirak, kabir ziyaretinin amacı ölümü hatırlamak ve ölümden sonraki hayat için hazırlık yapmaktır.

Hasta olan kimsenin yanındaki emanetleri iade etmesi, borçlarını ödemesi ve vasiyet etmesi gerekir. Daha sonra tövbe ve istiğfar ederek ölüme hazırlanması imanının ve ihlâsının gereğidir. Hastalığından ve sıkıntılarından şikâyetle bulunmaz. Her halinde Allah’a hamd üzere bulunur. Namazlarını asla ihmal etmez. İnsan akıl ve baliğ oldukça namaz kendisinden sakıt olmaz. Rabbinin huzuruna en güzel şekilde gitmesi gerekir. Borçlu, günahkar ve isyan halinde gitmesinden daha kötü ne olabilir?

Müslümanın hasta olan kardeşinin ve Müslüman da olmasa komşusunun ziyaretine gitmesi sünnettir. Peygamberimize saygıda kusur etmeyen bir Yahudi genci vardı. Hastalandığını duyunca peygamberimiz (sav) onun ziyaretine gitti. Yanında oturdu ve ona ölümün mahiyetini ve anlattı ve iman etmesini telkin etti. Genç de babasına baktı. Babası “Ebe’l-Kâsım itaat et!” dedi. Genç kelime-i şahadet getirerek Müslüman oldu. Peygamberimiz (sav) yanından ayrılırken “Onu ateşten kurtaran Allah’a hamdolsun” diye Allah’a hamd etti.”³

1. Hastaya Yapılacak İşlemler:

Hastanın yanında fazla durmamak, durumu iyi ise bir an önce iyileşmesi için şifa talebinde bulunmak ve dua etmek, durumu ağır ise tövbe ve sabır tavsiyesinde bulunmak ve nasihat etmek ve kelime-i şahadeti telkin etmek sünnettir.

Ölmek üzere olan hastayı kıbleye doğru çevirmek, yanında “Yasin-i Şerif” okumak ve “Kelime-i Şahadet” telkin etmek sünnettir. Peygamberimiz (sav) “Ölülerinize Yasin

¹ Âl-i İmran, 3:185

² Tirmizî, Zühd 4; Nesâî, Cenâiz 3; İbn Mâce, Zühd, 31

³ Buhari, Tecrid-i Sarih, 4:349-350

okuyunuz”¹ buyurmuşlardır. Hayızlı ve nifas halindeki kadınların ölmek üzere olan hastanın yanına girmeleri mekruhtur.

Hastanın yanına giden kimse onu fazla rahatsız etmemeli ve “Es’elullahe’l-azîm, Rabbe’l-Arşî’l-azîm, en yeşfiyeke. Allahümme’sşfihi” diye hastaya dua etmesi sünnettir. Sonra kendisine sabır tavsiyesinde bulunmak, hastalığın manevi faydalarından bahsetmek ve geçmiş peygamberlerin ve evliyaların çektikleri sıkıntılara nasıl sabrederek sabır içinde şükrettikleri anlatılır. Hastaların duası makbul olduğu için hastadan kendisine dua etmesini ister.

Hasta son nefesini verince gözlerini kapatmak, alt çenesini bağlamak, elbiselerini çıkararak üzerine kalın bir örtü örtmek gerekir. Bekletilmesini gerektiren bir durum söz konusu değilse hemen yıkayarak kefenlemek ve cenazeyi bekletmeden kaldırmak gerekir. Bilhassa borcu varsa onu hemen ödemek gerekir. Nitekim peygamberimiz (sav) “Borcu ödeninceye kadar mü’min güzel makamından alıkonur”² buyurmuşlardır.

2. Ölüye Yapılacak İş ve İşlemeler:

Vefat vaki olunca mü’minlere dört şey gerekir: Yıkamak, kefenlemek, namazını kılmak ve defnetmek. Bunları yapmak farz-ı kifâyedir.

2. 1. Yıkamak:

Ölüyü yıkamak, farz-ı kifayedir. İntihar eden ve idam edilen kimse her ne kadar Allah’a âsi ise de diğer ölüler gibi yıkanıp namazı kılınır ve defnedilir.

Cünüplükten ve hayızdan yıkanmanın iki farzı vardır. Birincisi niyet, ikincisi bütün bedeni yıkamaktır. Cenâzeyi yıkamanın ise bir farzı vardır. O da necaseti izale ettikten sonra bütün vücudu yıkamaktır. Ölünün niyet etmesi mümkün olmadığı gibi ölüyü yıkayan gassâlin da niyet etmesi gerekmez. Erkeği erkeğin, kadını da kadının yıkaması vaciptir. Ancak yıkayacak kimse yoksa kocanın karısını ve kadının kocasını yıkaması şafiye göre caizdir.

Guslün efdali meyyitin velisi gassal ve yardımcısından başka kimsenin görmeyeceği تنها ve yüksek bir yerde bir örtünün altında yıkanmasıdır. Peygamberimiz (sav) vefat ettiği gömleğinin içinde yıkanmıştır.³

Gassal ölüyü yıkamak için ellerine bir bez eldiven giyer ve önce geriye doğru eğik tutarak oturtur ve dizlerini diğer sağ elini omzuna koyar, başparmağını da ensesine kor, sonra sol eliyle karnını sıvazlar ve karnında herhangi bir şey varsa çıkmasını sağlar. Sonra sırtüstü yatırarak sağ eline bez sararak ön ve arkasını yıkar. Gassalın eline bez sarması şarttır. Çıkan pisliği atar ve ellindeki bezi de çıkararak elini sabunla yıkar.

Sonra eline ikinci bir bez sararak veya eldiven giyerek dişlerini, burnunu yıkar ve güzel bir abdest aldırır. Sonra başını ve sakalını sabunlar. Saçını ve sakalını tarar. Saçıdan ve sakalından düşen tüyleri saklar ve kefenlenirken kefenine koyar. Ölünün saç ve tırnakları kesilmez. Önce sağ tarafını, sonra sol tarafını yıkar. Sonra sola çevirip sağ arkasını ve sağ tarafa çevirip sol arkasını yıkar. Yıkarken su ile sabunu kullanmak sünnettir.

Daha sonra tepeden tırnağına kadar kâfur ile karıştırılmış suyu döker. Ancak ihramlı olarak vefat eden hacılar için koku kullanmak caiz değildir. Çünkü peygamberimiz (sav) ihramlı vefat eden bir sahabesi için “Onun başını örtmeyin ve koku da sürmeyin. Zira o bu haliyle telbiye okuyarak haşrolacaktır”⁴ buyurmuştur. Bu şekilde üç defa su ile guslettirmek sünnettir. Üç kafi gelmezse beş defa su döker. Bunu tek yapmak sünnettir.⁵

¹ Muğni’l-Muhatac, 1:330; Fıkhu’s-Sünne, 1:502

² İbn-i Mâce, Sadakat, 12, 20; Tirmizi, Cenâiz, 76

³ Ebu Davud, Cenâiz, 32; Muvatta, Cenâiz, 27

⁴ Buhârî, Cenâiz 20, 21, 22; Müslim, Hacc , 94; Ebu Dâvud, Cenâiz, 84

⁵ Buhârî, Cenaiz, 8; Müslim, Cenaiz, 12

Şayet cenaze kadın ise saçları taranır ve uzun ise örülür. Sonra kefenin ıslanmaması için havlu ile kurutulur. Yıkandıktan sonra pislik çıkarsa o izale edilir fakat yeniden gusül aldırılmaz. Şayet kan çıkarsa kan yıkanır ve kanın çıktığı yer pamuk ile bağlanır.

Gassalın bezsiz çıplak eliyle ölüyü yıkaması ve avretine bakması haramdır. İhtiyaç miktarı ölünün avret olmayan yerine bakmasında sakınca yoktur. Sonunda yüzünü kapatması sünnettir. Ölüde hayır alameti görürse söylemesi, ser ve kötülük alameti görürse onu setretmesi ve anlatmaması gerekir. Peygamberimiz (sav) “Ölülerinizi hayırla anın, hayırlarını söyleyin, ayıplarını söylemekten sakının”¹ buyurmuşlardır. Ancak ölü “facir-i fasık” ise ve kötülüğü övünerek işleyen birisi ise onun şerlerini söylemek gerekir, ta ki onun gibi olmasınlar.

Kadını kadının yıkaması, erkeğin de erkeği yıkaması gerekir. Ancak erkeğin hanımını yıkaması caiz değilse de kimsenin olmadığı yerde erkeğin hanımını yıkaması caizdir. Peygamberimiz (sav) Hz. Aişe’ye (ra) “Sen benden önce ölürsen ben seni yıkar ve kefenlerim” dediği mervidir.

Şehvet çağına ulaşmamış olan bir çocuğu hem erkek hem de kadın yıkayabilir. Erkeği yıkama ve cenazesini kıldırmak için en uygun olanı önce babası, sonra dedesi, sonra oğlu, sonra torunu, sonra öz kardeşi, sonra üvey kardeşi, sonra amcası, sonra amcasının oğlu, sonra idarecinin tayin ettiği görevlidir. Kadını yıkamak için en uygun olanı ise önce mahrem kadınlar, sonra yabancı kadınlar, sonra kocasıdır. Tabii bu görevli olmadığı zamandır.

2. 2. Kefenlemek:

Ölüyü yıkadıktan sonra kefenlemek farzdır. Erkekler giyilmesi caiz olamayan ipekle kefenlenmesi de caiz değildir. Kefenlenmede ölçü dünyadaki durumudur. Varlıklı kimselerin basit bir kumaşla kefenlenmesi uygun değildir. Peygamberimiz (sav) “Beyaz elbise giyiniz, çünkü en hayırlı elbise beyaz olandır. Ölülerinizi de beyaz kefenle kefenleyiniz”² buyurmuşlardır. Peygamberimiz (sav) “Ümmetim kefeni ile dirilecektir. Bu nedenle kefenlerinin iyi olmasına dikkat ediniz.”³ Ayrıca “Kefenin pahalı ve çok değerli olmasına da değer vermeyin. O zaman geçmeden çürür”⁴ buyurmuşlardır.

Ölünün üç kat kefenle sarılması gerekir. Hz. Âişe (ra) “Allah Resulü Yemen bezinden beyaz kefen ile içinde gömlek ve sarık olmayan üç kat ile kefenlendi”⁵ demiştir. Bu üç örtünün altına gömlek ve başına sarık ilave edilse câizdir. Durumu müsait olmazsa bütün vücudunu örtecek bir tek örtü ile iktifa edilebilir.

Kadın için en uygun olanı başından ayağına kadar uzanan bir etek, bir gömlek, bir baş örtüsü ve her birisi bütün vücudunu örtecek iki örtü olmak üzere beş kat olmalıdır. Peygamberimiz (sav) kızı Ümm-ü Gülsümü beş kat kefen ile kefenletmiştir. Bu konuda ölünün vasiyetine itibar edilmez; zira bu Allah’ın hakkıdır. Kefenin beyaz olması sünnettir. Çünkü peygamberimiz (sav) “Beyaz elbise giyiniz; zira o en iyi elbisenizdir. Ölülerinizi de beyaz kefen ile kefenleyiniz”⁶

Meyyit kefenlenirken önce en güzel ve geniş olan dış örtü serilir. Sonra ikincisi, sonra ölünün vücuduna temas edecek olan üçüncü örtü serilir. Her örtünün üzerine güzel kokular saçılır. Sonra ölü örtüsü ile getirilir sırtüstü yatırılır. Meyyitin sakalına ve bütün vücuduna güzel kokular sürülür. Bu sünnettir. İki ayağı arasına, kulak, burun, diz, alın ve ayaklarına güzel koku sürülmüş pamuklar konur. Sonra örtüleri/kefenleri üst üste katlayarak başından, belinden ve ayaklarından bağlanır. Kabre konulduktan sonra bu bağlar açılır.

¹ Buhârî, Cenaiz, 85; Nesâî, Cenaiz, 50-51 İbn Mâce, Cenaiz, 20

² Ebû Dâvûd, Cenaiz, 29; İbn Mâce, Cenaiz, 12

³ Ebu Davud, Cenâiz, 18

⁴ Ebu Davud, Cenâiz, 35

⁵ Muvatta, Cenâiz, 7

⁶ Ebû Dâvûd, Cenaiz, 29; İbn Mâce, Cenaiz, 12

Ölü kefenlendikten sonra dost ve akrabaları yüzüne bakabilir ve başından öpebilirler. Peygamberimiz (sav) sütkardeşi Osman b. Mazun'u (ra) vefatında sonra öpmüştür. Yine Hz. Ebubekir (ra) peygamberimizi (sav) öpmüştür.¹

Ölü için yapılan bütün harcamalar varsa terekesinden, yoksa nafakası kime ait ise onun tarafından, o da yoksa "Beytü'l-mâl" yani Belediye ve devlet tarafından karşılanır. Gusül, tekfin ve mezar kazma işi bittikten sonra cenazeyi bekletmeden toprağa vermek için acele etmek sünnettir. Cenaze omuzlar üzerine alınır ve cenazeyi yedi adın kadar tutup götürmek sünnettir. Peygamberimiz (sav) "Cenazeyi götürürken acele ediniz. O Salih ise onu acele ile hayra götürmüş olursunuz. Şayet şerli ise boynunuzdan şerri indirmiş olursunuz"² buyurmuşlardır.

Ölüyü bekletmeden defnetmek gerekirse de yakınlarını beklemek ve cenâzeye iştirak edecekleri çoğaltmak amacı ile bekletmekte sakınca yoktur.

Mezarlık çok uzak değilse vasıtaya binmek ve taşıtmak mekruhtur. Mezarlıkta cenaze ile meşgul olmayanların oturmalarında veya ayakta beklemelerinde bir mahzur yoktur. Ancak hiç cenazede değil gibi dünya işlerini konuşmaları ve dedikodu yapmaları çok ayıp ve tahrimen mekruhtur. Mezarlığa giden cemaatin ölümden bahsetmesi, ibret alması ve mezardakiler için Kur'an-ı Kerim okumaları ve dua etmeleri sünnettir. Bu nedenle her müslümanın "Yasin ve Tebareke" surelerini ezberlemesi ve okuması büyük fazilettir. Bu sureleri bilmesi dahi "Fatiha ve İhlâs Surelerini okumak" büyük sevaptır.

Cenazede yüksek sesle konuşmak, yüksek sesle zikir yapmak ve tekbir getirmek de mekruhtur. Sükûnetle, vakarla üzgün bir şekilde ve kendi işiteceği kadar dua ve Kur'an okuyarak cenâzeyi takip eder. Ölü hakkında hayırlı ve güzel olan şeyleri konuşmak, kötü ve çirkin şeyler söylememek gerekir.

3. Cenâze Namazı Kılmak:

Cenâze namazı hicretin birinci senesinde Medine-i Münevvere'de farz kılınmıştır ve Ümmet-i Muhammed'e hastır. Müslüman olmayanın cenaze namazı kılınmaz.

3.1 Cenaze Namazının Şartları:

1. Namaz kılanın necasetten taharetli ve temiz olması.
2. Namaz kılanın hadesten temiz olması, gusül ve abdestini alınmış olması gerekir.
3. Kibleye dönmek. Tüm namazların şartı olduğu gibi cenaze namazının da şartlarındandır.
4. Cenazenin gusül veya teyemmümle temizlenmiş, yani yıkanmış ve kefenlenmiş olması.
5. Hazır olan cenâzenin cemaatin önünde bulunması. Cenâzeyi arkaya alarak namaz kılmak câiz değildir.
6. Cenâze ile musalli, yani namaz kılan arasında 150 metreden fazla aralığın olmaması gerekir.

3. 2 Cenaze namazının yedi rüknü/farzı vardır.

1. **Niyet etmek.** "Niyet ettim Allah rızası için cenaze namazı kılmaya" demek yeterlidir. Ölü'nün ismini söylemeye gerek yoktur.
2. **Ayakta kılmak.** Kıyam namazda olduğu gibi cenaze namazında da şarttır.
3. **Dört tekbir almak.** İftitah Tekbiri ile beraber dört tekbir alınır.
4. **Birinci tekbirden sonra "Fatiha Suresini" okumak.** Fatihasız namaz olmaz. Fatiha'dan önce Eûzü okumak sünnettir. Besmele zaten Fatiha'nın bir ayetidir. İftitah duası ve zamm-ı sure okumak sünnet değildir.

¹ Ebû Dâvûd, Cenaiz, 35; İbn Mâce, Cenaiz, 7

² Buhârî, Cenâiz, 52; Müslim, Cenâiz, 51; Muvatta, Cenâiz, 56

5. **İkinci tekbirden sonra peygamberimize (sav) salâvat getirmek.** Salâvatın efdali “Salli ve Barik” okumaktır. Ancak en az “Allahümme salli alâ Muahmmmed” demek lazımdır.
6. **Üçüncü tekbirden sonra ölüye dua etmek.** Duanın en azı “Allahümme’ğfir lehu” “Allahümme’rhamhü” demektir. Duanın efdali şudur: “Allahümme’ğfir li hayyinâ ve meyyitinâ ve şâhidinâ ve gâibinâ ve saġîrenâ ve kebîrenâ ve zekerinâ ve ünsânâ. Allahümme men ahyeytehû minnâ feehyihî ale’l-islam, ve men teveffeytehû minnâ feteveffehû ale’l îmân. Ve hussa hâze’l meyyiti bir’ravhi ve’r-râhati ve’l-maġfireti ve’r-rızvân. Allahümme in kâne muhsinen fezid fi ihsânihî ve in kâne müsîfen fetcâvez anhü ve lekkihi’l-emne ve’l büşrâ ve’l-kerâmete ve’z-zülfâ ve kılıhi fitnete’l-kabri ve azâbihî, birakmetike yâ erhame’r-rânimîn...”
“Allahümme’ğfir lehu, verhamhü, va’fu anhü, ve âfihî, ve erkim nüzülehu, ve vessi’ medhalehu, ve’ğsilhu bi’l-mâi ve’s-selci ve’l-beredi, ve negġihî mine’l-hatâyâ kemâ yünekk’s-sevbü’l-ebyazu mine’d-denesi. Ve ebdilhu dâren hayran min dârihi, ve ehlen hayran min ehlihî, ve zevcen hayran min zevcihi, ve edhilhu’l-cennete, ve eizhu min azâbi’l-kabri ve fitnetihî ve ġihî azâbe’n-nâr.”
7. **Dördüncü tekbirden sonra selam vermek.** Selamdan önce “Allahümme lâ tahrimnâ ecrahû ve lâ teftinnâ ba’dehû” demek sünnettir. Selamı ise “Esselâmü aleyküm ve rahmetullah” şeklinde vermek sünnettir.

3. 3 Cenaze İle İlgili Diğer Hususlar:

Cenaze namazın vakti yoktur. Kişi öldükten sonra namazı her zaman kılınabilir. Kerahet vaktinde de kılınsa câizdir. Hanefî ve Mâlikî mezhebinde cenaze namazının camide kılınması mekruhtur; ancak Şafîî mezhebinde kılınabilir, bir beis yoktur. Cenaze evde ve kırdâ da defnedilebilir. Gündüz defnedildiği gibi gece de defnedilebilir.

Hamile kadın vefat ettiği zaman karnındaki ceninin hayatta olduğu bilirse onu çıkarmak şarttır.

Birkaç cenaze için toplu cenaze namazı kılınabilir. Ancak niyette “Mevcut cenazeler için namaz kılmaya niyet ettim” diye toplu niyet etmek gerekir.

Ölen erkek ise cenâzenin başı imamın sol tarafında, kadının başı imamın saġ tarafında olması sünnettir. İmam erkek cenazesinin başına yakın yerde, kadının cenazesinde ortada durur.

İmam tekbir getirdiği halde ona uyan tekbir getirmez de ikinci tekbire kadar beklerse namazı fesada gider. İmama sonradan yetişen eksik tekbirleri imamın selamından sonra tamamlar ve okumalarını yaparak namazını ikmal eder.

Hazırdaki cenazeye namaz kılmak câiz olduğu gibi, gaibde bulunan cenazeye de namaz kılınabilir. Peygamberimiz (sav) Medine-i Münnevver’de Habeş Necaşisi Athame’nin cenaze namazını gaiben kıldırmıştır.¹ Ancak imam-ı Azama ve İmam-ı Mâlik’e göre hazır olmayan cenâzenin namazı kılınmaz. Kâfir ve mürtedin cenaze namazı kılınmaz. Nitekim yüce Allah buyurdu: “Kafirlerden birisi ölürse onun cenaze namazını kılma!”²

Ancak nifak kalpte olduğu ve bilinmediği için Müslüman olarak bilinen münafıkların cenaze namazı kılınır. Ancak kâfir de olsa yıkanmasında beis yoktur. Zira Ebu Talip vefat edince peygamberimiz (sav) Hz. Ali’ye “Onu yıkayın” buyurmuştur.

Kâtil ve yol kesici gibi idamı gerektiren bir suçlu idam edilirse yine onun yıkanıp cenaze namazını kılmak farzdır. Zira o kimse canî de olsa nihayetinde müslümandır.

Şafî mezhebine göre cenaze namazının camide en az üç saf olarak kılmak sünnettir. Peygamberimiz (sav) vefat eden Süheyl ile Sehl b. Beyzâ’nın cenaze namazlarını camide

¹ Buhârî, Cenaiz, 66; Müslim, Cenaiz, 23; Nesâî, Cenaiz, 57; İbn Mâce, Cenaiz, 33

² Tövbe, 9:84

kıldırıldı. Yine buyurdular: “Herhangi bir mü'min vefat eder de Müslümanlar üzerine üç saf halinde namaz kılarlarsa mutlaka Allah onu bağışlar.”¹

Cenaze namazını kılan kişinin ayakkabılarında necaset varsa ayağını ayakkabıdan çıkararak üzerine basıp kılması gerekir.

Ölmüş ve parçalanmış veya canavarlar tarafından yenmiş bir mü'minin bir uzvu bulunsa onu yıkayıp, kefenleyip üzerine cenaze namazı kılmak farz olur. Ancak sahibi hayatta bulunan bir kişinin kopan uzvuna namaz kılınmaz.

Hamilenin düşürdüğü çocuk şayet azaları belli de olsa ses çıkarmadığı ve damarı atmadığı ve kımıldamadığı sürece temiz bir beze bağlanarak defnedilir ve cenaze namazı kılınmaz. Ancak bir harf de olsa ses çıkarır veya ağlar veyahut azaları kırırdarsa o zaman ona isim verilir ve yıkanıp cenaze namazının kılınması gerekir.

Önünden cenaze geçen birinin cenaze geçerken ayağa kalkması müstehabdır. Kadınların cenazeyi takip etmeleri ve kabristana gitmeleri mekruhtur. Harama düşme ihtimali varsa bu durumda haram olur.

Bir cenâzeyi gören kimsenin şöyle dua etmesi sünnettir. “Allahü ekber, Allahü ekber, Allahü ekber. Hâzâ mâ vaadenallâhü ve resûlehu. Allahümme zidnâ îmânen ve teslîmâ!” Şu tesbihi okumak da sünnettir. “Sübhanel-Hayyul-Ilezî lâ yemûtü ebeden.”

4. Ölüyü Defnetmek:

İnsan mükerrem olduğu için sair hayvanatın aksine her şeyi hürmete değerlidir. Cenazesi ortada bırakılamaz ve çöpe atılamaz, diğer hayvanların yemesine ve parçalanmasına müsaade edilemez. Cenazeyi defnetmek farzdır.

Kabrin kokuyu sızdırmayacak ve vahşi hayvanların çıkarmasına imkân verilmeyecek şekilde derin olması şarttır. Toprağı derince eşmeden ölünün üzerine toprak yığmak caiz değildir. Peygamberimiz (sav) Uhut şehitleri için kazılacak mezarlarla ilgili olarak “Kazın, genişletin ve derinleştirin”² emretmişlerdir.

Kabrin ekmel olanı derinliği bir boy el uzatımı kadar eni de cenazeyi kabre koyacak iki kişinin zahmet çekmeyeceği kadar olması geniş olmasıdır. Toprak sert ise kabrin kible tarafına cenaze sığacak kadar derin bir yer açılır. Buna “lahd” denir. Cenaze yüzü kibleye gelecek şekilde buraya yerleştirilir ve yanlamasına tahtalar veya taşlar konarak üzeri kapatılır. Şayet toprak yumuşak olup çökme ihtimali varsa o zaman cenazenin konacağı yerin iki tarafı taşlarla örülür ve cenaze ortasına yine yüzü kibleye gelecek şekilde konduktan sonra üzeri yatsı taşlar, mermer veya tahta ile iyice kapatılır. Sonra üzerine toprak atılır.

Hz. Ömer (ra) kabrinin derin olmasını vasiyet etmiş, Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas (ra) da “Benim için bir lahd yapın ve kerpiçe iyice kapatın” diye vasiyet etmiştir.

Cenazeyi kabre götürürken vakur ve sessiz bir şekilde cenazenin arkasında gitmek ve ölümü düşünmek gerekir. Bağırarak ağlamak, yüksek sesle tekbir getirmek, alayış ve nümayiş yapmak haramdır. Mezarlık uzak değilse yürüyerek gitmek efdaldır.

Cenazeyi kabre yakınlarının koyması sünnettir. Bilhassa kadın cenazesi ise onu baba tarafından en yakın akrabalarının koyması daha faziletlidir. Peygamberimiz (sav) kızın babası varsa cenazeyi onun kabre koymasını isterdi.³ Akrabalarından yakını yoksa o zaman kadının kocasının cenazeyi kabre indirmesi daha uygundur. Kabre cenazeyi koyacak olanın üç kişi olması daha iyidir. Başından, ayaklarından ve belinden tutarak kabre konur. Kabirde ölünün başına yastık yapmak ve tabutu ile beraber gömmek mekruhtur. Cenazeyi yerleştirirken kabrin üzerine örtü çekmek sünnettir.

Cenâzeyi kabre koyarken “bismillahi ve alâ milleti resûlillahi” demek sünnettir. Sonra kibleye doğru çevrilerek yatırılır ve başına beline kibleye doğru duracak şekilde kerpiçe

¹ Ebû Dâvûd, Cenaiz, 39; İbn Mâce, Cenaiz, 19

² Buhârî, Cenâiz, 73, 74, 75, 76, 79, Megâzî, 26; Ebu Dâvud, Cenâiz, 31; Tirmizî, Cenâiz, 46

³ Buhari, Cenaiz, 72

destek yapmak sünnettir. Sonra cenazeyi kabre koyan şöyle dua eder: “Allahümme’ftah ebvâbe’s-semâi li-rûhihî, ve erkim nüzûlehû, ve vessi’ medhalehû ve vessi’ lehû fî kabrihî.”

Cenaze kabre konduğu zaman başı ucunda olan eline üç avuç toprak alması ve birincisinde “Minhâ haleknâküm” ikincisinde “ve fihâ nuîdüküm” ve üçüncüsünde “minhâ nuhrîcüküm târeten uhrâ” demek sünnettir. Bu bir ayetin üç cümlesidir.¹ Sonra küreklerle üzerine toprak atılmaya başlanır.

Kabrin tanınıp ziyaret edilmesi ve unutulmaması için en az bir karış fazla yükseltilmesi sünnettir. Peygamberimizin (sav) kabri bu şekilde yükseltilmiştir. Kabrin riya ve kibre sebep olacak şekilde yükseltilmesi ve saygı gösterilecek farklı bir şekilde yükseltilmesi mekruhtur. Kabrin üzerinde bitki ve ağaçların büyümesini ve zikrini engelleyecek şekilde taş ve çimento ile kapatılması mekruh olmakla beraber Salih ve örnek insanların unutulmaması ve hatıralarının yaşatılması için üzerine kubbe inşa etmek ve yazı yazmak güzeldir.

Daha sonra kabirde “Âmenerrasûlû” ile başlayarak “Yasin Suresi” başta olmak üzere “Tebareke, Elem neşrah, Tekasür, İhlas ve Muavvizeyn ile Fatiha ve Bakara Suresinin ilk beş ayeti okunur. Bu arada “Tevhid ve Haşri” ispat ve izah eden ayetleri okumak efdaldır. Sonunda kısa bir dua edilir ve sevabı ölü ile beraber tüm ölmüşlere ve kabre gelenlerin geçmişlerine bağışlanarak Allah’tan af istenir. Kabir azabı ve cehennemden Allah’a sığınılır. Okumaları kısa tutup duayı uzatmak mekruhtur.

Ölünün mezarlığa defnedilmesi efdaldır. Zira bu durumda kabristanda yapılan bütün dualardan ve okumalardan istifade eder. İyi insanların iyilere faydası olduğu gibi, kabirdeki iyilerin hürmetine Allah kötülerin de azaplarını hafifletir ve onlara yapılan dualar sayesinde de affedilmeleri umulur. Allah’ın af ve rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Ancak bunların vesilelerine ve sebeplerine yapışmak şarttır. Kabre defin de bunlardan birisidir. Akrabaların mezarlarının biri birine yakın olması da iyidir. Bu durumda ziyaret imkânı daha da artar. Kabir ziyareti ve ölümü hatırlamak, ölümlere dua etmek ve Kur’ânî hediyeler sunmak sünnettir. Bu azabı olanların azabını hafifletir, iyilerin derecelerini ve makamlarını yükseltir.

Zaruret olmadan iki kişi yan yana defnedilmez. Zaruret varsa bu durumda yakın akrabalar beraber defnedilebilir ancak aralarını ayırmak şarttır.

Kabri sulamak ve üzerine çakıl taşları koymak, başına taş dikmek ve akrabaların kabirlerini yan yana yapmak sünnettir. Peygamberimiz (sav) Osman b. Mazun’un (ra) kabrinin başına bir taş dikmiş ve “Bu taşla kardeşimin kabrini bilip akrabalarından vefat edenlerini de yanına defnedeceğim”² buyurmuşlardır.

Kabir üzerinde oturmak veya bilerek kabir üzerine basmak tahrimen mekruhtur. Ölüye saygısızlık diriye saygısızlık gibidir. Ölüye hakaret diriye hakaret etmek gibidir.

Bir cemaat herhangi bir cenaze ile karşılaşırse gereğini yapmak onlar üzerine farz-ı kifaye olur.

Ölüyü vefat ettiği yerde defnetmeyerek başka yere götürmek nakletmek caiz olmaz. Ebu’dderdâ (ra) Selman-ı Farisi’ye (ra) “Vefatın yaklaştı Medine’ye gelmez misin?” diyince Selman-ı Farisi (ra) “Mukaddes şehir öleni takdis etmez. Onu kutsayacak olan ancak imanı ve amelidir” demiş ve gelmeyi kabul etmemiştir. Bununla beraber vefat edenin vasiyeti ve akrabalarının isteği olursa nakletmekte bir beis yoktur. Ancak nakledilecek ise mutlaka yıkanıp kefenlendikten sonra nakletmek gerekir.

4.1 Telkîn-ı Meyyit:

Ölen kişi akıl ve balığ ise cemaat kabirden ayrıldıktan sonra kabri başında “Telkîn” okumak sünnettir. Bu konudaki rivayetler zayıf olsa da makbuldür. Müslümanlar asırlar boyunca bununla amel ederek bir nevi “icma” vaki olmuştur. Telkîni okuyacak kişi sırtını

¹ Taha, 20:55

² Ebu Dâvud, Cenâiz, 63

kibleye yüzünü kabre karşı getirir ve ölünün adını ve anasının adını anarak seslenir ve şu telkını yapar:

“Yâ Hasan b. Fatıma! Üzkür mâ harecte mine’d-dünya. Şehadete en lâ ilâhe illallah ve enne Muhammeden Resulullah. Ve enne’l-cennete hakkun, ve’n-nâre hakkun ve enne’l-ba’se hakkun, ve enne’s-sâete âtiyetün lâ raybe fihâ ve ennellâhe yeb’asü men fi’l-kubûr. Ve enneke razîte billahi rabben ve bi’l-İslâme dînen, ve bi-Muhammedin (sallallau aleyhi veselleleme) nebiyyen, be bi’l-Kur’ânî imâmen ve bilka’beti kibleten ve bi’l-mü’minîne ihvânâ” Ve’lhamdü lillahi Rabbi’l-âlemîn....

4.2 Taziye/Baş Sağlığı Dileme:

Taziye sünnettir. Sadece cenazeden dolayı yapılmaz. Başka şekilde musibete uğrayana da teselli verip yardımcı olmayı ve Allah’ın mükâfatını hatırlatıp sabırlı olmayı istemek demektir. Ancak cenazeden sonra adet haline geldiği için buna has zannedilmiştir. Amacı da musibete karşı sabrı tavsiye etmek, üzerine düşen görevleri ifa etmek ve ölüye dua etmektir. Peygamberimiz (sav) “herhangi bir Müslüman bir musibetten dolayı mü’min kardeşini ziyaret eder ve üzerine düşen görevi ifa ederse mutlaka Allah kıyamette ona taltif elbiselerini giydirecek onu şereflendirir” buyurmuşlardır.

Taziye için küçük büyük kadın ve erkek tüm akrabalarını ziyaret etmek sünnettir. Şayet ölen zımmı olup Müslüman değilse de akrabalarını ziyaret ederek başsağlığı dilemek gerekir. Taziye de şöyle demek sünnettir. “A’zamallahü ecrake, ve ğafarallahü li-meyyitike.” Yani, “Allah ecir ve mükâfatını artırsın, ölene rahmet etsin ve günahlarını affetsin, makamını cennet etsin.”

Vefat edenin yakınlarının usul dairesinde ağlamaları ve gözyaşı dökmeleri câizdir. Peygamberimiz (sav) oğlu İbrâhim’in vefatında gözyaşlarını tutamamış ve “Kalp mahzun olur, gözler yaş akıtır. Biz ancak Rabbimizin razı olacağı sözleri söyleriz. Sen bizi mahzun ettin ey İbrâhîm!” buyurmuşlardır.¹

Bağırıp çağırmak, yaka paça yırtmak ve Allah’a isyanı, hükmüne itirazı çağrıştıran şeyler yapmak haramdır. Peygamberimiz (sav) “Ağıt yakarak ağlayan, yüzünü gözünü tırmalayan, yaka paça yırtan ve cahiliyede gibi davrananlar bizden değildir” buyurmuşlardır. Günah bunu yapan kişilerdir; bundan dolayı kabirde ölüye bir azap yoktur.

Ölünün akrabaları için bir gün bir gece yemek yapmak ve yedirmek komşuların üzerine haktır ve sünnettir. Peygamberimiz (sav) Hz. Cafer’in vefatında “Cafer’in ailesi için yemek yapınız, onlar şu an üzüntülü ve meşguldürler”² buyurmuştur.

5. Kabir Ziyareti:

Ölümü hatırlamak ve ölümlere dua etmek için kabirleri ziyaret etmek sünnettir. Peygamberimiz (sav) buyurdular: “Kabirleri ziyaret ediniz; çünkü onlar size ölümü hatırlatır.”³ Kabirler ölümü hatırlattığı gibi, ebedi saadet yurdu olan ahrete ciddi şekilde çalışmaya teşvik eder.

Peygamberimiz (sav) Cennetü’l-Bakî mezarlığına giderek dua eder ve şöyle derdi: “Size selam olsun ey imanlı kavm! İnşallah bize de size kavuşacağız. Allahım! Bu kabir ehlini bağışla!”⁴

İslam bilginleri müttefikan demişlerdir ki “Hayatta akrabayı ziyaret etmek sünnet olduğu gibi vefatlarından sonra da kabirlerini ziyaret etmek ve onlara Kur’ân okuyup hayır dua etmek sünnettir. Dost ve akraba da olmasalar kabirleri ziyaret ederek onların ruhlarını sevindirmek ve Kur’ân okuyup onlara bağışlamak sünnettir.” Kur’ân-ı Kerim ilâhi kelam ve

¹ Buhârî, Cenâiz, 44; Müslim, Fezâil, 62; Ebu Dâvud, Cenâiz, 28

² Tirmizî, Cenâiz, 21; Ebu Dâvud, Cenâiz, 30

³ Müslim, Cenâiz, 106; Ebu Dâvud, Cenâiz, 81; Tirmizî, Cenâiz, 60

⁴ Tirmizi, Cenâiz, 58; Ebu Davud, Cenâiz, 83

vahiy dili olduğu için nuranidir. Nasıl ki bir kişinin konuşması binler kulaklara hiç bölünmeden, eksilmeden ve noksan olmadan tam olarak girer onları bilgilendirirse okunan bir Fatihanın sevabı da hiç noksan olmadan bütün ölmüşlerin ruhlarını nurlandırır ve kendilerine eksiksiz ulaşır.¹

5.1 Kabir ziyaretinin Adabı ve Sünnetleri:

1. Kabirlere abdestli ve tesettürlü olarak gitmek.
2. Yasin-i Şerif okumak ve bilhassa Mülk Suresini okumak. Zira Mülk Suresinin bir adı da “Mânia Suresidir.” Bu sure okuyanın ve okunanın kabir azabına izn-i ilâhi ile mani olur.
3. Kur’ân-ı Kerim okuduktan sonra kabir ehline dua etmek ve ruhlarına bağışlamak.
4. Kadınların kabirleri ziyaret etmesi ve ölüleri için sadaka dağıtması ve okuduğu Kur’ân-ı kerimi akrabalarına bağışlaması da erkekler gibi sünnettir. Kadınların cahiliye döneminde kabirleri ziyaretini peygamberimiz (sav) yasaklamıştı. Bunun nedeni kabirleri putlara tapar gibi tapmaları ve saçlarını başlarını yolarak ağlamaları ve üstlerini başlarını yırtmalarıydı. İslam şeâirleri yerleşip bu âdetler kalkınca peygamberimiz (sav) kabir ziyaretini İslam adabına uygun olarak yapılması için serbest bırakmıştır. Hz. Aişe (ra) kabir ziyaretine giderdi.
5. “Esselâmü aleyküm yâ ehle’l-kubûr! İnnenâ inşâallahu teâlâ bikum lâhikûn. Esteğfirullahe lî ve leküm” diye selam vermek ve dua günahların affı için dua etmek.

Ölünün tabutunu, kabrini öpmek ve kabrin etrafındaki demir parmaklıkları istilam etmek bidattır ve mekruhtur.²

6. Şehitlere Ait Hükümler:

Allah için hayatını ve nefsinı feda eden kişiye şehit denir. Şehitlik Allah için nefsinı feda eden mü’mine Allah’ın ihsan ettiği en yüce makamdır. Şehit kul hakkı hariç bütün günahları affedilir. Şehitlik peygamberlik makamından bir derece aşağı bir mertebe olup bütün velayet mertebelerinin üzerinde bir makamdır.

6.1 Şehitliğin şartları: Müslüman olmak, beş vakit namazını kılmak ve nefsinı Allah yolunda feda etmektir. Allah iman ile kendisini tanıyan ve namaz kılarak kendisine itaat eden ve nefsinı Allah için feda edene bu ibadetlerinin karşılığı olarak şehitlik mertebesini verir. Şehitlik iman, ibadet ve cihat gibi önemli hizmetlerin karşılığıdır, boş iddiaların sonucu değildir.

6.2 Üç nevi şehit vardır:

1. **Dünya Şehidi:** Dünyada vazife başında iken ölen ve kendisine şehit denen asker ve polis gibi meşru bir görevi yaparken öldürülen ve ölen kişiye denir. Anarşistler ve teröristler tarafından öldürülen asker ve polisler de dünya şehididirler. Görev başında ölen bu kişiler imanlı olmak ve beş vakit namazlarını kılmak şartıyla şehit olmaları umulur. Savaşta ölen herkese şehit muamelesi yapılır. Ancak durumları Allah’a kalmıştır. Düşmanla savaşırken cephede ölenler kanlı elbiseleri ile gömülürler. Bunun dışındakiler normal olarak yıkanıp cenaze namazı kılınarak gömülürler. Savaşa riya, gösteriş ve ganimet amacı ile katılıp ölenler de dünyada şehit olarak anılırlar; ama gerçekte şehit değildirler.
2. **Ahret Şehidi:** Savaş dışında haksız yere öldürülen, gurbette ölen, suda boğulan, göçük altında ve depremde ölenler, devamlı abdestli olanlar, salgın hastalıktan ölenler... Yanarak ölenler, doğumdan dolayı lohusa halinde ölen anneler, baş ağrısı ve karın ağrısından ölenler ve şehit olmak için Allah’a devamlı yalvarıp

¹ Bediüzzaman, Şualar (2005-İstanbul) s. 1055

² Muğni’l-Muhtaç, 1:364

yatağında ölenler de manevi şehittir, yani ahrette şehitlerle beraber dirileceklerine dair peygamberimizin (sav) müjdeleri vardır.

3. **Hem dünya hem de ahret şehidi:** Fî sebîlillah Allah için savaşa katılarak düşman tarafından öldürülenler hem dünyada, hem ahrette şehit muâmelesi görürler. Gerçek şehit bunlardır. Peygamberimiz (sav) Uhut şehitlerini yıkamayı cenâze namazları kılmadan defnetmiştir.¹ Bu nedenle şehit elbisesi ile kabre konması sünnettir.

Peygamberimiz (sav) “Fi-sebîlillah savaşan ve îlây-ı kelimetullah, yani Allah’ın adını ve dinini yüceltmek için gayret gösteren ve bu uğurda öldürülen ve ölen kimsenin tüm günahlarına kefarete olur; ancak borç bunun dışında kalır”² buyurmuşlardır.

Kalbinde samimi bir şekilde Allah yolunda cihat etmeyi istediği halde bu imkândan mahrum kalanların da manevi olarak şehit sayılacağı hadislerle sabittir.³ Peygamberimiz (sav) yine “Mekke’nin fethinden sonra hicret yoktur; ancak niyet ve cihat vardır. Cihada davet edildiğiniz zaman hemen cihada koşun”⁴ buyurmuşlardır.

7. Kabir Sualî:

Cenaze kabre konulana kadar, ruh meleklerin ellerinde cenaze evinden kabre kadar takip ettirilir. Böylece ölen kimse ölümün mahiyetini, geride kalanların durumunu ve cenazesine gelenleri görmüş ve orada cereyan eden olayları izlemiş olur. Böylece ona dünya hayatının mahiyeti ve gerçek yüzü gösterilir.

Kabirde insanın dünyada öğrenmesi gerektiği şeylere dair sorular sorarlar. İnsanın yaratılış amacı yaratanını tanımak ve onun rızası istikametinde yaşamak olduğu için melekler de buna dair sorular sorarlar. “Rabbin kimdir?” “Peygamberin kimdir?” “Dinin nedir?” gibi sorular ile o insanı hesaba çekerler.⁵

Kabir ruhani bir hayat olduğu için hiç kimse kendisini bu sualden kurtaramaz. Çünkü ölüm ruhun bedenden ayrılmasıdır. Ölen cesettir ve ruh bakidir. Ceset yansa ve vahşi hayvanlar tarafından parçalansa da ruha bu sualler sorulacaktır. İslam bilginleri kabir hayatının ruhani bir hayat olduğunu ifade ederler. Nasıl ki iki insan aynı mekânda uyurlar. Biri güzel rüya görür; cennet gibi bir yerde dostları ile ziyafet sofrasındadır. Diğeri zindanda azap ve işkence çekmektedir. Aynı odada uyudukları halde birbirlerinden etkilenmez ve birbirlerinden haberleri olmaz. İşte kabir de insan ruhu bunun gibi mükâfat ve ceza görecektir. Kıyametten sonraki diriliş olan haşir ise bedeninin tekrar diriltilmesi ve ruhun ona yeniden verilmesi hadisesidir. Bundan dolayı inkâr edenler kabul etmemekte ve Kur’an-ı Kerim de cesedin diriltileceğini ifade ve iddia etmektedir. Cennet ve Cehennem hayatının ruh beden ikilisi ile olacağını, yani cismani olduğunu ifade etmektedir. Bundan dolayı bu dirilişe “**Haşr-i Cismânî**” denmektedir.

Cesedi kabre konunca ruh da cesetle beraber kabrine girer. Oradaki yalnızlık kendisine tattırılır. Sonra “Münker-Nekir” melekleri ölünün ameline göre kendisine görünürler. Şayet dünyadaki ameli iyi ise sevimli iki arkadaş ve dost gibi gelerek kendisine gelmiş olduğu yeni dünyaya, ahiret âlemine “Hoş Geldin” derler. Dünyada yaptıklarını ve kabir için, ahiret için neler hazırladıklarını sorarlar. Sonra dünya hayatının amacı olan, yaratılış gayesi olan

¹ Buhârî, Cenaiz, 72; İbn Mâce, Cenaiz, 28

² Darimî, Cihad, 21; Nesai, Cihad, 31

³ Tirmizi, Fedâil-i Cihad, 21; Ebu Davud, Cihad, 42

⁴ Buhari, Cihad, 1, 27; Hac, 43; Müslim, İmâret, 85; Tirmizi, Siyer, 33

⁵ Buhari, Cenâiz, 68, 87; Müslim, Cennet, 70; Ebu Davut, Cenâiz, 78; Nesai, Cenâiz, 110; Tirmizi, Cenâiz, 70; Müsned-i Ahmet, 3:126; 4:140

hususlarda onları imtihan ederler. “Rabbin kimdir?” “Dinin nedir?” “Peygamberin kimdir?” gibi hayatının gayesi olan soruları sorarlar.

Ölen kişinin ruhu bu sorulara cevap vermekte sıkıntıya düşer, heyecan ve şaşkınlıktan cevap veremez ise dünyada yaptıkları hayırlı işleri ve ibadetleri ona güzel arkadaşlar ve iyi ameller olarak görünür. Okuduğu Kur’ân-ı Kerim, kıldığı namazları, tuttuğu oruçları ve verdiği zekâtları gelerek Münker-Nekir meleklerine cevap verirler. O insan da dünyada yaptığı ibadetlerinin kendisine kabirde ne kadar fayda verdiğini görerek Allah’a şükreder.

Bunun üzerine kalbi ve kabri genişlenir. Ruhu “Âlay-ı İlliyyine” çıkarılır ve Cennetten pencereler açılarak Cennetteki makamları kendisine gösterilir. O da sevinç ve sürurla bunları seyre başlar. Böylece milyonlar sene bir saat ve bir gün gibi geçer. Haşrin sabahında meleklerin kendisini bedenine tekrar iade etmesine kadar böyle geçer.

Şayet ölen inkârcı ve günahkâr ise kendisine Münker-Nekir Melekleri ameline göre çirkin görünür. Onların dehşetinden dili tutulur, şaşkınlığı ve korkusu artar. Dünyada Rabbinî imanla tanımadığı için “Rabbin kimdir?” sorusuna cevap veremez. Dinin emirlerine uymadığı, farzları yapıp haramlardan kaçmadığı için “Dinin nedir?” sualine cevap veremez. “Peygamberin sünnetine uymadığı ve yolundan gitmediği için de “Peygamberin kimdir?” sorusu cevapsız kalır. Azap melekleri de kabrini daraltırlar, kalbini sıkırlar ve ruhunu “Esfel-i Safiline” götürerek Cehennemden pencereler açarlar ve kendisine Cehennemdeki dehşetli halleri seyrettirirler. Oraya gitme korkusu ve azabın dehşeti kendisine kabir azabı olarak görünür. Ruhu azap içinde kalır. Bu durum da haşir sabahına kadar devam eder.¹

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Cehennemi göreceksiniz. Sonra ayne’l-yakîn yine göreceksiniz”² buyurmaktadır. İslam bilginleri bu iki ayetten birincisini kabirde, âlem-i berzahta ruh gözü ile göreceksiniz. İkinci ayetin de haşir sabahından sonra beden gözü ile görüleceğinin ifade edildiğini belirterek kabir azabına delil olarak göstermişlerdir.

Yine yüce Allah Kur’an-ı Kerimde inkârcıların “Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün ve iki defa dirilttin. Günahlarımızı kabulleniyoruz. Bize bu ateşten bir çıkış yolu yok mu?”³ şeklinde serzenişte bulunduklarını ifade eder. Müfessirler bu ayette ifade edilen birinci dirilişin kabirde, ikincisinin de haşirde olduğunu izah etmişlerdir.

Kur’an-ı Kerim kabir azabı ile ilgili olarak Firavun’un ve yandaşlarının “Sabah-akşam ateşe arz olunduklarını, sonra kıyametin kopacağını ve ahirette de şiddetli azaba uğrayacaklarını”⁴ haber vermektedir. Bu ayeti açıklayan müfessirler sabah-akşam kabirde ateşe arz olunduklarını, kıyametten sonra da Cehenneme bedenleri ile gireceklerini ifade ettiğini açıklamışlardır.

Bu ayetler kabir hayatını ve azabını haber vermektedir. Peygamberimiz (sav) daha açık bir şekilde kabir sualinden ve azabından bahsetmiştir. Bu hadislerden birisi şudur: Peygamberimiz (sav) bir gün kabristandan geçerken iki mezardaki ölünün azap çektiklerini gördü. Bunların azap görmelerinin sebebini şöyle açıkladı. Bunlardan birisi koğuculuk yaparak laf taşıdığından, diğeri ise idrar sıcrantısından kaçınmadığı ve temizliğe tam dikkat etmediği için azap görmektedirler” buyurdu. Sonra yaş bir hurma dalını alarak ikiye ayırdı ve mezarların üzerine dikti ve “Bu iki dal kuruyana kadar o ikisinin çektiği azaplarını hafifletmelerini umarım” buyurdular.⁵ İslam bilginleri bu hadisten gıybet ve koğuculuğun günahının büyüklüğünü, temizliğin önemli olduğunu ve mezarlıkların ağaçlandırılmasının gerektiği sonucunu çıkarmışlardır.

Peygamberimiz (sav) buyurdular: “Kul kabre konulup yakınları oradan ayrılırken onların ayak seslerini işitir. Sonra kendisine iki melek gelir. “Muhammed (sav) hakkında ne

¹ Tirmizi, Cenâiz, 70

² Tekasür, 102:6–7

³ Mü’min, 40:11

⁴ Mü’min, 40:46

⁵ Buhari, Cenâiz, 28; Müslim, İman, 34; Ebu Davut, Taharet, 36

diyorsun?” diye sorar. Şayet o kul mü'min ise “Ben şahadet ederim ki o Allahın kulu ve elçisidir” diye cevap verir. Melekler ona “Cehennemdeki yerine bak. Allah orayı senin için Cennet bahçelerine değiştirdi” derler. Sonra kabri genişlendirilir ve kabrinden cennet bahçelerine bir pencere açılır.”

Şayet kul münafık ve kâfirlerden ise “Muhammed hakkında ne diyorsun?” denilince “Onun kim olduğunu bilmiyordum; ama herkesin söylediğini söylüyordum” diye cevap verir. Kendisine “Sen onu anlamadın ve ona uymadın” denilir. Sonra kulaklarının arasına demir sopa ile vurulur. O öyle bir çığlık atar ki, onu insanlar ve cinler dışında bütün mahlûkat işitir.”¹ Daha sonra “Münker ve Nekir” isimli o iki melek kabrini sıkıştırırla ve mahşere kadar o kimseye azap etmeye devam ederler.²

8. Kabir Azabı:

Peygamberimiz (sav) “Kabir, ahret menzillerinden birinci menzildir. Kişi ondan kurtulabilirse, ondan sonrakiler daha kolaydır. Ondan kurtulamazsa ondan sonrakiler bundan daha zor ve daha şeditir”³ buyurmuşlardır. Kabirde rahat eden ondan sonra daha rahat eder.

“Kabir azabının hak olduğunu ve vaki olacağını” haber veren peygamberimiz (sav) kabir azabının dehşetini insanların işitmeyeceğini, ancak hayvanların işiteceğini belirtmiştir. Bizzat kendisi her namazda kabir azabından Allah’a sığınmış ve ‘Allahümme ecirnâ mine’n-nâr!’ duasını namazın teşehhüdünde okumamızı istemiştir.⁴

Bir gün peygamberimiz (sav) kabristandan geçerken iki kabri gösterdi ve “Burada yatanlar azap çekiyorlar. Azapları da büyük günahattan dolayı değil, biri gıybet edip laf taşıdığı için, diğeri de idrar sıçrantısından kaçınmadığı ve temizliği dikkat etmediği içindir” buyurdular. Sonra yaş bir hurma dalını ikiye böldüler ve bir parçasını kabrin birine, diğeri parçasını diğeri üzerinde koydular ve “Bu dallar kuruyana kadar azapları hafifler” buyurdular.⁵ Bu hadisten İslam bilginleri kabirde azap çekileceği, kabir üzerinde Allah’ı zikreden ve tesbih eden canlıların ve bitkilerin kabirdekinin azabının hafiflemesine vesile olacağı ve ölümlere dirilerin dua ve hayırlarının fayda vereceği hükümlerini çıkarmışlardır.

Kabir azabı cismani bir azap değildir. Yani insan bedenine azap edilecek değildir. Çünkü ceset yanmış ve toprakta eriyip yok olmuş olabilir. Kabir azabı ruhânî bir azaptır. Ruh ölmediği için azabı ruh çekecektir. Nasıl ki, iki insan bir mekânda uyudukları halde rüyalarında biri azap görür, diğeri ziyafette kendisini görür, birbirinden haberi olmaz ve birbirine zarar vermez. Peygamberimiz (sav) “Sizden birisi ölünce kendisine akşam-sabah cennet ve cehennemdeki yeri arz edilir. Kendisine ‘senin kıyamette dirildikten sonra gideceğin yerin burasıdır’ denilir”⁶ buyurarak bu hususu açıklamıştır.

Peygamberimiz bir gün sahabeleri ile beraber bir kabristandan geçiyorlardı. Üzerine binmiş olduğu katır aniden ürktü nerede ise peygamberimizi üzerinden düşürecekti. Peygamberimiz (sav) yanındakilere “Bu kabirdekileri biliyor musunuz, ne zaman öldüler?” diye sordu. Oradakiler “Biliyoruz. Bunlar şirk devrinde ölmüşlerdi” diye cevap verdiler. Peygamberimiz (sav) “Bu ümmet kabirde fitneye maruz kalacaktır. Birbirinizi defnetmemenizden korkmasaydım benim işittiğim kabir azabını sizin de işitmeniz için Allah’a dua ederdim. Kabir azabından Allah’a sığın. Cehennem azabından Allah’a sığın. Fitnelerin açık ve kapalı olan kapılarından Allah’a sığın. Deccalın fitnesinden Allah’a sığın! Deccalın fitnesinden Allah’a sığın!” buyurdular.⁷

¹ Buhârî, Cenâiz, 68, 87; Müslim, Cennet, 70; Ebu Dâvud, Cenâiz, 78; Nesâî, Cenâiz, 110; Tirmizi, Cenâiz, 70

² Buhârî, Cenâiz, 86; Nesâî, Cenâiz, 114; Tirmizi, Cenâiz, 70

³ Tirmizi, Zühd, 5

⁴ Buhârî, Cenâiz, 89; Müslim, Mesâcid, 123; Nesâî, Cenâiz, 115

⁵ Buhârî, Vudû, 55, 56; Cenâiz, 82, 89; Edeb, 46, 49; Müslim, Tahâret, 111; Tirmizi, Tahâret, 53

⁶ Buhârî, Cenâiz, 90, Bed'ü'l-Halk, 8, Rikâk, 42; Müslim, Cennet, 65; Muvatta, Cenâiz, 47; Tirmizî, Cenâiz, 70

⁷ Müslim, Cennet, 67, 68; Nesâî, Cenâiz, 114

Bu nedenle sabah ve akşam namazlarından sonra ellerinin tersini çevirerek “Allahümme ecirnâ mine’n-nâr!” diye yedi defa cehennem azabından Allah’a sığınmak ve sonra “Allahümme ecirnâ min fitneti’l-mahyâ ve’l-memât! Allahümme ecirnâ min azabi’l-kabri. Allahümme ecirnâ min fitneti’l-mesîhi’d-Deccal!” diye fitnelerden, kabir azabından ve deccalın şerrinden Allah’a sığınmak kuvvetli sünnetlerdendir. Çünkü yukarıdaki hadis-i şerifte görüldüğü gibi peygamberimiz bunu emretmişlerdir.

Peygamberimiz (sav) ayrıca ölünün arkasından bağırarak, ağıt yakarak, saç-başı yolarak ve yaka yırtarak ağlamanın ölüye azap vereceğini ve kabirde bu nedenle azap göreceğini de belirtmiştir.¹ Zira bu durumda ölen kimse yakınlarının Allah’a isyan etmesine sebep olmuş olmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

KAZA VE KEFARETLER

1. NAMAZ KILMAYANIN DİNİ HÜKMÜ:

İmandan sonra en önemli ibadet namaz kılmaktır. Allah’a iman eden elbette ona itaat edecektir. İtaatin ifadesi ise namaz kılmak şeklindedir. Namaz kılmamanın hiçbir mazereti yoktur. En korkulu zamanlarda ve düşman karşısında dahi cemaatle namaz kılmak gibi namazın sünnetlerinde birisi dahi terk edilemez. Bu dinin namaza verdiği önemi göstermektedir. Hasta, felçli ve kötürüm olanlar dahi namazı terk edemez her hâl-ü karda namazını kılar. Nihayet göz ile ima ederek namazını kılar ama aklı başında olduğu sürece asla terk edemez.

Namazı inkâr ederek terk eden Şafî Mezhebine göre “Mürted” olur ve “mürtedin hakk-ı hayatı yoktur.” Çünkü “Namaz dinin direğidir.”² Namaz gibi dinin esaslarından birini inkar etmek elbette dini inkar etmekle aynı anlamı taşımaktadır. İhmal ve kusur sonucu namazı terk eden ise tövbe ederek namaza başlamalı ve kılmadıklarını kaza etmelidir. Kılınmayan namazları kaza etmek iman edenlerin Allah’a borcudur. Bunu tamamlamadığı zaman namaz borcundan kurtulamaz.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Ailene namazı emret, kendin de namaza sabırla devam et ve sebat göster”³ buyurur. Peygamberimiz (sav) “Kişi ile küfür arasında namazı terk vardır”⁴ buyurmuşlardır.

Namazı terk etmek iki şekilde olur.

Birincisi, farziyetini ret ve inkâr suretinde namaz kılmamaktır. Bu kişiyi riddete, yani mürted olmaya götürür. Bu durum kişiyi dinden çıkarır. Çünkü peygamberimiz (sav) “İnsanlarla kelime-i şahadeti getirip Müslüman olmak, namaz kılıp zekâtı eda edinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu yaparlarsa o zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar”⁵ buyurmuştur.

İkincisi, farz olduğuna inandığı halde tembellik, ihmal ve gafletle kılmamaktır. Bu durumda kişi Allah’ın farzını ihmal ve terk ettiği için büyük günaha girmiş olur. bu durumdaki bir mü’mine nasihat ederek namaza başlatmak büyük sevap ve fazilettir. Tövbeye ve namaz kılmaya davet edilir. Peygamberimiz (sav) “Allah günde beş vakit namazı farz kıldı. Kim bu namazın hakkını vererek ikame eder, kılsa Allah-ü Teâla onun günahlarını

¹ Buhârî, Cenaiz, 32; Ebû Dâvûd, Cenaiz, 25

² Aclunî, Keşfu’Hafâ, 2:31

³ Taha, 20:132

⁴ Müslim, Salat, 82; İmân 134; Ebû Dâvûd, Sünnet 15

⁵ Buhârî, İmân, 17; Müslim, İman, 35-36

affedeceğini ve cennete alacağını vaat etmiştir. Kim namazını kılmazsa Allah'ın ona böyle bir va'di yoktur. Dilerse affeder cennetine alır, dilerse azap eder”¹ buyurmuşlardır. Bu hadiste namazı terk edenin küfre gireceği değil, günaha gireceği açıkça ifade edilmiş ve Allah dilerse onu affedebilir diye imanının ve diğer ibadetlerinin olduğuna dikkat çekilmiştir.

2. GEÇMİŞ NAMAZLARIN KAZASI:

Namazların vakti vardır ve her namazı vaktinde edâen kılmak farzdır. Vaktinde kılınmayan namaz vaktin dışında ilk fırsatta ve akla geldiği anda kaza edilir; ancak kişi vaktinde kılmadığı için günahkâr olur. Çünkü farz olan vakti geçirmiş ve harama düşmüş olur. Bu nedenle tövbe etmesi gerekir.

Namazı vaktinde kılmamak ancak şu şartlarda caizdir:

1. Namazın affına sebep olan hayız, nifas, cünûn yani delilik ve baygınlıktır. Delilik ve baygınlıkla namazını kılamayan akli başına gelince ve ayıkınca kaza etmekle yükümlüdür. Hayız ve nifas sebebiyle namaz kılamayanın namazını Allah affetmiştir. Sonradan kaza etmesine gerek yoktur.
2. Uyku ve unutkanlık sebebiyle vaktinde kılınmayan namazdan dolayı kişi günahkâr olmaz; ancak unutan aklına gelir gelmez, uykuda olan da uyanınca hemen namazını kılmalıdır. Ancak bu şekilde sorumluluktan kurtulurlar.

Unutkanlık sebebiyle namaz kılmamanın günah olamaması için meşru bir sebebi olması gerekir. Oyun ve eğlenceye dalarak namazı unutan sorumluluktan kurtulamaz. Ancak meşru bir işi yaparken dalgınlıkla unutan kişi mazurdur. Bu nedenle vaktin geçmesi kişiyi günahattan kurtarır.

Üzerinde kaza namazı olan kimse ikiye ayrılır:

Birincisi, sahib-i tertip olup üzerinde dört vakit namaz borcu olmayan kişilerdir. Böyle birisinin namazı kazaya kalırsa bu kaza namazını kılmadan bayram ve vitir namazı dahi hiçbir namazı kılamaz. Önce kazaya kalan namazını kılar sonra bu namazları kılabilir. Sahib-i tertip kaza namazı kılarken de tertibe uymak zorundadır. Akşam namazı kazaya kalan birisi yatsı vaktinde önce akşam namazını sünneti ile kılacak, daha sonra yatsı namazını kılacaktır. Önce yatsıyı kılar da akşamı kılmadığını hatırlarsa akşamı kılar, sonra yatsıyı yeniden kılacaktır. Aksi takdirde yatsı namazı sahih olmaz. Sahib-i tertip tertip üzere namazını kaza ettiği gibi, sünnetleri de kaza etmek durumundadır. Zira onun kaza namazı bir veya iki vakittir ve bu namazı kılmak kolaydır. Böyle bir mü'min fazilet sahibi salih bir insandır. Azimetle amel etmek durumundadır. Azimet ise bunu gerektirmektedir.

İkincisi, üzerinde pek çok kaza namazı olan bir mü'mindir. Böyle birisi beş vakit namazı revatıp sünnetleri ile beraber kılmakla yükümlüdür. Zira bu namazlar farza tabidirler ve terki caiz değildir. Ancak böyle birisi fazilet sahibi ve salih bir mü'min olmadığı için üzerinde Allah'ın emri ve farzı olan namazlar varken bunları kaza etmeyerek fazilet sahibi mü'minlerin adeti olan ve farza tabi olmayan “Evvabin” “Kuşluk” “Abdest Namazı” “Tesbih Namazı” “Teheccüd Namazı” gibi namazları kılması caiz değildir ve kendisinden kabul edilmez. Onların yerine kaza namazı kılması farzdır.

Aynı durum borcu olanın bunu ödemeyerek zekât vermesi, zekât borcu olanın bunu vermeyerek sadaka vermesi ve hayır yapmak için para harcaması durumunda da böyledir. Bu nedenle zekât verecek kişinin önce borcunu ödemesi, kalanından zekât vermesi gerekir. Yine zekât borcu olanın önce zekâtı vermesi, kalanından sadaka verip hayır yapması gerekir. borç da ikiye ayrılır. Biri vadeli borç, diğeri vadesiz borç. Vadeli borcun vadesi gelmeden ödenmesi gerekmediği için zekat hesaplanırken vadesi gelmeyen borçlar hesap edilmez; ancak vadeli olmayan ve vadesi geçen borçlar çıkarılarak önce bunlar ödenir, sonra kalanından zekat verilir.

¹ Müslim, Taharet, 7; Ebu Davud, Zekât, 4

3. KEFÂRETLER:

Kefaret, örten ve gizleyen anlamındadır. İşlenen bir kusurdan ve günahdan dolayı tövbe edip Allah'tan af ve mağfiret dilemek niyetiyle yapılan, ceza özelliği de bulunan bir tür mâlî ve bedenî ibâdetdir. Kefaret Allah için Allah nâmına verilen bilâhare bozulan ahdi, miktarı malum olan fidye ile telâfi etmek veya bedenlen edası mümkün olmayan ibadeti mal ile eda etmek amacı ile fakire ve muhtaca yardımcı olmaktır.

Yemin ile orucun kefareti Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet ile sabittir. Mü'min yalan yere yemin etmiş ise hayatta iken kefareti ödemeyle mükelleftir. Hayatta iken gaflet veya ihmal ile vermemiş veya imkan bulamamış olduğu oruç ve yemin kefareti vasiyet ederek terekesinin üçte birinden vermesi gerekir. Yaşlılık ve hastalık sebebi ile tutamadığı oruçların kefareti de vermeye mecburdur. Bu durumda kefareti aynen orucu tutmak gibidir.

Kadın hastalık, hayız ve nifastan dolayı tutamadığı oruçlarını ya bilâhare kaza ederek günü gününe tutacak veya buna sağlığı müsaade etmezse bu durumda kefareti ödeyecektir. Buna da fırsat bulamamış ise vasiyet edecektir ve malından kefareti ödenecektir.

Namaz İbadetine Gelince: Şafii ulemasına göre namazı ne suretle olursa olsun terk eden kimse bunu kaza etmekle mükelleftir. Cumhur-u ulemaya göre namaz ibadetinin kaza dışında mal ile kefareti söz konusu değildir. Ancak bir kısım Hanefi âlimlerine göre “namazın da oruca kıyas edilerek kefareti olabilirliğine” hükmetmişlerdir. Kılmadığı her vakit namaz için bir fidye miktarı kefareti vermekle kefareti ödeyebilir. Hanefi âlimlerine göre bu şekilde namaz kefaretinin ödenmesi “aff-ı ilâhiyeye mazhariyeti umulan” bir durumdur.

Allame İbn-i Âbidîn'in “Dürrü'l-Muhtar”da “Meyyit mal bırakmazsa vârisi borç alarak devir suretinde kefareti ödemeye çalışır” ifadesi ile fakir için ruhsat olarak devir yapmayı meşru görmüştür. Ancak bunu zenginler mallarını kurtarmak için su-i istimal etmişlerdir. Bu ise doğru değildir. Az bir mal ile “devir” şeklinde “hile-i şerî'yenin su-i istimali” şeklinde olduğu zaman amacı dışına çıkmış olur. Bin liralık bir kefareti, on lira ile kurtarılmaya çalışmak gibi kabul edilemez durumlar ortaya çıkar. Bunda ise ne fakire yardım, ne de gerçek anlamda kefareti ödeme söz konusu değildir.

1. Oruç Kefâreti:

Ramazan orucunu eda ederken, herhangi bir mazeret olmaksızın, oruçlu olduğunu bildiği halde orucunu kasten bozan kimse kefareten tutması ve vermesi gereken kefarettir. Bu konuda İmam-ı Şafî (ra) ramazan orucu ancak kasten “cinsî münâsebet” sonucu bozulursa kefareti gerektirir. Bu da peygamberimizin (sav) Ramazan ayında hanımı ile cinsî münasebette bulunan bir sahabe hakkında kefaretle hükmetmesini delil olarak gösterir.¹ Hadiste yeme ve içme geçmemekte ve peygamberimizin bu konuda bir başka ifadesi de bulunmamaktadır. Bu nedenle Şafî'ye göre kasten yeme ve içme kefareti gerektirmez. Hanefi uleması ise kasten yeme içmeyi cinsî münâsebete kıyas ederek aralarındaki ortak illet sebebine bağlarlar.

Orucu kasten bozmanın kefareti imkânı varsa bir köle azat etmek veya iki ay ara vermeden oruç tutmaktır. Buna gücü yetmezse altmış fakiri sabah akşam iki öğün doyurmaktır. Bu üçüncü şık yemek bedelinin fakire verilmesi şeklinde de olabilir. Kefaretle ilgili bu hükmün ölçüsü Kur'ân-ı Kerimde kefaretle ilgili ayetin “ailenize yedirdiğiniz ortamları yemek”² ifadesi esas alınarak belirlenmiştir.

Kefareten oruç tutanlar iki ay ara vermeden oruç tutmalıdırlar. İki ay altmış gün olmayabilir. Zira kameri aylar bazen 29, bazen 30 çeker. İki ay ceza olarak oruç tutar, bir gün de tutmadığı ve bozduğu orucu kaza eder. Böylece 60 veya 61 gün oruç tutmalıdır. Sadece kadınlar hayız müddetini ilave ederler ve bu süre oruca ara verme anlamına gelmez.

¹ Buhari, Savm, 31; Müslim, Sıyam, 14

² Maide, 5:89

Kefaret ve kaza orucuna geceden niyet etmek ve kefarete orucu olduğunu veya kaza olduğunu belirtmesi şarttır. Oruca gerek seferi olması ve gerekse hasta olması durumunda bir gün ara veren hiç başlamamış gibidir ve yeniden tutması gerekir.

Kefaret bir ceza olduğu için kasten bozulmuş birçok oruç için bir kefarete yeterlidir. İki ay peş peşe ara vermeden oruç tuttuktan sonra tutmadığı veya bozduğu oruçların tamamını tutarak borcundan kurtulur.

2. Yemin Kefareti:

Bir kimse Allah için bir şeyi yapmaya azmeder ve yemin ederek şahitler huzurunda kastını gösterdiği halde bu yeminin gereğini yapmayarak bozması durumunda ceza olarak kefarete vermesi gerekir.

Yüce Allah yemin kefareti konusunda şöyle buyurur: “Allah kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan sözde yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz. Fakat, bilerek kasıtlı olarak yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti ailenize yedirdiğiniz ortalama bir öğün yiyeceğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek veya bir köle azat etmektir. Bunlara da gücü yetmeyen üç gün oruç tutmalıdır. Yeminlerinizin kefareti budur.”¹

Bu ayete göre yemini bozmanın kefareti öncelikli olarak on fakiri yedirme ve giydirme, köle azat etme veya üç gün arka arkaya oruç tutmaktır. Hanbeli ve Hanefiler oruçta ara vermeden üç gün arka arkaya tutmayı şart olarak kabul ederler.

3. Zihar Kefareti:

Zihar, sözlükte “arka ve sırt” anlamına gelmektedir. Cahiliye döneminde bir erkek hanımına “Sen bana anam gibisin” veya “senin sırtın veya şu uzvun anamın sırtı ve uzvu gibidir” derse bunu boşama sebebi olarak kabul ediyordu. Kur’ân-ı Kerim “İçinizde zihar yapanların kadınları onların anaları değildir. Onların anaları kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar yalan söylüyorlar. Kuşkusuz Allah affedicidir ve bağışlayıcıdır. Hanımlarından zihar sebebiyle ayrılmak durumunda olanlar dönmek isterlerse onlara dokunmadan önce köle azat etmelidir. Buna gücü yetmeyen aralıksız iki ay oruç tutmalıdırlar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bunlar Allah’ın hükümleridir”² buyrulur.

Kefaretlerde köle azadının ilk şart olarak zikredilmesi İslam’ın hürriyete verdiği önemi göstermektedir.

4. Adam Öldürmenin Kefareti:

İslam’ın korumayı amaçladığı en önemli şey insan hayatıdır. Bir müslümanın müslümanı, zımmîyi veya gayr-i müslimi hatâen, yanlışlıkla öldürmesi sonucu hukukî ve cezâî müeyyidelere ilaveten bir de kefarete ödemesi gerekir. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Bir Müslümanın bir mü’mini öldürme hakkı yoktur. Şayet hata ile bir müslümanı öldürenin bir köle azat etmesi veya ölenin ailesine teslim edecek bir diyet vermesi gerekir. Bunları bulamayan da kesintisiz iki ay oruç tutmalıdır”³ buyrulur.

Kefaret bir nevi tövbe ve ibadet olduğu için mü’min hata ile öldürdüğü bir insan için diyeti dışında kefareten de iki ay ibadet olarak oruç tutar. Ancak gayr-i müslim biri hata ile bir mü’mini öldürmüş ise bu durumda sadece diyet öder, kefaretle yükümlü değildir.

5. Hacda Traş Olma Kefareti:

Hac mevsiminde ihrama girip ibadete başlayan mü’min vakti gelmeden traş olamaz. Şayet bir mazeret ve hastalık sebebiyle vaktinden önce traş olmak zorunda kalırsa kefarete ödemek zorundadır. Kur’ân-ı Kerim “Sizden her kim hasta olur veya başına gelen bir eziyet sebebiyle vaktinden önce traş olursa ona oruç, sadaka ve kurban olmak üzere fidyeye gerekir”⁴ buyrulur. Hz. Peygamber (sav) bu kefaretin üç gün oruç tutmak veya altı fakiri doyurmak

¹ Maide, 5:89

² Mücadele, 58:2-4

³ Nisa, 4:92

⁴ Bakara, 2:196

veyahut bir koyun kurban etmek şeklinde ödeneceğini”¹ açıklamıştır. Ancak bu orucu ara vermeden tutmak zorunlu değildir.

6. Hayızlı Kadınla Cinsî Münasebette Bulunmanın Kefâreti:

Kur’ân-ı Kerim hayızlı kadınla cinsî münâsebette bulunmayı yasaklamıştır.² Bu nedenle kadınla hayızlı olduğu günlerde cinsî münâsebette bulunmanın haram olduğu konusunda icma vaki olmuştur. Cumhur-u ulemâya göre bu günahı işleyen kimse Allah’a tövbe ve istiğfarda bulunmak zorundadır. Bir kısım alimlere göre ilk günlerde bu günahı işleyen tövbe ile beraber bir dinar (4.25 gr. altın) son günlerde cinsî münâsebette bulunanlar ise bunun yarısı kadar altın kefarete olarak fakirlere vermek zorundadır. Bunu unutarak ve kasıtlı yapmak arasında fark yoktur.

YEDİNCİ BÖLÜM

RAMAZAN VE ORUÇ

RAMAZAN AYI

Ramazan-ı Şerifte oruç tutmak Kur’ân-ı Kerimin emri, sünnetin tatbikatı ve icma-i ümmet ile sabit olmuş bir farzdır. İslam’ın beş şartından birisi ve en birincilerinden şeaîr-i islamdır. Yüce Allah buyurur: “Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, oruç sizin üzerinize de farz kılınmıştır. Ta ki oruç sayesinde korumasınız ve müttakilerden olasınız.”³

Peygamberimiz (sav) de “Ey insanlar! Büyük ve bereketli bir ayın gölgesi üzerinize düştü. Bu öyle bir aydır ki içinde bin aydan daha hayırlı olan bir kadir gecesı vardır. Allah bu ayın gündüzünde orucu farz, gecesinde teravih namazını nafıle kılmıştır. Ramazan gelince cennet kapıları açılır ve cehennem kapıları kapanır”⁴ buyurmaktadır.

Oruç ibadeti fecr-i sadık ile başlar, güneşin batması ile sona erer. Bu süre içerisinde yemekten içmekten ve cins-i münasebetten sakınmaktır. Oruç hicretin ikinci senesinde farz kılınmıştır.

Oruç dahil bütün ibadetler dünyevi fayda ve maslahatlar gözetilerek yapılmazlar; ancak Allah’ın emri olduğu için ifa edilirler. Şayet amaç fayda ve maslahatlar olursa o ibadetin ihlâsını kaçıır, o ibadet de batıl olur. Bununla beraber zayıfları teşvik ve Allah’ın hikmet-i teşriini açıklamak için ibadetlerin faydaları araştırılarak ortaya konmuştur. Oruç ibadetinin teşriindeki hikmetlerin en önemlisi ruhun bedene ve nefse galebesi ve insanın diğer canlılardan ayrılmasıdır. İnsanın insanlığı aklını ve iradesini kullandığı ölçüdedir. Oruç bu bakımdan iradeyi güçlendirir, sabra alıştırır ve ruhun nefse galebesini sağlar.

1. Ramazan Hilalinin Sübûtu:

Oruç ibadeti Ramazan ayının başlaması ile başlar, Muharrem ayının görülmesi ile sona erer. Bunun için ayın görülmesine önem verilmiştir. Ramazan orucu Şaban ayının otuz günü tamamlaması veya Ramazan ayının görülmesi ile başlar. İlmin ilerlemediği ve Astronomi’nin gelişmediği ve takvimlerin oluşturulmadığı ilk yıllarda peygamberimiz (sav) “Biz okuma yazma, hesap kitap bilmez bir topluluğuz. Sizler Ramazan hilalini gördüğünüz zaman oruca başlayın, Muharrem hilalini gördüğünüz zaman bayram yapın. Üzerinde bulut olur da hilali

¹ Buhari, Muhsar, 5-8

² Bakara, 2:222

³ Bakara, 2:183

⁴ Buhari, Savm, 5, Bed’ü’l-Halk, 11, Müslim, Sıyâm, 2; Salatül Müsafirin, 25; Nesâi, Sıyâm, 5; Ebû Dâvûd, Ramazan, 1

göremezseniz Ramazanı otuza tamamlayın”¹ buyurmuşlardır. Peygamberimiz (sav) bu hadisinde yine hesaba itibar edilmesine ima ve işaret etmiş, hesap ve kitap bilmeyenlere de kolaylık göstermiştir.

Eskiden ayın görülmesi konusunda bir şahidin şahadeti kafi görülüyordu. Bir arabî Peygamberimizin (sav) huzurunda ayı gördüğüne şahitlik yaptı. Peygamberimiz (sav) oruç tutmayı emretti.”² Şafii mezhebine göre bir ülkede hilal sabit olursa seferilik müddeti içinde yani 144 km çevresindekilerin oruç tutması farz olur. Valiler ve devlet başkanları bunu halka duyururlar. Bu ilim ve iletişimin yaygın olmadığı zamanlar için doğrudur. Günümüzde ise hesap ve kitap, ilim ve teknik geliştiği için tüm İslam devletlerinin ve Müslümanların “Muvakkitlerin” yani Astronomların ve Takvim hesap uzmanlarının hesaplarına uymaları daha uygundur. Zira yüce Allah Kur’ân-ı kerimde “Güneş ve ayın hareketleri hesaplardır”³ buyurarak hesabın önemini ve şaşmayacağını açıkça belirtmiştir. Bu durumda takvime ve “Diyanetin” hesabına uymak en doğru olanıdır.

Asrımızın müceddidi ve müçtehid Bediüzzaman Said Nursi hazretlerinin tatbikatı ve uygulaması da diyanetin takvimine uyma şeklindedir.

2. Orucun Farziyetinin Şartları:

Orucun farz olmasının yedi şartı vardır:

1. **Müslüman olmak.** Müslüman olmayana oruç farz değildir. Ancak mürtet tekrar dine dönerse tutmadığı oruçlarını kaza etmekle yükümlüdür.
2. **Bâliğ olmak.** Buluş çağına gelmeye oruç farz değildir. Şayet tutarsa orucun fazilet ve sevabından istifade etmekle beraber nafile olarak tutmuş olur. Tutmazsa günaha girmez.
3. **Âkil olmak.** Deliye, baygına ve sarhoşa oruç tutmak farz olmaz.
4. **Oruç tutmaya sıhhati ve gücü olmalıdır.** Yaşlı ve hastaya oruç farz değildir. Yaşlı daha sonra da kaza edemeyeceği için oruç başına fidye vermek ve bir fakiri sabah akşam doyurmakla mükelleftir. İki öğün yemek parası vermesi de yeterlidir. Hasta ise daha sonra sağlığına kavuşunca kaza eder.
5. **Hayız ve nifastan temiz olmak.** Kadının oruç tutması için temiz olması gerekir. Hayız ve nifas halindeki kadın oruç tutamaz. Daha sonra kaza eder.
6. **Sıhhati yerinde olmak.** Hasta oruç tutmayabilir, sonradan kaza eder.
7. **Mukim olmak.** 144 km uzak yola çıkanlar misafir sayıldıkları için oruç tutmak farz değildir; ancak tutması daha hayırlıdır ve farz olarak tutmuş olur. Misafir ve hasta olan kimse oruca niyet etmiş olsa dahi bozabilir. Sonradan kaza eder.

Bir kimse oruca niyet eder de bütün gün uyursa orucu sahihtir. Ancak bayılırsa orucu sahih değildir. Akli başında olan oruca niyet eder de gündüzün delirirse orucu bozulur.

3. Orucun Sahih Olmasının Şartları: Orucun sıhhatinin şartları dörttür.

1. Müslüman olmak,
2. Mümeyyiz olmak,
3. Kadınların hayız ve nifastan temiz olmaları,
4. Orucu tutmanın yasak olmaması. Geceleri ve Ramazan ve Kurban Bayramı günü oruç tutmak haramdır. Dolayısıyla bu gün oruç tutmak sahih olmaz.

4. Orucun Farzları: Orucun farzları ikidir.

¹ Buhari, Savm, 11, 5, 13, 30; Müslim, Sıyâm 9, 13; Muvatta, Sıyâm, 1

² Müslim, Sıyam, 2; Ebu Davud, Sıyam, 14; Tirmizi, Savm 7; İbn Mâce, Sıyam, 7

³ Rahman, 55:5

1. **Niyet etmek.** Peygamberimiz (sav) “Ameller niyetlere göredir”¹ buyurur. Şafi mezhebinde niyetsiz ibadet sahih değildir. Bu nedenle oruca da niyet etmek şarttır. Amellerin sıhhati niyete bağlıdır. Kalbinden geçirdiği niyeti dil ile de söylemek sünnettir. Niyetin şartları da kalben olması, hangi orucu tutacağını tayin etmesi, gece vakti niyeti getirmek ve niyetin kesin olması gerekir. Sahura kalkmak oruç tutma niyeti ile olursa niyet sayılır. Bilhassa kaza orucu için geceden niyet etmek şarttır. Peygamberimiz (sav) “Fecirden önce niyet etmeyenin orucu yoktur”² buyurmuşlardır. Nafile oruçlar için ise bir şey yiyip içmemiş ise kuşluğa kadar niyet geçerlidir. Niyet “Allah için bu gün farz olan Ramazan orucunu tutmaya niyet ettim” demelidir. Kaza orucu ise “kaza orucunu tutmaya” nezir orucu ise “nezir orucunu tutmaya niyet ettim” demeli en azından bu niyetini kalbinden geçirmelidir. Zira niyet kalbin amelidir. Bedenin ameli ise kalbin niyetini gerçekleştirmektir.
2. **Orucu bozan şeylerden kaçınmak.** Sahurdan akşam ezanına kadar orucu bozacak herhangi bir şeyi yapmamak farzdır. Yoksa oruç bozulur ve yeniden kaza etmek gerekir.

5. Orucu Bozan Şeyler: Orucu bozan şeyler sekizdir.

1. Ağız, burun, kulak, ön ve arka uzuvdan veya vücudun herhangi bir yerinden mideye ve vücuda herhangi bir gıda ve ilacın girmesi. Ancak toz ve abdestte kalan yaşığın girmesi oruca zarar vermez. Göze çekilen sürme ve vücuda sürülen yağın bedene girmesi oruca zarar vermediği gibi kokular orucu bozmaz. Gusül abdesti alan birinin kulağına kaçan su da orucu bozmaz. Yemek pişiren birinin dilinin ucu ile yemeğin tadına bakması da orucu bozmaz.
2. Kasten kusmak orucu bozar. Kendiliğinden gelen kusuntu ise orucu bozmaz. Peygamberimiz (sav) “Kusuntu kendiliğinden gelirse oruca zarar vermez; ancak kendi isteği ile kusarsa kaza etmek gerekir”³ buyurmuşlardır.
3. Kasten, bilerek cinsî münasebette bulunmak. Bir insanın sünnet yeri herhangi bir canlıya girerse onun hem orucu bozulur, hem kefarete gerekir. Şafi mezhebine göre kefarete sadece cinsî münasebet durumunda gerekir. Bunun dışında bozulan tüm oruçlar için gününe gün kaza etmesi gerekir.
4. Kendi isteği ile meninin çıkması. Ancak ihtilam, yani rüyada veya uyuduğu halde isteği dışında meninin çıkması orucu bozmaz. Her iki halde gusül gerekir. Gusül ise orucu bozmaz. Erkeğin oruçlu iken eşi ile oynaşması bu nedenle doğru değildir. Şehvetsiz öpmesinde sakınca yoktur.
5. Bütün gün sarhoş ve baygın olmak.
6. Günün herhangi bir kısmında hayız ve nifas görmek.
7. Kan akması da doğum yapmak veya çocuk düşürmek.
8. Allah korusun küfre ve şirke düşmek.

Bu sayılanlar dışında bir kimse unutarak bir şey yese ve içse veya cinsî mukarenette bulunsun veya ikrah, yani tehdit ve zorlama ile orucu bozmaya zorlansa orucu bozulmuş olmaz. Ancak yanlışlıkla iftar oldu veya henüz imsak olmadı diye yer ve içer sonra vaktin girdiği ve akşamın olmadığı anlaşılırsa orucu bozulur ve kaza lazım gelir.

6. Orucun Mekruhları:

1. Ağız kavgası yaparak küfretmek ve kaba konuşmak,
2. Güneş battığı halde iftarı geciktirmek,

¹ Buhari, Bed’ul-vahy,1; Nazmu’l-Mütenâsir fi’l Hadisi’l-Mütevatir, Cafer Kettanî, s. 17

² Ebu Dâvud, Sıyam,71-72; Tirmizi, Savm 33; Nesâî, Savm, 68

³ Ebu Dâvud, Savm, 32; Tirmizi, Savm, 25; İbnu Mâce, Savm, 16

3. Tadı ve kokusu olmayan sakız vb. şeyleri çiğnemek. Tadı varsa orucu bozar.
4. Yemeğin tadına bakmak. Orucu bozmasa da mekruhtur.
5. Hacamat yapmak, kan aldirmek.
6. Şehveti tahrik etmeden kucaklamak ve öpmek,
7. Hamama gitmek,
8. Öğleden sonra misvak kullanmak,
9. Kokusu güzel olan şeyleri özellikle koklamak,
10. Göze sürme çekmek,
11. Gözünü, kulağını ve diğer aza ve duygularını haram olan şeylerden korumamak.
12. Evli kadının kocasının izni ve müsaadesi olmadan oruç tutması mekruhtur.

7. Oruç Tutmamayı Mubah Kılan Öürler:

1. **Yolculuk:** Şafiye göre 144 km. uzağa gitmek için yola çıkan birisi yolculuk döneminde oruç tutmayabilir. Ancak bu bir ruhsattır.¹ Zorlanmayacaksa tutması daha hayırlıdır.
2. **Hastalık:** Hasta olan oruç tuttuğu zaman tedavisi uzayacaksa veya hastalığı artacaksa oruç tutmayabilir. Sağlığına kavuşunca orucunu kaza eder.² Oruç tutmamaya kişi kendisi karar veremez, Müslüman ve hazık bir doktorun tavsiyesi ile tedavi süresinde oruç tutmayabilir.
3. **Gebelik ve Emzikli Olmak:** Ramazanda gebe olan veya emzikli bulunan kendisine ve çocuğuna zarar olacağı doktor tarafından tespit edilirse oruç tutmayabilir, ancak daha sonra kaza eder. Bu durumda ayrıca oruç tutmadı günler sayısınca fidye vermesi gerekir.
4. **Yaşlılık:** Yaşlı dayanamayacağı zaman oruç tutmakla mükellef değildir. Onun yerine fidye verir. Her gün sabah akşam bir fakire yemek yedirmekle veya bedelini vermekle mükelleftir.

Bir kimse oruç kazası olduğu halde tutamadan vefat ederse vasiyet etmesi ve mirasçılarının terekesinden onun fidyesini vermesi gerekir. Peygamberimiz (sav) “Zimmetinde oruç bulunduğu halde vefat eden bir kimsenin velisi onun yerine oruç tutar”³ buyurmuşlardır. Bu nedenle bir kimse vefat eden annesinin ve babasının yerine oruç tutar. Cumhur-u ulamaya göre namaz ibadetinin ne fidyesi ne de başkasının adına kazası vardır. Zira bu konuda peygamberimizden (sav) bir şey varid olmamıştır. Bir kısım Hanefi uleması namazı oruca kıyas ederek namaz için de fidye vermeye fetva vermişlerdir.

Oruçlu iken meşru bir mazeretten dolayı orucu bozulan kişi veya hayız gören dişinin o gün yine oruçlu imiş gibi yemekten ve içmekten uzak durması sünnettir.

Üzerinde kaza borcu olan biri borcunu ertesi Ramazan ayına kadar geciktirmesi günahıdır. Bu nedenle üzerinden bir sene geçen kişi orucunu kaza etmekle beraber her oruç için bir de fidye vermesi gerekir. İki sene geçmişse bu durumda hem kaza etmek hem de iki misli fidye vermesi gerekir.

8. Orucun Kefareti:

Ramazan-ı Şerifte oruçlu olduğu halde kasten cinsî münasebette bulunan kimse o günü kaza etmekle beraber kefaret ödemesi gerekir. Orucun kefareti bir köle azat etmek, buna gücü yetmezse iki ay ara vermeden oruç tutmalıdır. Şayet bir gün ara verirse hiç tutmamış gibi yeniden başlaması gerekir. Yaşlı ve hastalıktan dolayı oruç tutamazsa bu durumda iki öğün, sabah akşam altmış fakiri doyurmak zorundadır.

¹ Bakara, 2:184

² Bakara, 2:185

³ Buhari, Müslim

Bu konuda peygamberimiz (sav) kendisine “Mahvoldum, oruçlu iken hanımımınla cinsî münasebette bulundum” diyen birisine kefareten “bir köle azat et” buyurdular. O kişi “kölem yok” diyince “ara vermeden iki ay oruç tut” buyurdu. “Buna gücüm yetmez” diyince “Altmış kişiye yemek yedir” buyurdu. “Ben kendimi geçindirmekten acizim” diyince, içi hurma dolu bir sepet getirdi ve “bunu tasadduk et” buyurdular. O kişi “bu mahallede benden fakiri yok” diyince peygamberimiz (sav) “O halde git hanımınla bunu afiyetle yiye” buyurdular.¹

Ramazan ayından başka oruç için kefarete yoktur.

Kefaret orucunun da yedi şartı vardır:

1. Erkek olmak. Kadına kefarete gerekmez.
2. Akıl ve Balığ olmak. Sabiye kefarete olmaz.
3. Orucun bozulmuş olması,
4. Ramazan ayındaki farz olan orucun kefareti olması,
5. Cinsî münasebet sonucu bozulmuş olması,
6. Mukim olması. Yolcuya kefarete gerekmez. Zira onun oruç tutmama ruhsatı vardır.
7. Oruca niyet etmiş olması. Oruca niyet etmeden münasebete geçerse kefarete gerekmez.

9. Orucun Sünnetleri:

1. Sahura kalkmak, sahur geç vakte tehir etmek ve sahur yemeği yemek.
2. İftarda acele etmek. Yani iftar olur olmaz yemeğe oturmak. Peygamberimiz (sav) “Sahur yapınız, sahurda bereket vardır. İftarda acele ediniz, zira insanlar iftarda acele ettikleri sürece hayır üzeredirler”² buyurmaktadır.
3. İftarı hurma veya su ile açmak.
4. Oruçlu olduğu süre içinde keyif verici durumlardan uzaklaşmak ve kendisini zikir ve fikir gibi ibadete yönlendirmek.
5. İftar ederken “Allahümme leke sumtû, ve bike âmentü ve aleyke tevekkeltü ve alâ rızgıke eftartü, ve lisavmi ğadin neveytü, fağfirlî mâ kaddemtü ve mâ ahhartü” diye dua etmek.
6. Oruçlu halinde bol bol sadaka vermek, insanlara yardımcı olmak, tatlı dil ve güler yüz göstermek.
7. Kur’ân-ı Kerimi her gün bir cüz okuyarak veya dinleyerek hatim indirmek.
8. Ramazanın son on günü itikafa girmek.

10. Nafile Oruçlar:

Ramazan orucu ve ramazan ayında tutamadığın oruçların kazası farzdır. Bunun dışında tutulan oruçlara ise nafile oruç denir. Peygamberimizin (sav) tuttuğu ve ümmetine tutmalarını tavsiye ettiği nafile oruçlar şunlardır:

1. Misafir ve Arafat’ta vakfede olmayanlar için en hayırlı nafile orucu Arefe günü tutulan oruçtur. Arafat’ta vakfede olanların ise oruç tutmaması sünnettir.
2. Muharrem ayının dokuz, on ve on birinci günü oruç tutmak. Peygamberimiz (sav) “Arefe günü oruç tutmak önceki sene ile sonraki senenin günahlarına kefarettir. Aşure günü (Muharrem’in dokuz, on ve on birinci günü) tutulan oruç da önceki senenin günahlarına kefarettir.”³

¹ Buhari, Müslim

² Müslim, Sıyam, 9; Ebû Dâvûd, Sıyam, 15; İbn Mâce, Sıyam, 24

³ Müslim, Sıyam, 20, 38; Ebû Dâvûd, Sıyam, 56, 57, 64

3. Pazartesi ve Perşembe günü oruç tutmak. Peygamberimiz (sav) “Pazartesi ve Perşembe günleri kulların amelleri Allah’a arz edilir. Ben oruçlu olduğum halde amelimin arz olunmasını ister ve severim”¹ buyurdular.
4. Her ayın on üç, on dört ve on beşinci günü oruç tutmak. Bu oruca ise “Eyyam-ı Beyz” orucu denir.²
5. Ramazan ayından sonraki Şevval ayında altı gün oruç tutmak. Bu oruç kadınların orucu sayılır. Zira kadınlar her ayın ortalama altı günü hayızlı oldukları için oruç tutamazlar. Şevvalden tutulan altı gün onların kazası, bu durumda olmayanların ve erkeklerin ise nafilésidir. Peygamberimiz (sav) “Şevvalden altı gün oruç tutan bütün seneyi oruçlu geçirmiş gibidir”³ buyurmuşlardır.

Nezir ve kaza orucu dışında Cuma, Cumartesi ve Pazar gününe has oruç tutmak mekruhtur. Allah Resulü “Sizden biriniz yalnız Cuma gününe has oruç tutmasın. Tutacaksa bir gün öncesinden ve bir gün sonrası ile beraber tutsun”⁴ buyurmuşlardır. Zira Cuma günü mü’minlerin bayramı ve misafir ağırlama günüdür.

Nafile oruç tutan birisinin mazereti olmadan ve misafiri gelmeden orucunu bozması mekruhtur ve daha sonra bu orucunu tutması gerekir. Nitekim yüce Allah “Ey İman edenler Allah’a ve Resulüne itaat edin ve amelleriniz boşa çıkarmayın”⁵ ferman eder. Zira nafile oruca başlamak ve niyet etmekle onu nezretmiş sayılır. Nezri ifa etmek ise vacip anlamında farzdır.

Bayram ve teşrik günlerinde oruç tutmak haramdır.

Her zaman oruç tutmak, yani senelik oruç mekruhtur. Zira bu ibadeti adet haline getirir. Din ibadetin adet haline gelerek ibadet olmaktan çıkmasını kabul etmez. Dinin amacı adet oluşturmak değil, nefsi terbiye ederek Allah’a yaklaştırmaktır.

Daha önce oruç tutmayan birinin Şaban’ın on beşinden sonra ve Ramazanı karşılama amacı ile oruç tutması da mekruhtur.

İTİKÂF

Müslümanın niyet ederek cami veya mescitte bir müddet ibadet ve ilim öğrenme amacı ile kalmasıdır. Ramazanın son on gününde itikâfa girerek camide kendisini ibadete adanması ise “sünnet-i müekkede” olup daha efdaldır. Peygamberimiz (sav) Ramazan ayının son on gününde mescitte itikâfa girerlerdi.⁶

İtikâfın dört rüknü/şartı vardır.

1. **Niyet etmek:** Şayet itikâfta kalmaya niyet etmezse cami ve mescide ne kadar durursa dursun bu duruş itikâf sayılmaz. Niyette muayyen bir süre tayin etmesine gerek yoktur.
2. **Cami veya mescitte olması.** Bir kimse hücrede ve evinde bir odasında itikâfa niyet etse bu makbul sayılmaz. Bilhassa Cuma Namazı kılınan bir camide itikâfa niyet ederek girmesi gerekir. Zira itikâfta olduğu zaman Cuma namazı vakti cumayı kılması gerekir. Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve Mescid-i Nebevide itikâfi nezredenin tayin ettiği yere gitmesi gerekir. Ancak Mescid-i Haram hepsinden efdal olduğu için diğer mescitlerdeki nezrini de orada ifa edebilir. Ancak Mescid-i Haram için yaptığı nezrini diğer mescitlerde ifa edemez.

¹ Tirmizi, Sıyam, 44

² Müslim, Sıyam, 36; Ebû Dâvûd, Sıyam, 68

³ Müslim, Sıyam, 39; İbn Mâce, Sıyam, 33

⁴ Ebû Dâvûd, Savm, 52; İbn Mâce, Sıyam, 37

⁵ Muhammed, 47:33

⁶ Buhârî, İtikâf, 7; Müslim, İtikâf, 9; İbn Mâce, Sıyam, 58; Ebû Dâvûd, Sıyam, 77

3. **Az da olsa camide kalmak.** Ancak sadece camiden geçmekle itikâfa girmiş olmaz.

İtikâfa girebilmenin şartı da üçtür. **Birincisi** Müslüman olmalıdır. **İkincisi**, akıllı olmalıdır. **Üçüncüsü** ise hadesten ve necasetten temiz olması şarttır. İtikâfa girecek olan mü'minin abdestli olarak camiye girdikten sonra niyet etmesi efdaldır.

İtikâfta bulunan kimsenin dikkat etmesi gereken hususlar:

1. İtikâfta bulunan kimse ihtilam olursa camiden çıkar ve yıkanır. Bu durumda camide kalması haramdır. Yıkanınca hemen dönmesi gerekir.
2. İtikâfta bulunan oruç tutması, koku sürünmesi ve güzel elbise giymesinde sakınca yoktur.
3. Belli bir süre camide kalmaya niyet eden bir mutekif abdest almak, yemek yemek ve başka bir camide ezan okuyup namaz kıldırmak için çıkabilir. Hastalık gibi bir sebeple cami dışına çıkan biri daha sonra adadığı süreyi kaza etmesi gerekir.
4. İtikâfta bulunan dua, ibadet, Kur'an okuma ve zikir gibi şeylerle meşgul olması gerekir. İlim ile meşgul olmak daha efdaldır.
5. İtikâf sünnet-i müekkededir. Kadir Gecesi daha da efdal ve önemlidir.

Kadir Gecesi:

Yüce Allah Kur'an-ı Kerimde "Biz bu Kur'anı Kadir Gecesi inzal buyurduk. Kadir gecenin ne olduğunu bilir misin? O bin aydan daha hayırlıdır"¹ buyurur. Peygamberimiz (sav) Kadir gecesinin Ramazan'ın son on günün tek gecelerinde olduğunu haber vermiştir.² Dolayısıyla Ramazanın 21, 23, 25, 27 ve 29. gecelerinin Kadir Gecesi olabileceği konusunda ihtilaf vardır.

İmam-ı Şafi'ye göre Kadir Gecesi Ramazan'ın 23. gecesidir. Ancak Cumhur-u Ulemaya göre 27. gecesi olduğu konusunda icma vaki olmuştur. Kur'an-ı Kerimde Kadir Suresinde "Leyletü'l-Kadr" kelimesi üç defa geçmekte ve her kelime dokuz harf olup mecmuunun 27 olması Kadir Gecesinin 27. gece olduğu düşüncesini güçlendirmektedir.

Kadir gecesini aramak ve bu gecenin feyz ve bereketinden istifade etmek için Ramazan'ın son on gününde "İtikâfa" girmek, tek gecelerini ihya etmek ve bu gecelerde uykuyu terk etmek sünnettir. Ayrıca Ramazanın son on gününde "Allahümme inneke afuvvun kerîmün, tuhibbu'l-afve fa'fuannî" duasını okumak sünnettir.³

Resulullah (sav) Ramazan'ın son on gününde aile fertlerini ibadet etmeleri için uyandırır. Bu günlerde ibadet ve kulluk için gösterdiği çaba ve gayreti başka zaman göstermezdi.⁴

Kadir gecesinin feyzinden istifade etmede herkes bir değildir. İş gücü olup mesaiye gitmesi gerekenlerin yatsı, teravih ve sabah namazlarını camide kılmaları, sadaka vermeleri ve yemek yedirmeleri, dini sohbete katılmaları kadir gecesini ihya etmek ve feyzinden istifade etmek için yeterlidir. Gündüz mesaiye ve çalışmaya gitmeyenlerin ise gece sabaha kadar Kur'an okuma, dua ve zikirle geçirmeleri daha efdaldır.

¹ Kadir, 97:1-3

² Müslim, Sıyam, 40; İbn Mâce, Sıyam, 56

³ Tirmizî, Daavât, 84; İbni Mâce, Dua, 5

⁴ Müslim, İtikaf, 3; Buhârî, Teravih, 6;

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ZEKÂT

1. Zekat Nedir?

Zekat, lügatte artma, ziyadeleşme, neşv-ü nemâ bulma ve temizleme anlamına gelmektedir. Din dilinde ise, Cenâb-ı Hakkın müstehak olana verilmek üzere zengin olanlara farz kıldığı malın belli bir bölümü, yani sadakasıdır. Malı artırıp fakir ve muhtaçların duasını aldığı, haset ve düşmanlıklarını ortadan kaldırdığı için “zekât” olarak isimlendirilmiştir. İslam beş temel üzerine kurulmuştur. Birisi de zekat vermektir.¹

Tarih boyunca insanlık fakirler ve zenginler, avam ve havas olarak ikiye ayrılır ve bundan sonra kıyamete kadar da böyle olacaktır. Bu iki tabaka arasındaki uçurumu ortadan kaldıran ve iki tabaka arasında münasebet kurarak birbirine yaklaştıran bağ ve köprü zekâttır. Bu nedenle peygamberimiz (sav) “Zekât İslam’ın köprüsüdür”² buyurmuşlardır.

Müslümanların birbirlerine yardımları ancak zekât köprüsünden geçmekle yapılır. Yardım vasıtası zekâttır. Toplumda intizam ve asayişin temin eden köprü zekâttır. İnsanların sosyal hayatta mutlu ve barışık olmaları, birbirlerine sevgi ile bakmaları ve yardımlarına koşmaları ancak zekat aracılığı ile olur. Sosyal hayat yardımlaşmanın ürünüdür. İnsanların gelişimlerini engelleyen ihtilalden ve ihtilaflardan meydana gelen felaketlerini ilacı yardımlaşmadır, bunu da Allah için minnetsiz sağlayan vasıta zekattır.

Yüce Allah’ın zekatı emretmesinde ve faizi yasaklamasında büyük hikmetler ve maslahatlar vardır. Geçmişe ve tarihe baktığımız zaman insanlık âlemini lekeliyen ve sosyal hayatta ihtilal ve fesatların ve bütün ahlâk-ı rezilenin iki kelimedenden doğduğunu görürüz. Birisi, “Ben tok oldukta sonra başkası acından ölürsün bana ne!” ikincisi de “Sen çalış ben yiyeyim.” Sosyal hayatın bütün karışıklık ve çalkantıları bu iki ahmakça kelimedenden çıkmıştır. Birinci kelimenin tedavisi “Zekat” ikincisinin tedavisi ise “Faizin” yasaklanmasıdır.

Sosyal hayatın huzuru ve barışı avam ve havas, fakir ve zengin arasındaki sevgi ve yardımlaşma bağlarının oluşması zekata bağlıdır. Zekat ile fakirden zengine hürmet, itaat ve muhabbet oluşur, aşağı tabakanın, fakirin ve avamın haset, kin ve nefretleri sevgi ve hürmete dönüşür. Aynı şekilde yine zekat emri ve bunun ifası ile zenginın zulüm, tahakküm ve tahkirleri merhamet, ihsan ve taltife dönüşür. Böylece bu iki tabaka birbirine yakınlaşır ve sosyal hayat mükemmel şekilde işler.³

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Her nefis kazandığı şeye karşılığında rehindir. Ancak cennetlik olan Allah’ın has kulları bunların dışındadır. Mücrimlere cehenneme girerlerken melekler “sizi cehenneme sokan nedir?” diye sorarlar. Onlar da ‘Biz dünyada iken namaz kılmazdık, yoksula ihsan etmez ve yemek yedirmezdik. Batıla dalanlarla beraber daldık’ diye cevap verirler.”⁴ Bir başka ayette ise mücrimlerin “yetime ikram etmedikleri ve miskini de yedirmeye birbirlerini teşvik etmediklerini”⁵ belirtir.

Yüce Allah Mekke’de yetimi ve fakiri korumayı, yedirmeyi emrederek sadakayı nafile olarak emretmiş ve yardımlaşmaya teşvik ederek Mekke’de emredeceği zekata alıştırmıştır. Mekke döneminde ise namaz ile beraber zekat birbirinden ayrılmayan iki temel ibadet olarak emretmiştir. Bu nedenle Abdullah b. Mesut (ra) “Namaz kılıp zekat vermekle emr olundunuz, zekat vermeyenin namazı da yoktur” demiştir.

¹ Buhari, İman, 1-2; Müslim, İman, 19-22; Tirmizi, İman, 3

² Münziri, Terğib ve Terhib, 2:183

³ Bediüzzaman, İşâratu’l-İcâz, 45-46

⁴ Müddessir, 38-45

⁵ Fecr, 17-18

Peygamberimiz (sav) “Allah bir kimseye mal verir de zekâtı eda etmezse kıyamet günü o mal kendisi için erkek kel bir yılan suretine dönecektir. Bu yılanın iki gözünün üzerinde siyah bir yılan vardır. O kimsenin boynuna dolanır ve onu iki çenesinden yakalar. Sonra ‘ben senin hazinenim’ der”¹ buyurmaktadır. Bu onun kabirde ve ahretteki cezasıdır. Dünyadaki cezasını da peygamberimiz (sav) şöyle haber vermektedir. “Bir kimse zekâtı uhrevî mükâfatını düşünerek verirse mükâfatını hak eder. Şayet vermezse biz onun malının yarısını alırız. Bu Rabbimizin emridir. Muhammed’in âli için zekat mubah değildir. Onlar kendileri için alacak değildir”² buyurmuştur. Bu hadis-i şerif idareciye zekâtı alma konusunda geniş yetki vermektedir. Zekat vermeyenlerden malının yarısını alma yetkisi vermektedir ki bu gerçekten büyük bir yetki ve cezadır.

Peygamberimiz (sav) yine “Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in O’nun kulu ve resulü olduğuna iman edip namaz kılıp zekat verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu yaptıkları zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar”³ buyurmaktadır.

Zekat İslam devletinin vergisidir. Zekat verildiği zaman başka vergiye gerek kalmaz. Hakkıyla alınan zekat vergiden daha çok gelir sağlar ve bu zekat verilecek yerlere su-i itimal edilmeden verilirse “faiz kurumları” olan “bankalara” gerek kalmaz. Yardımlaşma kurumu olarak “Zekat Kurumu” oluşturulursa finans konusunda sıkıntı çekilmez ve insanlar faiz batağına gömülmezler. Zekatın tahsili ve dağıtımı devler eliyle olduğu için varlıklarının ihtiyarına bırakılmaz, fakirin de izzet-i nefsi kırılmaz. İslam devletinin olmadığı zaman varlıklı Müslümanlar bu farizayı ferdi olarak eda etmekle mükelleftir.

2. Zekâtı kimler, hangi mallardan verilir?

Zekât, zekat verecek malı olan akıl bâliğ her müslümana farzdır. Peygamberimiz (sav) Muaz b. Cebel’i (ra) Yemen’e gönderirken şöyle buyurdular: “Sen ehl-i kitap olan bir kavme gidiyorsun. Onları ilk olarak Allah’ın birliğine ve Muhammed’in (sav) O’nun resulü olduğuna inanmaya çağır. Bunu kabul ederlerse Allah’ın kendilerine farz kıldığı beş vakit namaza onları davet et. Namazlarını kılarlarsa o zaman onlara senede bir defa Allah’ın zenginlere farz kıldığı zekâtı onlardan al ve fakirlerine ver.”⁴

Müslüman olanlardan zekat alınır ve Müslüman olana zekat verilir. Müslüman olmayandan cizye alınır ve fakirlerine yardım edilir, ama bu zekât sayılmaz. Zekat sadece vergi ve yardım değildir ki gayr-i müslimden alınsın. O bir ibadettir. İbadetin şartı da imandır.

Çocuğun ve delinin malından da zekat alınır. Onların nisap miktarı malı varsa velisi zekâtını vermekle mükelleftir. Zira zekat malî bir ibadettir ve maldan yapılır.

Zekâta tabi olan mallar, ehli hayvanlar, toprak mahsulleri, para (Altın ve Gümüş), ticaret malları, madenler ve âsâr-ı âtikadır. Bunlar da altın, gümüş, deve, sığır, davar, ekin, hurma ve üzümünden olmak üzere sekiz sınıftır ve sekiz sınıfa verilirler. Bunların izahları gelecektir.

2.1 Ehlî Hayvanların Zekâtı:

Ehlî hayvanlardan zekat çıkarmak için beş şart vardır. Bu şartlar tahakkuk etmezse zekat farz olmaz.

1. **En’âm olması.** Yani, koyun, keçi, sığır, manda ve deve zekâta tabidir. En’âm sayılmayan at, ceylan gibi hayvanlar zekata tabi olmadığı gibi onlardan kurban da

¹ Buhârî, Zekât, 3, Tefsir, Âl-i İmrân, 14, Berâet, 6, Hiye, 13; Müslim, Zekât, 26; Muvatta, Cihâd, 3; Ebû Dâvud, Zekât, 32; Nesâî, Zekât, 2, 6

² Ebû Dâvud, Zekat, 4, 29; Müslim, Zekat, 50; Nesâî, Zekât, 4

³ Buhârî, İmân, 17; Müslim, İman, 36

⁴ Buhârî, Zekât, 1; Tevhîd, 1; Ebû Dâvud, Zekât, 5; Nesâî, Zekât, 46; İbn Mâce, Zekât, 1

- kesilmez. Peygamberimiz (sav) “Müslüman’ın kölesinde ve atında zekat yoktur”¹ buyurmuşlardır.
2. **Malın nisap miktarına balığ olması:** Mal az olur da nisap miktarına ulaşmamışsa ona zekat yoktur. Yardım edecek durumda olmayan yardıma muhtaç durumda sayılır. Yardıma muhtaç olmaması için de malının nisap miktarından fazla olması gerekir.
- Nisap miktarı ise İslam bilginlerine göre;**
- Hububat, üzüm ve hurmanın nisabı beş vesktir.** Beş vesk altmış sa’dır. Günümüz ölçülerine göre de altmış çinik, altmış tenekedir. Bu da yaklaşık olarak 650 kilodur.
- Gümüşten iki yüz dirhem, altından yirmi miskaldır.** Bunun ölçüsü de bir aileye bir sene yetmesidir. Dolayısıyla zekat bir senelik yiyeceği olan ve artan kişiye düşer. Bunların ölçüsünü fitrede olduğu gibi diyanetin veya ilmi bir heyetin belirlemesi gerekir.
- Develerin Nisabı:** Beş Devedir. Bunun ölçüsü de beş devede bir şat, yani koyun veya keçi, on devede iki şat, on beş devede üç şat, yirmi devede dört şat zekat farzdır. Yirmi beş devede iki yaşına basmış bir deve, otuz altıda iki adet iki yaşına basmış deve, kırk altıda, üç yaşını tamamlamış ve dört yaşına girmiş bir devedir. Bunun ölçüleri fıkıh kitaplarında vardır.
- Sığırın Nisabı:** Otuz sığır veya danada bir tebi, yani bir yaşını tamamlamış ikiye basmış bir buzağıdır. Kırk sığır ve danada bir müsinne, yani iki yaşını tamamlayıp üçüne girmiş bir buzağıdır. Bundan sonra her otuzda bir tebi, her kırkta bir müsinne zekat verilir. Peygamberimiz (sav) Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderirken zekat olarak her kırkta bir müsinne ve her otuzda bir tebi almayı emretmiştir.”²
- Şatın Nisabı:** Şat, koyun ve keçi demektir. Kırk koyun ve keçide bir şat farz olur. Yüz yirmi bir olursa iki şat farz olur. Ondan sonra her yüzde bir ilave edilir. Verilecek olan zekat bir yaşını doldurmuş, iki yaşından gün almış olmalıdır.³ Malın en iyisinden olması gerekmez, kurban şartlarını taşımayan kör ve kötürüm hayvan da zekat olarak verilemez. Otuz koyun on keçi gibi karışık olsa bu durumda zekat istediğinden verebilir, ancak değerlerinin aynı olması gerekir.
3. **Zekat verilecek malın üzerinden tam kameri bir sene** yani 355 gün geçmiş olması gerekir. Peygamberimiz (sav) “Üzerinden bir sene geçmedikçe bir malın zekatı yoktur”⁴ buyurmuşlardır. Ancak yavruları da hesaba katılır ve yavruları için üzerinden bir sene geçmesi gerekmez. Bir adamın 80 davarı varken zekat vereceği zaman yavruları ile beraber 125 olsa iki davar zekat vermesi gerekir. Hz. Ömer (ra) zekat memurlarına “Oğlağı onlara say” ferman etmiştir. Zekat vermemek için hileye baş vurma, sene dolmadan hile ile başkasına devretmek büyük günahtır. Kendisini zekattan kurtarmaz.
4. **Bir sene boyunca otlatması:** Peygamberimiz (sav) “Otlatılan koyundan ve keçiden kırktan yüz yirmi bire kadar bir şat vardır”⁵ buyurmuşlardır. Bu hadisin mefhum-u muhâlifî yemle beslenen ve otlığa salınmayan malın zekatı yoktur. Çünkü onun masrafı vardır. Otlığın kendi mülkü olması zekatı düşürmez.
5. **Üretmek ve süt almak için mülk edinilmiş olması:** Çalıştırmak ve yük taşımak için hayvanlara zekat düşmez. Peygamberimiz (sav) “Çalışan hayvanlarda zekat

¹ Buhârî, Zekat, 47; Müslim, Zekat, 12

² Tirmizi, Zekât, 5; Ebû Dâvud, Zekât, 4; Nesâî, Zekât, 8

³ Tirmizi, Zekat, 4; Ebu Davud, Zekat, 4

⁴ İbn Mâce, Zekat, 5; Ebu Davud, Zekât, 5

⁵ Buhârî, Zekat, 6; Ebû Dâvûd, Zekat, 12

yoktur”¹ buyurmuşlardır. Hz. Ali (ra) da emirnamesinde “Çalışan hayvanları zekata tabi tutmayın” ferman etmiştir.

Devletin almış olduğu vergi zekat yerine geçmez.²

2.2 Toprak Mahsulleri Zekâtı:

Toprak mahsulleri ikiye ayrılır. Birincisi, ekinden çıkan mahsuller, ikincisi, ağaçtan çıkan mahsuller. Ekinden elde edilen mahsuller buğday, arpa, pirinç, mercimek, nohut, bakla, mısır ve darıdır. Ağaçtan elde edilen mahsuller ise hurma ve üzümdür. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Ey İman edenler! Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardığımız ürünlerin en helal ve iyisinden Allah yolunda harcayın.”³

2.3 Toprak Mahsullerinin Zekâtı:

Temizlenmiş şekilde depo edilen buğdayın nisabı beş vesktir. Her vesk altmış sa’dır. Bu günkü hesapla 653 kg dır. Diğerleri de buna kıyas edilir. sonra bunun öşrü verilir. Yani onda bir zekat verilir. Peygamberimiz (sav) “Yağmur ve pınar suyu veya akar su ile sulanan şeylerde onda bir vardır, hayvanlarla çekmek suretiyle sulamışsa o zaman yirmide bir vardır”⁴ buyurmuşlardır.

Meyvenin ve mahsulün zekâtı olgunlaşıp hasat yapılıncaya farz olur. Zekatı çıkarmadan satmak ve harcamak caiz olmaz. Ancak mahsul gerek sahibi gerekse yakınları tarafından yenmesinde zekatı verildiği sürece caizdir. Toprak mahsullerinin zekatı işçilik, emek ve nakliye gibi masraflar hesap edilmeden çıkarılır.

2.4 Altın ve Gümüşün/Paranın Zekâtı:

Peygamberimiz (sav) döneminde Bizans altını (dinar) ve İran gümüşü (dirhem) kullanılmaktaydı. Bu nedenle altın ve gümüş zekata tabi olmuştur. Altının sikkeli ve sikkersiz olması bir şeyi değiştirmez. Altının nisabı yirmi miskal, gümüşün ise iki yüz dirhemdir. Peygamberimiz (sav) “Sikkeli gümüşten beş okkanın aşağısına zekat yoktur”⁵ buyurmuşlardır. Bir başka hadiste “ne yirmi miskale baliğ olmayan altında, ne de ikiyüz dirhemden az olan gümüşe zekat vardır”⁶ buyurmuştur.

On dirhem-i şer’î yedi miskal ağırlığındadır. Miskalin ağırlığı ise normal 72 arpa ağırlığındadır. Şafi mezhebinde altının nisabı 72 gramdır. Hanefi mezhebine göre altının nisabı 84 gr. altın ve gümüşün nisabı 592 gramdır.

Gümüş ve altının nisabı 20 miskal altından yarım miskal, 200 dirhem gümüşten 5 dirhem zekat verilir. Bu da kırkta bire tekabül eder. İmam-ı Şafiye göre kadının taktığı süs eşyası olan altın ve gümüşten zekat alınmaz. Süs eşyaları ve takılar zekata tabi değildir; ancak aşırıya ve israfa kaçması ve tasarruf aracı olarak takı kullanması durumunda kırkta bir zekata tabidir.⁷ Bunun da şartı üzerinden bir senenin geçmiş olmasıdır. Ancak tedavi ve sıhhat amacı ile altından diş ve burun yaptırılmışsa bu zekâta tabi değildir.

2.5 Madenlerin, Asar-ı Atika ve Ticaret Mallarının Zekâtı:

Bir kimse altın ve gümüş madeni çıkarırsa kırkta birini zekât olarak vermesi gerekir. Geçmiş asırlara ve çağlara ait antika eser bulanlar nisab miktarına baliğ olursa bunun beşte

¹ Buhârî, Zekat, 47; Müslim, Zekat, 12

² Muğni’l-Muhtaç, 1:288

³ Bakara, 2:267

⁴ Buhârî, Zekat, 6; Ebû Dâvûd, Zekat, 12

⁵ İbn Mace, Zekat, 4; Ebû Dâvûd, Zekat, 2

⁶ Buhârî, Zekât, 32, 42, 56; Müslim, Zekât 3,5-7; Tirmizî, Zekât 7; Nesâî, zekât 5, 10, 18, 22-24

⁷ Buhârî, Zekat, 33; Nesâî, Zekat, 18

birini zekat olarak verecektir. Cahiliye alameti resimli veya haçlı olmasıdır. Cahiliye değil de İslam alameti olan bir eser lukata hükmündedir, sahibine iadesi gerekir. Şayet sahibi çıkmazsa o zaman temellük eder ve zekatı kırkta bir olur.

2.6 Ticaret Mallarının Zekâtı:

Kar amacı taşıyan ve tedavülde olan her şey ticari mal ve eşya sayılır. Ticaret mallarının tamamının zekatı kırkta birdir. Ancak bunun dört şartı vardır:

1. Bedel mukabilinde temlik edilebilmelidir. Hibe ve veraset yoluyla ele geçen ev eşyaları zekata tabi değildir.
2. Ticari malın kullanılmakla eriyip gitmemesi gerekir. Kendiliğinden kaybolan ve bir başka şeyin aracı olan şeyler zekata tabi değildir. Çamaşırcı çamaşır yıkamak için sabun alsa bu zekata tabi olmaz. Çamaşırdan elde edilen gelir zekata tabi olur.
3. Satın alınan malın üzerinden bir sene geçmiş olması gerekir. Ticari mallar genellikle tedavülde olduğu için bir sene içinde dükkanda bulunan mal iki üç defa elden çıkmış ve yeniden alınmış olabilir. Bunun için senenin muayyen bir günü - Ramazan ayının bir günü – mevcut bütün stoklar hesap edilir ve kırkta biri zekat olarak verilir. Sene içinde elden çıkanlar hesaba dahil edilmez.
4. Sene sonunda veya zekat verileceği günü eldeki mevcut malın nisap miktarı olması gerekir. Sene içinde stoklar erir de sene sonu elindeki mal nisap miktarından az olursa zekat farz olmaz. Sene sonunda elde edilen kazancın da üzerine eklenmesi gerekir. Bunun için ayrıca bir senenin geçmesi beklenmez.

Borçlar ve alacaklar da zekata tabidir. Ancak ele geçtiği ve tahsil edildiği zaman zekatı vermek gerekir. Şayet iki sene sonra eline geçmiş ise iki senenin zekatı verilir. Alacağının her an tahsili mümkün ise almadan da zekatını vermekle mükelleftir.

Fabrika ve iş yeri gibi imalathâneler ticari mal gibi başkalarına satılmadıkları için ürettikleri mallar zekâta tabi olup, fabrika ve iş yerinin kendisi zekata tabi değildir. Kâr ortaklığı amacı taşıyan faaliyetlerde zekat sermaye sahibine düşer.

3. Fıtır Zekâtı:

Sadaka-i Fıtır olarak da bilinen fıtır zekâtı Hicretin 2. senesinde Ramazan-ı Şerifte farz kılınmıştır. Peygamberimiz (sav) “Ramazan’da hurmadan ve arpadan bir sa’ Müslümanlardan hür olsun, köle olsun, erkek olsun, kadın olsun herkese farz kılınmıştır.”¹

Fıtır zekâtının hikmeti oruçlunun hata ve günahlarını temizlemesidir. Zira oruç sadece aç kalmak değil, elini, ayağını, gözünü ve kulağını her nevi gûnahtan korumaktır. Herkes buna tam muvaffak olamadığı için Resulullah (sav) “Fıtır zekâtı oruçlunun fuzuli ve kötü sözlerden temizleyicidir”² buyurmuşlardır. Secde-i sehiv namazın noksanlarını telafi ettiği gibi, fıtır zekâtı da orucun noksanını telâfi eder.

Fıtır zekâtının ikinci bir hikmeti bayramda fakir ve muhtaçların da mahzuniyetini gidermek ve kendilerine sevinç ve bayram yaşatmaktır. Onlar da bu vesile ile bayrama iştirak etmiş olurlar.

Bayram günü ve gecesini ihtiyacını ve normal nafakalarını karşılamakla mükellef olduğu usul ve furûunun fıtır zekatını vermekle de yükümlüdür. Kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimseler şunlardır: Zengin de olsa zevcesi, anne ve babası, çocukları ve torunları, köle ve cariyesidir. Bunların fıtır zekatlarını hesap ederek bayram namazından önce vermesi gerekir.

Fitre bir sa’dır. Bir sa’ ise mutedil dört avuç buğday ve hurmadır. Fitre ancak buğday, arpa, pirinç, hurma, nohut, mısır ve peynir gibi halkın çokça harcadığı ve geçimini bağladığı ve yediği şeylerden olur.

¹ Ahmed b. Hanbel, 3:73, 98

² Buhârî, Zekât, 70, 71, 77; Müslim, Zekât, 12, 13, 16; Ebu Dâvud, Zekât, 18, 20; Nesâî, Zekat, 31, 33; İbn. Mace, Zekat, 21

Ramazan ayının son günü fitre vermek farz olur. Hamile kadının doğmamış çocuğuna fitre verilmez, Ramazanın son günü iftardan önce dünyaya gelirse onun fitresini vermek de farz olur.

Fitrenin bayram namazından evvel verilmesi sünnettir. Mazeretsiz bayramdan sonraya tehir etmek haramdır. Tövbe yanında ayrıca kaza edilmesi gerekir. Fitrenin verilmesi aynen zekat gibidir. Fitrenin tek bir şahsa verilmesi daha uygundur. Zira bölündüğü zaman ihtiyacını karşılamayabilir. Ama bir kişiye verildiği zaman bir ihtiyacını karşılar. Bilhassa günümüzde para olarak verilmektedir ki doğru olan da budur. Zira eskisi gibi buğday ve arpa gibi şeyler verilecek olursa işine yaramaz.

Fitreyi zekat vermekle mükellef olan herkes zekat verilecek sekiz sınıfa vermekle mükelleftirler. Fıtır zekatının şartları da verilecek yerleri de zekatla aynıdır.

4. Zekatın Verilmesi

Zekatı müstahak olanlara geciktirmeden vermek farzdır. Şayet geciktirir de malı telef olursa yine vermekle mükelleftir. Mal sahibinin zekatı bizzat dağıtması, muhtaçları arayıp yerine ulaştırması üzerine vecibedir. Zira bu bir ibadettir, ibadetin kabûlü için mükellef olanın diğer ibadetler gibi şartlarına, sünnetlerine ve adabına uyması gerekir. Aksi taktirde zekat borcundan kurtulsa da kabul edilmez ve faziletinden istifade edemez.

Her ibadet gibi zekâta da niyet farzdır. Mükellef “bu benim üzerime farz olan zekatımdır. Bu zekâtı vermeye niyet ettim” demesi gerekir. Niyet kalbin ameli olduğu için dili ile söylemesi gerekmez. Ama zekat farz bir ibadet olduğu için “Bu malımın zekatıdır” diye açıktan söylemesi ve açıktan vermesi gerekir. Zekatın dışındaki sadaka ise gizli verilmelidir. Üzerinde zekat borcu olanın, yani zekat verilecek malın üzerinden bir sene geçtiği halde zekat vermeyenin sadakası makbul değildir.

Çocuğun ve akli başında olmayan özürünün malının zekatını velisi vermekle yükümlüdür.

4.1 Zekât-ı Muaccele: Zekâtın süresi dolmadan, yani bir sene üzerinden geçmeden ödenmesi için üç şart gerekir. Birincisi, mal sahibinin sene sonuna kadar yaşamış olması. Sene dolmadan vefat ederse bu zekata sayılmaz. Varislerinin yeninden çıkarması gerekir. İkincisi, zekatı çıkarılan malın sene sonuna kadar kalması. Telef olursa zekat değil, verilen şey sadaka olur. Üçüncüsü, zekatı alanın zekatı müstahak olana vermesi.

4.2 Zekat Verilecek Yerler:

Kur’ân-ı Kerim namaz gibi zekatın farz olduğunu ve kimlere verileceğini ehemmiyetine binâen beyan etmiş, ancak hangi mallardan ne kadar verileceği konusunda açıklamaları peygamberimize (sav) yani “Sünnete” bırakmıştır. Sünnet de bir nevi vahy olduğu ve buna “peygamber ilhamı” dendiği için şeriatın tatbikatını ve emr-i rabbanînin uygulamalarını sünnetten alırız. Yüce Allah bu konuda da “Peygamber size ne emretmişse alın ve size neyi yasaklamışsa ondan da sakının”¹ ferman ederek sünnete uymayı emretmiştir.

Sadaka ve Zekatların verileceği yerleri Kur’ân-ı Kerim şöyle belirtir: “Sadakalar ve zekatlar ancak fakirler, miskinler, zekat memurları, kalpleri İslam’a ısındırılması gerekenler, mükâtep köleler, borçlular, Allah yolunda olanlar ve yolda kalmışların hakkıdır.”² Bu ayette ifade edildiği gibi zekat verilecek yerler sekiz sınıftır.

1. Fakirler: Malı ve kazancı masrafına kafi gelmeyen ve nisap miktarı malı olmayan kimselere fakir denir. Kazancı çoluk çocuğu çok olup onların masraflarını karşılayamayan ve zaruri ihtiyaçlarına ancak yeten kimseler de fakir sayılır.

2. Miskinler: Malı ve kazancı hiç olmayan ve zaruri ihtiyaçlarını da karşılayamayandır. Böyle birinin evi ve tarlası da varsa miskin sayılır. Ancak çalışma imkanı varken çalışmayan

¹ Haşr, 59:7

² Tövbe, 9:60

ve iş gücünü kullanmayana zekat verilmez. Zira bu kişiyi tembelliğe teşvik olur. Ancak çalıştığı halde zaruri ihtiyaçlarını karşılayamayana zekat verilir. Ancak bir kimse nafakasını başkasına yüklemiş ise ona sadaka ve zekat verilmez. Yani ev hanımına fakir ve miskin diye zekat verilmez. Onun nafakası kocasına aittir. Yine anne babaya zekat verilmez. Zira nafakası çocuklarına aittir.

3. Zekat Memuru: İslam devletinde zekatı devlet alacağı için zekatlar devlet memuruna verilir. Devlet Müslüman, mükellef, zekat erkanını bilen, emin, güvenilir ve bu konuda becerisi olan erkek memurlarını görevlendirir. Onların masraflarını da zekat gelirlerinden karşılar. Ancak günümüzde İslam şeriatını uygulayan bir devlet olmadığı için devlet denetiminde olması gereken bu vazifeyi hiçbir vakıf ve kurum temsilcileri kendi kendilerine vererek zekat toplayıp kendi masraflarını bu zekat gelirinden alamaz. Alırsa helal olmaz.

4. Kalpleri İslam'a ısındırılması gerekenler: İslam'ın zayıf olduğu ve Müslüman olmayanların İslam'a verecekleri zararları engellemek amacı ile zekat gelirlerinden kendilerine pay ayrılarak zararları defedilmeye ve kalplerinin kazanılmasına ihtiyaç olmuştur ve peygamberimiz (sav) bunu uygulamıştır. Ancak Hz. Ömer (ra) içtihadı ile bunu kaldırmıştır. “Artık İslam güçlenmiştir ve gayr-i Müslimlerin kalplerinin ısındırılmasına ihtiyaç kalmamıştır” demiştir. Cumhur-u Ulema bu içtihadı esas almışlardır. Bu durumda zekattan onlara pay ayrılmaz; ancak kendilerinden cizye alınır.

5. Mükâtep köleler: Bunlar köle olup hürriyetlerine kavuşmak için belli bir meblağ ödemek üzere efendileri ile anlaşılanlardır. İslam hürriyeti önemseydiği için onların hür olmaları için zekat gelirlerinden yararlanmasını şart koşturmuştur. Ancak günümüzde kölelik kalmadığı için bu hükmün uygulama alanı yoktur. Böyle bir durum olursa yine zekatla yardım edilir.

6. Borçlular: Meşru bir mazeretten dolayı borçlu olanlara zekatla yardım edilir.¹ Üç sınıf insan borçlu sayılır: Birincisi, malını sel, yangın, deprem vs. gibi bir felakette kaybedenler. İkincisi, Çocuklarının nafakası için borçlananlar. Üçüncüsü, ev ve eğitim gibi zaruri ve hayatî bir ihtiyacı karşılamak için borçlananlar. Bu kişilerin zekat alabilmelerinin de üç şartı vardır. Bunlar da; borcunu kapatmada zorlanması. Şayet borcunu kapatacak durumda ise veya vadeli borcu olup geliri borcunu karşılayacak seviyede ise bunlara zekat verilmez. İkincisi, ev, eğitim ve hac gibi meşru bir ibadet ve helal bir iş için borçlanmış olması. İçki, kumar ve faiz gibi gayr-i meşru bir sebepten dolayı borca girenlere zekat verilmez. Ancak tövbe edip vazgeçme durumunda ona zekatla yardım edilir ve borcu kapatılabilir. Bu caizdir. Ancak bunu yol ve meslek edinenlere caiz olmaz. Üçüncüsü de borcunun vadesinin gelmiş olmasıdır. Vadesi geldiği halde ödeyemeyecek durumda olana zekat verilir.

Bir de toplumun maslahatı için borçlananlar zengin de olsalar zekat alıp bu borcu kapatabilirler. Bu da iki kabilenin arasını bulmak ve barıştırmak için, kamu yararına yapılan eğitim harcamaları için, hasımlar arasındaki davaları çözmek için yapılan harcamalar ve borçlanmalar da zekatla kapatılabilir.

7. Fi-Sebilillah Çalışanlar: İslam'ın yayılması ve dine hizmet amacı taşıyan her nevi faaliyetlere zekat verilir. Bu bir noktada kamuya yapılan ve bireyden çok toplum menfaatini gözetan bütün faaliyetler olarak yorumlanabilir. Mukaddesatı müdafaa için yapılan bütün çalışmalar zekatla desteklenir. Bu savaş anlamında cihat ve eğitim anlamındaki manevi cihat harcamalarının tamamını kapsar. Dört mezhebe göre, Fi-Sebilillah çalışan bütün hayır kurumlarını kapsamaktadır. Ayrıca toplum yararına yapılan köprü ve medrese ve fakirlerin cenaze masrafları dahil bütün hayır ve hizmet kurumlarını kapsamaktadır.

Asrımızın müceddidi olan Bediüzzaman Said Nursi hazretleri Topluma, insanlığa, muhtaca ve fakire yapılan harcamaların yerinde harcama olduğunu ifade eder. Muhtaç olmayan şahıslara yapılan yardımların o şahsı tembelleştireceğini ifade ile “Fert fanidir, millet

¹ Ebû Dâvûd, Zekat, 25; İbn Mâce, Zekat, 27

bakidir” diyerek millet adına yapılan harcamalara dikkatimizi çekmiştir.¹ Millete mal olan harcamaların daha yerinde ve isabetli olduğunu söylemiştir. Bilhassa eğitim harcamalarının, vakıf ve medreselerin zekatla desteklenmesini istemiştir.²

8. Yolda Kalanlar: Hac ve eğitim amaçlı meşru bir mazeret için yola çıkıp yolda kalanlar zengin de olsalar masrafları zekatla karşılanır. Ancak bu zamanda yolda kalanlar zengin oldukları taktirde anında ulaşım vasıtaları ile paralarına ulaştıkları için buna pek gerek duyulmaz. Ama dünyanın şartları daima yolda kalanlara zekatla yardım edilebileceği gerçeğini kabul eder.

4.3 Zekat Verilmeyecek Olanlar: Beş sınıfa zekat verilmez.

1. **Müslüman olmayanlar:** Zekat Müslüman olanların hakkıdır. Bu nedenle Müslüman olmayana zekat verilmez. Müellefet-i Kulûb ise bu zamanda yoktur.
2. **Zenginler:** Zengin zekat verecek durumda olanlardır.³ Bunlara zekat verenin yeniden vermesi gerekir. Ancak hediye vs. nevinden yardım yapılabilir. Bu da zekat sayılmaz.
3. **Çalışmaya gücü yettiği halde tembelliklerinden çalışmayıp başkasının yardımını bekleyenler.** Bu gibiler iş vermek zekat vermekten daha hayırlıdır. İş gücü ve sağlık başlı başına sermayedir. Kişi bu sermayeyi kullanmadığı zaman zekata müstahak olmaz. Zekata müstahak olan ancak çalıştıkları halde geçinemeyenlerdir. İmam-ı Şafiye göre sağlığı ve gücü yerinde olanlara zekat verilmez.
4. **Nafakası başkasına yüklenmiş olanlar.** Anne-baba, çocuklar ve zevce gibi nafakası başkasına ait olanlara zekat verilmez.
5. **Haşim ve Muttalip soyundan gelen “Ehl-i Beyte” zekat verilmez.** Peygamberimiz (sav) “Muhammed ve Muhammed’in âline zekat münasip düşmez. Zekat halkın hakkıdır”⁴ buyurmuşlardır. Bunların ihtiyacı Beytü’l-mâlden karşılanır.

Zekat her şeyden önce Allah’ın malıdır ve Allah’ın emrettiği mallardan Allah’ın emrettiği yerlere verilerek hakkı ödenmelidir. Yoksa Allah elbette onu sahibinden soracaktır. Zekatı başa kakmak ve layık olmayan yere vermek onun sevabını yok eder.

5. Sadakalar:

Sadakalar farz ve nafil olmak üzere ikiye ayrılır. Sadakanın farz olan kısmı belli şartları taşıyanlara belirlenen mallardan belli ölçülerde verilen kısmıdır ki bunlara “Zekât” adı verilir. Zekat dışında herkes tarafından her zaman çeşitli şekillerde verilen yardımlara ise nafil sadakalar adı verilmektedir.

Zekat İslam’ın bir rüknü, beş şartından birisi olup belli şartları taşıyanlara farzdır. Zekat dışında da muhtaçlara sadaka ile yardımcı olmak sünnettir. Peygamberimiz (sav) “Aç olan kimseye yemek yedirene Allah cennet meyvelerinden yedirir. Susuza su içirene Allah cennet şarabından içirir. Çıplak olanı giydirene Allah cennetin yeşil hullelerinden giydirir”⁵ buyurmuşlardır. Peygamberimiz (sav) “Veren el alan elden üstündür”⁶ buyurarak üstün olmanın vermeye bağlı olduğunu beyan etmişlerdir.

¹ Münazarat, 1999, s. 76-68

² Münazarat, 81

³ Ebû Dâvûd, Zekat, 24; İbn Mâce; Zekat, 26

⁴ Ebû Dâvûd, Zekat, 29; Müslim, Zekat, 50

⁵ Buhari, Et’ime, 1; Müslim, Birr ve Sıla, 43;

⁶ Buharî, Zekât, 18; Müslim, Zekat, 32

Sadaka her zaman sevap olmakla beraber Ramazan ayında akrabaya verilen sadaka daha da faziletli ve sevaplıdır. Sadakaya muhtaç olanın sadaka vermesi daha da faziletlidir. Zira sadaka farz olmamakla beraber yardımlaşma vasıtasıdır.

Zekat ve sadaka konusunda muhtaç olanlar öncelikli olarak en yakın akrabalarlardır. Sonra komşular, sonra diğer Müslümanlar gelir. Alacaklı birisi şayet alacaklısı zekâta muhtaç ise alacağını zekata mahsuben kendisine devredebilir. Çocuk ve deliye zekat verilecek olursa zekat onlara harcanmak üzere velisine verilir. Nitekim peygamberimiz (sav) “Bir kimsenin sarf edeceği en faziletli dinar, kendi aile fertlerine infak ettiği dinarla, Allah yolunda hayvanına ve yine Allah yolunda cihad edecek olan arkadaşlarına harcadığı dinardır”¹ buyurmuşlardır.

Sadaka geniş anlamı ile nafil olarak yapılan hayır ve hasenâtı, insanlara ve hayvanlara yapılan tüm iyilik, lütuf ve ihsanları ve güler yüz tatlı sözlerin tümünü kapsar. Bir de sadaka-i cariyeye vardır ki bu da sürekli sevap getiren sadaka anlamına gelmektedir. Nitekim peygamberimiz (sav) “İnsan öldüğü zaman ameli kesilir. Ancak sadaka-i cariyeye, kendisinden faydalanılan ilim ve kendisine dua eden salih çocuk insanın amel defterini açık tutar ve kişiye devamlı sevap kazandırır”² buyurarak insanların ve hayvanların yararına yapılan bütün hayırların öldükten sonra da kişiye sevap kazandırmaya devam edeceğini ifade etmiştir. Vakfedilen gayr-i menkuller ve köprü, çeşme, cami, okul gibi kamunun yararlandığı tüm kurumlar sadaka-i cariyeye kapsamındadır.

Toplumda iyi bir çığır açmak ve güzel bir adet bırakmak da “sadaka-i cariyeye” kapsamında sayılmaktadır. Nitekim peygamberimiz (sav) “Kim iyi bir çığır açar ve güzel bir âdet oluştursa onun bütün sevabı onun defterine eksilmeden yazılır. Kötü bir âdet ve çığır açan da onun günahını defterine yazılmaya devam eder”³ buyurmuşlardır.

“Ölünün arkasından yapılan sadakalar, hayır ve iyilikler ölüye fayda verir mi?” şeklindeki bir soruya peygamberimiz (sav) “Evet, şüphesiz sizden biriniz birisine hediye verdiği ve buna sevindiği gibi onlara da ulaşır ve sevinirler”⁴ buyurmuştur. Ancak bu sadaka sevapları kişinin hayatta iken yaptığı ibadet sevabını kendisine kazandırmaz.

¹ Müslim, Zekât, 38; Tirmizi, Birr, 42; İbn Mace, Cihâd, 4; Ahmed b. Hanbel, 5:279, 284

² Darimi, Mukaddime, 46

³ Müslim, İlim, 15; Zekât, 69; Nesâî, Zekât, 64; İbn Mâce, Mukaddime, 14; Dârimî, Mukaddime, 44; Ahmed b. Hanbel, 4:357, 359-361, 362

⁴ Buhârî, Cenâiz, 95; Vesâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51; Vasiyye, 12, 13; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 15; Nesâî, Vesâyâ, 7; Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, 5:366

DOKUZUNCU BÖLÜM

HAC VE UMRE

1. Hac İbadeti

Hac, lügatte kast etmek anlamına gelirken dini ıstılahta, yani din dilinde Allah için yapılan yolculuk, Kâbe ziyareti ve orada yapılan belli fiil ve işler anlamına gelmektedir. Hac İslam'ın beş şartından biridir. Farziyeti kitap, sünnet ve icma-i ümmet ile sabittir. Hac ibadeti gücü yeten sağlıklı ve zengin olana ömründe bir defaya has olmak üzere farz-ı ayndır. İmam-ı Şafiye göre aynı şartlarda hac farz olduğu gibi, umre de farzdır. Hac ile umre aynı senede yapılacağı gibi farklı senelerde de yapılabilir.

Allah için hacca gitmek çok büyük bir fazilet çok değerli bir ibadettir. Peygamberimiz (sav) “Yakışmayan sözü ağızına almayıp, sırf Allah için hacca giden kimse anasından doğduğu gün gibi günahlarından temizlenerek döner”¹ buyurmuşlardır. Ayrıca “Cenab-ı Hak Arefe günü, kullarını ateşten azat ettiği kadar hiçbir günde azat etmez. O gün kullarına rahmeti ile yaklaşır sonra meleklerine onlar ile iftihar eder.”² “Hacca ve Umreye gidenler Allah'ın temsilcileridir. Dua ederlerse Allah dualarını kabul eder, istiğfar ederlerse Allah onları affeder”³ buyurmuşlardır.

2. Hac Yolculuğunun Adabı:

Hacca ve Umreye gitmek için niyet eden ve yola çıkan şu hususlara riayet etmelidir.

1. İstişare etmek. Güvendiği ve işin ehli olanlarla istişare etmesi gerekir.
2. Bütün günahlarından tövbe etmek ve Allah'a sığınmak. Akraba ve yakınları, komşu ve arkadaşları ile helalleşir, borçlarını öder ve tertemiz bir şekilde Allah'ın evine gitmek için yola çıkar.
3. Anne Babası hayatta ise onların rızasını alır.
4. Yanında götüreceği paranın helal olmasına dikkat eder. Haram para ile yapılan hac ve umrenin faydası ve sevabı yoktur.
5. Yolda ve hacda fakir ve muhtaçlara yardım etmek için fazladan para ve yiyecek alır.
6. Hacca gitmeden hac ibadeti konusunda bilmesi gerekenleri öğrenir.
7. Yanına dinine ve diyanetine yardım edecek bilgili ve ahlaklı bir yol arkadaşı bulmaya çalışır.
8. Hacca ve umreye ibadet amacı ile gider, ticaretle iştigal etmez. Her ne kadar ticaret meşru ise de hac ve umre ibadeti için onu terk etmesi gerekir.
9. Yola Pazartesi ve Perşembe günü çıkmaya çalışır.
10. Evden ayrılmadan iki rekat “Sefer Namazı” kılar ve dua eder.
11. Yolda ve hac görevini yaparken bulunduğu süre içinde daima zikir, ibadet ve Kur'an okuma, salavat, istiğfar ve ilim ile meşgul olur. İlim en değerli ibadettir. İlim öğrenmek nafîle ibadetten hayırlıdır.

3. Haccın Hikmetleri:

1. Hac ve Umre kulun Allah'a bağlılığını ve peygamber sevgisini artırır.
2. Peygamberler ve evliyaların kabirlerini ziyaretle onların sevgisini güçlendirir.
3. Ayrı ırk, din ve dili olan müslümanların uhuvvetini ve muhabbetini artırır.
4. Hac bir ibadet olma yanında eğitimidir. Sabır, cihad, yardımseverlik ve fedakârlık gibi ruhun yüce ahlakını geliştirir.

¹ Buharî, Hac, 4; Umre, 1; Müslim, Hacc, 437-438; Tirmizî, Hacc, 41, 90; Nesâî, Menâsik, 3, 5; İbnu Mâce, Menâsik, 3

² Müslim, Hac ,436; Nesâî, Menâsik, 194; İbni Mâce, Menâsik, 56

³ İbn-i Mace, Hac, 8:58-60

4. Haccın Farz Olmasının Şartları:

Bir kimseye haccın farz olması için beş şart vardır.

1. Müslüman olmak.
2. Akıllı olmak.
3. Baliğ olmak. Peygamberimiz (sav) “Çocuk baliğ olmadan hacca gitse bu onun için nafil hacdır. Baliğ olduktan sonra kendisine hac farz olur” buyurmuşlardır.
4. Hür olmak. Köle ve cariyeye hac farz değildir. Şayet efendileri ile hac görevini ifa etmiş olsalar, hürriyetlerine kavuştukları zaman hac şartlarını taşırlarsa yeniden haccetmeleri gerekir.
5. Hacca gidecek güç ve imkâna sahip olmaktır. Gücü olmayana hac farz değildir. Şartları ise, kendisinin ve nafakasını üzerine aldığı kimselerin hacca gidip gelene kadar ihtiyacını karşılaması ve yol harcırahını ve vasıtasını ayarlamasıdır. Bu da zaruri ihtiyaçtan fazla olması gerekir.

5. Haccın Edasının Şartları:

Haccın edasının şartları dörttür.

1. **Sıhhat.** Sağlam ve yola dayanıklı bir bedene sahip olmayana hac farz değildir.
2. **Yol emniyeti.** Yol güvenliği yoksa hac farz olmaz.
3. **Hissi bir maninin olmaması.** Hapis ve hükümetin yasağı gibi maniler hac ibadetinin farzıyetini düşürür.
4. **Seferilik** süresi içinde, yani 150 km uzaktan hacca gidecek olan kadının yanında mahreminin veya kendisi ile beraber en az iki kadın hacının bulunması. Günümüzde konvoy halinde ve kabilelerle hacca gidildiği için kadının bir kafilede hacca gitmesinin bir engeli yoktur. Emniyet varsa kadının tek başına hacca gitmesinde bir mahzur yoktur.

6. Haccın Sahih Olmasının Şartlar ve Rükünleri:

Haccın farzları ikiye ayrılır. Birincisi haccın sahih olmasının şartları, ikincisi de haccın rükünleridir.

6.1 Haccın sahih olmasının şartları dörttür.

1. Müslüman olmak,
2. Akıllı olmak,
3. Hac mevsiminde eda edilmesi. O da Zilhiccenin ilk on günüdür.
4. Muayyen mekanda eda edilmesi. O da şeriatın tayin ettiği Kâbe ve Arafat dağındadır.

6.2 Haccın Rükünleri Altıdır:

1. **İhrama girmek.** Bu da haccın nevilerinden birine niyet ederek ameline girmektir.
2. **Arafe vakfesine durmak.** Bu da Arafe günü, Arafat dağında olması şarttır.
3. **Kâbeyi tavaf etmek.** Bu da Kâbe'nin etrafında olmalıdır.
4. **Sa'y.** Bu da Safa ile Merve arasında gidip gelmektir.
5. **Tıraş olmak.**
6. **Tertiptir.** Bütün bu rükünleri belli bir sıra ile yapmaktır.

7. Haccın Rükünlerinin İzahı:

7.1 İhrama Girmek:

Niyet bütün ibadetlerde olduğu gibi haccın da rükündür; ancak bu ihrama girerken yapılır. Dolayısıyla dikişsiz ihram elbisesini giyerken yapılacaktır. Zira ihram elbise giymek değil, hacca niyet etmektir. Bu niyetini ihram giyerek göstermiş olur. İhram giymese niyet

etse hacı sahihtir, ancak ihram giymeyi terk ettiği için günahkâr olur ve kurban kesmesi gerekir.

1.a İhramla ilgili birkaç husus:

1. Hac ve Umreyi tayin etmeden ihrama girenler niyet etmeden tavaf ederlerse bu ne Hac ve ne de Umreden sayılmaz.
2. İhrama giren başkasına uyararak bunu yapsa da yine tayin etmesi gerekir.
3. İhrama giren herhangi bir özür sebebiyle bulunduğu yerde ihramdan çıkarım diye niyet eder, şart koşarsa ihramdan çıkması caiz olur ve bu durumda ceza olarak kurban kesmesi de gerekmez.

1.b İhramın Zamanı ve Mekânı:

Hac için ihramın zamanı Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Mekana gelince, Medine'den gelenler için Zülhuleyfe, Şam ve havalisi için Cuhfe, Necid halkı için Karnilmenâzil ve Yemen ve havalisi için Yelemlem'dir. Mekke halkı için ise bulunduğu yerdir. Evinde ihrama girer ve Kabe'yi tavaf eder.

Hac ve Umre menâsikini yapmak isteyeninin ihramsız olarak mikatı geçmeleri haramdır.

1.c İhramın Şartları: Müslüman olmak, Akıllı olmak ve Niyet etmektir.

1.d İhramın Vacipleri:¹ Mikatlardan birinde ihrama girmek ve ihramın yasaklarından sakınmaktır.

1.e İhramın Sünnetleri:

1. Gusletmek. Bu Sünnet-i Müekkededir. Mekke'ye girmek, Kâbe'yi tavaf etmek, Arafat'ta vakfe durmak, Müzdelife'de geceleme ve Mina'da şeytan taşlamak için de gusletmek sünnettir.
2. Traş olmak, tırnakları kesmek, bıyığı kısaltmak ve etek traşı olmak,
3. Güzel koku sürünmek. Hz. Aişe (ra) "Resulullah ihramda iken saçındaki yağa ve güzel kokusuna bakar gibiyim"² demiştir.
4. İhramdan önce iki rekât namaz kılmak ve zamm-ı sure olarak "Kafirun Suresi" ile "İhlâs Suresini" okumak.
5. Telbiye getirmek. Telbiye okumak ve ihramda telbiyeye devam etmek sünnet-i müekkededir. Erkekler açıktan, kadınlar gizli olarak her zaman telbiye getirmeleri gerekir. Ancak Tavaf esnasında telbiye getirmek gerekmez.

Telbiye "Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülke lâ şerîke lek" demektir. Resulullah (sav) ihram için kılınan namazdan sonra telbiyeye başladılar.³ Bu konuda peygamberimiz (sav) "Telbiyede bulunan Müslümanların sağında ve solundaki ağaçlar ve taşlar, hatta topraklar dahi onunla beraber telbiyede bulunurlar"⁴ buyurmuşlardır.

6. İhramda olan bir mü'min kıraat-i kurân, zikir, tefekkür ve ilim gibi ibadetlerle meşgul olmalı ve gaflette bulunmamalıdır. Bu husus da sünnettir.

1.f İhramın Yasakları:

¹ İmam-ı Şafi "Vacib" hükmünü kabul etmemekle beraber sadece Hac İbadetinde "Vacibi" kabul etmek durumunda kalmıştır. Şafiye göre "Vacip" farz anlamında ve "Sünnet-i Müekkede" Hanefilerdeki "Vacip" manasındadır.

² Buhârî, Hac, 18; Ebû Davud, Menasi, 11

³ Müslim, Hac, 4; Nesai, Menâsik, 56

⁴ Tirmizi, Hac, 14

1. Dikişli elbise giymek. İhrama girecek erkek iki büyük havlu alır. Birini belden aşağı, diğerini belden yukarı sarar. Başına örtü almak ise haramdır. Şemsiye tutması ise caizdir. Ayağına ise ayağının çoğunu açıkta bırakan terlik takar. Kadın ise erkek gibi değildir. Elleri ve yüzü müstesna bütün bedenini örten bir elbise giymelidir.
2. Vücudu ile ilgili yasaklar. Bunlar da beş nevidir. Traş olmak, vücudunun herhangi bir yerinden bir kıl almak, tırnakları kesmek, vücuduna ve elbisesine koku sürünmek veya kullanmak, saç veya herhangi bir uzvu yağlamak. Yıkanmakta ise bir mahzur yoktur.
3. Cinsî mukarenet ve bunun öncülleri olan dokunmak ve öpmek gibi şeyler yasaktır.
4. Arkadaşları ile münakaşa, kavga ve buna benzer günahlara girmek. Bunlar hacının sevabını giderir ve haccın faziletini kaçıır.
5. Avlanmak ve bunun benzerleri. İhramda bulunan kimse eti yensin yenmesin hiçbir canlıyı avlayamaz. Yardım etmek, yol göstermek, bıçak ve silah vermek de haramdır. Ehlî hayvanları kesmekte bir beis yoktur. Mekke-i Mükerre ve Medine-i Münevvere çevresinde haram mevkide herhangi bir hayvanı avlamak ihramda olmayan için de haramdır. Ancak ihramda olmayanın “Fevasık-ı Hamse denilen beş nevi hayvanı öldürmelerinde bir beis yoktur. Peygamberimiz (sav) “Beş hayvan haremde öldürülebilir. Karga, çaylak, akrep, fare ve kudurmuş köpek”¹ buyurmuşlardır. İnsanların ektikleri ekinler müstesna Harem çevresinin bitkilerini, ağaçlarını ve “Hüday-i Nabit” ekilip dikilmeden biten ağaç, ekin ve otlarını koparmak, kesmek haramdır. Peygamberimiz (sav) yasaklamıştır. Arafat ise hareme dâhil olmadığı için ağaçlarını kesmekte bir sakınca yoktur.

7. 2 Arafat’ta Vakfe Yapmak:

Vakfenin yeri bütün Arafat sahasıdır. Nerede olursa olsun durmak caizdir. Ancak Urene Vadisi Arafat’tan sayılmadığı için orada beklemek vakfe sayılmaz. Belirlenen sınırların dışında duranın vakfesi muteber değildir.

Vakfenin zamanı, Zilhicce’nin dokuzunda Cumhur-u Ulemaya göre zevalde yani öğle vakti başlar bayram günü fecre kadar devam eder. Başka zaman vakfe caiz olmadığı gibi, hac vazifesi de yapılmış sayılmaz. Yanlışlıkla Zilhicce’nin onunda veya Arafat’ta vakfe sınırları dışında vakfe yapılırsa bu durumda ertesi sene haccı kaza etmek gerekir.

Arafat’ta vakfenin zamanı ve süresi ise zevalden sonra bir müddet kalması yeterlidir. Ancak gündüz ile gecenin bir kısmını Arafat’ta vakfede geçirmek sünnettir. Vakfe için temiz ve abdestli olmak da şart değildir. Hayızlı ve cünüp olan da vakfe yapabilir.

2.a Vakfenin Sünnetleri:

1. Vakfeye gitmeden gusletmek,
2. Misafir olanların öğle ve ikindiye cem-i takdim olarak öğle namazı ile beraber kılmaları,
3. Vakfe zamanını Arafat’ta geçirmek. Yani akşama kadar kalmak.
4. Cebel-i Rahme eteğinde bulunan serpilmiş kayaların yanında bulunmak.
5. Kibleye dönerek ibadet hali üzere bulunmak.
6. İstiğfar, Salavat, Tesbih, Tahmid, Tehlil, Tekbir ile beraber dua ve ibadete devam etmek. Arafat’ta okunması sünnet olan duaları okumak. Arafat’ta elleri kaldırarak yüksek sesle dua etmek de sünnettir. Gerek Arafat’ta gerekse tavaf esnasında Kur’ân-ı kerimde geçen ve peygamberimizden (sav) bize gelen duaları okumak daha faziletlidir.

¹ Müslim, Hac, 9; Ebû Dâvûd, Menasik, 39

7. 3 Kabeyi Tavaf Etmek: (Tavafu'l-İfada)

Arafat'ta vakfe yapıp Müzdelife'de geceledikten sonra Minâ'da Cemretü'l-Akabe'ye yedi taş atarak kurban kesip, traş olduktan sonra Mekke'-i Mükerrreme'ye gidilerek Tavaf yapılır. Bu tavafa "Tavafü'z-Ziyare" adı verilir. Sonra tekrar Minâ'ya dönülür ve orada gecelenir. Tavafın anlamı Haceru'l Esved'den başlayarak yedi defa Kâbe'nin etrafında dönmektir. Her dönüşü bir "Şavt" denir. Yedi şavt farzdır. Bir tek şavt dahi eksik olsa veya bir adım da eksik olsa hac fasit olur.

3.a Farz olan Tavaf-ı İfada'nın Şartları: On şartı vardır.

1. İhramdan ve Arafat'ta vakfeden sonra olması. Öncesi muteber değildir.
2. Hadesten ve necasetten temiz olmak. Tavaf esnasında abdesti bozulan abdestini alarak yeniden tavaf yapmak zorundadır.
3. Namazda olduğu gibi "Setr-i avret" halinde olması. Avreti açılrsa tavafı iade eder.
4. Tavafın Haceru'l-Esved'den başlaması. Başka yerden başlamış olsa Hacerü'l-Esvede kadar olan yeri tavaftan sayılmaz.
5. Kabeyi soluna almak. Yani Tavaf eden kimse Kâbe'yi soluna alarak sağ tarafından tavaf etmesi gerekir. Tersisi sahih değildir.
6. Tavafta bütün vücudunun Kâbe dışında olması. Hicr-i İsmail ile Kabe arasından geçen tavafı makbul olmaz. Yeniden iadesi gerekir. Zira Hicr-i İsmail Kabe'nin içinden sayılır.
7. Mescid-i Haramın dahilinde tavaf etmek. Mescidin haricinde olursa tavaf makbul değildir.
8. Tavafın yedi şavt olması. Yedi şavttan bir adım ve bir karış bile eksik olursa hac makbul değildir. Şavtın sayısında şüphe ederse namazda olduğu gibi azını esas alır ve geri kalanının itmam eder.
9. Tavaf amacı dışında başka bir amaçla Kâbe etrafında dolaşmamak. Bir başka garaz ve amaç işin içine girerse tavafı muteber değildir. Bu arada yemek yemesi ve içmesinde bir sakınca yoktur. Yine yaşlı birinin sedye ile tavaf ettirilirken bu esnada uyumasında bir sakınca yoktur.
10. Tavafu'l-ifada'nın muayyen bir zamanda yapılması. Vakti ise bayram gecesinden başlar ve haccın sonuna kadar devam eder.

3.b Tavafın Sünnetleri: Tavafın Sünnetleri şunlardır.

1. İdtiba. Yani, tavafı sağ omuzu açık bırakarak yapmak. Tavaftan sonra kapatılır.
2. Remil. Yani, tavafın ilk üç şavtında adımları kısa atarak omuzları silkeleyerek sürat göstermek. Bu esnada "Allahümme'calnî haccen mebrûren ve zenben mağfûren ve sa'yen meşkûren ve amelen makbulâ" diye dua etmek sünnettir. Remil kadınlar için mekruhtur.
3. Tavafa Rûkn-ü Yemânî istikametinden Haceru'l-Esvede yakın yerden başlamak ve Haceru'l-Esvede varınca yüzünü ona çevirerek tehlil ve tekbir getirmek.
4. Tavafın ve şavtın başlangıcında Haceru'l-Esvede istilam etmek, yani selamlamak ve imkanı varsa öpmek. İstilam, iki elini Haceru'l-Esvede koymaktır. İzdiham varsa bu durumda hacılara eziyet olacağından mekruhtur. Peygamberimiz (sav) Hz. Ömer'e (ra) "Sen güçlüsün hacılara eziyet edersin bu nedenle Haceru'l-Esvede yaklaşma ve öpme" buyurmuşlardır. Ancak uzaktan istilam eder. Yani yüzünü Haceru'l-Esvede döner ve ellerini kaldırarak işaret edip elinin içini öperek tekbir ve tehlil getirmek gerekir.
5. Haceru'l-Esved'den önceki köşe olan Rûkn-ü Yemânî'yi istilam etmek, selamlamak. Kabe'nin diğer köşelerini selamlamak caiz değildir.

6. Kâbe'ye yakın tavaf etmek sünnettir. Ancak Kabe'ye yakın olduğu zaman remil yapmak mümkün değil ise bu durumda biraz uzaktan tavaf etmek daha faziletlidir. Kadınların ise uzaktan tavaf etmeleri daha efdaldır.
7. Tavafin şavtlarının arasını ayırmadan ardı ardına yapmak ve bir defasında yedi tavafi yaparak tavafi tamamlamak.
8. Tavafin ibtidadası, yani başlangıcında Haceru'l-Esvedi selamlarken "Rabbenâ âtinâ fid dünya ve fi'l-âhireti ve kînâ azaben-nâr" diye dua etmek.
9. Tavaf esnasında huşu ve huzur içinde olmak. Gafletten sakınmak.

7. 4 Safa ile Merve Arasında Sa'yetmek:

Sa'y, Safa ve Merve isimli iki tepe arasında yedi defa gidip gelmektir. Yedisi de farzdır. Birini bir adım da olsa eksik ve noksan bırakırsa hac fasit olur. Sa'y Hz. İsmail'in (as) annesi Hacer'in yaptığı hareketi temsil etmekten ibarettir.

4.a Sa'yin Sahih Olmasının Şartları:

1. İhramdan sonra yapılması.
2. Tavaftan sonra olması.
3. Safâ'dan başlamak. Merve'den başlansa Safa'ya kadar olan koşu muteber olmaz.
4. İkinci şavt'ta Merve'den başlamak.
5. Yedi şavt olması. Yedi şavttan bir adım da eksik olsa hac fasit olur.
6. Tavaf ile sa'y arasına başka bir rüknün girmemesi.

4.b Sa'yin Sünnetleri:

1. Tavaftan sonra ara vermeden sa'yetmek.
2. Sa'ye başlamadan Haceru'l-Esvedi selamlamak.
3. Küçük ve büyük hadesten temiz ve abdestli olmak.
4. Safa ve Merve tepelerine çıkarak Kâbe'ye bakmak.
5. Safa ve Merve tepelerine çıktığı zaman yüzünü Kâbe'ye çevirerek tehlil getirmek, dua etmek ve salâvat getirmek.
6. İki yeşil direk arasında yürüyüşünü hızlandırmak ve koşar gibi yürümek. Yeşil direği geçince yavaşlamak. Kadınların hızlı yürümeleri mekruhtur.
7. Peygamberimizin (sav) Sa'y esnasında okuduğu duaları okumak.

7.5 Traş Olmak: Haccın rüknü, yani farzı olup Sa'yden sonra saç ve sakalı kısaltmaktır. Terk edilirse Hac sahih olmadığı gibi, kurban cezası ile de telafi edilemez. Abdestin farzlarından olan başı meshetmek gibi burada da traş olma niyeti ile birkaç saç teli koparılsa veya kesilse kafidir. Başı traş etmeden sakal ve bıyıktan kıl almak yeterli değildir. Başı traş etmekle beraber sakalı ve bıyığı da düzenlemek daha iyidir.

Erkekler traş olurken kadınların saçlarını kısaltmaları gerekir.

Hacc-ı Kırana ve Hacc-ı Temettuya niyet etmiş olan hacı Mina'da ilkönce Cemretü'l-Akabe'ye yedi taş atar. Sonra kurban keser ve traş olur. bu tertibe riayet etmek sünnettir. Nitekim peygamberimiz (sav) Kurban Bayramı günü Cemretü'l-Akabeye taş attı, sonra Mina'ya dönerek kurban kesti ve berberini çağırdı. Önce başının sağ tarafını sonra sol tarafını traş etti. Yanında bulunanlar saçından istediler. Peygamberimiz (sav) onlara birer ikişer dağıttı.¹

7.6 Tertip: Haccın rükünlerini yaparken bu tertibe riayet etmek de farzdır.

8. Haccın Vacipleri:

¹ Buhârî, Hac, 128; Müslim, Hac, 56

İmam-ı Şafi Hac ibadetinde vacipleri kabul etmiştir. Şafi mezhebinde vacip ile farz aynı manada olup müteradif kabul edilirler. Ancak hacda vacipler farz manasında olmadığı için Hac fesada gitmez. Bu vacipleri terk eden kimsenin haccı fesada gitmez; ancak kurban cezası ile kabul edilir. Vaciplerden birisini terk eder de yapmazsa o zaman günaha girmiş olur.

Haccın vacipleri beştir:

1. **Mikatta ihrama girmek.** İhrama girmek farzdır; ancak mikat mevkiinde girmek vaciptir. İhramın kendisi farz olmakla beraber mikatta ihrama niyet etmek gerekir. mikatta niyet etmez de niyetini sonra yaparsa hac sahih olmakla beraber kurban vacip olur. Nitekim ihram elbiseden ibaret değildir; haccın menâsikini eda etmek için niyet etmektir.
2. **Müzdelifede geceleme.** Müzdelife Arafat'ın sonunda Mezamin ile Muhasır vadisi arasında bulunan yerdir. Mekke haremine dâhildir. Dört mezhebe göre Müzdelife'de vakfe vaciptir. Kurban gecesinin yarısından sonra bir an da olsa Müzdelife'de vakfe yapmak vaciptir. Ancak gece yarısından önce Müzdelife'den ayrılanın vakfesi caiz değildir. Fecirden evvel ayrılanın vakfesi ise Şafi'ye göre caizdir. Müzdelife'de Meş'aru'l-Haram'ın yanında bulunmak, Fecir doğar doğmaz sabah namazını kılmak ve Meş'aru'l-Haramın yanında ortalık aydınlanana kadar tesbih, tekbir ve tehlil ve dua ederek kalmak sünnettir.
3. **Minâ'da geceleme.** Müzdelife'de vakfe yaptıktan sonra Mina'ya hareket edilir. Muhasır vadisine varılınca 150 m. kadar hızla yürümek, sonra normal şekilde yürümek sünnettir.
4. **Cemrelere taş atmak.** Bayram günü güneş doğduktan sonra Cemretü'l-Akabe'ye yedi taş atılır. Bayramın üçüncü günü sonra erer. Her gün zevalden sonra ertesi günü fecre kadar devam eder. Her taş atılırken "Allahü ekber, Allahü ekber, Lâ ilâhe illallahu vallahu ekber. Allahü ekber ve lillahi'l-hamd" diyerek tekbir getirilir. Bundan sonra Telbiye'ye son verilir. Sonra kurban kesilerek traş olunur. Daha sonra Mekke'ye ve Kâbe'ye giderek tavaf yapılır. Bayramın ikinci günü Mina'da bulunan üç cemreye de yedişer taş atılır. Önce küçük cemre, sonra orta cemre, daha sonra büyük cemre taşlanır. Bundan sonra nikâh ve münasebet helal olur. Cemreleri taşlamak için başkasına vekâlet vermek caiz değildir. Ancak hasta ve ihtiyar olanlar vekâlet verebilir. Vekil de önce kendi taşlarını atar, sonra vekâlet ettiği kimselerin taşını şartlarına ve sünnetine uygun atar. Üçten fazla taş atımı terk edilirse kurban vacip olur.

4.a Taş Atmanın Şartları:

1. Taşı atmak. Cemreye atmadan koymak caiz değildir.
2. Atılan şeyin taş olması. Çamur ve başka madde caiz değildir.
3. Her cemreye yedişer taş atmak. Taşları tek tek atmalıdır.
4. Cemreyi kast ederek isabet ettirmek. Başkasının başına değer düşerse caiz olmaz, yeniden atmak gerekir.
5. El ile atmak. Ayağı ile veya başka bir şeyle atsa caiz olmaz. Taşın temiz olması ve arka arkaya atması şart değildir.

4.b Taş Atmanın Sünnetleri:

1. İlk günü güneş doğduktan sonra batışına kadar atmak sünnettir.
2. Taşı atan ile cemre arasında en az 2.5 metre kadar olması.
3. Yedi taşı arka arkaya atmak.
4. Hem küçük, hem orta cemrelerin taşlarını attıktan sonra en az yirmi ayet okuyacak kadar ara verip dua etmek.
5. Her taşı attığı zaman "Tekbir" getirmek.
6. Atarken ellerini omuz hizasına kadar kaldırmak.

7. Bayramın ilk günü taşları atarken sırtını Kâbe'ye vermek, diğer günleri yüzlerini Kâbe'ye dönmek.
8. Üçüncü cemre hariç diğer cemrelere taş attıktan sonra Bakara Suresi okuyacak kadar zikir ve dua etmek.

5. **Veda Tavafinı yapmak.** Veda tavafi hacın son merhalesidir. Bu vaciptir. Veda tavafinın vacip olmasının üç şartı vardır. Birincisi, hacının yabancı olması. İkincisi, Hayız ve nifasta temiz olmak. Hayız ve nifas halinde olan kadına vacip ve sünnet değildir. Üçüncüsü, Hacc-ı İfrat, Hacc-ı Temettu ve Hacc-ı Kıranı ifa ediyor olmak. Umre yapan kimseye veda tavafi vacip değildir. Mekke'de görevlerini tamamlayan hacı veda tavafi yapar ve hareket eder. Şayet veda tavafi yaptıktan sonra alışveriş ve ziyaret gibi şeyler yaparsa Veda Tavafinı yenilemesi gerekir.

9. Haccın Sünnetleri: Haccın beş sünneti vardır. Bu sünnetler müstakil sünnetlerdir. Farz ve Vaciplerin sünnetleri vardır ki bunlar ilgili yerlerde geçmiştir.

1. **Tavafu'l-Kudumu yapmak:** Mekke dışından gelenlere sünnettir. Mekke'ye girer girmez ilk tavafi yapar. Buna "Başlama tavafi" adı verilir.
2. **Emir veya onun vekilinin hutbe okuması:** Bu hutbenin amacı hacı kafilesinin başkanının kafileye hacla ilgili bilgiler vermesidir. Haccda hutbe dört yerde sünnettir. **Birincisi**, Zilhiccenin yedinci günü Haccın menâsikini anlatmak için. **İkincisi**, Arefe günü zevalden sonra öğle namazı kılmadan önce iki hutbe okunur ve bu hutbede Arafat, Mina ve Müzdelife'deki vazifeler öğretilir. **Üçüncü** hutbe Zilhiccenin on birinci günü, **dördüncü** hutbe ise Zilhicce'nin on ikinci günü okunur ve bundan sonraki vazifeler anlatılır.
3. **Arefe günü gecesini Mina'da geçirip beş vakit namaz kılmak.** Zilhicce'nin sekizinci günü öğle, ikindi ve akşam Arefe günü sabah namazını Mina'da kılmak.
4. **Gün aydınlanıncaya kadar Müzdelife'de kalmak.**
5. **Tahsip**, yani Mina'dan çıktıktan sonra Muhassap vadisinde biraz kalmaktır.

10. HACCIN NEVİLERİ

Üç çeşit hac vardır. Hacc-ı İfrat, Hacc-ı Kıran ve Hacc-ı Temettu. Mü'min bu üç nevi haccdan istediğine niyet edebilir. Şafî ve Maliki mezhebine göre en faziletli hac Hacc-ı İfrattır. Hanefî Mezhebine göre ise Hacc-ı Kırandır.

Hız. Aişe (ra) şöyle buyurur: "Haccetü'l-Veda" senesi peygamberimiz (sav) ile beraber Hacca gittik. Kimimiz Umreye, kimimiz de hem hac hem de Umreye niyet ettik. Resûl-i Ekrem (sav) Hacca niyet etmişlerdi. Hac veya Hac ile Umreye beraber niyet edenler Kurban Bayramı gününe kadar ihramda kaldılar."¹

1. Hacc-ı İfrat: İhrama girerek hacca ait şartları ve rükünleri ifa etmektir.

2. Hacc-ı Temettu: Hacc-ı Temettu iki ayrı ibadetten ibarettir. Önce Umreye niyet edip Umre yapmak, sonra ihramdan çıkmaktır. Arafat'a çıkılacağı zaman Mekke-i Mükerrreme'de yeniden Hacca niyet edip ihrama girerek Arafat'a çıkmak ve sonra hacın şartlarını, rükünlerini ve vaciplerini ifa etmektir.

Hacc-ı Temettunun üç şartı vardır:

1. Afakî olmasıdır. Misafir olmayanlar için Temettu caiz değildir. Misafir olanlar ise en az 144 km uzaktan hacca gelenlerdir.

¹ Buharî, Hacc, 77,105; Meğâzî 35; Müslim, Hacc 180-183; Muvatta, Hacc, 42; Nesâî, Hacc, 53

2. Hacc-ı Temettu'nun umresi hac senesinin hac aylarında olmalıdır. Yani hac için gelen kimse önce Umreye niyet eder Umresini yapar, sonra Arafe günü Arafat'a çıkmak için yeniden ihrama girerek hacca niyet eder ve gereğini yapar.
3. Umre ile Hac arasında mikattan dışarı çıkmamasıdır. Mikat dışına çıkar gelirse bu durumda Hacca yeniden niyet etmesi gerekir ve kurban kesmesi de gerekmez.

3. Hacc-ı Kıran: İki ayrı amelden ibarettir. Mikatta ihrama girerken hem Umreye hem Hacca niyet eder. Mekke'ye varınca Hac ve Umre için Kâbe'yi tavaf eder. Sonra her ikisi için Safa ile Merve arasında sa'yeder. Mekke'de ikamet edenler için Hacc-ı Kırana niyet etmesi caiz olmaz.

Hacc-ı Kıran ve Hacc-ı Temettu için kurban kesmek vaciptir. Bayram günü Cemretü'l-Akabe'ye taş attıktan sonra harem mıntıkasının herhangi bir yerinde kurbanını kesebilir. Kurban bulamayan veya kurban kesecek parası olmayan kimse on gün oruç tutar. Bunun üç günü ihramda yedi gün de memleketine döndükten sonradır. Orucu ihramlı iken Zilhicce'nin 7, 8 ve 9 günü tutması gerekir.

11. HACCIN CİNAYETLERİ VE CEZALARI:

Hac görevini yapmak isteyen kimse haccın farzlarını, vaciplerini ve sünnetlerini yerine getirmeli ve yasaklarını bilerek onlardan sakınmalıdır. Farzlardan birini terk ederse haccı fasit olur. Bir sene sonra haccı iade etmesi gerekir. Vaciplerden birini terk ederse günaha girer ve ceza vermesi gerekir. Bütün bunların bilinmesi gerekir. Yoksa haccı makbul olmaz.

Bir kimse ihramın yasaklarından birisini işlerse veya Hac ve Umrede vacip olan bir şeyi terk ederse kendisine ceza düşer. Bilerek yasağı işler ve vacibi terk ederse günaha girer ve ayrıca tövbe etmesi gerekir.

Haccın yasaklarını ihlal edenler cezasını ödemekle günden kurtulmazlar. Ceza yasağın işlenmesini mubah kılmaz. Verilen ceza dünyevi olup, uhrevi cezadan kurtulmak için ayrıca tövbe etmesi gerekir.

Cinayetler dört nevidir.

1. Elbise ve Muhrimin Vücudu İle İlgili Olanlar:

İhrama girmiş olan bir kişinin elbise giymesi, koku ve yağ sürünmesi, traş olması yasaktır. Bir mazerete binâen saçını traş eden kimseye fidye düşer. Böyle birisi ceza olarak kurban keser. Şayet buna gücü yetmezse üç gün oruç tutar veya altı fakire birer sa' fitre verir. İslam bilginleri diğer cezaları traş yasağına kıyaslamışlardır. Şayet ihramda bulunan kimse herhangi bir uzvundan üç tel kıl alır veya üç tırnağını keserse bir fidye vermekle yükümlüdür. Şayet üç kıl ve üç tırnaktan az olursa sadaka vermesi gerekir.

a) Bilerek ve zaruret olmadan dikişli elbise giyerse kurban düşer. Aynı zamanda tövbe etmesi gerekir. soğuktan korunmak için giymek durumunda kalırsa bu durumda günaha girmez ama fidye vermekle mükelleftir. Kadınların da yüzlerini örtmeleri yasaktır. Yüzünü örten kadına da fidye vermekle mükelleftir.

b) Az veya çok vücuduna veya elbisesine koku sürünürse kurban kesmek icab eder. Ancak güzel kokulu bir şey ve koku şişesi alır da çantasına koyup boynuna asarsa bir şey lazım gelmez. Güzel kokulu sabun kullanması caiz olmakla beraber terk etmesi evladır.

c) Saçına sakalına kokusuz yağ sürmesi de aynen koku sürmek gibidir. Tedavi amaçlı olursa bir şey lazım gelmez. Saçına ve sakalına kokusuz yağ sürerse kurban düşer.

d) Traş olan, saçını ve sakalını kesen veya yolan bir ihramlı için ceza olarak kurban kesmek düşer. Koltuk altını ve kasıklarını traş ederse yine kurban düşer. Üç telden az olursa bu durumda bir ve iki avuç buğday miktarı sadaka vermesi gerekir.

e) Bir yerde üç tırnak veya daha fazlasını keserse fidye düşer. Bir tırnak keserse bir avuç, iki tırnak keserse iki avuç buğday sadaka vermesi gerekir. Üç tırnaktan fazla keserse fidye olarak bir kurban, veya altı fakire yemek yedirmek veya üç gün oruç tutmaktır.

2. Av ve Onunla İlgili Yasaklar:

İhramda olan birisinin av hayvanlarından birisini öldürmesi ve avcıya yardım etmesi haramdır. Ancak ehlî hayvanları kesmek ve denizde balık avlamasından bir sakınca yoktur. Bu nedenle bir ihramlı kasaplık yapabilir; ancak avlanamaz. Av hayvanlarını bilerek veya bilmeyerek avlaması fark etmez.

a) Av iki çeşittir. Birincisi, deve, sığır ve eşek ve benzeri bulunan avı öldüren üç şeyden birini yamakla mükelleftir. Ya avın benzeri bir kurban alıp kesmek. Veya para ile takdir ederek onların seviyesinde buğday ve arpayı alıp fakirlere tasadduk etmek. Veyahut buğday ve arpa miktarının sa' ölçüsü ile oruç tutmaktır. Benzeri bulunmayan hayvanlar da para ile takdir ederek parası ile buğday alıp harem fakirlerine tasadduk edecek veya her sa' karşılığı bir gün oruç tutacaktır.

b) Avı öldürmeyip tüylerini yolmak veya yaralamanın cezası o hayvanların değeri kadar buğday alır ve harem fakirlerine tasadduk eder. Yerine oruç tutmak caiz değildir. Avın yumurtasını kırmak ve sütünü sağlamak ise yumurtanın ve sütün değerini tasadduk etmekle cezalandırılır.

c) İhramda olmayan birisi harem civarında bir av hayvanını avlarsa avın değerini harem halkına tasadduk etmekle mükelleftir.

d) İhramda olan veya olmayan birisi av hayvanı olmayan ve zararlı olan karga, yılan, akrep, fare, sinek, pire, kene ve arı gibi bir canlıları ve canavarları öldürmekte bir sakınca yoktur.

e) İnsanların ettikleri ağaç ve ekinler müstesna harem bitkilerini, ağaç ve ekinlerini kesmek ve yolmak herkes için haramdır. Büyük ağaçları kesen sığır kurban etmekle, küçük ağaçları kesen koyun ve keçi kurban etmekle, otları yolan da otların değerini tasadduk etmekle mükelleftir. Ağaçların yapraklarını koparmakta ise bir sakınca yoktur.

3. Cinsî Yakınlaşma ve Onun Öncülleri:

İhramda olan bir hacının cinsî münasebette bulunması ittifakla haramdır. Bunun da iki çeşidi vardır.

1. Arafat'ta vakfe yapmadan önce cinsî yakınlık haram olmakla beraber hacı bozar. Bu durumda olana üç şey gerekir. Birincisi, hacını tamamlar. İkincisi, seneye yeniden hac yapması gerekir. Şayet bu hac nafîle bir hac da olsa yeninde hac yapması vacip olur. Üçüncüsü de ceza olarak bir deve kurban keser.

2. İhramdan çıktıktan sonra cinsî yakınlıkta bulunmak. Arafat'ta vakfeden sonra Tavafu'l-İfadeyi yapmadan önce cinsî yakınlıkta bulunanın hacı fesada gitmez ancak bir keçi ve koyun kurban etmesi ve tövbe etmesi gerekir.

Kadına zorla veya uykuda yaklaşan kişi bu şekilde ceza görürken kadına ise bir şey lazım gelmez. Zorla, istemeyerek ve uykuda kendisine yaklaşılana kadının hacı fesada gitmez.

3. Cinsî yakınlığın öncülleri de iki nevidir. Birincisi, yakın öncüllerdir ki bunlar şehvetle kadını öpmek ve elbisesiz olarak vücudun ıslığını hissetmektir. Şayet meni çıkarsa bu durumda hac fasit olmaz; ancak ceza olarak fidye ödemesi gerekir. yani, ya

kurban kesecek veya üç gün oruç tutacak veyahut altı fakiri doyuracaktır. İkincisi, kadına yaklaşmadan düşünerek veya bakarak meni gelirse bu durumda bir şey lazım gelmez. Yıkanması ve hac gibi kutsal bir ibadet esnasında böyle boş şeylerle zihnini meşgul ederek ibadetten alıkoyduğu için nefsinı kınaması ve terbiye etmesi gerekir.

4. Hac ve Umrenin Vaciplerinden Birini Terk Etmek:

Haccın vaciplerinden birisini terk eden kimse günaha girdiği gibi ceza olarak kendisine kurban düşer. Vacipleri terk etmenin cezaları şöyledir:

1. Mina’da cemreye bir taş atmayı terk ederse bir sa’, iki taş atmayı terk ederse iki sa’ buğday vermesi gerekir. Üç taş ve daha fazlasını terk edene ise bir kurban lazım gelir. Hasta ve yaşlı olan başkasına vekâlet verir vekil önce kendisine ait taşları atar, sonra vekâletini aldığı kişinin taşlarını atar ve tamamlar.

2. Hac ve Umreye niyet etmek isteyen ihrama girmeden mikatı geçerse günahkâr olur ve mikata dönmesi gerekir. İhrama girmeden mikata dönerse bir şey lâzım gelmez. Şayet Hac ve Umre menâsikine başladıktan sonra, yani Kâbe’ye ziyaret tavafı yaptıktan sonra dönerse bu durumda kendisine kurban düşer.

3. Müzdelife vakfesini özürsüz terk etmek. Özürsüz terk edene kurban lazım gelir. Şayet zaman darlığı ve hastalık gibi sebeplerle bu vakfeyi terk ederse bir şey lazım gelmez. Sucu ve çoban gibi görevlilerin bu vakfeyi terk etmesinde sakınca yoktur.

**

Arafat’ta vakfeyi kaçıran bir hacının haccı fevt olmuş, yani hacca yetişmemiş olur. Yani, bir hacı Kurban günü fecirden sonra Arafat’a gelenin haccı olmamıştır. Böyle birisi haccın geri kalan kısmını ifa eder; ama ertesi sene haccını kaza eder. Haccı kaza ettiği zaman da kendisine kurban düşer.

Hacca yetişemeyen şayet Hacc-ı Kırana niyet etmiş ise kaza edeceği zaman kendisine üç kurban düşer. Birisi yetişemediği hac için, ikincisi yetişemediği için, üçüncüsü de kaza ile ifa ettiği “Hacc-ı Kırana” içindir.

12. UMRE ve YAPILIŞI

Umre de Şafii’ye göre hayatta bir defaya mahsus olmak üzere farzdır. Bunun dışında umre yapmak ise müstehabdır. Peygamberimiz (sav) “Umre iki umre arasındaki günahlara kefarettir. Makbul haccın mükâfatı ancak cennettir.”¹ Bir başka hadiste ise “Ramazanda yapılan umre hacca bedeldir.”²

Hac mevsimi Şevval, Zilkâde ve Zilhicce’nin ilk on günüdür. Başka zaman yapılmaz. Ancak Umrenin belli bir zamanı yoktur, her zaman yapılabilir. Ancak Hacc-ı Kırana niyet eden bir hacı Arafe günü ile Bayramın üçüncü günü arasında Umre için ihrama giremez. Bu haram, yani yasaktır.

Umrenin mikat yerleri de aynen haccın mikat yerleri gibidir. Ancak bir fark vardır o da, Mekke haremünde ikamet edenler Umre yapacakları zaman Harem hududu dışına çıkarak umre niyeti ile ihrama girerler. Bu nedenle Mekke’de ikamet edenler Ten’im mevkiine gelerek orada ihrama girerler.

12.1 Umrenin Farzları: Umrenin farzları dördtür. Umre yapanın kurban kesmesi gerekmez.

1. **İhrama girmek.** Hac için ihrama nasıl girilirse Umre için de öyle girilir. Ancak Umrenin niyeti şöyledir: “Allahım! Senin rızan için umre yapmaya niyet ettim. Onu bana kolaylaştır ve benden kabul eyle. Sen Semî ve Alîmsin. Ya Rab!

¹ Buhârî, Umre, 1; Müslim, Hac, 437; Tirmizî, Hac, 88; Nesâî, Menâsik, 3, 5, 77; İbni Mâce, Menâsik, 3

² Buhârî, Umre, 4; Müslim, Hac, 221; Tirmizî, Hac, 55; Ebû Dâvûd, Menâsik, 89; İbni Mâce, Menâsik 45

Davetine tekrar icabet ettim. Senin ortağın yoktur. Hamd ve şükür, medih ve minnet sanadır, hüküm ve hâkimiyet sana aittir.” Haccın şartları, vacipleri, sünnetleri ve yasakları ne ise umre için de aynen öyledir.

2. **Tavaf.** Tavaf umrenin ikinci rûknüdür. Hac için tavafın şartları, vacipleri ve sünnetleri ne ise Umre için de aynıdır. Ancak umre tavafının belli bir zamanı yoktur.
3. **Sa’y.** Tavaftan sonra Safa ile Merve arasında yedi defa sa’yeder. Rûkûnleri ve sünnetleri aynen hac sayının rûkûnleri ve sünnetleri gibidir.
4. **Tıraş olmak.** Sa’yı tamamladıktan sonra Merve tepesinde tıraş olur. Şayet kurban getirmiş ise vacip olmamakla beraber nafîle olarak kurbanını keser ve tıraş olur veya saçlarını kısaltır ve ihramdan çıkar.

12.2 Umrenin Keyfiyeti:

Kişi Mekke’de olup Umre yapmak isterse önce Kâbe’yi tavaf eder ve iki rekat sünnet namazını kılar Hacer-i Esved’i istilam ederek Haremde Hill bölgesine çıkarak orada ihram için yıkanır ve gusûl abdesti alır. İhrama niyet ederek iki rekat namaz kılar ve Umre’ye niyet ederek “Telbiye” okuyarak Kabe’ye gelir. Bütün bunları hac ibadeti için nasıl yaparsa öyle yapar.

Tavafa başlayınca Telbiye okumayı bırakır. Yedi şavtın ilk üç şavtında remel yaparak çabuk çabuk yürür, son dördünde ise kudûm tavafında olduğu gibi yürüyerek yapar. Sonra Safa ile Merve arasında sa’yeder. Sa’yı bitirince Merve tepesinde tıraş olur veya saçlarını kısaltır. Böylece Umre tamamlanmış olur. Şayet beraberinde Kurban getirmiş ise tıraş olmadan önce kurbanını keser. Kurbanı Merve’de kesmesi efdaldır. Sonra ihramdan çıkarak Umresini tamamlamış olur. Hacda ise Kurban kesme ve ihramdan çıkma yeri Mina’dır.

12.3 Umrenin Bozulması:

Umre niyeti ile ihrama giren kişi tavafını, sa’yini ve tıraşını yapıp ihramdan çıkmadan cinsel ilişkide bulunursa umresi bozulur. Bu şekilde umresi fesada uğrayan kişi umreyi tamamlar, sonra yeniden kaza etmesi gerekir. Ceza olarak da bir bedene, yani deve veya sığır kurban etmesi vaciptir.¹

13. HEDY / KURBAN

Harem dahilinde kesilmesi gereken kurbanı “hedy” denir.² Bu kurban üç nevidir. Birincisi, Hedy’-t-Tatavvu. İkincisi, Cinayetten dolayı ceza kurbanı. Üçüncüsü, Nezir / Adak kurbanıdır. Bunları açıklayalım.

1. **Hedy-i Tatavvu:** Hacının Allah için nafîle olarak kesmek istediği kurbandır. Peygamberimizin (sav) “Veda Haccında” kestiği kurbandır. Bu kurbanın Allah katında makbul olması için etinden fakirlere verilmesi lazımdır.
2. **Ceza Kurbanı:** Hac ve Umre yasaklarını ihlal veya vacipleri ihmal eden hacının ceza olarak kesmesi gerektiği kurbandır. Bu kurbanın etinden kesen hacı yiyemeyeceği gibi zenginlere yedirmesi de caiz değildir. Doğrudan fakirlere ulaştırması gerekir.
3. **Nezir Kurbanı:** Harem hududuna giren bir hacı kurban kesmeyi nezrederse bunu kesmek vacip olur. Nezir, yani adak olduğu için bu kurbanın etinden yemesi de caiz olmaz.

Kurbanlar ancak dört nevi hayvandan olur. Deve, sığır, koyun ve keçi. Keçi ve koyun bir kişiye, deve ve sığır ise yedişer hisseye kesilebilir.

¹ İmam-ı Nevevi, Hac ve Umre, 198

² Bakara, 2:196

Ceza kurbanının ya bizzat kurbanı kesilir veyahut onun yerine durumuna göre fidye ve oruç gerekir. Bunlarda aşağıda izah edildiği şekilde yapılır:

1. Bir vacibin terk edilmesinden dolayı vacip olan kurbandır. Bunlar da cemrelere taş atmamak, ihramsız mikatı geçmek, veda tavafını yapmamak, tavaf ve sa'ye yürümeyi terk etmek. Bu konuda şeriatın beyanı ne ise onu yapmak gerekir. İhlal eden kurban kesmekle mükelleftir. Buna gücü yetmezse üç günü hacda ve yedi günü memlekete döndüğü zaman olmak üzere on gün oruç tutmalıdır.
2. Haccı veya Umreyi ifsat eden kadına cinsî yaklaşma yasağını ihlal eden bir hacı bunun cezası olarak bir deve veya sığır kurban etmelidir. Onu bulamazsa yedi koyun veya keçi, onu da bulamazsa değeri kadar buğdayı veya bedelini fakirlere vermekle mükelleftir. Buna da gücü yetmezse buğday kaç sa' gelirse o kadar oruç tutmalıdır. Bununla beraber günahattan da kurtulamaz, ayrıca tövbe etmesi de gerekir.
3. Yasak olan avı öldürmekten dolayı vacip olan kurbandır. Bu kurban ise öldürdüğü şeyin cinsinden bir hayvanı kurban etmektir. Veya onun değerini fakirlere vermekle mükelleftir. Veyahut onların bedeli olan buğdayın kaç sa' olduğunu hesaplar o kadar oruç tutar. Bir sa' bir fitre miktarıdır.

13.1 Heydin / Kurbanın Şartları: Kurban edilecek hayvanlarda aranan şartlar aşağıda belirlenmiştir. Bu şartları taşıyan hayvanlar dışında kurban kesmek caiz değildir. Aksi taktirde kabul edilmez, yeniden kesmesi gerekir.

1. Devenin en az beş, sığırın ve keçinin iki sene, koyunun ise süt dişlerini atması ve annesinin boyuna ulaşması şartıyla en az altı aylık olması gerekir.
2. İkinci şartı da kurban edilecek hayvanın sağlam olması, hasta, kör, topal ve kulağı ve kuyruğu kesik olmamasıdır.
3. Kurbanın en efdali deve, sonra sığır, sonra koyun, sonra keçidir.
4. cezayı gerektirecek bir yasağı ihlal eden hacının kurbanda tertibe riayet etmesi gerekir. yani önce deve kesecek, buna gücü yetmezse sığır, ona da gücü yetmezse bedelini fakirlere verecek, yoksa bedelini sa' olarak takdir ederek buna göre oruç tutacaktır.

13.2 Kurbanın kesilme zamanı ve yeri:

Kurbanın kesilme zamanı hacda olan kimse için Bayram günü kuşluk vaktinden itibaren dördüncü günü güneşin batmasına kadardır. Vacibi terk etmesinden dolayı keseceği kurbanın ise belli bir zamanı yoktur.

Kurbanların Haremde kesilmesi esastır. Hacı için haremde en iyi yer ise "Mina" mevkiidir. İmkânı varsa kurbanı bizzat sahibi keser. Kendi kesmese de kesim yerinde hazır bulunması gerekir. Kasaba kestirecekse kesim parasını kurban sahibi vermelidir. Kurban kibleye doğru yatırılır ve usulüne uygun kesilir. Kurban keserken tesmiye getirmek, yani besmele çekmek sünnettir.

14. HACC-I BEDEL

Bir kimse kendisine hac vacip olduğu halde ağır hasta olur ve hacca gitmeden öleceğini anlarsa kendi yerine hac yapılması için vasiyet etmesi gerekir. Yine bir kimseye hac farz olduğu halde müzmin bir hastalık veya ihtiyarlık sebebiyle hacca gidemeyecek olursa yerine başkasını göndermesi gerekir.

Bir kimsenin durumu müsait olduğu halde hacca gitmez de vefat ederse vasiyet etsin etmesin yerine bedel göndermesi gerekir. Bu zimmetinde bulunan borçları ödenmesi için vasiyet etmese de ödenmesi lazım olduğu gibidir. Nitekim peygamberimiz (sav) Veda Haccında iken bir kadın peygamberimize (sav) gelerek "Ya Resulallah! Allah'ın kullarına farz

kıldığı hac babamın ihtiyarlık dönemine rast geldi. O deve üzerinde kendisini tutacak güce sahip değil. Onun yerine ben hacca gitsem olur mu?” dedi. Peygamberimiz (sav) “Evet” buyurdular.¹

Hacc-ı Bedelin Şartları: Hacc-ı Bedelin sekiz şartı vardır.

1. Asil olanın müsaade etmesi: asilin müsaadesini almadan hacca gitmek caiz değildir. Ancak varislerinin ölenin yerine gitmesi caiz olur.
2. Gönderilmesi için kendisine vekâlet verilenin bizzat gitmesi. Vekâleti alan bir başkasını gönderirse olmaz.
3. Vekil mikatta ihrama girerken kimin yerine hacca gelmiş ise onun adına niyet etmesi. Niyet kalbin amelidir, dili ile de söylese niyetini pekiştirmiş olur.
4. Vekilin asilin istediği ve vasiyet ettiği şekilde hareket etmesi. Asil Hacc-ı İfratı istediği halde vekil Hacc-ı Temettü yaparsa caiz değildir.
5. Bedel olarak gidenin hacca ehil olması gerekir.
6. Bedelin haccın farzlarını, vaciplerini ve sünnetlerini bilmesi gerekir.
7. Şayet vekâleti veren vasiyet etmiş ve vefat etmiş ise kimi tayin etmiş ise onun gitmesi şarttır. Varislerinin başkasını göndermeleri caiz olmaz.
8. Hacc-ı Bedele giden kimsenin daha önce kendi nefsi için hac farzasını ifa eden birisinin bedel olarak hacca gitmesi caiz değildir.

15. MESCİD-İ NEBEVİ’NİN ZİYARET ADABI

Peygamberimiz (sav) “Vefatımdan sonra beni ziyaret eden, hayatta beni ziyaret etmiş gibidir”² buyurur. Peygamberi (sav) ziyaretin mü’minler için ne kadar önemli olduğu aşikardır. Bu nedenle Mekke-i Mükەرreme’ye hac amacı ile gidenler Medine-i Münevvere’ye peygamberimizi (sav) ziyaret etmeden dönmezler. Çünkü peygamberimiz (sav) yine “Kabrimi ziyaret edene şefaati hak ve vacip olur”³ buyurmuşlardır.

Hiçbir mü’min kendi ameli ile kurtulacağını ummaz. Çünkü, Allah’ın nimetleri sonsuz ama insanın ameli sınırlıdır ve o amelin içinde ihlasa ve Allah’ın rızasına ve kabulüne aykırı riya, süm’a, gurur, önemsememek ve değerini bilmemek ve gereken önemi vermemek gibi bir çok günah vardır. Bu nedenle peygamberin (sav) şefaatine ve diğer Müslümanların dua ve yardımlarına ihtiyacı vardır.

İslam bilginleri peygamberimizin (sav) kabrini ziyaret etmenin mü’minin en faziletli amellerinden olduğu konusunda ittifak halindedirler. Bu konuda ümmetin ulemasının icması vardır. Bu icmaya karşı çıkan birkaç muhalif ses elbette bulunacaktır ve bunun bir değeri olmayacaktır.

Peygamberimiz (sav) “Binekler ancak üç şey için hazırlanır. Mescid-i Haramı, bu benim mescidimi ve Mescid-i Aksa’yı ziyaret etmek için”⁴ buyurarak binek sahibi olanların mutlaka bu üçüne ve hiç olmazsa birine ziyaret için gitmekle onun şükrünü eda edebileceğini ima ve işaret buyurmuşlardır.

15.1 Ziyaretin Adabı:

Hacca gidenin yolu şayet Medine’den geçerse önce Resul-i Erkemin (sav) mescidini ve kabr-i şerifini ziyaret eder, sonra Mekke’ye gider, dönüşte yine peygamberimizin (sav) kabr-i şerifini ziyaret eder. Şayet yolu Medine’den geçmiyorsa önce haccı ikmal etmek, sonra peygamberimizin (sav) mescidini ve kabrini ziyaret etmek daha evlâ ve efdaldir.

Ziyaretin Adabı Şunlardır:

¹ Buhârî, Cezaüs Sayd, 33-34; İbn Mâce, Menasik, 9-10

² Darıkutnî, 2:278; Beyhakî, Şuabu’l-İman, 3:488

³ Darıkutnî, 2:278; Beyhakî, Şuabu’l-İman, 3:490

⁴ Buhârî, Fadlu Mekke ve’l-Medîne 6; Müslim, Hacc, 416

1. Medine-i Münevvere bahçelerini görünce Salat-ı Şerife getirmeye başlamak.
2. Medine-i Münevvere'ye girince önce yıkanıp gusül abdestini almak.
3. Temiz ve güzel elbiselerini giymek.
4. Mescid-i Nebevinin "Selam Kapısı"ndan girmek ve şu duayı okumak: "....."
5. İmkan bulursa "Minber-i Şerif" ile "Kabr-i Nebvî" arasındaki yerde iki rekat "Tahiyyatu'l-Mescit" namazını kılmak. Nitekim peygamberimiz (sav) "Kabrim ile Minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir"¹ buyurmuşlardır. Bu arada altı yeşil direk vardır. Bu direklerin arasında çokça namaz kılmaya azmetmelidir.
6. Sonra Ravza-i Mutahhara'ya giderek sırtını kibleye yüzünü kabir-i şerife vererek kalbini dünyalıktan temizleyerek sesini yükseltmeden kendi işiteceği kadar bir ses ile "Esselâmü aleyke yâ Resulallah!" diye selam verir.
7. Başkasından selam getirmiş ise onların selamlarını iletir.
8. Sonra önce Hz. Ebubekir'e (ra) daha sonra Hz. Ömer'e (ra) dönerek onları da selamlar ve dualar okur.
9. Sonra peygamberimizin (sav) kabrine döner ve dualar okuyarak şefaata talebinde bulunur.

15.2 Cenentü'l-Bakî Mezâlığını Ziyaret:

Mescid-i Nebevinin doğusunda bulunan Cennetü'l-Bakî mezarlığına giderek orada Sahabe ve Tabînin mezarlarını ziyaret etmek menduptur. Bilhassa Hz. Osman, Hz. Abbas, Hz. Aişe, Hafsa, Zeyneb, Safiye, Cüveyriye, Mariye (ra ecmain) ve Hz. Fatıma (ra) torunu Hz. Hasan (ra) ve sütannesi Halime-i Sa'diye (ra) hazretlerinin kabirlerini ziyaret etmek gerekir.

15.3 Uhut Şehitlerini Ziyaret:

Uhut Medine-i Münevvere'nin kuzeyinde bulunan dağın adıdır. Uhut dağına giderek şehitleri ziyaret etmek müntahaptır. Bu ziyaretin Perşembe günü olması ise daha iyidir. Burada Hz. Hamza (ra) Mus'ab b. Umeyr (ra) ve peygamberimizin (sav) kayını Abdullah b. Cahş (ra) ve Süheyl b. Kubeys (ra) ile beraber yetmiş sahabenin kabri bulunmaktadır.

Bundan sonra "Mescid-i Kibleteyn" ziyaret edilir ve burada en az iki rekat namaz kılmak gerekir. Daha sonra Kuba Mescidini ziyarete gider. Burada namaz kılar. Bunun Cumartesi olması daha efdaldır. Peygamberimiz (sav) Cumartesi günü bu mescide ziyarete gider ve burada namaz kılar. Buyurdular ki "Kuba Mescidinde namaz Umre gibidir"² buyurur.

15.4 Medine-i Münevvere'nin Edepleri:

1. Medine-i Münevvere'de sekiz gün kılmak ve kırk rekat namaz kılmak, Nitekim peygamberimiz (sav) buyurdular: "Kim benim mescidinde kırk vakit namaz kılsa kendisine cehennemden ve nifaktan berat yazılır."³
2. Memlekete dönmek istediği zaman Mescid-i Nebvî'ye giderek iki rekât namaz kılar ve sonra Ebubekir (ra) ve Ömer (ra) yanına giderek onlara da veda eder ve ilk gelişinde selam verip dua ettiği gibi, dua eder ve selam vererek üzüntü içinde huzurdan ayrılır.
3. İmkânı varsa oruç tutmak, Medine'nin fakirlerine yardım etmek, sadaka vermek menduptur.

15.5 Ziyaretlerde yapılması mekruh olan şeyler:

¹ Buhari, Salat-u Fî Mescid-i Mekke, 5

² Tirmizî, Hac, 324; İbn Mâce, Hadis No: 1411

³ Müsned-i Ahmed, 3:155; Taberânî, Evsat, 2:32

1. Peygamberimizin (sav) kabri etrafında dolaşmak,
2. Kabrin demirlerini tutmak, yüzünü sürmek ve öpmek,
3. Kabre sırtını ve göğsünü dayayarak oturmak ve sürtünmek,
4. Medine-i Münevvere’de kavga etmek ve edep dışı davranmak,
5. İbadet ve zikirden gafil olarak camiden ve cemaatten uzak kalmak.

15.6 Hacdən Döner Kimsenin Uyması Gereken Edepler:

1. Hacdən döner kimse evindeki çocuklarına, akraba ve yakınlarında hediye getirmesi sünnettir. Peygamberimiz (sav) “Yolculuktan döner biriniz ehline hediye getirsin” buyurmuşlardır.
2. Memleketine dönünce ilk önce camiye giderek iki rekât namaz kılmalıdır. Bu peygamberimizin (sav) âdetidir.
3. Akraba ve dostlarını davet ederek peygamberimize (sav) mevlit okutmalı ve ziyafet tertip etmelidir.

ONUNCU BÖLÜM

ZEBH / BOĞAZLAMA VE KURBAN

1. Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar:

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerimde “Leş, akıtılmış kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilen hayvanın etleri haramdır”¹ buyurur. Ayrıca “Peygamberleri onlara iyiliği emreden, kötülükten meneder ve temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar”² buyurur. İslam bilginleri peygamberimizin (sav) “Helal bellidir, haram bellidir”³ hadisini esas alarak hakkında “Nass” ve hüküm bulunmayan şeylerde “eşyada asl olan ibahadır” kaidesine binaen “Mübah” hükmü vermişlerdir.⁴

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerimde “Ey İman edenler! Akitleri yerine getirin. İhramda iken avlanmanız helal olmamakla beraber haram olarak bildirilenler dışındaki hayvanlar helal kılındı”⁵ buyurarak haram olanların belli olduğunu belirtmiştir.

Geviş getiren ve evcil hayvan olarak beslenen, sütünden istifade edilen hayvanların etleri helaldir. Bu meyanda koyun, keçi, deve, sığır, manda, at, devekuşu, tavşan, ceylan, tavuk, ördek, kaz, güvercin, gibi evcil hayvanların etleri helaldir. Evcil olmasa da tilki, kirpi çekirge gibi fitraten iğrenç olmayan hayvanların etleri de mübah olup yenilebilir.

Deniz canlılarına gelince peygamberimizin (sav) “Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir”⁶ hadisine istinaden İmam-ı Şafi (ra) bütün deniz canlılarının yenileceğine hükmetmiştir. Ancak kurbağa ve yengeç gibi hem denizde hem karada yaşayan hayvanların etleri ise haramdır.

Pençeleri ile kapıp, azı dişleriyle parçalayan ve kendi kendilerini savunabilen kurt, çakal, ayı, kaplan, maymun, pars, fil, köpek, domuz, kedi, keler gibi hayvanların etleri ise haramdır. Peygamberimiz (sav) her türlü yırtıcı hayvanın etini yemeyi yasaklamıştır.⁷ Tırnaklarıyla kapan ve fitraten menfur olan kartal, çaylak, akbaba, alacakarga, atmaca, şahin ve yarası gibi kuşların etleri de haramdır. Fare, akrep, yılan, yengeç, pire, bit, sinek ve benzeri haşerelerin de etleri haramdır.

Bütün bunlarla beraber bir tavuk pislik yiyerek tadı değişirse etini yemek haram olduğu gibi, kuzu gibi hayvanlar eti yenmeyen köpeğin sütünü emerek beslenmiş ise eti haram olur.

Bir hayvan boğazlanır da karnından bir yavru çıkarsa iki durum vardır. Şayet ölmüş ise annesi kesildiği için kesilmiş sayılır ve eti yenir, annesi kesilmeden ölmüş ise eti yenmez. Canlı olarak çıkarılırsa onu da kesmek gerekir.

Canlı bir hayvanın herhangi bir azası kesilse veya bir sebeple kopmuş ise bu lâşe sayıldığı için bu eti yemek haramdır.⁸

Bir kimseye haram olan bir yiyecek zorla yedirilirse o kimsenin gücü yettiği ölçüde bunu kusması vaciptir, yani gereklidir. Aynı şekilde bir müskirat, yani içecek zorla içirilirse onu kusması vaciptir.

2. Zebh/ Boğazlamak:

Eti yenen hayvanların etlerinin helal olması için Allah’ın emrettiği şekilde kesilmesi ve kanının akıtılması gerekir. Bir hayvan her ne kadar eti yenen hayvan da olsa İslâmî usulle kesilmediği zaman eti haram olur. Bu neden kesilmenin şartlarını ve usullerini bilmek ve ona göre hayvanı boğazlamak gerekir.

¹ Enâ'm, 6:145

² A'raf, 7:157

³ Buhârî, İman, 39, Büyû', 1- 2; Müslim, Müsâkât 107, 108; Ebu Dâvud, Büyû', 3

⁴ İbn Nüceym, el-Eşbah ve'n-Nazair, 26, 27

⁵ Maide, 5:1

⁶ Ebû Dâvud, Taharet, 41; Tirmizi, Taharet, 52; Nesâî, Taharet: 46, Sayd, 35; İbn Mâce, Taharet: 38

⁷ Müslim, Sayd, 3; İbn Mâce, Zebaih, 13

⁸ Ebû Dâvûd, Sayd, 23; İbn Mâce, Say, 8

Eti yenen hayvanlar boğazlanma konusunda ikiye ayrılır:

Birincisi: Boğazlama ameliyesine tabi olmayanlardır. Bunlar balık ve çekirgedir.

İkincisi: Boğazlanması gerekenler. Bunlar da iki çeşittir. Birincisi, canlıyı usulü dairesinde bıçak gibi keskin bir aletle kesmektir. İkincisi, kurşun, ok veya eğitilmiş av köpeği veya doğan gibi yırtıcı hayvanlara avı yaralatıp öldürmektir.

2.1 Boğazlamanın dört rüknü vardır:

1. **Boğazlayan Kişi:** Bunun iki şartı vardır. **Birincisi**, Müslüman veya Ehl-i Kitap (Yahudi ve Hristiyan) olması. Bu konuda erkek ile kadın arasında fark yoktur. Yahudi ve Hristiyan ile nikâh caiz olduğu gibi kestiğini yemek de caizdir. Ancak böyle birisinin kiliseye giden ve kitaba inanan biri olması gerekir. Adı Hristiyan, kendisi Ateist olmamalıdır. Mecusi, putperest, ateist ve İslam dinini reddeden mürtedin kestiği yenmez. Kadının, çocuğun ve delinin kesmesi caizdir. Dolayısıyla kestiği yenir. **İkinci şartı:** Kesenin şayet kesilen av hayvanı ise ihramda olmaması gerekir. Zira Hac ve Umre niyeti ile ihram giymiş birisinin av hayvanını kesmesi ve avlanması caiz değildir. Şayet boğazlarsa kestiği yenmez.

2. **Boğazlanan Hayvan:** Kesildiği zaman eti yenen ve canlı olan hayvandır. Bunun da birkaç şartı vardır: **Birincisi**, hayvan, yani canlı ve kesilebilir olmalıdır. **İkincisi**, etinin yenilebilen bir hayvan olmasıdır. Eti yenmeyen hayvan boğazlanmakla helal sayılmaz. **Üçüncüsü**, hayatının bir müddet devam ediyor olmasıdır. Yani bir hayvan canavar tarafından yaralanmış veya ağır hasta ise kesildiği zaman canlı olup, kanının akması gerekir. Canlı olup olmadığı bilinemeyen, kesildiği zaman kanı fışkırarak akmayan bir hayvan kesilmekle helal olmaz. **Dördüncüsü:** Balık ve çekirge gibi kesilmeden yenen hayvan cinsinden olmamasıdır. Zira deniz hayvanlarını ve çekirgeyi boğazlamak gerekmez.

Ev hayvanı ve ele geçmesi kolay olan bir avı boğazlamadan yemek caiz olmaz. Ancak ele geçmesi zor olan uçan ve vahşi olup kaçan bir hayvanı eğitilmiş köpek ve atmaca ile veya kurşunla yaralayarak kesmek gerekir. Bir av hayvanı ateşli bir silahla vurulur ve canlı olarak bulunmazsa İmam-ı Şafi'ye göre bu hayvanın etinden yemek caiz değildir. Yani ateşli silahla vurularak öldürülen hayvanın eti helal değildir.

3. **Boğazlamada kullanılan bıçak gibi keskin âlettir.** Bunun şartı keskin ve maden cinsinden olmasıdır. Diş, tırnak ve kemik gibi şeylerle kesim caiz değildir. Aletin çok kör olmasından yüklenerek veya boğarak öldürmekle veya parçalamakla kesilen bir hayvanın eti helal değildir. Av hayvanı olmayan bir canlı boğazlanmadan boğularak ve vurularak öldürülürse eti helal değil haramdır.

4. **Boğazlamaktır.** Şeriatta boğazlama Allah adına, kesici bir aletle, hayat-ı müstakirre sahibi, ele geçirilmesi kolay olan bir hayvanın, nefes ve yemek borularını kesmek suretiyle hayatına son vermektir.

2.2 Boğazlamanın yedi şartı vardır:

1. Allah adına boğazlamayı kast etmektir. Bir hayvan gelir bir kesici alete çarparak boğazı kesilir ve ölürse eti helal olmaz.

2. Kesici bir âletle kesmektir. Bir tavuğun başı koparılır kanı akar ve ölürse eti helal değildir.
3. Nefes ve yemek borularının her ikisini de kesmektir. Birini kesmek yeterli değildir. Birini ve başka yerini kesmekle de boğazlanmış sayılmayacağı için eti helal olmaz.
4. Yardımcısız olmaktır. İki kişi beraber bir bıçağı tutarak keserse caiz olmaz. Yine biri boğazını keserken bir diğeri karnını deşerse eti helal olmaz.
5. Ele geçmesi kolay olmayan vahşi hayvanlardan olup eti helal olan bir hayvan ise ateşli silahla öldürmek dışında herhangi bir av aleti ile öldürülmesidir. Ateşli silahla yaralanır boğazlanırsa helal olur; ateş sonucu ölürse eti yenmez.
6. Boğazlama aletinin kemik ve tırnak gibi aletle kesilmemiş olması.
7. Hayvanda kesilmese de yaşayacak olan bir hayat-ı müstakirrenin bulunması. Bir hayvan yüksek bir yerden düşer veya bir göçük altında kalır veyahut bir canavar tarafından yaralanır da hareketsiz halde kalır sonra kesilirse mubah olmaz. Bir iki güne kadar yaşayacağı bilinirse kesilirse, kanı fişkırlarak akarsa ve kesilirken hareket ederse eti helal olur. Ancak hastalıktan dolayı hareketsiz hale gelirse o zaman kesilmesi ve etinin yenmesi caizdir.

Bir hayvan zehirli ve öldürücü bir ot yer ve onun sonucunda hareketsiz hale gelir ve kesilirse eti yenmez. Yine bir hayvanda hayat-ı müstakirrenin bulunup bulunmadığında şüphe edilirse kesmek helal olmaz.

2.3 Boğazlamanın Sünnetleri:

1. Hayvanı sol yanı üzere kibleye doğru yatırmak.
2. Sağ ayağını serbest bırakıp diğer ayaklarını bağlamak.
3. Bıçağı hayvanın gözü önünde bilememek ve kesmeden önce göstermemek.
4. Hayvanı diğer hayvanların yanında kesmemek.
5. Keserken “Bismillahi Allahü Ekber” demek ve “Salâvat” getirmek.
6. Keserken ve kesmeye götürürken eziyet etmemek.
7. Çenenin hemen altından kesmeyip gırtlığı baş tarafına bırakmak ve kıkırdak çıkıntısının altından kesmek sünnettir.
8. Boğazın iki tarafında “vecdeyen” adı verilen iki şah damarı kesmek sünnettir.

3. Avlanma ve Avla İlgili Hükümler:

Avlanmak kolayca ele geçmeyen ve eti yenen bir hayvanı özel eğitilmiş av köpeği ve doğan gibi yırtıcı bir hayvanla öldürmektir. Bu hayvan diş, tırnak ve kemikle avlanarak öldürülürse helal olmaz.

Avlanmak Kur’ân-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye ile sabittir. Ancak avlanmakla elde edilen etin yenmesi için dokuz şart vardır.

1. **Avcının bulunması:** Avcı yanında olmadan av köpeği ve atmaca kendi kendine gidip bir avı öldürürse bu av helal olmaz. Ayrıca avcının iki şartı vardır. Birincisi avcının Müslüman veya ehl-i kitap olması. İkincisi ise, avcının ihramda olmamasıdır.
2. **Avın eti yenen bir hayvan olması:** Eti yenmeyen fil gibi bir hayvanı avlamak helal değildir.
3. **Yaralayıcı bir aletle atmak veya av hayvanı ile avlanmak.**
4. **Yaranın olması:** Avcı kesici bir âlet ile değil de taş ve okun yanının değmesi, yaralamadan avı öldürmesi, tuzakta boğulması ile veya okun değmesinden sonra dağdan düşüp ölmesi sonucu av helal olmaz. Ok havada değer saplanarak yere düşürülerek ölürse av helal olur.

5. **Yaranın öldürücü olması.** Avın aldığı yara hafif olur ve hayvan ölmeden ele geçirilirse sünnet üzere boğazlamak gerekir.
6. **Köpek ve doğan gibi bir hayvanla av yapılırsa bu durumda hayvanların av için eğitilmiş olması gerekir.** Yani, avcı “git” dediği zaman gidecek, “tut” dediği zaman tutacak, avı tuttuğu zaman ne yiyecek ve ne de bırakmayarak avcıya getirecektir. Şayet av köpeği hayvanı canlı getirirse bu durumda avı sünnet üzere boğazlamak gerekir. Av için eğitilmiş bir hayvanın getirdiği ölü av hayvanı helaldir. Bunun dışında helal olmaz. Bununla beraber köpekle av yapan birisi köpeğin ağzının değdiği yeri bir defa toprak ile olmak üzere yedi defa yıkamak gerekir. Eğitilmiş köpek av hayvanı üzerine çökerek öldürürse av mubah olur.
7. **Bir aletle avcılık yapıldığı takdirde ok, hançer gibi kesici bir âletle olmalıdır.** Taş, değnek ve ateşli silahla öldürülen hayvan helal değildir. Ancak av hayvanı taş, değnek ve ateşli silahla yaralanır ve yakalanır, ölmeden sünnet üzere kesilirse helal olur.
8. **Avın vahşi ve eti yenen bir hayvan olmasıdır.** Ehlî bir hayvanı avlayarak öldürmek helal olmaz. Avlanır sonra ölmeden boğazlanırsa helal olur. Ancak ehlî bir hayvan kuyu gibi bir yere düşer ve çıkarmak mümkün olmazsa av hayvanı gibi kama veya kesici bir âletle öldürmek helal olur ve av hayvanı gibi eti yenir.
9. **Avın kayıp olmamasıdır.** Hançer veya okla yaralanan bir av hayvanı gözden kaybolur veyahut bir av köpeği av hayvanı ile gözden kaybolur da bir müddet sonra ölü av ile gelirse eti helal olmaz, haramdır.

4. Kurban ve Kurbanla İlgili Hükümler:

Kurban/Uhdiye Allah’a yaklaşmak ve rızasını kazanmak amacı ile Kurban Bayramı günlerinde kesilen hayvana verilen isimdir. Kurban Sünnet-i Müekkede’dir. Bu husus ayet ve hadislerle sabittir. Yüce Allah buyurmuştur: “Rabbin için kurban kes!”¹ Peygamberimiz (sav) “Ben kurban kesmekle emr olundum; sizlerden her ev halkı için ise sünnettir”² buyurdular. Bu nedenle kurban kesmek zengin olan şahıs için sünnet-i ayn ve aile için sünnet-i müekkede ve “sünnet-i kifayedir.” Bir aile reisi keserse diğerlerinden sakıt olur, yani onlar da kesmiş sayılırlar. Peygamberimiz (sav) ayrıca “Kim imkânı olduğu halde kurban kesmezse bizim mescidimize yaklaşmasın”³ buyurmuşlardır.

4.1 Kurban Kesmenin Şartları:

1. **Kesilen kurbanın “En’am Suresinde” geçen “En’am” cinsinden olması.** Yani, deve, koyun, keçi, sığır ve manda cinsinden olması. Ceylan ve tavuk gibi hayvanlar kurban olmazlar, kesilirse sadaka sayılırlar. En’amın kurban olabilmesi için devenin beş yaşını bitirmiş, koyunun bir yaşını bitirmiş ve keçinin en az iki yaşını bitirmiş olması gerekir. Sığır ve manda cinsinden ise en az iki yaşını tamamlamış olması gerekir.
2. **Ayıplı ve kusurlu olmaması:** Kurbanlık hayvanın kör, total, uyuz, çok zayıf, hasta, kulağı ve kuyruğu kesik olmaması ve bu gibi ayıplardan hali olması gerekir. Ayrıca dişlerinin çoğu dökülmüş, dili ve memesi kesik bir hayvan da kurban edilemez. Kulağı yarılmış, boynuzu olmayan veya kırık olan bir hayvanı kurban etmekte sakınca yoktur.
3. **Vakit: Yani, Kurban günlerinde kesilmesidir.** Kurban günleri ise Bayramın birinci günü Bayram Namazından sonra bayramın dördüncü günü güneşin batmasına kadar geçen dört günlük süredir. Gece vakti kurban kesmek mekruh

¹ Kevser, 108:2

² Tirmizî, Edâhî, 18; İbn Mâce, Edâhî, 2

³ İbn-i Mâce, Edahî, 2; Müsned-i Ahmed, 2:321

olmakla beraber caizdir. Kurbanlık bir hayvanı vaktinden önce ve sonra kesmek ancak sadaka olur. Kurban kesmeyi nezredenin bu durumda yeniden kesmesi gerekir.

4. **Niyet:** Kurban için kurban kesmeye niyet etmek gerekir. Niyetin kurbanı keserken getirilmesi gerekmez. Önceden kurban niyeti ile alınan bir kurbanlık niyet yerine geçer. Kurbanı keserken “Niyet ettim Allah için kurban kesmeye Bismillahi Allahü Ekber” diye dili ile ifade etmesi sünnettir.
5. **Kurbanı kesecek kişilerdir.** Kurbanı kesecek olanlar şayet koyun ve keçiye niyet etmişler ise sadece bir kişi kesebilir. Bir kişi iki veya daha fazla kurbanı da kendi adına kesebilir. Deve, sığır ve manda cinsinden kesilecek olan kurban için yedişer kişi için kesilebilir. Zengin bir mü'min tek başına bir deve veya sığır kesebildiği gibi yediye kadar akrabasını da ortak edebilir.

2. Kurbanla İlgili Meseleler:

1. Bir kimse yanında bulunan hayvanlarından birisini “bu kurbanlıktır” diye önceden belirlemiş ise onu adanmış, yani nezretmiş sayılır. Artık bu hayvanı satamaz ve bir başkası ile değiştiremez. Nezir ve adak olduğu için de ondan yiyemez ve zengin olanlara veremez.
2. Kurban kesen birisinin kestiği kurbanın etinden yemesi sünnettir.
3. Kurban etini ve derisini satmak, kasabın ücretini kurban etinden veya derisinden vermek, bulunduğu köy ve kasabadan bir başka beldeye götürmesi caiz olmaz. Kasap fakirse ona vermek, zengine yedirmek ve kurbanın etinin tamamını bir fakire vermesi caizdir.
4. Kurbanın etinin tamamını dağıtmak da caiz olmakla beraber efdal olanı eti üçe ayırıp bir kısmını fakirlere, bir kısmını akrabalarına ve bir kısmını kendi ailesine ayırması daha efdaldır.
5. Vasiyet etmemiş bir meyyit için kurban kesilmez; ancak sadaka olarak kesebilir.
6. Kurbanın sahibinin kurbanı kesmesi daha efdaldır. Bilemezse birini vekil tayin ederek ona kestirir. Kurban kesen kişi “İnne salâtî ve nüsukî ve mahyaye ve memâfî lillahi rabbi'l-âlemîn. Lâ şerîke lehu, leuhul mülkü velehu'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr” demesi sünnettir.

5. AKİKA KURBANI:

Akika, lügatte yeni doğan çocuğun başındaki tüydür. Dinde ise yeni doğan çocuk için şükran ifadesi olarak kesilen kurbanı ifade eder. Akika kurbanı kesmek sünnet-i müekkededir. Peygamberimiz (sav) “Çocuk akika kurbanı verilinceye kadar rehindir. Yedinci günü akika kurbanı kesilir, saç tıraş edilir ve kendisine isim verilir”¹ buyurmuşlardır.

Akika ile ilgili hususlar:

1. Kurban için gereken şartlar akika için de geçerlidir. Akika kurbanını hali vakti yerinde olan zenginler kesecektir. Fakir için gerekmez.
2. Çocuk doğduğu zaman akika kesilmezse bulug çağına kadar kesilebilir. Şayet vefat ederse yine de akika kesmek sünnettir.
3. Doğan çocuk erkek olursa iki kurban kesmek daha efdaldır.
4. Kurban pişirilmeden dağıtılması sünnettir. Akika ise pişirildikten sonra dağıtılmalıdır.
5. Çocuğun sıhhat ve selameti için tefeül olarak akikanın kemikleri kırılmamasına dikkat etmek de sünnettir.

¹ Ebû Dâvûd, Dahaya, 21; Nesâî, Akika, 5

6. Çocuğun doğumunun yedinci gününde “Akika Kurbanı” kesilerek çocuğun dedesi veya babası ziyafet tertip eder, çocuğun saçları traş edilir ve ağırlığınca altın fakirlere sadaka olarak verilir. Sonra “İsim Takma Merasimi” icra edilir. Şöyle ki, alim ve fazıl biri tarafından çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunur ve kulağına ismi fısıldanır. Bu merasimi bu şekilde yapmak sünnettir.
7. Çocuğa Abdullah, Abdurrahman, Abdurrahim gibi Allah’ın kulu olduğunu belirten bir isim vermek efdaldır. Rahman ve Rahim Allah’ın ismi olduğu için doğrudan böyle çağırmak İslam adabına uygun değildir. Atalarımız Peygamberimizin (sav) “Muhammed” ismini verirken dahi peygambere hürmeten aynı isim değil “Mehmed” şeklinde İsm-i Tasğir ile yani “Küçük Muhammed” anlamında verilerek bu adaba uyulmuştur. Muhammed ismi peygambere has olup ismi anılca “salâvat” getirmek sünnettir. Bu mübarek isim hakaret içeren bir ifadeye mahal olamayacağı için “Mehmed” ismi verilmiştir.

Akika’nın amacı:

Akika kurbanının amacı zengin olanların Allah’a şükretmeleri, Sünnet üzere çocuğa isim vermeleri, yakınların, akrabaların sevinci paylaşımları, görüşmeleri ve akrabalık bağlarını güçlendirmeleridir. Ayrıca fakirlerin gönlünü ve duasını almak, komşuların dualarını almak ve yakınlaşmaya, sıla-i rahime ve yardımlaşmaya vesile olmaktır.

Bazı yerlerde akika ile beraber “Mevlüt Merasimi” yapılmaktadır ki peygamberin (sav) sevgisine ve anılmasına, sünnetine uyulmasına teşvike ve Kur’an okunarak Allah’ın zikrine vesile olunması çok güzel bir adet-i islâmiyedir.

Akika erkek için kesildiği zaman iki adet kurban kesilerek çocuğun sünnet edilmesi de sağlanırsa hem “İsim verme” hem de “Sünnet Merasimi” İslâmi usulle yapılmış Allah’ın ve peygamberin rızasına, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin güçlenmesine vesile olur.

6. NEZİR/ADAK

Nezir, lügatte hayır veya şer bir şeyi vaat etmektir. Dinde ise vacip olmayan bir şeyi iltizam ederek vaat ederek kendisine vacip hale getirmek ve bunu kabullenmektir. Nezir ayet ve hadislerle sabit olmuştur. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Adaklarını ifa etsinler”¹ emreder. Peygamberimiz (sav) de “Bir kimse Allah’a itaat etmeyi nezrederse itaat etsin. Bir kimse Allah’a isyan etmeyi nezrederse ifa etmesin ve karşı gelmesin”² buyurmuşlardır.

Adağını ifa etmek vaciptir. Mesela, nafilâ oruca niyet eden birisi misafiri geldiği için orucunu bozmak durumunda kalırsa o orucu yeniden tutmak vacip olur. Zira kendisine vacip olmayan bir ameli işlemeye niyet ederek Allah’a söz vermiş ve oruç tutmayı vacip hale getirmiştir.

Nezrin üç rüknü vardır:

1. **Nezreden:** Bunun da dört şartı vardır.

- a. **Mükellef olmak:** Çocuğun ve delinin adağı geçersiz ve hükümsüzdür.
- b. **Müslüman olmak:** Müslüman olmayanın nezri ibadet değildir, geçersizdir.
- c. **Muhtar olmak:** Yanılma, unutma ve zorlama ile yapılan nezir geçersizdir. Peygamberimiz (sav) “Ümmetimden unutma, yanılma ve zorlama ile yapılan şeylerin günahı kaldırılmıştır”³ buyurmuşlardır.
- d. **Nezredilen şeyde tasarruf sahibi olması.** Malı olmayan veya malında haciz olan birinin nezri câiz olmaz.

¹ Hac, 22:29

² İbn Mâce, Keffare, 16; Nesâî, Eymân ve’n-Nüzûr, 28

³ Buhârî, Talâk, 11; İlim, 44; Şurût, 12; Enbiya, 27

2. **Nezir siğası:** Nezir için sadece niyet kâfi gelmez. Nezrin sahih olması için farz ve vacip olmayan bir işin yapılmasını ihsas eden bir sözün bulunması şarttır. “Şu olursa şunu yapmaya nezrettim” demelidir.

Nezir iki şekilde yapılır. Birincisi, nefsinin bir şeyden men etmek ve bir şeyin yapılmamasını istemektir. “Falan ile konuşursam üç gün oruç tutmak nezrim olsun” gibidir. Yahut bir şeyi yapmaya nefsinin teşvik etmektir. “Allah bana hac nasip ederse Allah için bir ay oruç tutacağım” demek gibi. Her ikisine de “Nezr-i Lecac” adı verilir. Böyle bir adakta bulunan muhayyerdir. Dilerse adağını yerine getirir, dilerse sözünden döner ve yemininin kefareti öder.

İkincisi: Nezr-i Teberrürdür. Bu da iki kısımdır. Birincisi, bir nimetin husulü veya bir belanın def’i gibi şarta bağlı olan nezirdir. “Oğlum sağ salım askerden gelirse kurban keseceğim” veya “Şu sıkıntıdan kurtulursam üç gün oruç tutacağım” gibi yapılan adaklardır. İkincisi, hiçbir şarta bağlı olmayan adaklardır. “Allah için şunu yapacağım” “Allah için üç gün oruç tutacağım” gibi kendisine vacip olmayan bir ameli nezrederek vacip hale getirmektir.

3. **Menzur/Nezredilen Şey:** Bunun da üç şartı vardır:

- Dinen vacip olmaması:** Sabah namazını kılmak ve Ramazan orucunu tutmak gibi dinen yapılması vacip olan bir emri kişi zaten yapmakla mükelleftir.
- Nezredilen şeyin haram olmamasıdır.** İçki içmek gibi haram olan bir şeyi nezrederse bu nezri fasittir ve geçersizdir. Peygamberimiz (sav) “Masiyette nezir yoktur”¹ buyurmuşlardır.
- Mübah bir şey olmasıdır.** Koyun kesmek ve nafîle oruç tutmak gibi meşru ve ibadet olan emirlerle nezir meşrudur.

Bir kimse oruç tutmayı nezrederse tehir etmeden tutması sünnettir. Birkaç gün ara vermeden tutmayı nezrederse ara vermeden tutması gerekir.

Bir kimse muayyen bir mescitte namaz kılmayı nezrederse ondan daha faziletli olan Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Haramda kılabilir. Mescid-i Aksa veya Mescid-i Nebevide kılmayı nezretse Mescid-i Haram daha faziletli olsa orada kılabilir.

7. HELAL GİYECEKLER VE KAPLAR

Yüce Allah’ın insanlara ihsan ettiği nimetlerden en önemlisi giyeceklerdir. Elbise insanı soğuktan ve sıcaktan koruduğu gibi insana vakar ve şahsiyet kazandırır. İnsanın tüm varlıklardan farklı olarak kendi fitrî elbisesinin olmaması ve her nevi bitki ve hayvandan kendisini maddi ve manevi olarak koruyacak olan elbiseleri giymesi üniforma nevinden insanın mahlûkatın tamamını temsil ederek onların halifesi, idarecisi ve tasarruf sahibi olduğunu gösterir.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerimde “Ey Âdemoğulları! Size çirkin yerlerinizi örtecek elbiseler inzal ettik. Takva elbisesi hepsinden daha hayırlıdır”² buyurur.

Erkek ile kadınların elbiseleri kendi fitratlarına uygun olarak farklı elbiseler giyerler. Erkeğin kadına ait elbiseyi, kadının da erkeğe uygun olan elbiseyi giymesi uygun olmadığı gibi dinen câiz ve helal da değildir. Erkeğe ipek elbise giymek ve altın takı takmak haramdır. Peygamberimiz (sav) erkeklerle ipekli elbiseyi giymeyi yasakladığı gibi ipekli minderler ve kanepeler üzerine oturmayı da yasaklamıştır.³

¹ Buhârî, Eymân ve’n-Nüzûr, 28; İbn Mâce, Keffâre, 16

² Araf, 7:26

³ Buhari, Libas, 45; Müslim, Libas, 1

Erkekler için süslü ve ipekli elbiseler giymek hafiflik ve basitlik alametidir. Peygamberimiz (sav) bir gün sağ iline bir parça ipek, sol eline bir külçe altın alarak “Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haram, dişilerine mubahtır”¹ buyurmuşlardır. Ancak henüz buluş çağına gelmemiş olan çocuğu altın, gümüş ve ipekli elbise ile süslemek ise câizdir.

Giyilmesi ve takılması haram olan bir şeyi satmak ve almak da haramdır. Bu nedenle terzinin erkekler için ipek elbise dikmesi haram olduğu gibi, kuyumcunun erkekler için altın yüzük yapması ve satması da haramdır. Ancak pamuk ve keten ile karışık ipekli elbiselerde pamuk ve keten ağırlıklı olursa, gümüş ve altın karışımı yüzüklerde gümüş ağırlıklı olursa erkeklerin giymelerinde bir sakınca yoktur.

Altın ve gümüş kap kullanmak ise erkekler için de kadınlar için de haramdır. Ne için kullanıldıkları önemli olmadığı gibi çay kaşığı gibi küçük olması da sonucu değiştirmez. Peygamberimiz (sav) “Altın ve gümüş kaptan su içmeyiniz ve yemek de yemeyiniz”² buyurmuşlardır.

Üzerinde canlı hayvan resmi bulunan bir seccade ile namaz kılmak caiz değildir. Ancak kadınların ipekli seccadede namaz kılmalarında mahzur yoktur. Zira onlara ipek haram değildir. Üzerinde resim bulunan elbiseleri giymek ve onunla namaz kılmak mekruhtur.

Kur’ân-ı Kerim ayetlerini, hadis-i şerifleri ve Allah’ın isimlerini uygun olmayan yerlere yazmak ve asmak doğru değildir. Başkalarının tezyifine sebep olacak ve hor görülecek yerlere yazılması ve asılması caiz değildir.

Elbiseleri sağdan giymek ve soldan çıkarmaya başlamak sünnettir. Aynı şekilde ayakkabıları sağdan giymek ve çıkarırken önce sol ayağı çıkarmak da sünnettir. Bir ayakkabı ve bir ayağına çorap giymek ve farklı ayakkabı ve çoraplar giymek ise mekruhtur.

Erkeklerin sağ elin veya sol elin serçe ve yüzük parmağına yüzük takması sünnettir. Altın yüzük takmak erkeklere haramdır. Peygamberimiz (sav) kimde altın yüzük görürse onu çıkarttırırdı.

Sağlık ve sıhhat her şeyden önemli olduğu için zarurete binâen doktor tavsiyesi de varsa altın diş takmak ve kullanmakta bir beis yoktur. Gösteriş ve övünme için olsa haramdır.

Özetle:

1. Erkeklerin ipekli elbise giymeleri ve altın yüzük takmaları haramdır. Kadınlara ise helal ve mubahtır.³
2. Erkeklerin kadınlara, kadınların erkeklere benzemeleri ve giyeceklerini giymeleri haramdır. Peygamberimiz (sav) ayrıca bunlara lanet etmiştir.⁴
3. Altın ve gümüş kaplardan su içmek ve yemek yemek haramdır.⁵
4. Örtünmek, yani Allah’ın emri olan tesettürü sağlamak için giyinmek farzdır. Süslenmek ve başkalarına övünmek ve gösteriş yapmak için giyinmek ise haramdır.
5. Giyilmesi ve yiyilmesi helal olmayan bir şeyi alıp satmak ve ticaretini yapmak da haramdır. Bunlardan elde edilen gelirler helal olmaz.
6. Tedavi amacıyla Allah’tan korkan ehliyetli doktor tavsiyesi ile kullanılan altın diş takmak ve ipekli kumaş kullanmak caizdir.
7. Üzerinde büyük boy insan ve hayvan resimleri bulunan elbiselerle namaz kılmak tahrimen mekruhtur.
8. Sigara içmek tahrimen mekruh, sigara dışında tüm sarhoşluk veren içki ve uyuşturucuları ve keyif verici maddeleri kullanmak Müslüman’a haramdır.

¹ Buhari, Libas, 30

² Müslim, Libas, 2

³ Müslim, Libas, 2; Nesâî, Ziyne, 86

⁴ Buhârî, Kitabu’l-Libâs, 61; Ebû-Dâvûd, Kitabu’l-Libâs, 27, 28; Tirmizi, Kitabu’l-Edeb, 34

⁵ Ebû Dâvûd, Eşribe, 17; İbn Mâce, Eşribe, 17

KAYNAKLAR: (İSTİFADE EDİLEN ESERLER)

1. Kur'ân-ı Kerim ve Meal-i Âlisi (Karşılaştırmalı Çeşitli Kaynaklar)
2. Kütüb-ü Sitte ve Hadis Kaynakları:
 - Buhari, Sahih, Tarihsiz-Beyrut
 - Müslim, Sahih, 1955-Mısır
 - Ebu Davut, Sünen, Tarihsiz-Beyrut
 - Tirmizi, Sünen, 1395-Kâhire
 - İbn-i Mace, Sünen, 1975-Beyrut
 - İmam-ı Malik, Muvatta, Beyrut-1971
 - Ahmed, Müsned, Tarihsiz-Beyrut
 - Hâkim, Müstedrek, Tarihsiz-Beyrut
 - Suyuti, Fethu'l-Kebir, Tarihsiz-Kahire
 - Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 1967-Beyrut
 - İmam Nevevi, Riyazu's- Salihin, 1970-Kahire
 - Alaaddin el-Muttakî el-Hindî, Kenzu'l-Ummal, 1989-Beyrut
 - Canan, İbrahim, Kütüb-ü Sitte, İbrahim Canan, İst. 1997
 - El Ayni - Umde'tü'l Kari Şerhi Sahih-i Buhari, 1308-İstanbul
 - Camiu's-Sağır Muhtasarı, Şaban Döven vd. Yeni Asya N. 1996-İstanbul
 - Abdü'l-Kavi Münziri Terğib ve't-Terhib, 1968-Beyrut
 - Mansur Ali Nasıf Et-Tac, 1961-Mısır
 - İsmail b. Muhammed b. Abdulhâdî, Aclunî, Keşfu'l-Hafa, 1997-Beyrut
 - Prof. Kâmil, Miras, Tecrid-i Sarih Terc. Ve Şerhi, 1971-Ankara
3. Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur Külliyyatı, Yeni Asya Neşriyat
 - Sözler, 1998-İstanbul
 - Mektubat, 1998-İstanbul
 - Lem'alar, 2001-İstanbul
 - İşaratu'l-İ'câz, 2001-İstanbul
 - Hutbe-i Şamiye, 1993-İstanbul
 - Münazarat, 1993-İstanbul
4. Abdurrahman el-Ceziri, Fıkh ala Mezahib'l-Erbaa Tarihsiz-Kahire
5. Abdurrahman bin Muhammed Şehzade, Mecmau'l-Enhur, İstanbul-1309
6. Ahmed bin Hacer el-Heytemi, Tuhfetu'l-Muhtac, Tarihsiz- Mısır
7. Burhanu'ddin Ebu'l-Has en Ali el-Merğınani, Hidaye, Tarihsiz-Beyrut
8. Büyük Şafii Fıkhı, Dr. Mustafa el-Hin vd. (Heyet) Çev. Ali Aslan, Huzur Yay.
9. Diyanet Vakfı İlmihali, Prof. Hayrettin Karaman vd. (Heyet) Ankara-1998
10. Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı, Camisab Özbek, Diyarbakır-Tarihsiz
11. Ebi Şuca', Fethu'l-Karib li-Şerhu İbn-i Kâsım, Salah Bilici Yay-İstanbul
12. Halil Gönenç, Şafii İlmihali, Tarihsiz-İstanbul
13. Hatib Eş-Şerbini, Muğni'l-Muhtac, Mısır-1933
14. İbn-i Kesir, Tefsir-i Kebir, Marifet Matbaası, Beyrut, 1988
15. İbnü Kudame, Muğni, Beyrut-1972
16. Hatip eş-Şirbinî, Muğni'l-Muhtaç, Tarihsiz-Mısır
17. İmam-ı Gazali, İhya-ı Ulum, Bedir Yayınevi, İst, 1974
18. İmam-ı Nevevî, Şafilere Göre Hac ve Umre, Çev. Mithat Acat, Kahraman Yay.
19. İmam-ı Nevevî, El-Minhâcu't-Tâlibîn, Çev. Mithat Acat, Kahraman Yayınları

20. İmam Şafii, Kitabu'l-Ümm, Tarihsiz-Mısır
21. İslam İlmihali, Marmara Fakültesi İlahiyat Vakfı, Heyet, İstanbul
22. Kadı Ebu Şucâ el-Asfahâni eş-Şafii, Gayetü'l-İhtisâr, Çev. Nizamettin Ersöz 1996
23. Kemalüddin b. Humam, Fethu'l-Kadir, Mısır-1156
24. M. Said Özdemir, Şafii İlmihali, 1981-Ankara
25. Muhammed Emin Erdibilî, Tenviru'l-Kulüb fî Muamele-i Allâmu'l-Guyûb, Mısır
26. Muhammed Emin İbn Abidin, Reddu'l-Muhtar, Tarihsiz- Beyrut
27. Muhammed Şatta ed-Dimyâtî, İnetu't - Talibin, Mısır-1356
28. Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu, İstanbul
29. Ömer Nasuhi Bilmen, İslam İlmihali, 1980-İstanbul
30. Seyyid Sabık, Fıkhi's -Sünne, Tarihsiz-Beyrut
31. Şemsüleimme Es -Serahsi, Mebsut, Beyrut-1333
32. Teftazani, Şerhu'l-Akaid, Tarihsiz-İstanbul